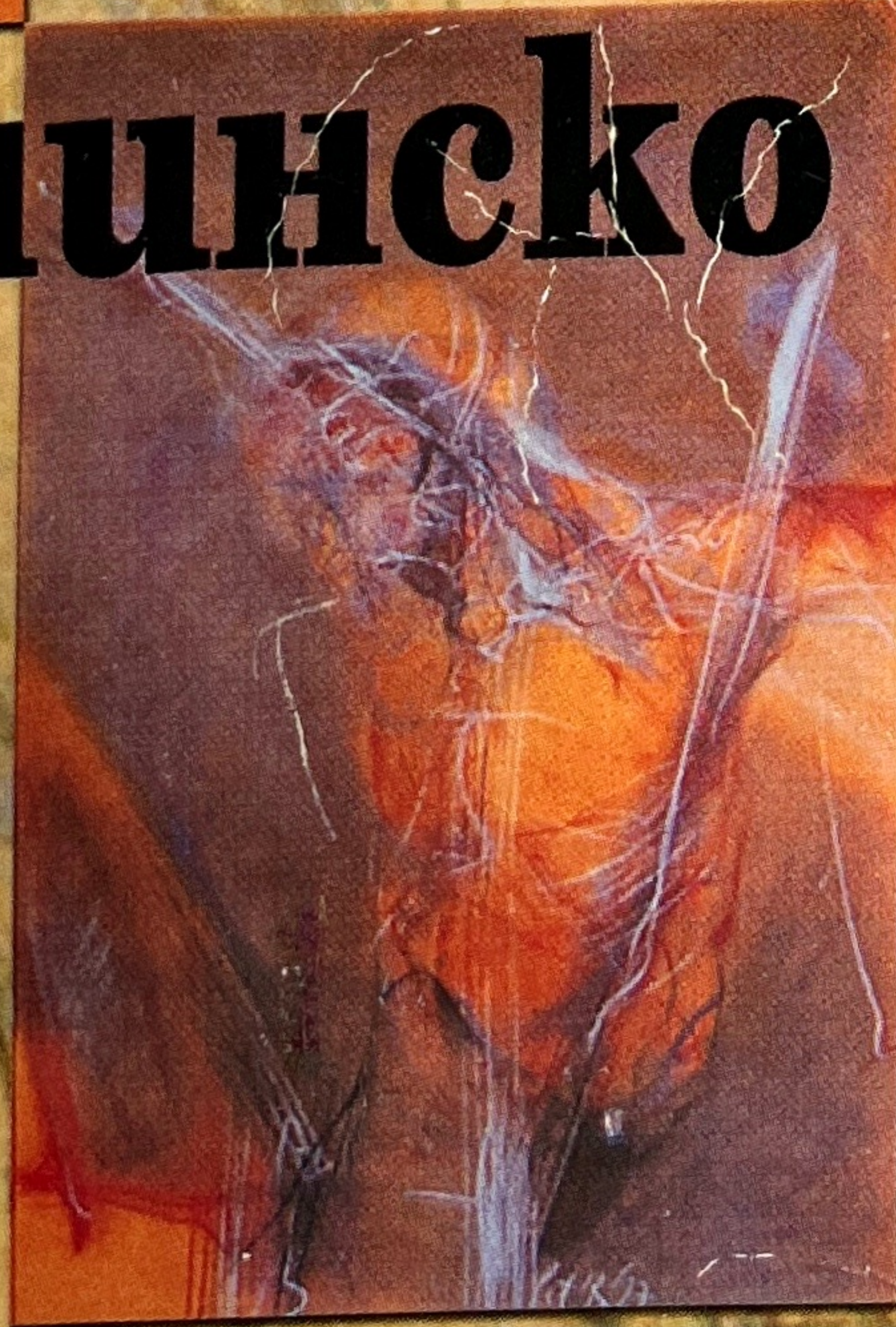

**Ласло
Краснахоркаи**

**Сатанинско
танго**

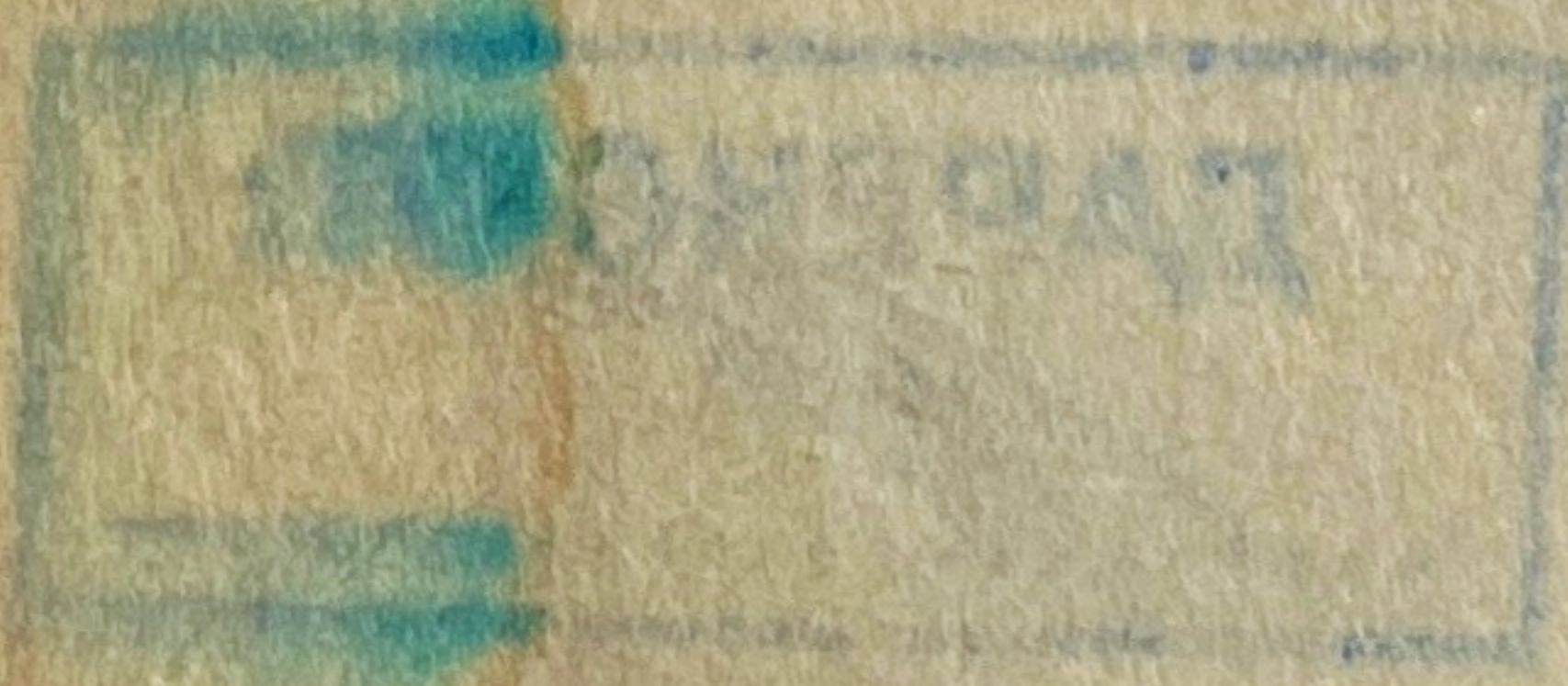

Сигман

Ласло Краснахоркаи
САТАНИНСКО ТАНГО

ДАРЕНОСТ:
22

Книгата се издава със съдействието на
Фондация „Унгарска книга“ – Будапеща и
Унгарския културен институт – София

© Krasznahorkai László

© Светла Кьосева, превод от унгарски

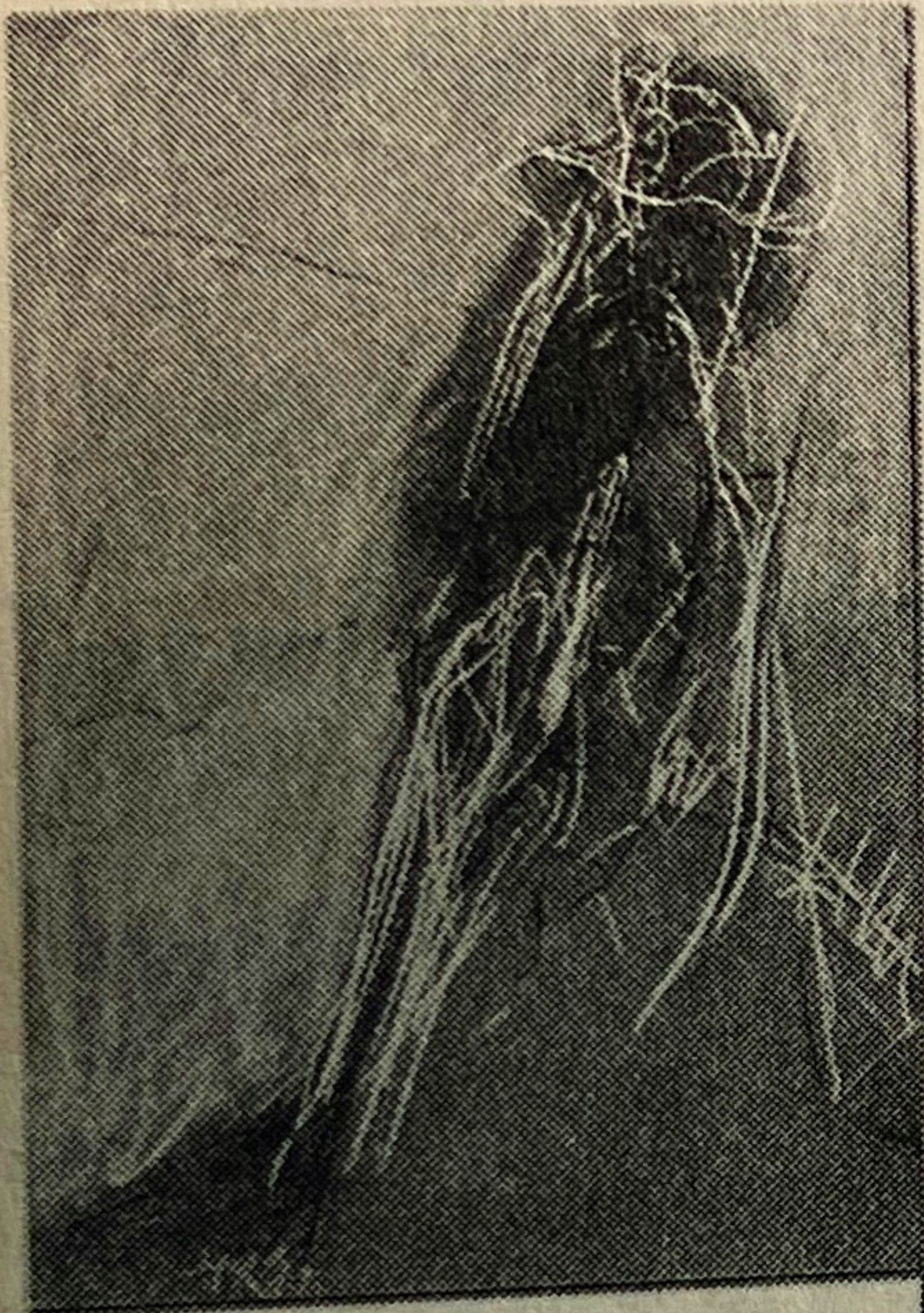
© ИК „СТИГМАТИ“, 2001

На корицата: Петер Ковач, „Плесенясалите“ и „Плячка“

ISBN 954-9521-43-5

ЧИТАЛНЯТА

**Ласло
Краснахоркаи**

**Сатанинско
танго**

Сигман

„Тогда, по-скоро с чакане ще съгреша.“

Ф. К.

Първа част

I. Вестта, че идват

В утрото на един късен октомврийски ден, малко преди първите капки на безмилостно дългите есенни дъждове да паднат върху солната напукана земя в западната част на базата (и от вонящото кално море друмищата да станат непроходими чак до първите ледове, а градът непрестъпен), Футаки се събуди от камбанен звън. Най-близкият самостен параклис се издигаше на четири километра югозападно оттук, на някогашния Хохмайсов път, ала там не само че нямаше камбана, ами по време на войната бе паднала и камбанарията, а градът бе прекалено далече, за да се чува откъм него каквото и да било. Ама пък и звънливо-ясните тържествени звуци не бяха от далечна камбана, а идваха с вятъра сякаш съвсем отблизо („Сякаш откъм мелницата...“). Надигна се на лакти върху възглавницата, за да надникне през мишата дупка на прозорчето, ала отвъд запотеното стъкло къпещата се в затихващия камбанен ек база бе все още безмълвна и неподвижна в синевата на зората: от срещнатата страна, в отдалечените една от друга къщи единствено иззад пердето на докторския прозорец се процеждаше светлина, но това бе защото стопанинът ѝ от години не можеше да заспива на тъмно. Затова дъх, за да не

пропусне в затишието на камбанния тътен нито един случайно зареян звън, тъй като искаше да проумее истината („Сигурно още спиш, Футаки...“) и за тази цел се нуждеше от всеки един звук. С меките си, прословути котешки стъпки изкуцука до прозореца по легеностудените кухненски плочи („Дали е буден още някой? Дали чува? Или никои освен мен?“), разтвори крилата на прозореца и се надвеси. Блъсна го хапещ и влажен въздух, за миг даже притвори очи; ала напразно се вслушваше в тишината, задълбочаваща се от кукуригания на петли, от далечен лай и от воя на извирания минути преди това остър, безпощаден вятър; не чуваше нищо, освен глухото си сърцебиене, сякаш всичко бе някаква призрачна игра в просъница, сякаш просто („...някой иска да ме сплаши“)... Гледаше тъжно злокобното небе, изгорелите останки на съсипаното от скакалци лято и изведнъж видя през един и същ акациев клон да преминават пролетта, лято, есента и зимата, сякаш някак бе усетил, че единното време се криви като клоун върху неподвижното кълбо на вечността, през зигзагите на суматохата изтегля дяволска права и сътворявайки висина, фалшифицира ужаса в необходимост... и видя себе си в пресечната точка между люлката и ковчега – как, мъчейки се, потреперва и най-накрая, разголен, без отличителни знаци и награди, предоставя на миячите на мъртъвци сухо пукащата присъда, как под присмеха на работливите кожодери, без да изпитва жал, дебне стойността на човешината; няма вече и пътека, по която да се върне, защото знае, че е попаднал на картоиграчи в една разиграна вече партия, в края на която ще го лишат и от последното му оръжие, от надеждата, че някога ще се върне у дома. Обърна главата си настрана, към издигащите се в източния край на базата, някога претъркани и шумни, а сега рушащи се и изоставени сгради, и горчиво загледа как първите лъчи на червеното подпухнало слънце се провират в гредите на оголзания покрив на олющена селска къща. „Трябва да се реша най-сетне. Не бива да оставам тук.“ Пъхна се обратно под топлия юрган, облегна глава на ръката си, но не успя да затвори очи: призрачните звуци го бяха стреснали,

ала още повече го тревожеше внезапната тишина, заплашителната безмълвност, защото имаше чувството, че сега вече всичко може да се случи. Ала нищо не трепна, както и той не помръдна в леглото, чак докато предметите, които също се ослушваха наоколо, не започнаха своя изнервен диалог (шкафът проскърца, тенджерата издрънча, върху капаката ѝ се намести една порцеланова чиния), тогава изведнъж се обърна в леглото, даде гръб на струящата от Шмитова потна миризма, напипа с ръка приготвената до леглото водна чаша и я изпи на един дъх. И с това се освободи от детинския си страх; въздъхна, изтри потното си чело и тъй като знаеше, че Шмит и Кранер по това време събираха говедата, за да ги отведат в намиращия се северно от базата обор на Стопанството, където най-сетне щяха да получат парите за осемте мъчителни месеца и покрай това ще минат още няколко часа, докато се върнат пеша оттам, реши да се опита да поспи още малко. Затвори очи, обърна се настрана и прегърна жената, беше почти задрямал, когато наново чу камбаните. „По дяволите!“ Отметна юргана, ала в мига, в който мазолестият му бос крак докосна кухненския под, звуците изведнъж секнаха, сякаш („По даден знак...“)... Сегеше омърлушен на ръба на леглото с кръстосани в скута ръце, погледът му спря на празната чаша; гърлото му беше пресъхнало, десният му крак го въртеше и не смееше нито да си легне наново, нито да стане. „Най-късно утре тръгвам.“ Измери с поглед все още годните за употреба предмети в тягостната кухня, зацапаната със загоряла мас и остатъци от храна печка, пъхнатия под нея кош със скъсани гръжки, клатещата се маса, окачените по стената прашни икони, безразборно навърляните в ъгъла до вратата тенджери, канчета, накрая се обърна към малкия светлеец прозорец, видя оголелите клонове на надвисналата над него акация, хлътналия покрив на къщата на Халич, падналия комин, струящия дим и каза: „Ще си взема частта и... още тази вечер!... Най-късно утре. Утре сутринта.“ „О, Господи!“ – подскочи до него Шмитова; ужасена плъзна в полумрака отчаяния си поглед, гърдите ѝ се надигаха шумно, ала когато я срещнаха все познати

предмети, въздъхна облекчено и се отпусна на възглавницата. „Нещо лошо ли сънува?“ – попита Футаки. Шмитова бе втренчила уплашени очи в тавана. „Господи боже мой, и то какво! – въздъхна отново и сложи ръка на сърцето си. – Такова нещо досега!... Представи си... Седях в стаята и... някой почука на прозореца. Не посмях да отворя, застанах наблизо и надникнах през пердето. Видях само гърба му, защото вече блъскаше бравата... и устата му, защото викаше, но не можеше да се разбере какво... беше брадясал и като че ли и двете му очи бяха от стъкло... беше ужасно... После се сетих, че вечерта превъртях ключа само веднъж, ала знаех, че докато стигна, ще бъде късно... затова тряснах бързо кухненската врата, но тогава пък се сетих, че нямам ключ... Искях да извикам, от гърлото ми обаче не излезе нито звук. После... не си спомням... какво и как, ала... изведнъж през прозореца занаднича Халичова и взе да се хили... нали знаеш каква е, когато се хили?... значи, заничаше в кухнята... и после, не знам как... изчезна... тогава вече оня отвън риташе вратата, знаех си, още малко и ще я разбие, тогава се сетих за кухненския нож, изтичах бързо до шкафа, ама чекмеджето заяде, аз го дърпах... чувствах, че ще се пръсна от страх... после чух, че вратата падна с трясък и оня вече идва по коридора... все още не можех да отворя чекмеджето... а той вече беше на вратата на кухнята... тогава най-сетне издърпах чекмеджето, грабнах ножа, а оня взе да приближава размахал ръце... ама не знам... после пък лежеше в ъгъла под прозореца... а, да, носеше цял куп сини и червени тенджерци, те се разлетяха из цялата кухня... и тогава почувствах, че подът под краката ми се размърда и, представи си, цялата кухня се заклати и тръгна като кола... вече не знам как беше...“ – завърши тя и облекчено се засмя. „Добре сме се погредили! – завъртя глава Футаки. – А пък аз, представи си, се събудих от звъна на камбана...“ „Какво?! – жената го изгледа смаяно. – Камбана ли? Къде?“ „Ей това не мога да разбера и аз. При това два пъти, едно след друго...“ Шмитова също завъртя глава. „Накрая ще се побъркаш.“ „Или и аз съм сънувал всичко – промърмори обезпокоен Футаки. – Да знаеш, че днеска ще се случи нещо...“

Жената му обърна ягосано гръб. „Това са ти вечните приказки, вече ми е писнало от тях.“ Тогава чука как отвън внезапно проскърца задната врата. Спогледаха се уплашено. „Това може да е само той! – прошептя Шмитова. – Знам си аз.“ Футаки нервно седна. „Ама как... това е невъзможно! Не може да са се върнали...“ „Отде да знам как...! Бързай де!“ Изскочи от леглото, грабна грехите си под мишница, гръпна зад себе си вратата на стаята и се облече. „Бастунът ми. Оставих бастуна си отвънка.“ Шмитови не употребяваха стаята от пролетта. Отначало зелена плесен покри стените, в стария, очукан, ала винаги чисто избърсан скрин грехите, хавлиите и цялото спално бельо мухлясаха, след няколко седмици ръждясаха приборите, държани за празнични случаи, разхлабиха се краката на голямата, покритата с дантелени покривчици маса, ала когато пожълтяха и пердетата, а един ден угасна и токът, те се преместиха окончателно в кухнята и оставиха стаята във владение на мишките и паяците, така и така не можеха да направят вече нищо срещу това. Облегна се на рамката на вратата и взе да мисли как да се измъкне незабелязан, ама положението изглеждаше доста безнадеждно, защото, както и да се шумугнеш навън, при всички случаи трябваше да мине през кухнята, а се чувстваше прекалено стар да скача през прозореца, откъдето и без това я Кранерова, я Халичова щяха да го забележат, тъй като с едно око винаги дебнат какво се случва наоколо. Отгоре на всичко и бастунът му, открие ли го Шмит, веднага се издава, че се спотаива някъде тук из къщата, а заради това може и частта си да не получи, знаеше, че Шмит не се шегува с тия работи и ще трябва да се измете оттука така, както бе дошъл преди седем лета – току след големите изявления, на втория месец от големия разцвет – по един съгрян панталон, с избеляла връхна греха, с празни джобове и гладен. Шмитова изтича по коридора, а той залепи ухо на вратата. „И никакво мрънмрън да не съм чул! – чу грезгавия глас на Шмит. – Какво то кажа, това ще правиш. Ясно ли е?“ Гореща вълна обля Футаки. „Парите ми.“ Усещаше се в капан. Ала нямаше много време за умуване, затова реши все пак да се измъкне през

прозореца, защото „трябва да се действа веднага“. Тъкмо беше натиснал гръжката на прозореца, когато чу, че Шмит минава по коридора. „Ще пикае!“ Промъкна се на пръсти до вратата и се ослуша със затаен гръх. И когато вратата към задния двор хлопна зад Шмит, той предпазливо се шумгуна през кухнята, изгледа ръкомахачата нервно Шмитова и без да продума, се отправи към изхода, бързо излезе и щом се увери, че побратимият му се е върнал, потропа силно на вратата, сякаш току що е пристигнал. „Какво става, никою ли няма тук? Куме Шмит!“ – извика с креслив глас и за да не му даде време да се измъкне отвори бързо вратата, и докато Шмит да се обърне в кухнята, за да се изниже през задната врата, вече му бе препречил пътя. „Я, каква била работата! – подхвана присмехулно. – За къде си се забързал, куме?“ Шмит не можеше гък да каже. „Да те подсетя, бе! Няма страшно, куме, аз съм насреща! – продължи с мрачно лице. – Искаше да се измъкнеш с парите! Така ли е, а? Познах ли, а? – И тъй като Шмит все още премизгваше на парцали, завъртя глава. – Ех, куме. Това не съм го допуснал.“ Върнаха се в кухнята и седнаха един срещу друг на масата. Шмитова напрегнато се съетеше около печката. „Слушай, куме... – подхвана Шмит, като се запъваше. – Сега ще ти обясня...“ Футаки махна с ръка. „Всичко ми е ясно! Само ми кажи и Кранер ли е вътре?“ Шмит кимна насилено. „Делим наполовина.“ „Мамицата ви мръсна! – възнегодува Футаки. – Искяхте да ме изхитрите, а?“ Наведе глава. Умисли се. „И сега? Какво ще стане?“ – попита. Шмит сърдито разпери ръце. „Какво да стане? И ти си вътре, куме.“ „Какво значи това?“ – осведоми се Футаки, а междувремето пресмяташе. „Ще делим на три“ – отговори насилено Шмит. – Само да не се разгрънкаш.“ „За това не бери грижа.“ Край печката Шмитова въздъхна. „Акъл нямате. Да не си мислите, че е безнаказано?“ Шмит сякаш въобще не я чу, Футаки я прободеше с поглед. „Е, дума да няма, оправихме работата. Ама да ти кажа нещо. Куме! Не ме проваляй!“ „Ама нали се споразумяхме?!“ „Разбира се, тук спор няма! – продължи Шмит, а гласът му стана умолителен. – Само ти се моля... дай ми назаем твоята част за известно време! Само за ед-

на година! Докато се настаним някъде...“ Футаки ягосано изфуча. „Нещо друго да искаш, а, куме?!“ Шмит се наведе напред и хвана масата с лявата си ръка. „Нямаше да ти се моля, ако сам не ми беше казал миналия път, че ти оттук никъде не щеш да мърдаш! За какво са ти тогава? Само за една година... една година!... На нас ни трябват, разбери, на нас ни трябват. С тези двайсет бона нищо не мога да направя, една къща не мога да купя. Дай ми поне още десет, а?“ „Какво ме интересува мене! – отвърна Футаки разгразнен. – Въобще не ме интересува. И аз не ща да се погребвам тука жив!“ Шмит въртеше сърдито глава, едва не зарева от яд, после наново подхвана, все по-опърничаво и безпомощно, облакът на кухненската маса, която се клатеше при всяко негово движение, сякаш и тя бе на негова страна, дано „се скъса сърцето“ на побратимия му и да отстъпи на молбите му, още малко и щеше да се поддаде, когато погледът му се премрежи и се изпълни с милионите пращинки, танцуващи по тънките лъчи на нахлуващата светлина, а застоялата кухненска миризма го блъсна в носа. По езика си почувства възкисел вкус и му се стори, че е дошла смъртта. Откак разформироваха базата, откак хората се разбягаха оттук със същата бързина, с каквато разпаленост бяха пристигали, а той – с още няколко семейства, заедно с лекаря и директора на училището, които също като него нямаха къде да се даянат – остана тук, всеки божи ден следеше вкуса на храната, защото знаеше, че смъртта се настанива най-напред в супата, в месото, в стените; дълго премяташе в уста хапките, преди да преглътне, поемаше на бавни глътки рядко появяващото се на трапезата му вино, или водата, а понякога усещаше непреодолимо желание да отчупи парче от избилата на петна мазилка в машинната зала на старата помпена станция, където живееше, и да я опита, за да може по аромата, по смущението в хармонията на вкусовете да припознае Наставлението, защото вярваше, че смъртта е своего рода предупреждение, а не отчайващ завършек. „Не ти ги искам даром – продължаваше неуморимо Шмит. – Назаем. Разбираш ли бе, куме? Назаем. И за година ще ти ги върна до стотинка.“ Стояха

омърлушени край масата, очите на Шмит горяха от умора, а Футаки се беше втренчил в загадъчните фигури на каменните плочи, за да не видят, че се страхува, всъщност така и така не би могъл да им обясни защо. „Кажу, колко пъти съм ходил сам-самичък в Сикеш, в най-голямата жега, когато човек не смее и гръх да си поеме от страх да не лумне отвътре?! Кой достави дървения материал? Кой направи кошарата? И аз съм теглил точно колкото и ти, и Кранер или Халич. А сега ми викаш – назаем бе, куме. И кога ще те видя аз тебе след това?!“ „Значи, не ми вярваш“ – рече обидено Шмит. „Ама никак! – повиши глас Футаки. – Надушвате се с Кранер, искате да духнете още преди изгрев с всичките пари, а отгоре на това и да ти вярвам?! За какъв ме вземаш бе? За глупак ли?“ Седяха без да продумат. Жената грънчеше с тенджерите край печката, Шмит беше разочарован, а той си свиваше цигара с потреперващи пръсти, изправи се до масата, изкуцука до прозореца и подпрян с лявата ръка на бастуна си, се загледа в талазите на дъжда по покривите, в смилено привеждащите се пред вятъра дървета, в заплашителната дъга, която очертаваха оголелите клони във въздуха; мислеше за корените, за животворната тиня, в която се бе превърнала напоследък земята, и за тишината, за беззвучната завършеност, от която така се страхуваше. „Хм... я кажи!“ – изрече колебливо. – Защо се върнахте, след като...“ „Защо, защо! – промърмори Шмит. – Защото тогава ни хрумна, по пътя за вкъщи. И докато се усетим, вече бяхме край базата... Пък и жената... Тук ли да я оставя?...“ Футаки кимна. „А Кранер? – попита. – Какво се разбрахте с него?“ „Кротуват си вкъщи. Искат да тръгнат през нощта. Кранерова чула, че имало някаква запусната дъскорезница ли, що ли. На стъмване ще се срещнем при кръста, тъй се разделихме.“ Футаки въздъхна. „Дълъг е денят. Какво ще стане с останалите? С Халич, с директора?...“ Шмит омърлушено разтриваше пръсти. „Отде да знам? Според мен Халич ще спи цял ден, вчера у Хоргошови имало голям купон. А директора, дяволите го взели! Стане ли някоя беля заради него, ще го пратя на майната му в някоя канавка, така че спокойствие, куме, спокойствие.“ Решиха да

чакат нощта тук, в кухнята. Футаки придърпа един стол от масата, за да държи под око отсрещните къщи, сънят притисна Шмит и той захърка върху масата, а жената извади иззад шкафа войнишки сандък, обкован с метални ленти, обра праха, обърса го отвътре и без да продума, се зае да реди в него грехите. „Вали“ – каза Футаки. „Чувам“ – отговори жената. Слабата слънчева светлина с мъка пронизваше купищата пълпещи на изток облаци; в кухнята настъпи вечерен сумрак, не можеше да се установи със сигурност дали трепкащите петна, очертани по стените, са просто сенки или пък са злокобни отражения на скрито зад обнадеждаващи мисли отчаяние. „Ще замина на юг – рече Футаки, загледал в дъжда. – Там зимата е по-кратка. Ще наема чифлик край някой проспериращ град и по цял ден ще си кисна краката в леген с топла вода...“ Дъждовните капки кротко се стичаха от двете страни на стъклото, влизаха вътре от горния, широк един пръст отвор, достигаха дървения перваз, рамката на прозореца, там бавно запълваха всяка пукнатинка и пробивайки си път до края на перваза, отново се превръщаха в капки и капеха в скута на Футаки, който без да забележи, защото оттам, където се бе пренесъл, бе трудно да се завърне човек, тихо и полека се подмокри. „Или ще се хвана като нощен пазач в някоя шоколадова фабрика... или пък портюер в пансион за девици... И ще се опитам всичко да забравя, само легена с топла вода всяка вечер и да не правя нищо, просто да гледам как си отминава курвенският му живот...“ Дъждът, който до този момент се стичаше тихо, взе да се лее, заля и без това гавещата се земя като помел дигите порой, дълбаеше тесни криволичещи канали към по-ниските места и макар че вече нищо не виждаше през стъклото, не се обърна, гледаше разядения перваз, дупките на изпадалия гипс, по едно време в стъклото се появи някаква размита форма, от която бавно изплува човешко лице, ала не разбра веднага чие е, чак когато го прободоха две наплашени очи; едва тогава видя „собствения си измъчен образ“, позна се, с потрес и с болка, защото разбра: както се размива тук по стъклото, по същия начин и времето ще изтрие чертите му; някаква голя-

ма, чужда бедност се таеше в моя лук, когато пое искрящо към него, и това бяха наслоилите се един върху друг пластове на срама, гордостта и страха. Изведнъж по езика му отново се появи възкисел вкус, сети се за утринните камбани, за чашата, леглото, за оня акациев клон, за студени-те плочи в кухнята и устните му увиснаха горчиво. „Леген с топла вода!... По дяволите!... Всеки ден си кисна краката... „ Заг гърба му хълцащ стон погразни ухото му. „Тебе пък какво те прихваща?“ Шмитова не му отговори, изби се настрана засрамена, ала раменете ѝ се разтърсваха от плача. „Чуваш ли? Какво ти става?“ Жената го погледна, но после, като човек, който не вижда повече смисъл в речта, седна на столчето до печката и си издуха носа. „Защо мълчиш сега? – разпитваше я напранчиво Футаки. – Какво по дяволите те прихвана?“ „Къде сме хукнали да ходим! – избухна горчиво Шмитова. – Още в първия граг ще ни прибере някой полицаи! Не разбираш ли? За имената ни няма да попита гаже!“ „Какви са тия врели-некипели? – сръза я Футаки. – Джобът ѝ пълен с пари, а тя...“ „Ами точно това казвам и аз! – прекъсна го жената. – За парите! Поне ти си събери акъла! Да тръгнем... с моя мизерен санджък... като банда просяци!“ Футаки се развика ядосан. „Я престани. Не си пъхай носа. Това не е твоя работа. По-добре си мълчи – това е работа за тебе.“ Шмитова подскочи. „Моля?! Каква ми била работата?“ „Нищо не съм казал – отвърна Футаки кротко. – И по-тихо, защото ще се събуди.“ Времето напредваше бавно, за късмет будилникът отдавна не работеше, за да ги подсеца с непрекъснатото си тиктакане, ала жената все гледеше неподвижните стрелки, докато разбъркваше с гървената лъжица бълбукащата яхния, после пък седяха отпуснати над дигащите пара чинии, а двамата мъже, въпреки безкрайните подкани на Шмитова („Покана ли чакате? Да не ви се прище нощес да ядете – в калта, подгизнали до кости?“), дори не посегнаха към храната. Не запалиха тока, макар че в мъчителното чакане предметите се размиха, тенджерите край вратата оживяха, съживиха се светците по стените, сегиз-тогиз им се струваше, че някой ляга в леглото и за да се освободят от това видение, се

поглеждаха крадешком, ала от лицата и на тримата струеше все една и съща безпомощност; и макар да знаеха, че не могат да тръгнат, преди да е паднала нощта (защото бяха сигурни, че или Халичова, или директорът на училището седят зад прозореца и наблюдават черния път към Сикеш, изпълнени с все по-голямо безпокойство, че Шмит и Кранер закъсняват вече половин ден), ту Шмит, ту жената, пренебрегвайки всяка предпазливост, понечваха да тръгнат в предвечерния сумрак. „Отиват на кино – съобщиха тихо Футаки. – Халичова, Кранерова, директорът на училището, Халич.“ „Кранерова? – подскочи Шмит. – Къде е?“ И се завтече към прозореца. „Права е. Напълно е права.“ – отбеляза Шмитова. „Млък“ – изръмжа Шмит. „Не се горещи, куме – успокой го Футаки. – Тая жена има акъл. Без това трябва да се изчака да се стъмни, нали? А така никой няма да се усъмни, не е ли така?“ Мърморейки, Шмит седна до масата и закри лице в шепите си. Футаки унило изпуснаше дим край прозореца. Шмитова извади един канап някъде от шкафа и понеже закопчалките бяха ръждясали и колкото и да се опитваше, не шракваха, здраво овърза с него войнишкия санджък, сложи го до вратата, седна до мъжа си и скръсти ръце. „Какво чакаме? – обади се Футаки. – Да разделим парите!“ Шмит погледна жена си. „Закъде си се забързал, куме?“ Футаки се надигна и седна и той до масата. Разкрачи се и както се почесваше по брадясалия врат, впи погледа си в Шмит. „Нека ги разделим.“ Шмит се потриваше по слепоочието. „Както му дойде времето, ще си ги получиш, няма страшно.“ „Тогава какво чакаш, куме.“ „Ама какво си се забързал? Да почакаме, докато и Кранер даде своята част.“ Футаки се усмихна. „Работата е съвсем проста. Каквото е у тебе, ще поделим сега. А останалите пари ще си ги разделим при кръста.“ „Добре – съгласи се Шмит. – Донеси фенерчето.“ „Аз, аз“ – скочи жената възбудено. А Шмит извади от вътрешния джоб на мушамата си овързания с канап, претърпан и мокър плик. „Чакай – спря го Шмитова и забърса с парцал масата. – Сега вече може.“ Шмит пъхна под носа на Футаки смачкана хартийка („Документа – рече. – Само да не си мислиш, че искам да те преметна.“), той я прегледа набър-

зо с наведена глава и каза: „Да ги преброим.“ Пъхна фенерчето в ръката на жената и със светнали очи взе да следи пътя на всяка една банкнота – от въртеливото движение на късите пръсти на Шмит до все по-набъбваща купчина, където се трупаха в другия край на масата – и полека взе да го разбира, изпари му се и останалият гняв, защото „наистина няма нищо чудно, ако човек се побърка при вида на толкова пари и рискува всичко, само и само да ги има“. Стомахът му се сви, устата му се напълни със слюнка, сърцето му се беше качило в гърлото и докато потната пачка се топеше в ръката на Шмит и със същите темпове растеше в другия край на масата, трепкащата, подскачаща светлина на фенерчето го ослепяваше, свят му се зави, изтръпна и дойде на себе си едва когато отново чу дрезгавия глас на Шмит: „Точно толкова“. А когато и самият той беше стигнал до средата на броенето, някой – точно под прозореца – извика: „Шмитова, вкъщи ли сте, драга?“ Шмит грабна от ръката на жената фенерчето и го загаси, после посочи към масата и прошепна: „Скрий ги бързо!“ Със светкавично движение Шмитова смете парите и ги натъпка в пазвата си, после, оформяйки думите само с устни, беззвучно изрече: „Ха-ли-чо-ва!“ Футаки се пъхна между печката и шкафа с гръб към стената, в тъмното от него се виждаха само две фосфоресциращи светли точки, сякаш котка се бе свила там. „Иди и я прати на майната ѝ!“ – прошепна Шмит и проводи жената до вратата, за момент тя се спря на прага, въздъхна, след което излезе в коридора и прочисти гърло. „Ида, уга!“ „Ако не е видяла светлината, нищо не е загубено!“ – прошепна Шмит на Футаки, но и сам не си вярваше и когато се скри зад вратата го обхвана такава възбуда, че едва го свърташе на едно място. „Ако посмее да си сложи тука крака, ще я удуша“ – помисли обречено и преглътна. Чувстваше как на врата му диво пулсира една вена, главата му щеше да се пръсне; опитваше се да се ориентира в тъмнината, ала когато забеляза, че Футаки се отделя от стената, търси бастуна си и вдигайки голям шум, сяда на масата, му се стори, че вижда кошмари. „Какво по дяволите вършиш?! – просъска едва чуто и взе да му маха диво с

ръце да стои мирно. Ама Футаки хич не му обърна внимание. Запали си цигара и с горящата кибритена клечка махна на Шмитова да не се занимава повече, ами да седне и тя. „Духни я, говедо такава!“ – беснееше иззад вратата, но не смееше да помръдне, защото знаеше, че и най-малкият шум веднага ще ги издаде. Футаки обаче си седеше спокойно на масата и замислено изпускаше дим. „Ама че дивотия е всичко това – разсъждаваше тъжно. – На стари години... да се насадя... каква лудост!...“ Притвори очи и видя пред себе си опустялото шосе и самия себе си, опърпан и съсипан да върви към града, и базата, която се отдалечаваше все повече, докато не я погълна бавно хоризонтът; и тогава разбра, че още преди да се е сдобил с парите, вече ги е загубил, защото се потвърди онова, за което отдавна се досещаше: не само не може, но и не иска да си тръгне оттук, защото тук поне може да се стаи в сянката на установените неща, докато там, отвъд базата, кой знае какво го очакваше. Ала сега някакъв смътен инстинкт му подсказваше, че между утринните камбаџи, този заговор и неочакваното посещение на Халичова има някаква дълбока зависимост, и беше почти убеден, че ще се случи нещо и затова е тази необичайна и проточила се визита там отвън... А Шмитова все не се завръщаше... Възбудено изпуши цигарата си и докато стелецията се бавно дим го обгръщаше, въображението му – като гаснещ огън – избухна отново в пламъци. „Може пък животът в базата да се възвърне? Да докарат нови машини, да дойдат нови хора и всичко да започне отначало? Да поправят стените, да варосат наново сградите, да включат помпената станция? И да потърсят техник?“ Шмитова стоеше бледа на вратата. „Хайде, излизайте“ – рече с вял глас и запали тока. Премигвайки, Шмит скочи към нея. „Какво правиш?! Загаси! Ще ни видят!“ Шмитова поклати глава. „Стига де. Не е тайна, че аз съм си вкъщи. Нали?“ Шмит кимна насилено и хвана ръката на жената. „И какво?! Видяла ли е светлината?“ „Да – отговори Шмитова. – Ама ѝ казах, че ме е унесло от нерви, понеже още не сте се прибрали. После съм се събудила, ама като съм включила тока, крушката пукнала и толкоз. Тъкмо съм я сменяла, кога-

то ми извикала, затова светело фенерчето...“ Шмит изхъмка одобрително, но после пак стана мрачен. „А нас... кажи де... видяла ли ни е или не?“ „Не. Със сигурност не е.“ Шмит си отгърхна. „Че какво искаше тогава, по дяволите?“ Жената направи недоумяваща физиономия. „Побъркала се е“ – рече тихо. „Време ѝ беше“ – отбеляза Шмит. „Каза... – продължи колебливо Шмитова и гледаше ту Шмит, ту наблюдаващия напрегнато Футаки – каза, че Йеремия и Петрин идват по шосето за насам... Към базата! И че... може вече да са стигнали в кръчмата...“ В следващия миг нито Футаки, нито Шмит не можаха дума да отронят. „Казват, че кондукторът от междуградския рейс... ги видял в града... – наруши тишината жената и прехапа устни. – И че... пеша тръгнал... тръгнали към базата... в такова време... кондукторът видял, когато завил на кръстопътя за Елек, защото му е там чифликът и бързал за вкъщи.“ Футаки скочи. „Йеремия? И Петрин?“ Шмит се разсмя. „Тази Халичова наистина се е побъркала. Библията ѝ е замъгвила акъла.“ Шмитова не помръдна. Разпери недоумяващо ръце, после изведнъж се втурна към печката, тръшна се на столчето, облакът ѝ се на беграта си и погпря глава в глани. „Ако е истина... – шепнесе и очите ѝ заискряха. – Ако е истина...“ Шмит нетърпеливо изръмжа. „Ама нали са умрели!“ „Ако е истина... – рече тихо Футаки, сякаш продължи мисълта на Шмитова. – Значи... Хоргошовото момче е излъгало...“ Шмитова вдигна глава и погледна Футаки. „То ни каза.“ „Така е – кимна Футаки и с разтреперана ръка запали нова цигара. – Спомняте ли си? Аз още тогава казах, че ми се вижда съмнителна цялата тая история... някак не ми хареса. Ама никой не ми обърна внимание... а и аз се примирих.“ Шмитова не сваляше очи от Футаки, сякаш го хипнотизираше. „Излъгало е. Просто... е излъгало това момче. Това е възможно. Много е възможно...“ Шмит гледаше нервно ту единия, ту другия. „Не се е побъркала Халичова, ами вие двамата.“ Нито Футаки, нито Шмитова му отговориха; гледаха се един друг. „Ума си ли загуби?! – избухна Шмит и пристъпи към Футаки. – Дърт пергиш!“ Ала Футаки поклати глава. „Не, не, куме... Според мен, Халичова наистина не се е побърка-

ла – рече на Шмит, после погледна към жената и заяви: – Сигурен съм, че е вярно. Отивам в кръчмата.“ Шмит затвори очи и се опита да се овладее. „Вече година и половина са мъртви. Година и половина! Всеки го знае! С такива неща човек не се шегува. Не се погдавайте! Това е капан! Разбурате ли? КAPAN!“ Ала Футаки вече не го чуваше; взе да си закопчава палтото. „Ще видите, всичко ще се оправи – отбеляза и по уверения му глас ставаше ясно, че окончателно е решил. – Йеремия – гобава усмихнат и сложи ръка на рамото на Шмит – е голям магьосник. Може да построи дворец и от говежди лайна... ако пожелае.“ Шмит загуби самообладание, сграбчи Футаки за палтото и го дръпна към себе си. „От лайна си ти, куме, целият – захили се в лицето му, – ама ставаш само за тор, аз ти го казвам. И да не си мислиш, че ще те оставя да ме завлечеш с кокошия си акъл?! Не, куме! Няма да позволя да ми объркаш сметките!“ Футаки спокойно удържа погледа му. „Аз и не искам, куме.“ „Тогава? Какво ще стане с парите?“ Футаки сведе глава. „Разделете си ги с Кранер. Все едно нищо не се е случило.“ Шмит се втурна към вратата и му препречи пътя. „Говеда! – крещеше. – Говеда такива! Измитайте се оттук на майната си! Ама парите ми... – и вдигна показалец – оставете на масата. – Погледна заплашително към жената. – Чу ли, скапанячко... Парите да оставиш тук. Разбра ли?!“ Шмитова не помръдна. Непривична, странна светлина проблесна в очите ѝ. Стана бавно и пристъпи към Шмит. Всеки мускул по лицето ѝ бе опънат, устните ѝ бяха изтънели и Шмит се оказа очи в очи с такава струя презрение и подигравка, че неволно взе да отстъпва назад, гледайки изстинал жената. „Я да не крещиш, никаквецо – рече Шмитова съвсем тихо. – Аз отивам. Ти прави каквото щеш.“ Футаки си бърникаше в носа. „Куме – рече тихо, – ако наистина са тук, от Йеремия и ти не можеш избяга, знаеш го добре. Тогава?...“ Шмит отиде безсилен до масата и се отпусна на един стол. „Мъртвец да възкръсне! – мърмореше на себе си. – А тия се хващат на въдицата... Ха-ха-ха, как да не се смея! – Удари силно с юмрук по масата. – Не проумявате ли играта?! Нещо са надушили и искат да ни погмамят... Футаки, куме,

поне ти имай малко разум...“ Футаки не го слушаше; стоеше пред прозореца с кръстосани отзад ръце и заговори. „Спомняте ли си? Когато вече девет дни закъсняваха заплатите, а той вечер...“ Шмитова го прекъсна със строг глас. „Винаги ни измъкваше от трапа.“ „Долни предатели. Знаех си аз“ – мърмореше Шмит. Футаки се отдалечи от прозореца и спря зад него. „Щом като толкова не вярваш – предложи, – да изпратим жена ти... Ще каже, че те търси, защото вече представя няма... и така нататък...“ „Но спокойно можеш да повярваш“ – отбеляза жената. Парите останаха в сумиена на Шмитова, защото и самият Шмит бе убеден, че това е най-сигурното място, макар че искаше да ги върже и с някакъв канап, едва успяха да го накарат да си седне на стола, вече беше тръгнал да търси нещо за връзване. „Товага аз тръгвам“ – рече Шмитова, намъкна бързо мушамата, нахлузи ботушите си и вече тичаше, бързо изчезна в тъмнината, заобикаляйки дълбоките локви по пътя към кръчмата, нито веднъж не погледна назад, заряза ги там: две размити от дъжда, стичащи се по стъклото лица. Футаки си сви цигара, духаше щастлив и обнадежден дима; напрежението го напусна, чувстваше се лек и замечтано рееше поглед в тавана: мислеше си за машинното на помпената станция, даже чуваше как безжизнените и неподвижни от години машини, давейки се, скимтейки, мъчително, ала все пак забумтяват мотори и като че ли свеж мирис на вар го удари в носа... когато чуха да се отваря входната врата, Шмит успя само да подскочи и вече чуха гласа на Кранерова: „Тука са! Чухте ли?“ Футаки се изправи, кимайки с глава, и си нахлупи шапката. Шмит се беше проснал съсипан на масата. „Мъжът ми – бръщолевеше Кранерова – вече тръгна, ама ме прати да ви кажа, ако не знаете, макар че сигурно вече знаете, видяхме през прозореца, че Халичова беше тук, ама аз ще тръгвам, няма да ви преча, а пък за парите, мъжът ми каза, да вървят по дяволите, не са за нас тия неща, така каза, ами... прав си е, щото все да се криеш, все да бягаш, да нямаш мира, не ни трябва, той, Йеремия, ще видите, и Петрин, знаех си аз, че не е истина, тук да пукна, ама мен винаги ме е съмнявало това хитро

хлапе, Хоргошовото, достатъчно е да го погледне човек, то е ясно, че всичко си е измислило, а ние взехме, че му повярвахме, ама ви казвам, аз още от самото начало...“ Шмит оглеждаше Кранерова с погозрение. „И ти си вътре, нали?“ – рече и се изхили. Кранерова вдигна вежди и объркана изхвърча през вратата. „Идваш ли, куме?“ – попита го Футаки и поспря за миг на прага. Шмит вървеше отпред, а след него се запрепъва Футаки, вятърът гърпаше назад краищата на връхната му греха, с бастуна си опипваше пътя в непрогледната тъмнина, с другата ръка гържеше шапката си, да не литне в калта, а плющиящият безпощадно дъжд размесваше ругатните на Шмит с изпълнените му с вяра и надежда слова, накрая вече само повтаряше: „Недей да се косиш, куме! Ще видиш, ще имаме златен живот! Златен живот!“

II. Ще възкръснем

Часовникът над главите им показва десет без петнайсет, ама какво друго биха могли да очакват: знаят защо по замрежения от тънките косми на пукнатините табан неонът бучи, да ти се пръсне главата, защо е кухнят тъмен от преднамереното тряскане на врати, какво е предназначението на тежките ботуши с подкови-полумесеци, гето, пускайки искри, се удрят по гледжосаната броня на непривично високите коридори, и се досещат защо не светят лампите в дъното и защо е този потискащ сумрак навсякъде, даже със съчастническо задоволство и възхита биха свели глави пред безупречно функциониращата система, ако този път, свити върху излъсканите от стотици и стотици задници пейки, не им се налага тъкмо на тях двамата да дебнат алуминиевата брава на стая номер двайсет и четири, където трябва да ги допуснат, за да им бъдат предоставени онези („Не повече от...“) две-три минути, през които да разсеят „сянката от пагналото подозрение“. Защото за какво друго би могло да става дума, освен за явно недоразумение, възникнало най-вероятно благодарение на някой безспорно добросъвестен, ала престарал се чиновник?... охлаждащите се взаимно думи кръжат безцелно

минути наред, свързват се в трошливи и до болка ненужни изречения, които – като скалъпен набързо мост, под тежестта на първите три крачки – с едно изскърцване, с тих, фатален грохот се срутват и омагьосани отново и отново закръжават между печата и обръщението във връчения миналата вечер документ. Точните, сдържани и необичайни формулировки („...сянката на пагналото подозрение...“) не оставят ни най-малко съмнение, че в случая са призовани не да доказват невинността си, отричането на която – или дори разискването – би било само безсмислено губене на време, а за да им се предостави възможност в рамките на един свободен разговор да декларират (по повод едно потънало в забрава дело) принадлежността си, самоличността си, не е изключено да се стигне и до промяната на някои лични данни. През изминалите, понякога като че ли безкрайни месеци, докато бяха откъснати от буйния поток на живота заради едно недостойно за споменаване разминаване в мненията, някогашната им съвсем несериозна позиция бе назряла в убеждение и сега, ако се наложи, на въпросите, чиято същност може да се обобщи като „генерална линия“, биха могли с поразителна самоувереност, без двоумение и мъчителни вътрешни терзания да дадат правилния отговор: подготвени са за всичко. Що се отнася до самоугризенията и гнетящото ги отново, и отново състояние на тревога, те спокойно могат да бъдат вписани „на тъжната сметка на близкото минало“, защото „няма човек, който да се е измъкнал непокътнат от тая каторга“. Голямата стрелка вече приближава дванайсет, когато откъм завоя на стълбището с ръце на гърба и пружиниращи стъпки се загава един от постовеите, с воднистите си очи – то се вижда – визира въздуха, после задържа възвърналия си поглед върху двата странни образа, а в мъртвосивото му лице се стича малко кръв, спира, надига се на пръсти, обръща се с уморена гримаса и преди да се загуби в дъгата на стълбището, поглежда към другия часовник, висящ под табелата ПУШЕНЕТО ЗАБРАНЕНО!, и кожата му си връща сивия цвят. „Двата часовника – утешава другаря си по-високият – всъщност сочат два вида време, макар че и двата са госта не-

точни. Нашият тук – и посочва нагоре с изключително дългия си, тънък и изящен показалец – закъснява много, а онзи там... измерва не времето, а безкрая на пагението, ала отношението ни към тези неща е същото, както на вейката спрямо дъжда: безсилни сме. “Макар че говори тихо, по мъжки дълбокият му и звучен глас изпълва неприветливия коридор. Другарят му, за когото е ясно от пръв поглед, че е „пряка противоположност“ на излъчващия самоувереност, твърдост и решителност мъж, лепва погасналите си копчести очи върху преминалото през изпитания лице и цялото му съществуване се изпълва с тихо обожание. „Вейка и дъжд...“ – наслаждава се на думите, сякаш преглъща старо вино и си блъска главата да познае от коя година ще да е, със смътното смирение, че това така и така надминава силите му. „Поет си ти, приятелю, аз ти го казвам!“ – добавя и навежда дълбоко глава, осъзнал изплашен, че случайно е изрекъл истина. Намества се по-нагоре на пейката, така че главата му да е на същата височина, като на другаря му, пъхва ръка в скроеното за великан зимно палто и в джоба, пълен с бурми, бонбони за смучене, картичка с крайморски пейзаж, гвоздеи, лъжица от алпака, рамки за очила и аналгин, пръстите му изравят замазания от потта лист и по челото му избива пот. „Ако не бяхме я оплескали!...“ – изпуска се, ала вече е късно, макар че би желал да се откаже от думите си. Бръчките по лицето на високия се вдълбават, устните му изтъняват, клепачите му бавно се спускат, защото в този момент и той не е в състояние да потисне изцяло внезапно надигналия се гняв. А пък – знаят го и двамата – сгрехиха, когато сутринта, настоявайки за незабавно обяснение, нахълтаха през уречената врата и без да спират, стигнаха до вътрешната стая; и не само че не получиха обяснение, ами втрещеният „началник“ дори не разговаря с тях, само подвикна на писарите във външното помещение („Я проверете кои са тия!“) и моментално се намериха пред вратата. Как можаха да проявят такава глупост? Грешка ли бяха направили?! Трупат грешка след грешка, сякаш тези три дни не бяха достатъчни, за да ги напусне лошият късмет. Защото, откак наново дишаха свежия въз-

дух на свободата и обикаляйки прашните улици и запустелите паркове, направо се преродиха при вида на есенното тление на златната растителност, а сънливите очи на идващите насреща им мъже и жени, оклюмалите им глави, забавените погледи на киснещите край стените тъжни юноши им дадоха сили, оттогава като сянка ги преследва непознат досега лош късмет, без да взема конкретен облик, току ги стрелва от нечи проблеснали очи, току издава с някой жест присъствието си, заплашително и непреодолимо. И връх на всичко това бе онази сцена („И това ако не е кошмар, името ми да не е Петрин...“) вчера вечерта на запустялата гара, когато – погодявайки кой знае откъде, че възнамеряват да прекарат и тази нощ там, на скамейката до вратата към перона – един пълчлив дангалак влезе през въртящата се врата, без да се колебае нито миг, се отправи към тях и им връчи призовката. „Няма ли да има някога край всичко това?“ – каза тогава високият на невзрачния куриер, и тези думи сега отекуват в гребничкия му другар, когато плахо се обажда: „Абе, тези нарочно го правят, значи...“ Другият се усмихва унило. „Не бива да пълним гащите. По-добре си оправи ушите. Пак се подават.“ Оня, като хванат на местопрестъплението, засрамено посяга към неправдоподобно големите си щръкнали уши, опитва се да ги пригладу, лъсвайки беззъбите си венци. „Съдбата пожела така“ – казва. Високият го съзерцава известно време с вдигнати вежди, след което извърща глава. „У, че си гнусен!“ – потрися се и се обръща още няколко пъти да го погледне, сякаш не вярва на очите си. Клепоухият се отдръпва омърлушен, малката му крушовидна глава едва се подава иззад вдигнатата яка на палтото. „Външността не е най-важното...“ – хленчи обидено. В тоя миг вратата се отваря с гръм и трясък и от нея излиза мъж, който прилича на борец със сплеснат нос, ама вместо да обърне внимание на двата образа, които се втурват към него (и да съобщи: „Влизайте, ако обичате!“), минава покрай тях с кълтящи стъпки и изчезва зад една врата в края на коридора. Гледат се възмутени, решени на всичко, известно време пристъпват от крак на крак като хора, на които се е изчерпало

търпението и вече са на крачка да извършат нещо непросто, когато вратата внезапно отскача и едно ниско и дебело човече си подава главата. „Исвинете, вие са какво цакаме?“ – пита насмешливо, а после с някакво абсолютно неподходящо за случая пискливо „аха“ разтваря широко вратата пред тях. В голямото, напомнящо склад помещение, навесени над тежки, очукани бюра, седят пет-шест цивилни, отгоре неонът трепти с глорийна светлина, в далечните ъгли клечи утаен от години мрак и дори светлинните лъчи, процеждащи се през процеците на спуснатите капаци, се различават до пращинка, сякаш ги поглъща идващият отгдолу застоен въздух. Писарите грацят безмълвно (някои имат черни ръкавели на ластици, други увиснали на носа очила) и все пак се чува безспирен шепот; ту един, ту друг хвърля поглед, плоско и злорадо, сякаш дебне някой смутен жест, който да издаде стопанина му, да се погадат изпод изчетканото сако протрити тиранти или пък от обувките чорап с дупка. „Какво става тук!“ – гразни се високият, ала смаяно застива, когато пръв прекрачва прага на голямото колкото килия помещение, тъй като вижда по пода на четири крака да лази човек, съблечен по риза с къси ръкави, който разпалено търси нещо под тъмнокафявата писалищна маса. Самообладанието му обаче не го напуска; пристъпва няколко крачки, спира и забива поглед в тавана като някой, който тактично не забелязва недостойната ситуация, в която е изпаднал другият. „Уважаеми господине! – започва с кадифен глас. – Не сме забравили и никога няма да забравим своя дълг. Ето ни тук, в отговор на желанието ви да ни удостоите с няколко думи, както бяхме уведомени от писмото ви вчера вечерта. Ни... ние сме предани граждани на тази страна и затова – естествено доброволно – ви предлагаме услугите си, които – смея да ви напомня – вече няколко години, наистина не готам редовно, благоволявате да ползвате. Навярно не е убягнало от вниманието ви, че за съжаление имаше и една пауза, поради което трябваше да се лишите от нас за известно време. Възползваме се от случая, за да ви гарантираме, че както досега, така и занаят ще избягваме всяка разпуснатост

и други низши нагони. Можете да ми имате пълно доверие, когато заявявам, че и за в бъдеще ще работим с типичното за нас високо качество. На вашите услуги.“ Другарят му кима разчувстван, само приличието го спира да не стисне ръката на приятеля си още там, на място. През това време началникът се надига от пода, мятта в устата си някакво бяло хапче и с усилие, след неколкократно опити, най-сетне успява да го преглътне без вода. Отупва праха от коляното си и заема мястото си зад бюрото. Обляга се с кръстосани ръце върху протритата папка от изкуствена кожа и се втрещва в двата странни образа, които реят погледи над главата му, застанали небрежно в позиция мирно. Устата му болезнено се изкривява и това придава някакво кисело изражение на цялото му разтичащо се лице. Без да помръдне лакти, изтръсква цигара от пакетчето, пъха я в устата си и я запалва. „Какви ги приказвате?“ – пита с подозрителен и объркан вид, а краката му започват нервен танц под масата. Ала въпросът кръжи безцелно из въздуха, двата типа стоят безучастно и благосклонно мълчат. „Вие ли сте общарят?“ – прави нов опит началникът и дълго изпуска дима, който се блъска в издигащите се пред него купища документи и закръжава наоколо, минути минават, докато отново се показва част от лицето му. „Ама моля ви се... – обажда се клепоухият, сякаш са го обидили до смърт. – Имаме призовка за осем часа днес...“ „Аха! – нахвърля се доволен началникът. – И защо не дойдохте навреме?“ Клепоухият го поглежда изотгдолу с укорителен поглед. „Тук има някакво недоразумение, тъй да се каже... Точни бяхме, не си ли спомняте?“ „Разбирам.“ „Ама как така разбирате, господин началник! – продължава разпален дребничкият. – Че ние двамата, значи аз и този тук, разбираме направо от всичко. Дърводелска работа? Люпене на пилци? Скопяване на свине? Недвижими имоти? Основен ремонт при всякакви аварии? Пазарна инспекция? Търговия?... Хайде, моля ви се! Не ме размивайте! А освен това... нали, предоставянето на информация, тъй да се каже...“ Началникът безсилно се обляга назад, изглежда го бавно, лицето му се разведриява, скача, отваря една вратичка в задната стена и им подвиква

от прага: „Чакайте. И никакви такива... т'й да се каже!...“ След няколко минути пред тях застава висок рус мъж със сини очи, с ранг капитан, сяда зад бюрото, небрежно изтяга крака и кротко им се усмихва. „Да имате някакви бумажки?“ – пита насърчително. Клепоухият почва да рови из огромните си джобове. „Бумага ли? Имаме! – казва щастливо. – Един момент!“ И подава на капитана един малко посмачкан, но чист бял лист. „Писалка?...“ – пита високият и с готовност посяга към вътрешния си джоб. Лицето на капитана помрачнява за миг, после ги поглежда развеселен, сякаш е размислил. „Много остроумно! – казва поощрително. – Имате чувство за хумор, не може да се отрече!“ Клепоухият скромно свежда глава. „Без това не върви, господин началник, така е...“ „Но да се върнем на въпроса – казва сериозно капитанът. – Любопитен съм, дали имате и друг вид бумага.“ Клепоухият кимва в знак на съгласие. „Ама как, господин началник! Ей-сегичка...!“ Бърка отново в джоба, изважда призовката и като я размахва с победоносен виг, я слага на бюрото. Капитанът я поглежда и започва да крещи цял почервенял. „Ама вие можете ли да четете?! Мама ви курвенска! Кои етаж е отбелязан тук?!“ Избухването ги сварва толкова неподготвени, че и двамата отстъпват крачка назад. Клепоухият разпалено кима. „Естествено...“ – отговаря от немай-къде. Главата на офицера кљумва настрана. „И какво пише?“ „Втори – отговаря оня и добавя като пояснение: – Т'й вярно.“ „Тогава какво търсите тук?! Как сте попаднали тук?! Знаете ли въобще какво е това тук?!“ И двамата омърлушено клатят глави. „Отдел НДПУ*!“ – отрязва капитанът, надвесен над главите им. Ала никаква следа от изненада, нисичкият клати отрицателно глава и се замисля с издадени напред устни, а другарят му стои с кръстосани крака до него и като че ли разглежда пейзажа на стената. Офицерът се облакътява с една ръка на бюрото, заравя лице в дланта си и почва да разтрива чело. Гърбът му е прав като пътя на праведниците, гърдите му са изпъчени, изячно чистата му униформа и ослепително бялата

* Нетрудови доходи от пълтески услуги

якичка на ризата са в пълна хармония с фината му розова кожа; един непокорен кичур на вълнистата коса е пагнал над небесносините му очи, което придава неповторим чар на тази външност, като цяло излъчваща невинност. „Най-напред – казва този път строго, с мелодичен по южному глас. – Документите!“ Клепоухият изважда от задния си джоб два халваджийски тефтера с подвити краища, отмества една дебела папка, за да ги пооглади, преди да ги е подал, ала капитанът с младежка пъргавина ги грабва от ръцете му и прехвърля набързо страниците, по военному, без да поглежда в тях. „Как се казвате?“ – пита по-ниският. „Петрин, на вашите услуги.“ „Това ли ти е името, бе?“ Клепоухият тъжно кимва. „Я да чуя цялото ти име!“ – навежда се напред офицерът. „Това е цялото, слушам“ – отговаря Петрин с невинни очи, след което се обръща към другаря си и шепнешком го пита: „Какво да правя сега?“ „Ти да не си циганин, бе?!“ – кресва му капитанът. „А-аз?! – помриса се уплашено Петрин. – Циганин?“ „Не ми разигравай комедии тогава! Слушам те!“ Клепоухият поглежда за помощ другаря си, после свива рамене и заеквайки, като човек, който ни най-малко не е сигурен в работата си и не поема отговорност за думите си, започва „Ами... Шандор-Ференц-Ищван... такава... Анграш.“ Офицерът разгръща документите и заканително процежда: „Тук е написано Йожеф.“ Петрин се облещва като посечен. „Не думайте, господин началник! Я да видя...“ „Стой там!“ – изрича с нетърпящ възражение глас капитанът. По лицето на другия не се чете ни вълнение, ни интерес и когато офицерът го пита за името по-премигва, сякаш е потънал в мислите си, и любезно казва: „Извинете, не ви разбрах.“ „Името!“ „Йеремия“ – отвърща звънко, с известна гордост. Капитанът пъха цигара в крайчеца на устните си, пали с отсечени движения, хвърля горящата клечка в пепелника и я загася с кутийката. „Та така. Значи и вие имате само едно име.“ Йеремия кимва бодро. „Точно така, господине. Както всички.“ Офицерът се вторачва в очите му и когато шефът на канцеларията отваря вратата (и пита: „Свършихте ли?“), им дава знак с ръка да го последват. На няколко крачки зад него отново минават

край бюрата във външното помещение, съпроводени от лукавите погледи на писарите, излизат на коридора и тръгват нагоре по стълбите. Тук светлината е още по-оскъдна, на завоите само гето не се просват по нос; опасва ги груб железен паранет, а в долната половина на изтритите до блясък плочки са наслоени ръждиви стърготини; и докато пристъпват стъпало по стъпало по застланото с мръсна влага стълбище, отвред ги обгръща служебна чистота, която не може да бъде задушена дори от някак рибната воня на въздуха, лъхаща от всеки ъгъл.

МЕЦАНИН
I-ВИ ЕТАЖ
II-РИ ЕТАЖ

Стройният като хусарски офицер капитан крачи с дълги отекващи стъпки пред тях, лъскавите му полуботуши издават едва ли не мелодичен звук по тук-таме разнебитените кирпичени плочи; не поглежда назад, ала те знаят: сега ги оглежда и проучва от глава до пети, от работните ботуши на Петрин до яркочервената вратовръзка на Йеремия, може би по памет, а може би благодарение на някаква необичайна дарба, която му позволява посредством изтънялата кожа на тила си да възприема знание, по-дълбоко от това, което окоето с жалките си усещания е успявало някога да прозре. „Установяване на самоличност!“ – изстрелва към един едър разсилен, черен, с гъсти мустаци, когато влизат през вратата, също № 24, в задимена и гушна зала, и без да забавя стъпки, с няколко бързи движения на пръстите спира наскочалите служители и преди да излезне зад остъклената врата вляво, се разпорежда с кратки, отсечени думи. „След това при мене! Искам пресата! Докладните! Свържете ме със 109! После една градска линия!“ Разсиленият остава опънат „мирно“, после – след като чува щракването на бравата – изтрива изпотеното си чело, сяга на масата срещу входната врата и им пъха под носа някакъв формуляр. „Попълнете го – казва уморено. – Можете да седнете! Но първо прочетете Указанията, на гърба.“ Въздухът в залата е застоен. По тавана висят три реда нео-

нови лампи, светлината е ослепителна, капациите на прозорците и тук са пуснати. Писари подтичват насам-натам между бюрата и засрещнат ли се по тесните пътеки, нетърпеливо се блъскат с извинителна усмивка, това е причината от минута на минута бюрата да се отместват, прокарвайки резки черти по пода. Има обаче и такива, които не помръдват от местата си, и макар работата им очевидно да застоява на застрашителни камари пред тях, голяма част от времето все пак се налага да посвещават на караници с колегите, които непрекъснато ги блъскат отзад или бутат бюрата им. Някои сегаят накокошинени, възсигнали наопаки тапицираните с червена изкуствена кожа столове, с телефонна слушалка в едната ръка и димящо кафе в другата. Отзад, от стена до стена, в опната като стрела линия, стареещи машинописки угрят машините с неотразим чар. Петрин следи тази трескава работа смрачен, ръга с лакът Йеремия, ама той само кима и задълбочено проучва „Указанията“. „Трябва да духнем, докато не е станало късно...“ – прошепва Петрин, ала другарят му махва раздразнено. Дига глава от формуляра и почва да души въздуха: „Чувстваш ли?“ – и сочи нагоре. „Мирише на тресавище“ – установява Петрин. Разсиленият ги поглежда, прави им знак да приближат и прошепва: „Тук всичко гние... За три седмици два пъти варосваха стените...“ Очите му са хлътнали, с торбички, и светят погмолно, двойната му гушка е стегната с твърда яка. „Да ви кажа ли нещо?“ – пита с многозначителна усмивка. Навежда се над лицата им, така че усещат застоения му дъх. Почва да се смее беззвучно, дълго, сякаш не може да спре. После натъртвайки на всяка дума поотделно, сякаш полека поставя три бомби отпреде им, „да правят с тях, каквото щат“, казва: „Без туй всичко осират“. Прави злорада физиономия и тропва три пъти по бюрото, сякаш го повтаря на себе си. Йеремия удостоява изявлението със снизходителна усмивка и пак се навежда над формуляра, а Петрин се взира смаян във възвония, който внезапно прехапва устни, предвкъва ги, после ги изглежда презрително, изтяга се на стола, разочарован и охладнял, а лепкавият гъст шум, от който преди малко се бе

подал за минута, сега го всмуква отново като пъклена яма. И когато ги завежда в стаята на капитана с попълнените формуляри в ръка, вече и следа няма от онази умора, от смъртното изтощение, което го бе обсебило преди това, стъпките му са твърди, движенията му са бодри, думите му са по войнишки стегнати. Кабинетът е обзаведен със скромен уют: от лявата страна на писалищната маса, издаваща някогашен разкош, очите могат да отпочинат в убитата зеленина на огромен фикус, в ъгъла до вратата има кожено канапе с два кожени фотьойла и ниска масичка в „модната линия“. Прозорецът е покрит с тежка отровно-зелена кадифена завеса, върху паркета червен килим води от вратата до бюрото. От тавана пада (По-скоро се усеща, отколкото вижда...) фин прах в безкрайна, достолепна забавеност. На стената виси портрет на военен. „Сегни! – офицерът посочва трите гървени стола, поставени плътно един до друг в отсрещния край на стаята. – Нека да се разберем – отпуска се на високата облегалка на стола, притиска кръста си към светлото гърво, забива неподвижно поглед в една точка, в една размита точка на тавана, и като че ли той самият не е вече тук, в душния, предизвикващ спазми въздух, само гласът му, този неочакван кантатен глас плува към тях, разтваряйки се в трепкация цигарен дим. – Призовката е за противообществено избягване на трудова дейност. Навярно сте забелязали, че не съм написал дата. Тъй като за вас не важат трите месеца. Ала съм склонен да забравя всичко. От вас зависи. Разбираме се, надявам се – в думите му времето получава плът, също като желираната мръсотия по вековни находки. – Аз предлагам да забравим миналото. При условие, че приемете моето предложение за бъдещето. – Петрин си бърка в носа, а Йеремия приведен на една страна се опитва да изгърпа палтото си изпод задника на другаря си. – Нямаме избор. Ако кажете „не“, толкова години ще ви лепна като рецидивисти, че да побелеете.“ „За какво става въпрос всъщност?“ – прекъсва го недоумяващо Йеремия. Ала офицерът, все едно че не е чул, въобще не спира. „Имахте три дни. И през ум не ви мина да се хванете на работа. Зная всяка ваша стъпка...

Дадох ви три дни, за да разберете какво можете да загубите. Не обещавам много. Ала което обещавам, няма да ви се размине.“ Йеремия възмутено просъсква, но после премисля. Петрин този път е наистина изплашен. „Хабер си нямам за какво е думата, ако мога тъй да кажа...“ Капитанът пропуска и това край ушите си, сякаш чете присъда, в която – между редовете – са предвидени и жестикулациите на осъдения. „Запомнете добре, защото няма да повтарям: край на хойкането, шляенето и подстрекателствата. Ще работите за мен. Разбрано ли е?“ „Ти разбра ли?“ – поглежда клепоухият към Йеремия. „Не – промърморва оня, – нищо не разбирам.“ Капитанът ядосано отмества поглежда си от тавана и ги стрелва с очи. „Млък!“ – казва с предишния си мелодичен глас. Петрин седи на стола със скръстени на гърдите ръце, по-точно лежи, опрял тил на облегалката, и мига уплашено, тежкият му балтон се стели наоколо като листенцата на цвете. Йеремия седи с изправен гръб, умът му трескаво работи, яркочълбите му островърхи обувки направо заслепяват. „Имаме права“ – отбелязва, и кожата по носа му се набръчква силно. Капитанът ядно изпуска дима, по лицето му – върно само за миг – пробягва умора. „Права! – повишава глас. – Вие ли ще ми говорите за права? На такива като вас законът им трябва, само за да го заобикалят! Да има къде да се спотайват, стовари ли им се бега на главата! Ама край... и без спорове, защото това тук не е казино, ясно ли е? Препоръчвам ви да заживеете с мисълта, че оттук нататък животът ви ще се движи строго според закона.“ Йеремия разтрива коляното си с потна длан. „Що за закон е това?“ Капитанът помрачнява. „На силния – казва и кръвта се отгърпва от лицето му, а пръстите му побеляват върху облегалката. – На гържавата. На народа. Това говори ли ви нещо въобще?“ Петрин се надига да отвърне нещо („Какво става сега? На „вие“ ли ще си говорим или на „ти“? Мене ако ме питате, аз по-скоро...“), ала Йеремия го гърпва и казва: „Господин капитан, вие не позле от нас знаете що за закон е това, знаем го и ние. Затова сме тука заедно. Каквото и да мислите за нас, ние почитаме закона. Знаем какво е дълг. Бих желал да ви припомня,

че неведнъж сме давали доказателства за това. Ние сме на страната на закона. Вие също. Тогава какви са тези заплахи, кажете...“ Офицерът се усмихва подигравателно, нагничва с големите си, честни и открити очи в непроницаемото лице на Йеремия и макар че думите му са обвеяни от топлота, в гъното на зениците му искри скрит гняв. „Знам всичко за вас... ала... – и въздиша дълбоко – признавам, нямаше особена полза.“ „Добре говори! – ръга другаря си поуспокоеният Петрин и поглежда всеотдайно капитана, който трепва и бавно и заплашително се взира в него. „Защото, знаете ли, не издържам вече това напрежение! Просто не издържам! – изпреварва той офицера, ала вече вижда, усеща, че нещата не вървят към добър край. – Ама не е ли по-добре да се поразговорим, вместо...“ „Я да си затваряш плювалника! – изкрещява капитанът и скача иззад бюрото. – Какво си въобразявате, бе? Не се ли виждате какви сте отрепки?! И ще ми се емчат отгоре?! – И си сяда разлютен. – Били сме на една страна!...“ Петрин обаче вече е станал, ръкомаха усилено и се опитва да спаси спасимото. „Не, ама как, за бога, да ви кажа, че то ние това, тъй да се каже, въобще, даже да си го помислим!...“ Капитанът не продумва, другият пали цигара и гледа напрегнато прег себе си. Петрин пристъпва объркано и маха умолително на Йеремия. „Омръзнахте ми. Писна ми – казва офицерът с метален глас – от дуета Йеремия-Петрин. Загръстен съм с подобни типове, а накрая все аз отговарям, мама ви курвенска!“ Йеремия се намесва бързо. „Господин капитан. Вие ни познавате. Защо да не си остане всичко по старому? Попитайте... („...Сабо...“ – помага му Петрин)...господин старшината Сабо. Никога не сме имали проблеми.“ „Сабо го пенсионираха. Групата поех аз“ – отвръща горчиво капитанът. Петрин се втурва към него и му стиска ръка. „А ние си седим ли седим, сякаш нищо не се е случило!... Ама честито, господин началник, тъй да се каже, с най-дълбоки почитания!“ Капитанът разгразнено отблъсква ръката на Петрин. „Марш на мястото си. Какво е това? – тръска глава разочаровано, ала след като забелязва, че онези като че ли са се постреснали, гласът му още веднъж си възвръща топ-

лотата. – Слушайте сега. Аз съм за разбирателството. И запомнете, че тук сега времената са мирни. Хората са добри. И това така и трябва да бъде. Ала ако четете вестници, ще разберете, че извън страната положението е кризисно. И ние няма да позволим тази криза да ни задуши и да подкопае завоюваното досега! Това е огромна отговорност, ясно ли ви е, огромна отговорност! Не можем да си позволим лукса разни типове като вас да се шляят свободно нагоре-надолу, защото не трябва да има никакво шуш-муш. И вас можем да използваме в тези съвместни усилия! Знаем, че имате фантазия. Не си мислете, че не съм наясно с това! Не се ровя в миналото ви, за него сте си получили заслуженото. Ала и вие се приспособете към новия рег! Ясно ли е?!“ Йеремия клати глава. „Дума да няма, господин капитан! Нас никои не може да ни принуждава. Ала щом става дума за дълг, даваме всичко от себе си...“ Капитанът скача, очите му са изхвъркнали, устата му притреперва. „Какво значи това: нас никои не може да ни принуждава?! Кои сте вие, че да ми държите такъв тон?! Да ви вземат треста дяволи! Долни твари! Да ми се явите вдругиден сутринта в осем часа! Измитайте се! Марш оттук!“ – тялото му се разтриса още веднъж и той обръща гръб на отдалечаващите се. Йеремия крачи с оклюмала глава към вратата и преди да я затвори зад себе си, следвайки Петрин, който – като гущер – се плъзва навън от стаята, още веднъж хвърля поглед назад. Капитанът си разтрива слепоочието, а лицето му... като покрито с броня: метално, матово, поглъща сиво светлината, а в кожата му прониква необяснима сила: възкръсналата развала, освободена от костните кухни, незабавно изпълва всяка празнинка в тялото, както досега това е правила кръвта, и стигайки до най-външните пластове на кожата, прокламира непобедимата си мощ; достатъчен е миг и розовата свежест изчезва, мускулите вкочаняват, а светлината започва да се отразява, заускрява сребристо и вместо нежната извивка на носа, кротко подаващите се скули, тънките като косъм бръчици очертава нов нос, скули и бръчки и изтрива всеки спомен, помита от него миналото, за да спаси в една-единствена черта онова, което го-

дини по-късно ще приеме негативът на земята. Йеремия затваря вратата зад себе си, ускорява крачка, пресича шумната зала, за да настигне Петрин, който вече е излязъл в коридора, без да поглежда назад дали другарят му го следва, защото има чувството, че ако го направи, ще го повика отново. Светлината се прецежда през гъстите облаци, градът диша през шаловите, по улиците вие неприветлив вятър, в проливния дъжд беззащитно подгизват къщи, тротоари и шосета. Старици сеят зад прозорците, вглеждат се в сумрака през тънките дантелени пердета и със свито сърце виждат, че и навън, по притичващите под стрехите лица, витаят същият грях и същата скръб, които и вътре, където дори нажежената кахлена печка и вдигащите пара курабийки не могат вече да ги прогонят. Йеремия ядно обикаля града, Петрин, негодувайки, го следва по петите с късите си крака, току изостава, понякога поспира за минута, да си поеме дъх, вятърът развява палтото му. „Сега накъде?“ – пита кисело. Ала Йеремия не го чува, върви и си мърмори разни закани. „Ще му излезе през носа... Ще му излезе през носа на тоя гръбник...“ Петрин ускорява крачка. „Дај да зарежем тоя бардак!“ – предлага, ала другарят му пропуска и това край ушите си. Петрин повишава глас. „Да отидем нагоре по Дунава, там можем да започнем нещо...“ Ала Йеремия ни приема, ни предава. „Ще му извия врата...“ – казва на другаря си и показва как. Ама и Петрин е непреклонен. „По ония места може да се захванем с какво ли не... Например, тъй да се каже, те ти риболов... или пък, слушай, слушай: някакъв ленив паралия и, да речем, иска да строи...“ Спират пред една кръчма, Петрин бърка в джоба си и преброява парите, после влизат през остъклената врата. Вътре се кандилкат неколцина души, от транзистора в скута на жената пред тоалетната отекват обедните камбани; още влажните от лепкавата пачавра маси, бъдещи свидетели на какви ли не гребни възкресения, се клатушкат я насам, я натам, все още без стопани; четирима-петима мъже сеят облакътени, с хлътнали лица, отдалечени един от друг и обезверени, някои дебнат сервитьорката, вторачени в чашите си, други съчиняват писъмца и умис-

лено поглъщат кафето, ракията, виното. Нагарчаща застояла миризма се смесва с кълбетата цигарен дим, вкиснатият дъх се издига до почернелия таван, до входната врата, свито зад разнебитената нафтова печка, трепери подгизнало до кости проскубано куче и уплашено дебне навън. „Я си поместете малко скапаните задници де, хайлази с хайлази такива!“ – врещи чистачката, като минава покрай някоя маса с увит около дълъг прът парцал. Зад тезгяха барманка с огненочервена коса и детско изражение подпира рафта, пълен с развалени десерти и няколко скъпи бутилки шампанско; лакура си ноктите. Откъм страната на кракмага на тезгяха се е подпряла едра сервитьорка, в едната ѝ ръка дими цигара, а в другата държи евтин роман; когато прелиства си облизва възбудено устните. По стените наоколо светят прашни абажури. „Сто грама мешано*“ – казва Петрин и се облакътява на тезгяха до другаря си. Сервитьорката даже не вдига поглед от книгата. „И едни сребърни «Кошут»**“ – добавя Йеремия. Барманката с досада се оттласква от рафта, внимателно оставя лака, с бавен и уморен поглед налива пиуето и го тръшва пред Йеремия. „Сегемисегемдесет“ – изрича равнодушно. Ала нито единият, нито другият не помръдват. Йеремия се вглежда в лицето на момичето и погледите им се срещат. „Сто грама!“ – повтаря заканително. Барманката объркано улавя погледа му и бързо пълни други две чаши. „Извинете“ – тика ги стреснато пред тях. „Ставаше дума и за пакет цигари“ – продължава тихо Йеремия. „Единайсет и деветдесет“ – изрича бързо момичето и поглежда към другаря му, който хихика под сурдинка, като му маха да престане. Ала е късно: „Мога ли да знам какво ви развесели чак толкова?“ Всички погледи се насочват към тях. Усмивката замръзва по лицето на сервитьорката, тя оправя нервно презрамката на сутуена си през престилката и свиwa рамене. Изведнъж настъпва тишина. До прозореца към улицата стои тлъст и мазен мъж с кондукторска фуражка; наб-

* Смес от водка и коняк, любимо пиуе на 50-те години. (Бел.прев.)

** Виг евтини цигари

людава смаяно Йеремия, бързо обръща половинката си и трясва несръчно празната чаша върху масата. „Извинете, моля...“ – запелтчва, когато забелязва, че всички го гледат. И тогава, незнайно от коя посока, се чува съвсем тихо и меко бръмчене или бучене. Със затаен дъх всеки започва да следи другите, защото в първия момент им се струва, че някой си тананика. Крадешком си хвърлят погледи, а бръмченето се усилва малко. Йеремия вдига чашата си, после бавно я оставя. „Някой си тананика тук, а? – гневи се вътрешно. – Кой е тоя нахалник?!... Какво по дяволите е това? Някаква машина...? Или... лампите?... Не, тук май наистина някой бръмчи... Да не би тази изкорубена бабишкера пред тоалетната?... Или тоя кремен с гуменките? Какво става тук? Бунт ли е това?!“ И изведнъж спира. Тишина и дебнещи се погледи... В ръката на Йеремия чашата трепери, Петрин нервно барабани по тезгяха. Всички сегят с наведени глави по местата си и крият очи, никои не смее да шавне. Жената до тоалетната уплашено гърпа сервитърката настрана. „Дали да не извикаме милицията?“ От нерви барманката не успява да потисне смеха си и за да замаже нещата, бързо пуска крана и започва да грънчи с халбите. „Ще ви взривим всичките – проговаря глухо Йеремия, после повтаря със звучния си бас. – Ще ви взривим всичките! Един по един ще ги взривяваме – обръща се към Петрин, – жалки влечуги. В самото на всеки по една! По една – и показва отстраняване с палеца си – в джоба. А на онова там – и кима с очи към печката – под възглавницата. В комините. Под изтривалките. Върху политеите. В дупките на задниците им!“ Барманката и сервитърката се свиват една до друга в края на тезгяха. Посетителите уплашено се търсят с очи. Петрин ги претегля с убийствен поглед. „Мостовете. Къщите. Целия град. Парковете! Предиобедите! Почтата! Едно по едно, всичко...“ Йеремия изпуска дима с изгадени напред устни и мести чашата си наляво-надясно из разлятата бира. „Трябва най-сетне да се сложи край на всичко.“ „Тъй де, за какво е цялата тая несигурност?! – одобрява разгорещено Петрин. – Ще взривяваме непрекъснато!“ „Градовете. Един след друг! – продължава опиянен Йеремия. – Селата. Дори и

най-забутаната колиба!“ „Бум! Бум! Бум! – вика Петрин, ръкомахайки. – Чувате ли?! След това: тряс! И край, господа.“ Вади двайсетачка от джоба си и я хвърля на тезгяха наред с една бирена локвичка; хартията бавно подгизва. Йеремия също се отдалечава от тезгяха, отваря вратата, ала се обръща. „Останали са ви броени дни! Йеремия ще ви разкъса на парчета!“ – изстрелва за завършек, голната му устна презрително висва и за сбогуване още веднъж обхожда с поглед покъртените вкаменени лица. Вонята от канализацията се смесва с миризмата на калта, на локвите, на трещящите светкавици, вятърът разклаща електрическите жици, керемидите, изоставените птичи гнезда; през процепите на лошо затворените ниски прозорчета спарена топлина... откъслечни нетърпеливо-разгорещени думи от прегръдки... настоятелен бебешки писък се прокрадват в оловния сумрак; виещи се улици и подгизнали до корени, хлътнали паркове лежат послушно в дъжда; оголели дъбове, скършени сухи цветя, прегоряла трева покорно се свеждат в бурята, както жертвата в нозете на палача. Кикотейки се, Петрин се препъва зад другаря си. „При Щайгервалд ли?“ Ала другарят му не го чува, вдига яката на карираното си палто, пъха ръце в джобовете и с вирната глава препуска напосоки от улица в улица, без да забавя ход, без да поглежда назад, мократа цигара висци на голната му устна, но той не я забелязва; Петрин проклина света с неизчерпаем арсенал от ругатни, кривите му крака се кълчат, и когато изостава повече от двайсет крачки зад Йеремия, започва напразно да вика („Хей, чакай! Стига си препускал! Сега да се разтичам, сякаш съм в амок ли?“), обаче на оня хич не му пука, че отгоре на всичко нагазва до глезен в една локва, поема си дълбоко въздух, безсилно се обляга на стената и си измърморва: „Не мога повече да издържам това темпо...“ Ала след няколко минути Йеремия отново се появява, косата му е вир-вода и пада в очите му, яркожълтите му островърхи обувки са потънали в кал. Вода се стича и от Петрин. „Виж ме! – и показва ушите си. – Целият съм настръхнал...“ Йеремия кима насилено, прочиства си гърлото и казва: „Ще отидем в базата.“ Петрин го гледа с обещени

очи. „Ще... какво?! Сега?! Ние двамата?! В базата?!“ Йеремия изважда нова цигара, запалва и бързо изпуска дима. „Да. Сега веднага.“ Петрин се погпира на стената. „Слушай, куме, учителю, спасителю, ще ме пратиш в гроба, ще ме убиеш! Целият се треса, гладен съм, ще ми се да вляза някъде на топло, да се поуисуша, да хапна и не само че нямам никакъв ищах да хукна на майната си, пеша в това отвратително време, ама не ща и да подтичвам след тебе, сякаш кукувица ми е изпила акъла, да му се не видяла и разстроена ти душа!“ Йеремия кима и равнодушно подхвърля: „Върви, където щеш.“ И си тръгва. „Къде сега? Къде тръгваш? – вика ядосано Петрин и се втурва след него. – Къде ще ходиш без мен... Спри де, ааа!“ На излизане от града гърждът леко понамалява. Спуска се нощ. Ни звезди, ни луна. На разклона за Елек, на стотина метра пред тях се клатушка сянка; чак по-късно става ясно, че е някакъв човек в мушама; забива по черния път и тъмнината го поглъща. От двете страни на шосето, чак до покрития с мрачни гористи петна хоризонт, всичко е плувнало в кал и тъй като спускащата се нощ размеква твърдите линии, попива в себе си цветовете, неподвижността затрептява и движението става недъгаво, шосето заприличва на загадъчно клатушкащо се кораб, спрял насред вселена от кал. Дори птичи полет не разцепва втвърдената буца на небето, няма животни, което с тихи стъпки или бяг да рани тишината, застинала над земята като утринна мъгла, само една подплашена сиротна сърна се издига и потъва – сякаш тинята въздиша, – готова да побегне в далечината. „Боже господи! – въздъхва Петрин. – Само като си помисля, че ще стигнем чак сутринта, краката ми се подкосяват! Защо не поискане камиона от Шайгервалд? А отгоре на всичко и това палто! Да не съм щангист?!“ Йеремия спира, погпира крак на един километричен камък и вади цигари; и двамата си вземат и палят, като закриват пламъчето в шепи. „Мога ли да те попитам нещо, убиецо?“ „Е.“ „Защо ще ходим в базата?“ „Защо ли? Имаш ли къде да спиш? Какво да ядеш? Имаш ли пари? Стига си хленчил непрекъснато, че ще ти извия врата.“ „Добре де. Разбирам. Дотук. Ама всъщност трябва да се върнем,

нали?“ Йеремия проскърца със зъби, но не отговаря. Петрин въздиша. „Куме, що не вземеш да измислиш нещо с моя твой ум! Хич не ща да им се даваме току-така. Не мога да стоя на едно място. Петрин е роден под звездите, така е минал целият му живот, там ще го настигне и смъртта.“ Йеремия маха с горчицина. „Положението е кофти, мой човек. Известно време няма да можем да се отървем от тях.“ Петрин сключва молитвено ръце. „Учителю! Не говори така! Сърцето ми се е свило на кълбо!“ „Без паника. Ще им събера парите и ще се измъкнем. Все някак ще се оправим...“ Тръгват. „Мислиш ли, че тия имат пари?“ – пита с известно опасение Петрин. „Селянинът винаги има.“ Вървят безмълвно километри наред, трябва да са вече на половината път между разклона и кръчмата на базата; над тях току проблясва някоя звезда, оставяйки след себе си гъста тъмнина; понякога в мрака прозира луна и успоредно с двамата изтощени пешеходци по шосето долу бяга по небесните полета, проправя си път напред, към целта, прегазвайки през всякакви препятствия; и така до зори. „Интересно ми е, какво ще кажат тия гървници, като ни видят... – подхвърля назад Йеремия. – Голяма изненада ще падне.“ Петрин ускорява крачки. „Откъде знаеш дали са още там? – пита възбудено. – Според мен отдавна са се омели. Все имат толкоз акъл.“ „Акъл? – ухилва се Йеремия. – Тия? Слуги са били и слуги ще си останат докрай. Сегат в кухнята, серат в ъгъла и току поглеждат през прозореца какво правят другите. Познавам ги като гланта си.“ „Не знам защо си толкоз сигурен, куме – казва Петрин. – Имам чувството, че няма вече никой там. Празни къщи, окрадени керемиди, в най-добрия случай един-два анемични плъха в мелницата...“ „Не-е... – отвърща Йеремия самоуверено. – Стоят си все още там, на същите мръсни табуретки, плюскат картофена яхния всяка вечер и не могат да разберат какво се е случило. Дебнат се подозрително, уригват се в тишината и... чакат. Чакат упорито и безпамятно и си мислят, че просто са ги измамили. Чакат, притаили дъх, като кучета на курбан, дано падне някой кокал. Като дворцови слуги, на които господарят им се е гръмнал в главата, а те обикалят около тру-

па и не знаят какво да правят...“ „Не ми декламирай, вожде, че ще ме хванат дяволите!...“ – опитва се да го усмири Петрин, пристискайки с ръце гуркация си корем. Ала Йеремия не му обръща внимание, инерцията го носи по-нататък. „Слуги, загубили господаря си, ама не могат без гордост, достойнство и храброст. Те поддържат духа им, дори когато в гъното на притъпените си умове чувстват, че не произтичат от тях самите, ала им се ще да живеят поне в тяхната сянка...“ „Стига де... – смънква Петрин и търка очи, тъй като от плоското му чело водата се стича право в тях. – Не се сърди, ама хич не ми се слушат в момента такива!... Утре ще ми ги кажеш, нека сега да си говорим по-скоро за една... една хубава, гореща бобена чорба!“ Йеремия обаче пропуска и това край ушите си и без да се запъне, продължава. „И... накъдето се устреми тази сянка, натам вървят и те, като стаго, което без сянка не може, така и те без блясък и илюзии... („Стига бе, куме...“ – мъчи се Петрин)... също не могат, само да не ги оставят след това сами с тези блясъци и илюзии, защото тогава побесняват като кучки и разпердушинват всичко. Дај им една затоплена стая, яхнията, дяволите да я вземат, да дими всяка вечер върху масата и са напълно щастливи, ако нощем под юрганчето, кикотейки се, ги чака дебелата женичка на съседа... Слушаш ли ме, Петрин?!“ „И то как! – въздиша и добавя обнадежден – Защо? Свърши ли?“ Вече се вижда срутената ограда край къщата на кантонера, рухналият навес, ръждивата водна цистерна, когато непосредствено до тях, иззад висока купчина бурени се обажда един дрезгав глас: „Чакайте! Аз съм!“ Дванайсет-тринайсетгодишно момче, цялото мокро и подгизнало до кости, с навити до колената крачоли, с разчорлена коса, светнали очи и ухилено, се спуска към тях. Петрин пръв го познава. „Ами ти...? Какво търсиш тук, нехранимайко?!“ „От часове клеча, да му се не видяло...“ – изрича гордо хлапакът и бързо свежда глава. Дългата му коса се спуска сплъстена по сипаничавото му лице, в свитите му пръсти светлее цигара. Йеремия го оглежда внимателно, момчето го попоглежда изотголу, ала бързо свежда очи. „И какво искаш, я кажи...“ – разпитва го

Петрин, клатейки глава. Момчето хвърля поглед към Йеремия. „Обещахте... – започва със заекване – че... ако...“ „Айде, изплюй камъчето!“ – подканя го Йеремия. „Че ако кажа, че – мънка момчето и погритва с крак земята –...сте умрели, тогава... ще ме съберете с Шмитовата...“ Петрин дръпва момчето за ухото и му крясва сърдито. „Какво? Още с жълто около устата, а кюлоти ще ми сваляш, проклетнико! Как ли не!“ Момчето се изскубва от ръката му и се развиква с искрящи очи. „Като ти се дърпа, дърпай си оная работа, дърта кранта!“ Не се ли бе намесил Йеремия, щяха да се вкопчат един в друг. „Стига де! – прогърмява. – Откъде знаеш, че идваме насам?“ На сигурно разстояние от Петрин момчето си разтърва ухото. „Това си е моя тайна. Ама все едно... Вече всички знаят. От кондуктора.“ Йеремия спира Петрин, който с едно ококорени очи се къдне да си отмъсти окончателно („Я си събери ума! Остави го на мира!“), и се обръща към момчето. „Какъв кондуктор?“ „Ами Келемен, живее на разклона за Елек, той ви е видял.“ „Келемен? Кондуктор ли е станал?“ „Аха, от пролетта е кондуктор на междуградския рейс. Ама сега автобусът не върви, та има време да митка насам-натам...“ „Добре“ – казва Йеремия и тръгва. Момчето скача към него. „Аз направих, каквото ме помолехте... Вярвам и вие да удържите на...“ „Нямам навик да изпълнявам обещанията си!“ – отговаря хладно Йеремия. Момчето го следва като сянка; успее ли да го настигне, току поглежда към него, но после пак изоставя зад гърба му. Петрин е изостанал доста зад тях и макар че не разбират думите му, знаят, че безпощадно ругае непрестанния дъжд, калта, момчето и целия свят „барабар с него“. „Ама у мене има една снимка!“ – обажда се то гвеста крачки по-нататък. Йеремия не чува или се прави, че не чува, върви по средата на пътя с високо вдигната глава и дълги крачки, пори нощта с гарвановия си нос и острата си брадичка. „Не искате ли да видите снимката?“ – пробва отново детето. Йеремия го поглежда бавно. „Каква снимка?“ През това време Петрин ги настига. „Искате ли да я видите?“ Йеремия кима. „Стига си се туткал толкоз, дявол та къв!“ – подканя го и Петрин. „И няма повече сръдня?“ „Ня-

ма, хайде.“ „Ама аз ще я гържа!“ – поставя условие момчето и бърка в ризата си. Застанали са пред някакъв градски павилион, вдясно Йеремия със сресана на път коса, в карирано сако, червена вратовръзка, ръбът на панталона му прекъсва на коленете; до него Петрин по шорти и широка фанелка, слънцето прозира през клепналите му уши. Йеремия намига насмешливо, Петрин е тържествено сериозен, тъкмо примигва с очи, устата му е полуотворена. Отляво се протяга една ръка с петдесетачка между пръстите. Заг тях, аха да се завърти, се е наклонила въртележката. „Я виж ти – радва се Петрин. – Това наистина сме ние, куме! Аз да не съм, ако не сме ние! Дай ми я, дай да видя по-хубаво гъртата си мутра!“ Ала момчето блъска ръката му. „Ей! Какво искаш? Толкоз дават без пари! Махай си мръсната лапа!“ Пъха снимката в найлоновата кесия и после в пазвата си. „Ей! Хлапе! – моли му се с разнежен глас Петрин. – Покажи ми я, почти нищо не видях.“ „Ако искате още да я гледате... тогава... – замисля се момчето – ...тогава вие пък ще ме съберете с кръчмарката напролет, и тя има ей такива големи фарове!“ Петрин ядосано тръгва („Как ли не, пъклено изчадие!“), момчето го удря яко по гърба и се втурва след Йеремия. Петрин му се заканва известно време, ама се сеца за снимката, усмихва се, хъмка и ускорява крачки. Вече са стигнали до разпятието, оттук им остава още само половин час. Момчето дебне с възторг Йеремия, следва го, подскачайки ту от едната, ту от другата му страна. „А пък Мари сега е с кръчмаря – разказва на висок глас и току гърпа от парещата вече ноктите му, запалена за кой ли път цигара –...Шмитовата е отдавна с куция, а директорът на училището вкъщи сам... Ама че... гаген тип, направо не можете да си го представите!... малката ми сестра е пълно куку, само мълчи, мълчи и дебне, непрекъснато дебне, майка все я бие, ама нищо не помага, казали са ѝ, така ще си остане куку цял живот... докторът си е вечно вкъщи, ако щете вярвайте, нищичко не прави, ама съвсем нищо! Цял ден и цяла нощ сеги, спи даже на стола и така вони при него, като в свърталище на плъхове, лампата му свети денонощно, все му е едно, пуши от хубави по-хубави цигари

и ние непрекъснато като смок, ако не вярвате, попитайте Кранерова, и тя ще ви каже същото, ще видите. А, и точно днес Шмит и Кранер ще донесат парите за говедата, да, всички това правят от февруари насам, освен майка, защото нея не я взеха мръсниците. Мелницата ли? В мелницата вече ходят само гаргите и сестрите ми, там го правят курвите му с курви, ама са такива загубени, представете си, майка им прибира всичките пари, а после реват! Аз не бих го оставил това така, никога! В кръчмата ли? Там вече не може! Кръчмарката отвори една уста, като краवेशки загник, ама за късмет най-сетне се изнесе в градската къща и до пролетта ще си стои там, защото не искала да се каля до гуша, да умреш от смях, кръчмарят трябва да си ходи всеки месец и като се върне, е като препукано мушкато, така го изцежда жена му... И си прогаде онази готината Панония и вместо нея взе някаква таратайка, все трябва да се бута, цялата база идва, когато тръгва – защото на всеки носи по нещо – и всички трябва да бутат, за да запали въобще моторът... А казва, че с тая таратайка били печелили областно първенство, ха-ха, да се пукнеш от смях! Сега е с по-малката от големите ми сестри, защото от миналата година му дължим пари за зърното за посев...“ Светлеещите прозорци на кръчмата вече се виждат... ала не се чува ни дума, нито звук... тишина, сякаш вътре няма жива душа... не, не, някой свири на акордеон... Йеремия изтрива калта от тежките си като олово обувки... прочиства гърло... внимателно натиска вратата... а гъждът рука отново, на изток небето просветлява със скоростта на спомен, навесва се алено-утринносиньо над вълнистия хоризонт и със същата гнетяща нищета, с която просякът всяка заран се отправя към страничното стълбище на храма, слънцето идва, за да сътвори сянката, да раздели гърветата, земята, животните, хората от онова хаотично и сковаващо единство, в което са се оплели непоправимо, като мухи в паяжина, вижда по ръба на небето нощта, бягаща в отвъда, и страховитите ѝ съставки, които пагат една по една в хоризонта на запад като отчаяна, объркана и разбита армия.

III. Да знаеш нещо

В края на палеозойската ера цяла Средна Европа е в процес на потъване. В това отношение, естествено, не правят изключение и нашите унгарски земи. В хода на новия геологически процес палеозойските образувания на планински форми потъват и се покриват с морска утайка. В резултат на потъването територията на Унгария става част от залялото цяла Южна Европа море, негов северозападен залив. Това море просъществува през цялата мезозойска ера. Докторът стоеше намръщен до прозореца, облегал рамене на студената и влажна стена, без да му се налага и глава да помръдне, за да гържи под око базата през пролуката, между изпоцапаното перде на цветя, останало от майка му, и гниещите прозорци и да забележи и най-незначителната промяна, а ако понякога все пак се случеше да пропусне нещо – било защото бе потънал в мисли, било защото се намираще в някоя по-отдалечена точка на помещението – на помощ идваше отличният му слух; ала докторът рядко потъваше в мисли и още по-рядко ставаше от застланото с коженото му палто и одяяла кресло, чието място, определено в резултат на опита от ежедневно повтарящите се дейности, свеждаше до минимум броя на слу-

чите, в които се налагаше да напусне наблюдателницата си край прозореца. Това съвсем не бе някаква лека задача, която човек може да реши за един ден. Тъкмо обратното: трябваше да събере и подреди по възможно най-оптимален начин предметите, необходими за хранене, за пиене, за пушене, за писане на дневник, за четене и за вършене на безброй други дреболии, трябваше дори да се откаже – да речем, от самоснизхождане – да оставя безнаказани грешките; защото постъпеше ли така, действаше срещу самия себе си: грешката, оправдана поради разсеяност или невнимание, увеличава опасността и е свързана с много по-тежки последици, отколкото би могъл да си представи на пръв поглед човек: дали едно излишно движение не издава покълваща безпомощност; оставената на неподходящо място клечка кибрит или ракиена чаша сами по себе си са гибелен паметник на амнезията, да не говорим че предизвикват и по-нататъшни промени: по-нататък едно след друго се разместват цигарите, тетрагката, ножът и моливът, а заедно с това се променя и „цялата система от оптимални движения“, хаосът става пълен, всичко отива по дяволите. Така че най-благоприятното за наблюдение положение не бе постигнато отведнъж, не; в продължение на години, ден след ден системата се отработваше – върху вълните на самоизтезанието, наказанията и погнусата от нови и нови опущения, – ала когато преодоля смута от първоначалното малодушие и все още избиващата на повърхността неувереност, настъпи време, когато вече не се налагаше да контролира поотделно всяко движение, предметите заеха окончателните си места и самият той съумяваше и със затворени очи да управлява непоколебимо и най-незначителните елементи на дейността си и без каквото и да било самозаблуждение или самомнителност да признае пред себе си, че животът му функционира съвършено. Ама дори и след всичко това имаше нужда още месеци да минат, за да се освободи от страха, тъй като знаеше, че какъвто и безпогрешен ред да беше установил в помещението, при снабдяването с храна, ракия, цигари и други неща от първа необходимост – та съжаление – бе зависим от други. Притесненията му по

отношение на натоварената с пазаруването Кранерова и съмненията, които хранеше към кръчмаря, обаче, се оказаха безпочвени: жената беше точна и дори успя да я отучи да го безпокоя в най-неочаквани моменти с някое ястие, минаващо за рядкост в базата („Ама да не изстине, господин докторе!“). Що се отнася до пиенето, или си го купуваше сам в големи количества и през големи интервали, или – по често – в замяна на някои услуги, натоварваше с тая работа кръчмаря, който – понеже се страхуваше да не би смахнатият доктор да оттегли доверието си някой ден и по този начин да го лиши от сигурни доходи – се стараяше да угоди в най-пълна степен и на най-дребните му, понякога определено глупави желаня. Така че от тези двамата нямаше защо да се страхува, а пък останалите жители на базата отдавна бяха отвикнали да хлопат на вратата му без всякакво предварително предупреждение под предлог някоя внезапна треска, смоташна криза или нараняване, тъй като го един бяха убедени, че заедно с уволнението са се затрили и цялото му знание и отговорност. Това – макар че безспорно съдържащо преувеличение – не беше съвсем неоснователно: голяма част от енергията си изразходваше, за да поддържа невредима крехката си памет, и се отърсваше от всичко излишно. Въпреки това живееше в непрекъснато притеснение, защото – както натрапчиво често отбелязваше в дневника си „от тия всичко може да се очаква!“, ето защо, видеше ли било Кранерова, било кръчмаря да престъпват прага, цели минути ги наблюдаваше мълчаливо, взираше се дълбоко в очите им и по вперения в пода поглед или по бързината на отместването му встрани, по промяната на съотношението между погодзрение, любопитство и страх, които излъчваха очите им, установяваше дали са склонни и за в бъдеще да се придържат към споразумението, на което почиваше деловият им контакт, и чак след това даваше знак да влязат. Ограничаваше контакта до най-необходимото, не приемаше поздравите, почти не надничаше в пълните торби, след което с такъв неприветлив вид следеше несръчните им движения, с такова сърдито и нетърпеливо изражение слушаше неумело формулираните им молби или

обяснения, че те (особено Кранерова) обикновено, сдъвквайки думите си, бързо и без да ги броят, грабваха приготвените предварително пари и изхвъркваха от помещението. Общо взето това обясняваше защо го отблъскваше толкова пространството около вратата; чувстваше се определено зле – заболяваше го главата или изведнъж започваше да чувства недостиг на въздух – когато понякога (главно поради немарливостта на тия двамата) му се налагаше да стане от креслото, за да донесе нещо от другия край на стаята; в такива случаи (след дълго предварително терзание) се налагаше колкото може по-бързо да махне и това от главата си, ала докато се върнеше на мястото си, денят му вече бе провален: обхващаше го необяснимо и дълбоко безпокойство, чашата и моливът трепереха в ръката му, а в дневника попадаха нервни забележки, които, естествено, след това грубо и ядно заграскваше. Затова не беше чудно, че в тази прокълнатата част на помещението всичко бе с главата надолу: нанесената кал бе засъхнала на дебела кора върху напълно изгнилия и разкапан пог, в основата на стената край вратата никнеше бурен, вдясно се търкаляше стъпкана до неузнаваемост мека шапка, наоколо бяха пръснати остатъци от храна, найлонови торбички, няколко шишенца от лекарства, лист от тетрадка и парчета молив. Докторът – коренно противоположно на своята, според някои прекалена, дори болестна привързаност към реда – не правеше нищо, за да преустанови това нетърпимо състояние: той въпреки бе убеден, че задната половина на помещението „принадлежи към външния свят“ и е част от враждебното външно пространство, в това намираше и главното обяснение за страховете, притесненията, безпокойствата и несигурността си, тъй като бе „защитен със стена“ само от една страна, а от другата можеха „свободно да го нападат“. От стаята тръгваше тъмен и буренясал коридор, по който се отиваше в тоалетната, където от години не работеше казанчето, за тая цел се използваше кофа, която Кранерова трябваше да пълни с вода три пъти в седмицата. На двете врати в края на коридора висяха големи ръждясали катинари; от другата страна беше изходът. На Кра-

нерова, която имаше ключ за къщата, обикновено още тук, в момента на влизането, ѝ се струваше, че започва да чувства силна кисела миризма, която се просмукваше не само в дрехите ѝ, а както неуморимо твърдеше, и в кожата ѝ, макар да се миеше – в „докторските дни“ – по два пъти. Така обясняваше краткия си престой пред любопитните Халичова и Шмитова; просто не била в състояние да издържи повече от няколко минути миризмата, защото: „непоносима е, казвам ви, непоносима е! Не знам как е възможно да се живее в тази адска воня. А е учен човек и вижда...“ Колкото не забелязваше в дома си нито непоносимата миризма, нито нищо, което не бе свързано с наблюдателницата му; с толкова по-голямо внимание и като познавач докторът съхраняваше реда на предметите около себе си, разстоянието между храната, приборите, цигарите, кибрита, дневника и книгите си по масата, по перваза на прозореца и около креслото, по разягения от настойчивите нападения на гърволягите пог: изпълваше го топлота и известно задоволство, когато понякога, във внезапно зграчената стая, погледът му се плъзнеше по уютно подредения инструментариум и осъзнаеше, че в сърцевината на нещата стои той, уверен и всемогъщ. Още преди месеци бе разбрал, че няма полза от по-нататъшни безсмислени експерименти, наскоро след това осъзна, че дори и да иска, не би бил способен и на най-незначителната промяна; измененията не можеха да доведат до недвусмислени резултати, защото бе налице опасението, че стремежът към промени е някаква погмолна проява на опорочената памет. Всъщност не правеше нищо друго, освен че бдеше да опази паметта си от опустошителното разложение наоколо; от момента, в който – след като обявиха закриването на базата и той реши да се възползва от възможността да остане, докато пристигне „решението за отмяна на уволнението“ – отиде в мелницата с по-голямата от Хоргошовите сестри, наблюдава докрай шумното товарене, трескавостта на хората, които крещяха, бягащите в далечината камиони, и му се стори, че с произнасянето на смъртната присъда цялата база някак рухна, в тоя ден усети: прекалено е слаб, за да спре сам шес-

твието на развалата, колкото и да рита срещу нея, не може да противостои на силата, рушителка на къщи, стени, дървета и земя, на стрелкащи се от висините птици и промъкващи се с тихи стъпки животни, на човешкото тяло, стремеж и надежда, тъй и тъй няма да успее, дори и да се опита да спре това позорно нападение срещу човешкия род, и навреме разбра какво може да направи – да се опълчи срещу злорадата и коварна разруха с паметта, защото вярваше, че щом всичко, което бе иззидано от зидаря, сковано от дърводелеца, ушито от жената, всичко, което мъжът и жената бяха градили с горчивия си труд, се превръща във влава с незнайно предназначение, изтичаща в криволичещи погземия, то той ще го съхранява живо в своето съзнание, докато органите му не откажат „споразумението, на което почива деловият им контакт“, докато смъртоносните чакали на развалата не нападнат костите и плътта му. Реши да наблюдава зорко всичко, да „документира“ непрекъснато, като се стреми да не пропусне нито една погдробност, защото изведнъж бе проумял, че пропускането на видимо незначителни неща е равностойно на признанието: стоим безпомощни, загубени сред „развълнуваните талази“ на моста между развалата и разумния ред; всяка греболия, която се е случила, било то белязаното от цигарено опърляне „пространство на масата“ или посоката, от която идват дивите гъски, било последователният ред на сякаш безтизразните човешки движения, трябва да се следи и удостоверява с неотслабващо внимание, единствено тъй можем да се уповаваме, че няма да се превърнем един ден в безследни и безгласни пленници на рушителния и вечно грабящ се сатанински ред. Не е достатъчна обаче само съвестната памет; „сама по себе си тя е безпомощна и неспособна да се пребори със задачата!“, трябва да се открие инструментариумът, трайният и обмислен ансамбъл от знаци, с чиято помощ сферата на действие на непрекъснатото функциониращата памет може да се разшири и да се съхрани във времето. Най-добре ще е, помисли си тогава в мелницата докторът, „да сведа до минимум броя на случаите, в които увеличавам количеството на държаните пог наб-

люжение неща“; още същата вечер, след като грубо изгони недоумяващото Хоргошово момиче и заяви, че не се нуждае повече от услугите ѝ, той приготви все още несъвършената си наблюдателница край прозореца и се зае да систематизира някои от основните елементи на – от известна гледна точка –налюдничавия рег. Вън вече се развиделяваше, в далечината над Сикеш четири проскубани врани кръжаха заплашително, описвайки бавна дъга; оправи одеялото на рамото си и слепешката запали цигара. *През кредния период можем да различим две големи групи материали, от които са били изградени родните пространства. Вътрешният масив постепенно потъва. Образува се котловиден басейн, който все повече и повече се запълва с утаени наноси. В замяна на това в покрайнините се забелязват надигания, образуват се синклинални нагъвания... В този период започва нов етап в историята на Вътрешна Унгария, нов стадий на развитие, през който се разрушава тясната връзка между външните нагъвания и вътрешния масив. Напрежението на земната кора е пред уталожване, което наистина настъпва, когато надделяващата до този момент вътрешна твърда маса се срива, потъва и така се образува един от най-красивите котловинни ансамбли в Европа. В резултат на потъването новият басейн е зает от неогенното море.* Вдигна поглед от книгата и видя, че е излязъл вятър, внезапен, неочакван, сякаш с намерение да нападне околността; на изток дъното на хоризонта бавно се изпълни с червенината на слънцето, а след това на небето се появи и целият диск, избледнял от където на облаците, преминаващи пред него. До къщите на Шмит и на директора на училището, край тесния черен път примирено се олюляваха короните на акациите; вятърът диво търкаляше пред себе си сухата, плътна шума, черна котка се провря обезумяла през оградата на директора на училището. Отмести книгата, придърпа към себе си тетрадката-дневник и потръпна от хладния въздух, който нахлу през пролуките на прозореца. Загаси цигарата си на облегалката на креслото, сложи си очилата, прегледа написаното тая нощ и продължавайки, отбеляза: „Ще има буря, довечера трябва

да запуща с парцали прозореца. Футаки още е вътре. Една котка влезе при директора на училището, не съм я виждал досега, какво по дяволите прави тук тази котка?! От нещо трябва да се е изплашила, пъхна се през невероятно тясна пролука... влачеше гръбнак по земята, ама всичко свърши за миг. Не можах да спя. Боли ме глава.“ Гаврътна съдържанието на предварително напълнената ракиена чаша, след което бързо я напълни до същото място. Свали очила и непредазливо затвори очи. Видя препускащ в тъмнината размит образ, гангалак с огромно тяло, непохватно движеща се фигура; късно забеляза, че пътят, „изпълненият с неравности и хиляди препятствия път“, изведнъж свърши. Не изчака образът да падне в пропастта: отвори уплашено очи. Изведнъж като че ли извънтя камбана, ала веднага замлъкна. Камбана ли? При това съвсем наблизко... поне за момент така му се стори, съвсем наблизко. С хладен поглед обходи през процеп цялата база. Стори му се, че в прозореца на Шмит видя някакво размито лице и позна сбръчканата физиономия на Футаки: нагвеси се през отворените капаци на прозорците и подплашено затърси нещо над къщите. Какво ли иска? От струпаната в края на масата купчина със запущки докторът извади тетрадка с надпис „ФУТАКИ“ и намери съответната страница. „Футаки се страхува от нещо. Рано сутринта уплашено надникна през прозореца. Ф. се страхува от смъртта.“ Гаврътна ракията и бързо напълни отново чашата. Запали цигара и си каза на глас: „Без това скоро ще изпукате. Ще пукнеш и ти, Футаки. Няма какво да пълниш гащите.“ След няколко минути навън заръмня. После дъждът забушува диво и за кратко време заля канавките, малки и големи, бързи ваги светкавично рукнаха във всички посоки. Докторът ги наблюдава замислено известно време, след което нарисува в тетрадката си импровизирана скица, отбелязвайки прецизно и съвестно и най-малката локва, пътечка, а под рисунката отбеляза точното време. Помещението бавно просветля, голата крушка все още пръскаше хладна светлина от тавана. Докторът се надигна, измъкна се от одеялата, загаси светлината и наново се намести. От кашона вляво от креслото извади

рибена консерва и сирене. Сиренето бе мухлясало на едно място, докторът го разглежда известно време, след което го хвърли в боклука пред вратата. Отвори консервата, събвкваше бавно и докрай зальците преди да ги преглътне. След това гаврътна още една чаша ракия. Вече не му беше студено, ала остави одеялата върху себе си още известно време. Взе книгата в скута си, после бързо си напълни чашата. *Интерес представляват и опустошенията, които извършват вълните, едinodeйствието на въздушната и водната стихии в края на понтикума, когато нивото на равнинното море силно спада и то все повече заприличва на обширно по размери плитководно езеро, от рода на това, каквото е днес Балатон.* Какво е това, пророчество или история на земята, ядоса се докторът. Прелусти по-нататък. *Тогава се надига цялата територия на Равнината, така водата в малките езера се стича и от по-отдалечени територии. Без това епигенетично издигане на Тисийския масив не можем да обясним бързото изчезване на левантийските езера. След изчезването на левантийските водни басейни само някои по-малки езера, блата и мочурища бележат някогашното вътрешно море през плейстоцена...* Този текст в местното издание на д-р Бенда никак не му звучеше убедително, изглеждаше му необоснован, дори несериозен заради примитивността на логическото построение, макар че не бе дотам сведущ по темата и не бе особено наясно със значението на термините; и все пак по време на четенето пред погледа му оживя хронологията на земята, която под него и около него изглеждаше така стабилна и непроменима, а поради грапавия и негодялан стил на неизвестния автор от текста, писан тук-там в сегашно време, не можа, ама и не искаше точно да си изясни дали има работа с опит за ясновидско описание за състоянието на земята след човека или действително гържи в ръцете си геохронологията на земята, върху която му се налагаше да живее. Въображението му просто се опияни от мисълта, че навярно базата и тлъстата, някога плодородна земя около нея милиони години преди това са били заляти от море... че морета и суши са се менили във времето и изведнъж – как-

то си записва дисциплинирано, че набитият и с клатушкаща се походка Шмит, в подгизнала ватенка и с натезжало от кал ботуши, се загава по пътя откъм Сикеш и забързано, сякаш се бои да не го видят, влиза през задната врата на къщата – та изведнъж потъва във вълните на времето и със студенина наблюдава сведеното си в една точка битие: видя се като беззащитна и безпомощна жертва върху разлюляната земна кора, дъгата на рождението и смъртта му крехко потъна в нямата схватка на бушувачите морета и издигащите се планински масиви и под отпуснатото си в креслото тяло сякаш почувства фино трептене, предвестник на поредното морско изригване – като предупреждение за безполезнаостта на бягството, от чиято принуда и той самият не може да се освободи; и препуска ведно със сбраните в гива орда елени, мечки, зайци, сърни, плъхове, буболечки и гущери, кучета и хора, страховита обезумяла тълпа – и безброй още безсмислени и безцелни живи същества в общото и необяснимо опустошение, – а полетът на уморените до смърт и падащи една по една птици над тях е единствената им надежда. За кратко време у него смътно се бе оформил планът, че навярно ще е по-удачно да се откаже от по-нататъшни експерименти и освободената по този начин енергия да пренасочи за „преодоляване на страстите си“, като се откаже последователно от храната, алкохола и цигарите и избере мълчанието вместо постоянната мъка на назоваването, и след няколко месеца или след една-две седмици, постигнал един съвършен и кристален живот, вместо да оставя знаци след себе си, безследно да се слее в и без това зовящата го окончателна тишина; ала много скоро всичко му се видя смешно: във всеки случай нищо повече от слабост, породена от страх и достойнство, малко поизплашен гаврътна приготвената ракия и веднага си сипа пак, тъй като празната чаша винаги предизвикваше у него известно безпокойство. После отново запали и продължи да си води записки. „Футаки предпазливо се измъква през вратата. Изчаква. След това чука, вика нещо. И наново влиза забързан в къщата. Шмитови не се показва навън. Директорът на училището отиде зад къщата с ко-

фата за смет, Кранерова дебне от портата. Уморен съм, трябва да поспя. Какъв ден е днес?“ Вдигна очилата на челото си, остави молива и разтри зачервеното място между веждите си. В проливния гъжд навън различаваше само размазани петна, някоя ту проясняваща се, ту чезнеца гървесна корона, а в моментните паузи между непрестанните гръмотевици гочу в далечината болката на виещи кучета. „Сякаш някой ги измъчва.“ Видя обесени за краката кучета, които безсрамен хулиган пърли с кибрит в отдалечения ъгъл на сайвант или навес; ослуша се внимателно и продължи да пише. „Сякаш поспря... пак се засилва.“ Минуту по-късно вече не можеше да реши дали действително чува тези страдалчески гласове или просто, благодарение на продължителния си и всеотдаен труд в продължение на години, бе в състояние да гочуе сред гръмотевиците и някогашен вой, който по някакъв начин се бе запазил във времето („Страданието не изчезва без следа“ – надяваше се) и сега гъждът го бе вдигнал като прах. После му се стори, че чува и други гласове, стон, ридание и сподавен човешки плач, настоятелен, суров и измъчен рев, който – подобно на застиналите като петна гървета и къщи навън – ту се проясняваше, ту се вливаше в монотонното бучене на пороя. „Космическа какофония – записа в дневника си. – Слухът ми се разваля.“ Погледна през прозореца, изпи си чашата, ала този път забрави да я напълни. Обля го топлина, по челото, по дебелия му врат се стичаше пот, леко му се зави свят и почувства слаба болка, по-скоро някакво стягане близо до сърцето. В крайна сметка нямаше нищо странно в това: от вчера, откакто краткият му, неспокоен няколкочасов сън бе прекъснат от близък писък, пиеше непрекъснато (в сложената отгясно „дамаджана с огромен заряд“ бе останала ракия само за един ден), а освен това почти не беше ял. Стана, за да се облекчи, ала погледът му се спря на купчината смет пред вратата и се отказа. „По-късно. Не е спешно“ – рече гласно, но не седна, а извървя няколко крачки плътно край масата до отсрещната стена, гано да му мине „стягането“. Под мишниците, от двете страни на залоеното му тяло, потта се стичаше на вагички: усещаше слабост. Докато кра-

чеше, одеялото се смъкна от раменете му, ала чувстваше, че няма сили да го оправи. Седна си в креслото, напълни нова чаша, защото сметна, че това ще му помогне; и действително: няколко минути по-късно вече беше по-добре, дишаше по-леко и не се потеше толкова. Плющящата в прозореца вода затрудняваше гледката, ето защо реши за кратко време да преустанови наблюдението; знаеше, че няма да пропусне нищо, тъй като незабавно усещаше „най-малкия шум, потрепване“, дори и онези фини тътнежи, които идваха отвътре, откъм сърцето, мозъка или стомаха. Унесе се в неспокойна дрямка. Празната чаша, която, преди да заспи, гържеше в ръката си, падна на земята, ала не се счупи; главата му клюмна напред, от крайчеца на устата му се стичаше слюнка. И като че ли всичко наоколо бе чакало тъкмо това: в помещението изведнъж се смрачи, сякаш някой застана пред прозореца; цветът на стените, тавана, вратата, пердето, прозореца, пода стана по-тъмен, по неподдържаната гриба на доктора космите взеха да растат по-бързо, пораснаха и ноктите на късите му и подпухнали пръсти, столът и масата току проскърцваха, дори и къщата затъна гонякъде в този подмолен бунт; отзад, в основите ѝ бързо израснаха бурени, пръснатите навсякъде смачкани листове от тетрадка направиха опит с едно отърсване да се загладят; гредите на покрива пропукаха, а плъховете по-дръзко затичаха по коридора. Събуди се замаян, с лош вкус в устата. Не знаеше, само погодираше колко може да е часът; миналата вечер бе забравил да навие ръчния си часовник – известната със здравината си, устойчива на удар, вода и студ „Ракета“, малката стрелка тъкмо бе подминала единайсет. На гърба му ризата бе влажна от потта, студено му беше и му се виеше свят, а главоболието му – макар че не бе лесно да се установи – сякаш се бе съсредоточило на тила. Напълни си чашата и едва сега забеляза, че преди малко бе преценил зле: ракията щеше да стигне не за един ден, а само за няколко часа. „Трябва да отида в града – помисли си нервно. – Ще напълня дамаджаната при Мопс. Да де, ама автобуса! Да спреше гъждът, можех и пеша да ида.“ Погледна през прозореца и с раздраз-

нение видя, че водата бе направила пътищата непроходими. А щом не е по стария път, по шосето няма да тръгне, защото чак утре сутринта я стигне, я не стигне. Реши да обядва нещо и да отложи решението за по-късно. Отвори нова консерва и наведен напред, взе да гребе с лъжицата. Тъкмо привърши и се зае да направи нова скица на системата от разширили се и преливащи канавки и канали, за да я сравни със сутрешното състояние и да извлече разликите, когато чу шум откъм входната врата. Някой се опитваше да пъкне ключ в бравата. Докторът остави настрана скиците и мрачно се облегна в креслото. „Добър ден, господин докторе! – рече Кранерова и заста на прага. – Аз съм.“ Знаеше, че трябва да чака и, действително, докторът и този път не пропусна да изследва наново чертите на лицето ѝ – безмилостно, бавно и в подробности. Кранерова търпеше настръхнала и негоумяваща („Да гледа, да изследва, щом толкова му се е прищяло!“ – казваше у дома на мъжа си), после по даден от доктора знак пристъпи по-наблизо. „Дойдох, щото, нали виждате, започнаха дъждовете, и на обещане казах и на мъжа ми, няма да спрат скоро, после ще падне и сняг.“ Докторът не отговори, гледаше начумерено пред себе си. „Говорихме с мъжа ми, понеже аз без това няма да мога да ходя, до пролетта и автобусът не върви, и си помислихме, че ще трябва да поговорите с кръчмаря, той е с кола, може да донесе повече неща наведнъж, и ще е достатъчно за две-три седмици, каза мъжът ми. А пък напролет ще видим кое и как.“ Докторът дишаше тежко. „Значи се отказвате?“ Кранерова като да се беше подготвила за този въпрос. „Не че се отказвам, как ще се откажа, нали ме познавате, господин докторе, никога сме нямали проблеми, ама нали виждате какви дъждове са, автобусът не върви, знаете, господин докторе, и мъжът ми каза, че вие ще разберете, как да ходя пеша до града, то и за вас ще е по-добре, ако кръчмарят с колата, щото така повече може...“ „Добре, Кранерова. Можете да си вървите.“ Жената тръгна към вратата. „Значи ще поговорите, нали, с кръчм...“ „Ще говоря с когото си щя“ – изрева докторът. Кранерова излезе, ала едва направи няколко крачки по коридора, и забързано се вър-

на. „Ай, за малко да забравя. Ключа.“ „Какво ключа?“ „Ами къде да го оставя.“ „Където щете.“ Къщата на Кранерова бе съседна на докторската, тъй че известно време чуваше стъпките на жената, която с натежали от кал ботуши вървеше към дома си. Потърси сред купа от записки тетражката с надпис „КРАНЕРОВА“ и си записа: „К. напусна. Откача се. Да съм се обърнал към кръчмаря. Миналата есен нямаше проблеми с дъжда и с ходенето пеша. Има някакъв план. Беше объркана, ала непреклонна. Готви се за нещо. Какво по дяволите иска?“ Следобед прочете записките за Кранерова, направени през миналите месеци, ала не можа да проумее; възможно бе подозрението му да е неоснователно, възможно бе да си е мечтала цял ден у дома и нещата да са се разбъркали в главата ѝ. Докторът познаваше отдавна кухнята на Кранерова, много добре си спомняше тая тишина, вечно претоплена дупка и знаеше, че такива души и вмирисани бърлози са златна среда за фантасмагории и детински планове, че негомислените и смехотворни блянове се кълбят на облаци над тенджерата. Явно и сега се беше случило точно това, парата вече надигаше капака. После, както неведнъж досега, на другата сутрин идва момент на горчиво отрезвяване и Кранерова пак ще хукне през глава да оправя конците, объркани предишния ден. Дъждът от време на време като че ли утихваше, после се усилваше отново; Кранерова щеше да се окаже права, това наистина бе първият есенен дъжд. Докторът си спомни за миналата есен, за предишните години, знаеше, че и този път ще е същото: като се изключат кратките паузи от няколко часа или най-много ден, ще вали непрестанно чак до първия студ; пътищата ще станат непроходими, ще бъдат откъснати от света, от града, от железопътните линии; от непрестанните валежи земята ще подгизне, животните ще се отеглят в горите отвъд Сикеш, в тиената долина на Хохмайсовия път или в подивелия парк на замъка Вейнкхайм, понеже тинята убива живота, растенията ще загният и няма да остане нищо друго освен разкаляната до прасци земя с локви в коловозите, издълбани в края на лятото от колелетата. В локвите и водите на мечещия наблизо канал

ще се развългат водна леща, блатни водорасли и острика и вечер в мрака на залеза, когато мъртвата светлина на луната проблесне в тях, те като малки очи, пръснати по тялото на равнината, сяпано и сребристо ще поглеждат към небето. Халичова премина под прозореца, пресече от другата страна на улицата и почука на прозореца на Шмитови. Преди няколко минути сякаш гочу откъслечен говор откъм Халичови, затова си помисли, че на Халич сигурно да му е станало нещо и снажната Халичова е отишла да вика Шмитови на помощ. „Халич трябва да е пак пиян. Жена му обяснява възбудена нещо на Шмитова, която сякаш се чуди или слуша уплашено. Не виждам добре. Излезе и директорът на училището, гони котката. След това тръгва към Културата с прожекционния апарат под мишница. Виждам се вече и другите, да, ще има кино.“ Гаврътна нова чаша с ракия и запали цигара. „Ама че навалица!“ – измърмори на себе си. Свечери се, стана, за да светне. Изведнъж му се зави свят; все пак успя да се довлече до ключа на лампата. Запали я, но не можа да направи и крачка назад. Препъна се в нещо, силно удари главата си в стената и падна там, под ключа. Когато дойде на себе си и най-сетне успя да се надигне от пода, първото, което почувства, бе, че от челото му е потекла малко кръв. Не знаеше колко време е минало, откак загуби съзнание. Върна се на мястото си. „Изглежда съм много пиян“ – помисли си, после пийна малко ракия, защото не му се пушеше сега. Гледаше унесено напред, бавно идваше на себе си. Придърпа одеялото на рамото си и погледна през процеп в непрогледната тъмнина. Макар и притъпени от ракията, „разни болки“ по тялото му се опитваха да стигнат до съзнанието, ала той отказваше да им обърне внимание: „Ударил съм се малко, нищо повече.“ Спомни си следобедния разговор с Кранерова и се опита да реши как да постъпи. Не можеше да тръгне в такова време, ала спешно трябваше да се попълнят запасите от ракия. Не се занимаваше с въпроса как ще попълни отсъствието на Кранерова – ако тя не размисли все пак, – а трябваше да намери някого не само за пазаруването, но и за някои, наистина гребни, ала необходими домашни работи, и това съвсем не

беше лесна задача; ето защо в момента се опитваше да работи шо-годе приемлив вариант, как, по какъв начин, след този неочакван обрат (защото Кранерова по план утре трябваше да се свърже с кръчмаря), да се снабди с пиене, което да му стигне „до окончателното разрешение на проблема“. Очевидно се налагаше да говори с кръчмаря. Ама как да му прати съобщение, по кого? Предвид сегашното си здравословно състояние дори и не помисляше сам да отиде до кръчмата. По-късно обаче реши, че е по-добре да не се ослабя на други, кръчмарят сигурно ще разреши алкохола и после ще се оправдава: „не знаел, че поръчката е за господин доктора“. Реши да почака още малко, докато се посъземе, и тогава да тръгне. Опипа челото си и изчисти раната с натопена във водното канче на масата носна кърпа. Главоболието му не бе спаднало ни на йота, ала не смееше да рискува да търси сега лекарство. Опита се, ако не да поспи, то поне да позагреме малко, ала заради прииждащите наново и наново кошмари трябваше да държи очите си отворени. Избута с крак изпод масата куфара от истинска кожа, някогашно производство, и извади няколко чуждестранни списания. Вестниците, както и купуваните му наслуки книги, бяха от антикваря в квартал Кишроманварош, от славеция се с еврейски предци шваб Шварценфелд, който веднъж в годината, през зимните месеци, щом му се наложеше да затвори дюкянчето си поради спадането на туристическия оборот в града, тръгваше на обиколка за изкупуване и разпродажба из околните малки и големи селища и в такива случаи никога не пропускаше да се отбие при господин доктора, в чието лице бе имал възможността „да се запознае с достоен и образован човек“. Докторът не се задълбочаваше много в статиите, гледаше по-скоро илюстрациите, за да убие с нещо времето – както правеше и сега. Обикновено с най-голямо удоволствие разглеждаше репортажни снимки от азиатските войни, които съвсем не му изглеждаха далечни или екзотични; беше убеден, че снимките са правени някъде наблизко, понякога едно или друго лице му се струваше познато; в такива случаи дълго и напрегнато се опитваше да установи чие е. Беше подредил и

систематизирал най-добрите изображения и с опитни, решителни движения намираше любимците си. На особено предпочитание се радваше – макар с времето класацията да се менеше – една въздушна снимка: огромна и парцалива редица се вие през пустинна местност, зад нея – в пушеци и плам – руините на някакъв сринат от оръдията град, а отпред, в лявата половина на картината – огромно, мрачно, заплашително петно. Онова, което правеше снимката особено ценна бе едно разузнавателно военно съоръжение, което – на пръв поглед излишно – се виждаше в долния ляв ъгъл на изображението. Според него тази снимка заслужаваше истинско внимание: тя показваше недвусмислено, за дълбочено и по същество съвършено функциониращата, „тъй да се каже героическа история“ на разузнаването, с оптималната отдалеченост на наблюдаван и наблюдавател, подчертавайки тънкостите на наблюдението до такава степен, че неведнъж бе мечтал да застане зад уреда и да щракне с уверено движение фотоапарата. И сега, почти неволно, пак се загледа в тази фотография; познаваше я и до най-тънките подробности, но всеки път отново и отново се надяваше да открие някой незабелязан досега елемент. Ала, макар и с очила, всичко му изглеждаше този път никак размито. Прибра вестниците и пробва „една последна глътка“ преди тръгване. Навлече с мъка коженото си палто, съгна одеялата и излезе от къщата със залитащи стъпки. Лъхна го свеж, хладен въздух. Опипа порфейла в джоба си, бележника, оправи меката си шапка с широка периферия и неуверено се запъти към мелницата. Можеше да избере и по-кратък път за кръчмата, ала тогава трябваше да мине най-напред пред къщата на Кранерови, след това на Халичови, да не говорим, че около Културата или край машинното пътя му сигурно щеше да препречи „някой гръбник“, който с коварни и агресивни думи, с прикрито зад сянката на поздрав зловонно любопитство да го принуди да спре. Трудно се движеше в калта, а отгоре на това почти нищо не виждаше в тъмнината, ала докато излезе през задната врата на къщата на пътеката за мелницата, полека-лека взе да се ориентира; равновесието му обаче не се възвърна, по-

ходката му си остана клатушкаща и нерешителна, доста често лошо преценяваше крачка и се блъскаше в някое дърво или се препъваше в ниските храсти. Загъхано поемаше въздух, гробовете му свиреха, а и следобедното пристягане около сърцето не минаваше. Ускори ход, за да намери час по-скоро в мелницата поглон от дъжда, вече дори не се опитваше да заобикаля коварните локви по пътеката, наложеше ли се, газеше и до глезени във вода, в ботушите му жвакаше кал, коженото му палто натежа. Натисна с рамо трудно отварящата се порта на мелницата, тръшна се на един сандък и минути наред замаян поемаше дъх. Чувстваше как аортата бие диво във врата му, краката му изтръпнаха, ръцете му трепереха. Намираше се на долния етаж на изоставената сграда, над него се издигаха още два. Навред цареше мъртва тишина. Бяха отмъкнали всяко нещо, което можеше да влезе в работа, и огромният мрачен и сух хангар къртеше празен; вдясно от входната врата имаше няколко щайги за плодове, желязно корито с неизвестно предназначение и грубо скован дървен сандък с надпис „При пожар!“, който стоеше празен, без пясък. Докторът си изуботушите, събу си чорапите и изцеди водата от тях. Потърси цигара, ала във влажния пакет не намери нито една водна за употреба. Безсилната светлина, която влизаше през останалата отворена врата, правеше видими част от пода, сандъците, отделяйки ги като петна от мрака. Сякаш гочу шумолене на плъхове. „Плъхове? Тук?“ – учуду се докторът и направи няколко крачки навътре в хангара. Сложи очила и примижавайки, се взря в гъстия мрак. Ала не чу повече шумолене и се върна към входната врата, обу си чорапите и ботушите. Изтри кутийката на кибрита в хангара на палтото си, дано да успее да го запали. Опитът му се увенча с успех и в проблясващата светлина на около тричетири метра от входа, в отсрещната стена смътно се очертаха няколко стъпала, водещи към етажите, и той, без никаква особена цел, направи няколко неуверени стъпки нагоре. Кибритената клечка обаче бързо загасна, а нямаше нито желание, нито смисъл да опитва пак. Стоя няколко минути в тъмнината, опипа стената и тъкмо се канеше да слезе,

за да поеме най-сетне по пътя за кръчмата, когато до слуха му достигна някакъв тих шум. „Все пак има плъхове.“ Стори му се, че шумоленето се чува от много далече, някъде от най-горния етаж. Опипвайки с една ръка стената, тръгна нагоре по стълбището и след няколко стъпки шумът се усили. „Това не са плъхове. Като че ли съчки пукат.“ Когато зави по стъпалата, до ухото му стигнаха, наистина съвсем слаби, ала ясно звучащи откъслечи от реч. В най-вътрешната част на средния етаж, на около двайсет-двайсет и пет метра от неподвижно наблюдаващия ги доктор на земята, край попремиващия огън от съчки седяха две жени. Блясъкът на огъня осветяваше ярко лицата им и рисуваше трепкащи сенки по високия таван. Двете жени бяха унесени в разговор, ала погледите им бяха вперени не една в друга, а в току изригващите пламъци на жаравата. „Ами вие, какво правите тук?“ – попита високо докторът, тръгвайки към тях. Те скочиха уплашени, после едната се засмя облекчено. „А, вие ли сте, господин докторе?“ Докторът пристъпи към огъня и седна между двете жени на земята. „Ще се постопя малко – каза. – Ако нямате нищо против.“ Двете жени седяха край огъня с подгънати крака, като се смееха тихичко. „Ще ме почерпите ли с една цигара? – попита докторът, без да вдига поглед от огъня. – Моите са станали на каша.“ „Разбира се, заповядайте – отвърна едната. – Ей там са до вас, до краката ви.“ Докторът запаля, после дълго изпуска дима. „Нали виждате, моя дъжд – заобяснява едната жена. – Косим се тука с Мари, че няма работа, ай-ай, напоследък занаятът не върви (тук тя силно се изкикоти) и сме заседнали тук, нали виждате.“ Докторът се обърна на една страна, за да се стопли и оттам. Откак бе дал пътя на по-голямата, не беше срещал Хоргошовите момичета. Знаеше, че по цял ден киснат в мелницата и отегчено чакат някой „клиент“ да отвори вратата или да ги повика кръчмарят. В базата идваха рядко. „Хич не се надявахме, че си заслужава да чакаме – продължи по-голямата Хоргошова. – Нали знаете, дните се нижат един след друг, а ние си седим ли, седим, да му се не видяло, и нищо. Случва се понякога, наскочаваме една срещу друга, ще се пръс-

нем от нерви. Пък и ни е страх тук сами...“ По-малката Хоргошова се изкикоти грезгаво. „Страх ни е, и то как! – И измърмори под носа си като малко момиченце. – Толкова е лошо самички.“ Този път и двете се изкикотиха с джафкащи гласове. „Може ли да си взема още една цигара?“ – запитана намусен докторът. „Ама разбира се, мога ли на вас да ви откажа?!“ Малката Хоргошова вече се задъхваше от смях и имитирайки гласа на сестра си, повтори: „Мога ли на вас да ви откажа? Браво, страхоотно го каза!“ После грезгавият им смях секна и уморено се загледаха в огъня. На доктора му беше добре тук на топло, реши да остане още малко, да се поизсуши, да се постопли, после, като се съвземе, ще тръгне за кръчмата. Гледаше пламъците замаян, със свирещи гърди. Тишината наруши голямата Хоргошова. Гласът ѝ бе повяхнал и грезгав, пълен с горчивина. „Нали знаете, вече минах двайсетте, а и тя скоро ще ги навърши. Като си помисля, и сега, преди да дойдете, си говорехме за това, докъде ще я докараме така. Понякога на човек направо всичко му се отщява! Знаете ли какво сме заделили?! Имате ли представа?! Иде ми да убия някой, съвсем сериозно!“ Докторът наблюдаваше огъня, без да продума. Малката Хоргошова безчувствено гледаше пред себе си; седеше с разкрячени крака, с опрени назад ръце и кимаше. „На врата ни висци и оня малък престъпник, и още по-смахнатата Ещике, а и майка, тя, ама тъй, ама инак, къде са ни парите, дайте си парите, парите тъй, парите инак, ама какво си въобразяват тия? От гърба ни смъкват и последния парцал, аз ви го казвам! Ама да зарежем тоя бардак, да идем най-сетне в града... Само да бяхте чули какъв цирк разигра!... Тъй, инак, какво сме си въобразявали, а бе... Ама вече съвсем ни е писнало тук, нали Мари, съвсем ни е писнало!“ Малката Хоргошова махна с досада. „Стига де, какво си се разкиснала! Или тръгваш, или оставаш! Кой ще те спре, само си ги приказваш.“ Сестра ѝ кресна. „Ще ти се, нали, да си хвана пътя, а?! Нали? Сама е къде-къде по-добре! Да имаш да вземаш! Тръгна ли, идваш и ти!“ Малката Хоргошова направи подигравателна гримаса. „Стига си гракала, щото ще се просълзя!“ Голямата Хоргошова пак се разкрещя, но не можа да

говърши, защото думите ѝ се удавиха в кашлицата. После продължиха да седят безмълвно край жаравата на огъня и да пушат. „Нищо, Мари, днес и тук ще има пари, бъкано ще е! – наруши тишината по-голямата сестра. – Само да видиш какво ще стане след малко, о-хо-хо!“ Другата проръмжа раздразнено. „Отдавна вече трябваше да са тук. Имам чувството, че нещо не е в ред.“ „Я не се такавай. Познавам го Кранер, и всички останали. Дошъл-недошъл, и вече тръгва след оная си работа, винаги е било така, и сега ще е така. Да не си мислиш, че ще си признае точно?!“ Докторът надигна глава. „За какви пари става въпрос?“ Голямата Хоргошова бързо махна с ръка. „А, нищо, нищо, докторче, стойте си тук на топло и не се занимавайте с чужди работи.“ Постоя още малко, поиска си още няколко цигари и един сух кибрит и тръгна нагоду по стълбите. Без проблеми стигна до входната врата; през отвора гъждът се лееше косо. Главоболието му бе понамаляло, вече не му се виеше свят, само онова стягане в гърдите не му минаваше. Очите му бързо свикнаха с тъмнината, ориентираше се безпогрешно по пътеката. Като се има предвид състоянието му, напредваше доста бързо и рядко се закачаше о някой клон или храст; вървеше с обърната настрана глава, за да не го пръска гъждът право в лицето. Спря за малко под стрехата на големия кантар, после ядно продължи нататък. Отпред и отзад – тишина и мрак. Проклинаше на глас Кранерова и кроеше какви ли не отмъщения, които забравяше начаса. Пак беше уморен, имаше чувството, че ако не седне веднага някъде, ще рухне на място. Зави по шосето към кръчмата и реши да не спира, докато не стигне готам. „Сто крачки, не повече“ – така се насърчаваше. От вратата и от малкото прозорче на кръчмата към него струеше обнадяваща светлина, единствената точка в тъмната като рознощ, по която можеше да се ориентира. Беше вече смешно близо, ала докато вторачено се взираше в процеждащата се светлина, тя изведнъж сякаш взе не да се приближава, а да се отдалечава. „Временно неразположение, нищо друго“ – установи той и поспря за малко. Погледна към небето, бясно препускащият вятър го плесна с вода през лицето и почув-

ства, че в този момент има най-голяма нужда от помощ. Неразположението обаче, както го бе връхлетяло, така и отмина. Отклони се от шосето и вече стоеше пред вратата на кръчмата, когато едно тънко гласче се обади отгору. „Чичо доктор!“ Най-малкото Хоргошово дете, Ещике, се беше впило в палтото му. Сламенорусата ѝ коса, увисналата до глезените ѝ жилетка бяха съвсем подгизнали. Стоеше със сведена глава и така се беше вкопчила в палтото на доктора, сякаш „си нямаше друга работа, освен да виси по него“. „Какво искаш, ти ли си, Ещике?“ Момиченцето не отговори. „Какво правиш по това време тук?“ Докторът бе поразен, после нетърпеливо се опита да се освободи, ала Ещике – сякаш животът ѝ зависеше от това – не го пускаше. „Пусни ме де! Какво ти става?! Къде е майка ти?!“ Докторът хвана здраво момиченцето, то бързо си гръпна ръката, ама след това отново се впи в ръкава на палтото му и продължи да стои без да продума, с наведена глава. Докторът нервно отблъсна ръката на Ещике и освобождавайки се, неволно направи крачка назад, ала за нещастие се препъна в стъргалото за обувки и колкото и да размахваше ръце, се плъсна в калта с целия си ръст. Момиченцето уплашено изтича до прозореца на кръчмата и готово за бяг, взе да наблюдава оттам как огромното тяло се надига и тръгва към него. „Ела тук! Бързо тук!“ Ещике се облегна на перваза на прозореца, после се оттласна и затича непохватно, кривейки патешката крачка по шосето. „Само това ми липсваше! – промърмори ядно докторът и викна след момиченцето. – Само ти ми липсваше! Къде си хукнала?! Я да спреш! Ела веднага тук!“ Стоеше безпомощно пред вратата на кръчмата, без да знае какво означава всичко това, без да знае какво да прави: да си уреди нещата или да тръгне след детето. „Майка ѝ пие... сестрите ѝ курварстват в мелницата, брат ѝ... кой знае кой дюкян разбива в града, а то търчи тук по една рокличка... Как не се продънва небето над тях!“ Излезе на шосето и се провикна в мрака. „Ещике! Нищо лошо няма да ти сторя! Полуля ли?! Ела веднага тук!“ Никакъв отговор. Тръгна по следите ѝ, като си мислеше ядосан, че въобще не биваше да излиза от къщи. Мокър

до кости, без друго не се чувства добре, а отгоре на всичко и това малоумно дете!... Чувстваше, че прекалено много неща му се бяха случили откак бе излязъл от къщи и сега всичко се върти объркано в главата му. С горчивина установи колко крехко е всичко, което години бе градил с дълга и „упорита“ борба; с още по-голямо раздражение трябваше да си признае, че той самият – въпреки големия си и силен организъм – сега направо бе рухнал: дори и тази кратка разходка до кръчмата („Дори си почивах!“), а това наистина не е никакво разстояние, и ето, моля ви се, едва си поема дъх, гърдният кош го стяга, краката му се подкосяват, силите са го напуснали изцяло. А най-лошото е, че без да мисли, суетейки се, безпомощно се втурва накъде ли не, без да има и най-бледа представа защо е хукнал по навирания път в тоя проливен дъжд след някакво си дете, което няма и капка ум. Викна още веднъж в посоката, в която предполагаше, че е детето, и спря ядосан, разбрал, че и без това няма да може да го настигне. Време беше най-сетне да се постегне малко. Обърна се и учудено забеляза, че се е отдалечил доста от кръчмата. Тръгна, ала на втората крачка светът притъмня пред очите му и усети как краката му се хлъзват в калта; още известно време съзнаваше как се строполява на земята и се претъркулва в някаква падина, след което съвсем загуби съзнание. Дойде на себе си много мъчително, стъпка по стъпка. Не си спомняше как е попаднал тук, устата му бе пълна с кал, а от суровия вкус на земя му се повдигна. И палтото му беше цялото в кал, краката му бяха изтръпнали от студа и от влагата, но необяснимо как трите цигари, които беше получил от Хоргошовите момичета и стискаше в ръката си, за да не се намокрят, бяха останали невредими. Пъхна ги бързо в джоба си и се опита да стане. Ала краката му все се хлъзгаха по стръмната стена на калната канавка и едва след многократни опити успя да се изкатери на шосето. „Сърцето ми! Сърцето ми!“ – проблесна нещо в него и уплашено се хвана за гърдите. Чувстваше се съвсем слаб и знаеше, че трябва да отиде час по-скоро в болница. Ала дъждът правеше планове му безнадеждни и продължаваше да пада косо по шосето със същата

сила, на нови и нови пристъпи. „Трябва да си почина. Под някое гърво... или в кръчмата? Не, по-скоро тук някъде.“ Кривна от шосето и се настани под една стара акация наблизо. Сви крака под себе си, за да не седи върху голата земя. Опита се да не мисли за нищо, гледаше пред себе си с вътречен поглед. Така изминаха няколко минути или няколко часа, не знаеше. На изток хоризонтът бавно просветля. Докторът, съкрушен, но с някаква смътна надежда, наблюдаваше как лъчите безмилостно заливат полето. Хем таеше надежди, хем се страхуваше от светлината. Много му се щеше да лежи в топла и уютна стая и защитен от погледите на белокожи милосърдни сестри, да сърба горещ бульон, а после да се обърне към стената. Някъде около къщата на кантонера забеляза три приближаващи се фигури. Беше далеч от тях, отчайващо далеч, не чуваше, само виждаше как някакво гребно на ръст хлапе разпалено обяснява нещо на едната фигура, а другата върви на няколко метра зад тях. Когато се изравниха с него, ги разпозна; опита се да им извика, ала явно вятърът разнесе гласа му, защото не му обърнаха внимание, продължаваха да вървят нататък, към кръчмата. Още преди да успее да се начуди, че вижда двамата големи пройоходи, за които казваха, че са умрели, вече ги беше забравил; кракът го въртеше, гърлото му бе пресъхнало. Заранта го свари на шосето, вървеше в посока към града, не му се щеше да се връща в кръчмата. По-скоро се влачеше, отколкото вървеше, с объркани мисли и уплашен от гласовете, раздиращи въздуха над него. Някакво ято от врани го следваше по петите, упорството им изглеждаше направо заплашително, не се отделяха от него ни на йота. Някъде следобед, когато стигна до разклона за Елек, вече нямаше сила да се качи сам на каруцата; приближеният се Келемен трябваше да го издърпа върху влажната слама зад седалката. Чувстваше се олекнал и укорителните думи на кондуктора още дълго отекваха в него, докато каруцата го унасяше: „Не биваше, господин докторе! Не биваше!“

IV. Работа на паяка

Легнали осморки

„Да беше запалил!“ – рече Керекеш, чифликчията. Есенни конски мухи бръмчаха около пукнатия абажур, описваха неправилни осморки на слабата светлина, блъскаха се отново и отново в мръсния порцелан, за да паднат след тъпия удар в оплетена от самите тях магнетична мрежа, продължавайки да кръжат по безкрайната, но затворена траектория чак докато не угасне светлината; ала ръката, в която дремеше милосърдното движение, все още подпираше брадясалото лице, лицето на кръчмаря, който сега наблюдаваше конските мухи, примижаваше сънено, унесен от бученето на непрестанния гъжд в ушите му, и мърмореше: „Да пукнете дано!“ Халич седеше в ъгъла до вратата на разкластен железен стол с недозакопчана служебна мушам, защото иначе – пожелаеше ли да седне с нея, трябваше да я начупи при слабините, тъй като истина си е, че гъждоветите и вятърът не бяха жалили нито него, нито нея, него бяха обезобразили и размекнали, за да залечат напълно контурите му, а от грехата бяха изцедили всяка еластичност, така че тя вече го предпазваше не толкова от бушуващи-

те води на съдното време, а по-скоро, както често подхвърляше, „от вътрешните пороци, които лесно могат да станат съдбовни...“, те тръзваха от изсушеното му сърце и денонощно миеха беззащитните му органи. Около ботушите му се бе образувала локва, празната чаша тежеше в ръката му и колкото и да се стараше да не слуша, уви – за него, облегнат на „билярда“ и вперил невиждащ поглед в кръчмаря, Керекеш бавно процеждаше през зъби, а след това на шумни и лакоми гълтоци лочеше вино. „Чу ли, да беше запалил...“ – повтори и пообърна главата си надясно, за да не пропусне някой звук. Миризмата на плесен, която се вдигаше от основите на стените, обгърна челните редици на спускащите се по задната стена хлебарки, а след това и настъпващите зад тях ударни отряди, които се разбъгаха по мазния под. Кръчмарят отговори с нецензурно движение, въртя се с лукава, съучастническа усмивка във влажните очи на Халич, но след заканителните думи на чифликчията („К'во ми показваш бе, песоглавец такъв!“) уплашено се сви на стола си. На стената зад ламаринения тезгях, кривнато на една страна се мъдреше лекьосано парче от плакат, от другата страна, извън осветения от лампата кръг, край избледняла реклама на Кока-кола стърчеше желязна закачалка със забравени на нея шапка и шинел; човек като нищо можеше да ги вземе за някой обесен. Керекеш тръгна към кръчмаря с опразнената бутилка в ръка; подът проскърца под краката му, леко се понаклони; огромното му тяло изпълни цялото помещение, както се стеснява за миг пространството около пуснат от кошарата бик. Халич видя как кръчмарят изчезна зад вратата на склада и чу да гръпва бързо резето, бе уплашен, тъй като нещо се случваше, ала донякъде успокоен, установи, че този път не се налага той да се спотайва сред редиците на неподвижни от години, струпани един връз друг чували с изкуствен тор, градински сечива и хранителни смеси, в оная тежка миризма, със залепен на студената желязна врата гръб, през него пробяга дори нещо като радост или по-скоро капчица удовлетворение, затова че досегашният господар на искрящите вина седи и чака знак, който да го освободи от жалкото пленни-

чество на непредвидимия и смъртоносно силен чифликчия. „Още една бутилка!“ – рече Керекеш разгразнено. Извади от джоба си цяла пачка, ала от бързото движение една от банкнотите – след забавено и достойно кръжене – падна на земята до безформения му ботуш. Халич, понеже – макар и за кратко – бе прозрял законите на мига, в който можеше да се предвиди как ще постъпи другият и бе сигурен какво трябва да направи самият той, незабавно стана, изчака малко да види дали чифликчията няма да се наведе, след което прочисти гърло и се запъти натам, изрови последните си филери и разпери пръсти. Монетите с грънчене се разпръснаха по пода и тогава – след като и последната се спря на земята – коленичи, за да ги събере. „Вземи и моята стотачка!“ – прогърмя Керекеш, и Халич, тъй като бе наясно с устройството на света („...Ясно като бял ден!“), с лукавата преданост на слуга – услужливо, няма и с омраза, взе парите и му ги подаде. „Сбърка само сумата!... – рече си изплашено. – Само сумата...!“ От приглушените гуми на чифликчията („К`во става там?!“) подскочи, отупа праха от коляното си и все още без да губи надежда, ала на необходимото разстояние от Керекеш, се облакът на тезгяха, сякаш не бе съвсем наясно дали предишната подкана не се отнася и за двамата. Изглежда Керекеш се колебаеше, ако това въобще бе възможно, и в тишината слабият, едва-едва мънкащ глас на Халич („Ей, докога да чакаме?“) се умножи, както всяка дума, която не може вече да се отрече; от принудата да вирее край такава сила, сега вече на разстояние от случайно изпуснатите гуми, той почувства някаква смътна близост с Керекеш, единствената, която бе склонен да приеме, защото не само ранимото му достойнство, а направо и клетките му се противяха на мисълта, че едва ли някога ще се откъсне от монолитното братство на страхливците и затова проявява това сприхаво единодействие. Докато чифликчията да се обърне, стаената у Халич насъщна преданост полека отстъпи място на странно умиление, тъй като гордо установи, че „даденият слепешката изстрел бе попаднал в целта“. Всичко бе така внезапно, никак, ама никак не бе подготвен, дори за собствения

си глас и за да разсее и обезвреди някакси видимата почуда на чифликчията, бързо – като незабавна и безусловна капитулация – добави: „Ама пък какво общо мога да имам аз с това...“ Керекеш губеше търпение. Ключна глава и забеляза, че на тезгяха пред него са наредени чаши за вино; вече вдигаше юмрук, когато кръчмарят излезе от склада и застана на прага. Разтри очи, опрял рамо на касата на вратата, онези няколко минути в царството отзад му бяха достатъчни, рутината да изтрие от кожата му внезапния и в крайна сметка смешен страх („Как само напада! Как само напада звярът му със звяр!“), от кожата му, да, защото понавътре едва ли проникваше нещо, а ако все пак проникваше, то бе „като камък, пуснат в безгрънен кладенец“. „Още една бутилка!“ – рече Керекеш и сложи парите на тезгяха. И понеже кръчмарят им хвърли поглед само отдалеч, добави: „Не се страхувай, песоглавецо! Нищо няма да ти направя. Само не ми ги показвай разни.“ Докато да се върне на мястото си до „билярда“ и да седне – предпазливо, сякаш го е страх някой да не му гръпне стола, кръчмарят вече бе сменил ръката под брадичката си; воднистите му лисичи очи бяха покрити с було от недоверие и страст по нещо осезаемо, от тебеширенобялото му лице струеше спарената жегата на вечната тревога, от която кожата се размеква и се запотяват дланите; фините му, лъснали и дълги пръсти, които години наред се трудеха за създаването на тази съвършена длан, увисналите му рамене, щръкналото му шкембе... бяха неподвижни, само пръстите на краката му мърдаха в обувките. Висналата накриво лампа взе да се люлее и снопът светлина, който гържеше в полумрак тавана и горната част на стените и блего очертаваше голу тях тримата, отрупания с курабии, фиде, ракиени и винени чаши тезгях, масите, столовете и зашеметените конски мухи, като клатушкащ се кораб подкара кръчмата в следобедния сумрак. Керекеш отвори бутилката, издърпа към себе си чашата със свободната си ръка и остана така неподвижен минути наред, в едната ръка виното, в другата чашата, сякаш бе забравил какво трябва да направи, или пък в непрогледния мрак, в който живееше, за миг бяха утихнали

всеки звук и шум и така, оглушали и ослепени, нещата, които го заобикаляха, бяха станали безтегловни, безтегловно бе и тялото му, и седалището, ръцете, разкрачените крака; сякаш осезателните му, вкусови и обонятелни способности бяха изчезнали наведнъж и нищо друго не му бе останало в тази дълбока безпамятност освен бученето на кръвта там вътре и хладната механика на органите, по-неже тайнствените центрове на полукълбата се бяха оттеглили в пълнения мрак, в забранените пространства на фантазията, където отново и отново трябваше да търсят изход. Халич не знаеше какво да предприеме, нервно се въртеше на мястото си, защото му се струваше, че Керекеш го наблюдава. Прекалено самонадеяно би било в тази неочаквана неподвижност да дочуе раздиплящата се полка-лека предистория на една покана; усещаше по-скоро неясната заплаха в обърнатия към него мъртъв поглед, ала както и да се ровеше из паметта си, не бе извършил нищо оскърбително, заради което да бъде подведен сега под отговорност, още повече, че в тежките часове, когато „многострадалният човек“ се спуска в бездните, когато самооценката му се освобождава, бе признавал пред себе си, че неговите лековати, изплъзнали се петдесет и две години са толкова незначителни в кресливата схватка на големите съдби и великите карриери, колкото незабележим е и цигареният дим в горящ железопътен вагон. Това кратко, неутърпено угризение (дали наистина беше такава? защото когато „заревото на греха изгори като стара електрическа крушка“, мракът лесно може да се възприеме като някаква нечистоплътност на съвестта) всъщност изчезна, още преди да проникне по-надълбоко, просмука се в настойчивата устерия на небцето, гърлото, гръкляна и стомаха, в онази първа и последна необходимост, която без време го бе довела тук, госта преди да почне да се надява, че Шмит и Кранер ще пристигнат и ще им наброят „каквото се полага“. Студът утежняваше още повече нещата, един-единствен поглед към касите с вино, наредени една върху друга до трикракото столче на кръчмаря, увличаше в опасни води въображението му, което заплашваше да го погълне напъл-

но, особено сега, когато чу как от шишето на чифликчията забълбука вино; не можа да устои – висша сила привлечаше погледа му натам, за да види нетрайните бисерни мехурчета по чашата. Кръчмарят слушаше с притворени очи как под приближаващите ботуши на Халич подгът проскърца, не вдигна глава дори когато усети киселия му дъх, никак, ама никак не го интересуваха потните капки по челото му, защото знаеше, че и без това на третия път ще отстъпи. „Куме... – Халич продължително си прочисти гърлото, – една чашка, само една бе! – Гледаше го със сериозен, чист поглед, заслужаващ доверие, нещо повече: крегит, даже беше вдигнал и показалец. – Без това Шмит и Кранер всеки момент ще дойдат. Нали знаеш...“ Вдигна чашата си с притворени очи, пи бавно, на малки глътки, с леко наклонена назад глава, а като свърши, я държа още известно време там, на устните си, за да се стече и последната капка. „Добро вечер...“ – изцъка смутен и омекнал, нерешително постави чашата си на тезгяха, като човек, който го последния момент се надява на нещо, после полка се обърна и мърморейки си („Ама че оцет!“), се върна на мястото си. Керекеш се беше отпуснал с натежала глава върху зеленото сукно на „билярда“, кръчмарят гледаше втренчено лампата, понамести изтръпналото си седалище и взе да удря с парцала паяжините около себе си. „Халич, я кажи... Чуваш ли бе, Халич! Я кажи какво ще има?“ Халич се огледа недоумяващо. „Къде?“ Кръчмарят повтори. „Аа, в Културата ли?... Ами – почеса се по главата, – нищо особено.“ „Ама какво ще проектират?“ „А... – махна Халич. – Гледал съм го поне три пъти. Само заведох жената и дойдох право тук.“ Кръчмарят седна на трикракото си столче, облегна се на стената и запали цигара. „Ама кажи какво ще проектират, де!...“ „Оня, дето такава... Как му викаха, Скандал в Сохо.“ „Аа!“ – кимна кръчмарят. Масата до Халич проскърца, след нея прогнилото дърво на тезгяха въздъхна с бавен пукот, за да отговори на ефирното мълчание на едно старо колело и да разчупи монотонното бръмчене на конските мухи, за да прогласи всяко минало, ала все пак напомняйки за неотменната развала, подобно частица от някакво странно маха-

ло. При пукота на гървото, сякаш някаква безсилна ръка, разлистваща страници на потънала в прах книга, се опита да намери загубената сърмена нишка, за да отнесе „евтиното подобие на отговор“ до застиналата в неподвижност кал и да създаде взаимно притегляне между гърво, въздух и земя, а след това през невидимите пролуки на вратата и на стените да намери пътека до първичния звук: Халич се оригна. Чифликчията спеше, похърквайки на „билярда“, от крайчеца на отворената му уста се стичаше лига. Неочаквано, като грохот от бавно приближаващо се от далечината шумно кълбо, за което все още не се знае дали е рев на прибиращо се стаго говеда, бучене на обкичен със знаменца училищен автобус или пък някакъв военен оркестър, откъм коремните дълбини на Керекеш се надигна безформено ръмжене, което се препъна в изпръхналите и изкривени устни. „...курва...“ и „...много...“, или „...повече...“: само това се разбираше. Ръмженето в крайна сметка бе сведено до някакво движение, като удар по някого или по нещо. Чашата му се катурна, виното заля сукното във формата на прегазено куче, после сменяйки една форма с друга, полека попи, очертавайки трудно определимо петно с неясни контури (попи? стече се в пролуките на сукнените нишки и там се разля по неравната повърхност на гърката, създавайки система от преливащи едно в друго или изолирани езера... Тези неща обаче нямаха същото значение за Халич, понеже...). Халич просъска. „Да ти се не видяла пианската мутра!“ Диво размаха юмрук в посока към Керекеш и с безсилен гняв, сякаш не можеше да повярва на очите си, се обърна към кръчмаря с обяснението, което изрече ядосан: „Разлива го!...“ Оня изгледа дълго и многозначително Халич и чак след това хвърли през рамо небрежен поглед към чифликчията, даже не точно към него, а натам, плъзна едва-едва очи, за да измери щетите. Със снизходителна усмивка отчете разгразнението на непосветения в работата Халич и кимайки често-често с глава, отклони разговора. „Ама че тлъсто говеда, а?“ Халич се взираше объркано в стрелкащите се под полуспуснатите клепачи на кръчмаря подигравателни светлинки, завъртя глава и изгледа просналия се като бик

чифликчия. „Я кажи – запита глухо, – колко ли яде тоя?“ „Яде?! – проръмжа кръчмарят. – Не яде, а плюска!“ Халич отиде до тезгяха и се облегна. „И половин прасе може да излапа наведнъж! Не вярваш ли?“ „Що да не вярвам.“ Керекеш изхърка силно и те се умълчаха. Наблюдаваха с възхищение и страх неподвижното, отпуснато и грамадно тяло, синините по черепа му, тънещите в сумрака под масата кални ботуши, гледаха го, както човек наблюдава спящ звяр под двойната закрила на решетката и съня. Халич търсеше и ето че се добра до тази – моментна? минутна? – близост с кръчмаря, до тази топла взаимност, опиянение от срещата на затворената в клетка хиена и свободно кръжащия над нея лешояд, когато падението ражда съобщността... Стреснаха се от внезапен трясък, сякаш небето над тях се разцепи. Непосредствено след това цялата кръчма се освети, просто се усещаше мирисът на мълния. „Много наблизо беше...“ – канеше се да каже Халич, ала в този момент някой заудря силно по вратата. Кръчмарят подскочи, ама не тръгна веднага, защото за момент му се стори, че има някаква зависимост между мълнията и удрянето по вратата. Съвзе се чак когато трополенето се усили и отиде да отвори. „Ама вие?...“ Халич наостри поглед. Най-напред нищо не видя от гърба на кръчмаря, ала след двата тежки ботуша и импрегнираната мушама се погаде подпухналото лице на Келемен, а после и подгизналата му кондукторска фуражка. Въздъгнаха и двамата. Псувайки, новодошлият отръска водата от палтото си, метна го ядосан на изданата печка, след което се нахвърли на кръчмаря, който с гръб към него човъркаше нещо резето. „Глухи ли сте бе?! Стоя пред тая скапана врата, едва не ме удари гръм, ама да отвори някой – не!“ Кръчмарят се върна зад тезгяха, наля чаша ракия и я погаде на стареца. „В тия гръмотевици, какво се чудеш...“ – взе да се оправдава. Пронизваше го с очи и трескаво се опитваше да отгатне кой вятър го е довел тук в тоя гържд, защо трепери чашата в ръката му, каква е тази тайнственост в очите му. На първо време нито той, нито Халич попитаха нещо; навън небето отново изтрещя и като че ли се прогъни, заплющя гържд. Старе-

цът изцеди доколкото можа сукното на фуражката си, възвърна формата ѝ с няколко отработени движения, наложи я на главата си и с угрижен вид гаврътна ракията. Сега за пръв път, откак бе впрегнал конете и със затаен гръх бе търсил в тъмнината запустелия път, който никои не използваше от незапомнени времена (целият бе обрасъл с бурени и плевел), откак бе видял възбудените муцуни на двата коня, които току поглеждаха непохватно назад към объркания си, ала решен на всичко господар, бе гледал нервно поклащащите им се загници, слушал пръхтенето им и жалкото скрибуцане на каруцата по изпълнения с опасни дупки път, бе видял и себе си, изправен с юзди в ръцете, потънал в кал до прасци, препускащ в насрещния вятър, та всъщност сега, едва сега повярва; знаеше, че ако не бяха те, никога не би тръгнал, „няма друга сила“, която би могла да го принуди, защото сега вече бе сигурен, че е вярно, тъй като – и ето – вече се виждаше в сянката на величието, подобно войник на бойното поле, предусетил неизречената заповед на генерала, който тръгва още преди да са го призвали. Картините се занизаха безмълвно една след друга пред очите му във все по-застинал порядък, сякаш всичко онова, което човек смята за важно да опази, е част от някакъв независим и непоклатим ред, и докато паметта работи, за да запълни с достоверност и придаде плът на тъй бързо отлитащото *сега*, влитайки живите закономерни нишки на реда в свободната тъкан на събитията, редът принуждава човека да преодолява отдалечеността си от живота не посредством свободата, а с трескава неудовлетвореност; сега, при първото припомняне, всичко, което се бе случило, му се струваше по-скоро страшно, ала много скоро щеше да се вкопчи в тоя спомен със загрижеността на собственик, докато – колко ли пъти „през годините, които му остават“ – гойде време да си припомни картината за последен път, облегнат на малкия северен прозорец на чифлишката къща в най-траурния час на нощта в очакване на утрото. „Откъде идвате?“ – попита най-накрая кръчмарят. „От къщи.“ Халич приближи с учуден вид. „Това е поне половин ден път...“ Новодошлият безмълвно запали цигара. „Пеша ли? –

питата неуверено кръчмарят. „Ами! С коня, с каруцата. По стария път.“ Пътието го бе позатоплило, местеше примитивен поглед от лице на лице, ала все още не казваше, не знаеше как да започне, тъй като моментът като че ли не бе благоприятен: едва ли би могъл да каже какво точно очакваше, дори и да му беше ясно, че тази празнота, тази бликаща от стените скука са само привидни, понеже (това е наградата за вестносеца) в невидимия, ала още по-реален от това напречен разрез на базата вече звучеше трескавото опиянение на следващите часове, дивата празнична шумотевица, и все пак разчиташе на нещо повече, на много по-голямо внимание от онова, с което го възнаградиха кръчмарят и Халич заедно, защото чувстваше, че съдбата е несправедлива, щом в този решителен момент е изправила пред него тъкмо тия двамата – кръчмаря, от когото го делеше „бездънна пропаст“, тъй като онова, което бе за него „пътническо тяло“ или още по-суровото „Пътник“, за другия беше просто „клиент...“, и Халич, този „разсърхнат мях“, комуто понятия като „дисциплина и решителност, съпротивителна сила и стабилност“ ни днес, ни утре няма да говорят нищо. Кръчмарят напрегнато наблюдаваше мрачния тил на кондуктора и дишаше бавно и предпазливо. А Халич – чак докато кондукторът не заговори – си мислеше: „Някой е умрял“. Новината се разпространи бързо из базата и половиният час, до връщането на кръчмаря, бе напълно достатъчен на Халич, да изследва тайно – чрез пряк допир – какво се крие всъщност зад многозначителния надпис РИЗЛИНГ по етикетите на наредените върху тезгяха винени шишета, даже му остана време – в присъствието на един заспал и един дремуцащ – да потвърди със светкавичен експеримент отдавнашното си подозрение, че цветът на новата смес, получена при омесването на вино и вода – защото това е нещо съвсем друго! – има измамна прилика с оригиналния цвят на виното. В момента на успешното осъществяване на експеримента, на път за кръчмата на Халичова ѝ се стори, че над мелницата пада звезда. Закова се, сложи ръка на сърцето си, ала колкото и да обхождаше с бдителния си взор, все по-упорито, надвесения над нея като кам-

бана небосвод, трябваше да признае, че най-вероятно очите ѝ се бяха премрежили от неочакваното вълнение; и все пак неопределеността, самият факт, че съществува подобна възможност, смазващата гледка на запуснатата околност я притиснаха с такава сила, че я накараха да размисли, тя се върна, изрови парцаливата библия изпод остриите ръбове на купчина изгладено спално бельо, прегърна я с все по-нарастваща греховност и пое наново, зави по шосето по някогашната табела на базата в плющияния насрещен гъжд и извървя сто и седемте крачки до кръчмата, докато прозрението ѝ назряваше със скоростта на просветление. За да спечели време, понеже и от разстроения ѝ вид, и от ужасната бъркотия на безпомощно блуждаещите думи все пак с неподправена яснота и завладяващо откровение трябваше да проличи, че „е дошло библейско време“, тя спря пред вратата на кръчмата, блъсна я, прекрачи прага и кресна в смаяните лица: ВЪЗКРЕСЕНИЕ!, едва когато се увери, че е намерила безпогрешно най-подходящата дума, умножаваща със сбитостта си неповторимостта на въздействието, което трябваше да предизвикат и самите факти. При вика ѝ чифликчията стреснато вдигна глава, кондукторът подскочи като убоден, а що се отнася до кръчмаря, и той не остана по-назад – така силно и неочаквано се метна назад, че тресна глава в стената и за кратко време му притъмня пред очите. След това разпознаха Халичова. Кръчмарят не може да се сдържи да не ѝ изръмжи („Ама какво ви става, за бога, Халичова?“) и се опита да завинти в рамката на вратата изтръгнатото резе. Халич смутен повлече жена си към най-близкия стол (което никак не беше лесно: „Ела де, ела, за бога, ще те покоси моя гъжд!“) и като се съгласяваше кимайки, току шъткаше на възбудено мелещата жена, ала пороят от обвеяните ѝ ту с нагменен патос, ту със стеница уплаха думи секна, едва когато, разярена от подигравателното подхилване на кръчмаря и кондуктора, тя изкрепя: „Няма нищо смешно! Вобщо не е смешно!“, и Халич най-сетне успя да я натисне да седне на стола до него, на ъгловата маса. Халичова замълча обидено, притисна до гърдите си библията, загледа се някъде над грешните, в гло-

рийните висоти, а очите ѝ се замъглиха от обхваналата я увереност. Като побучен кол, тъй се извиси над магнитното пространство от наведени черепи и превити гърбове; а мястото, което часове наред нямаше да склони да отстъпи, зееше като яма в затвореното пространство на пивницата – яма, през която безпрепятствено изтичаше въздухът, за да нахлуят на негово място сковаващи, ледени, отровни навеи. В напрегнатата тишина се чува само неуморното бръмчене на конските мухи и по-отдалеченият, леещ се безспирно гъжд, тези два шума се обединяваха от все по-честите атаки на *скрибуцането*, от странния нощен труд във виещите се навън акации, в краката на масите и в дървената част на тезгяха, който с неправилно пулсиращите си знаци отмерваше парцелите на времето, безпощадно разкрояваше пространства, в които без остатък да се побере дума, изречение или жест. Къснооктомврийската нощ биеше с общ пулс: в недостъпен за думите и фантазията порядък в дърветата, в гъжда и в калта пулсираше страшен, непонятен ритъм – в сумрака, в бавно прииждащата тъмнина, в размитите сенки, в уморените мускули; в тишината, в човешките предмети, в дъгата на неравния павиран път; косата се подчиняваше на друг ритъм, различен от разлагането на телесната тъкан; растеж и развала вървяха всяко по свой път – и все пак хилядният тропот, безразборно реещият се нощен шум бяха сякаш елементи на някаква обща устрем да се прикрие отчаянието: иззад нещата натрапчиво се появяват неща, а отвъд полезрението те вече не са взаимозависими. Една забравена вечно отворена врата: брава, която никога не се отваря. Един процеп: дупка. Кръчмарят, след като видя, че усилията му да намери здраво място в изгнилата рамка на вратата са напразни, захвърли резето и го смени с клин; седна си ядосан на трикракото столче („Дупка ще си остане“ – примири се накрая), за да противостои с покоя на тялото си, докато е възможно, на все по-нарастващото безпокойство, от което – знаеше си – няма да успее да се отърси оттук напълно. Защото всичко бе напразно: жаждата за мъст срещу Халичова едва-едва изчезваше, ала вече я подтискаше гибелно отчаяние. Огледа

масите, претегли на око докога ще стигнат ракията и виното, стана и гръпна зад себе си вратата на склада. Сега, когато никои не го виждаше, гаде воля на гнева си, размаха заплашително пестници и със страшни гримаси се втурна по права линия през ръждивата миризма („любовна миризма...“ – бе установявал неведнъж по-рано, когато помещението бе още седалище на Хоргошовите момичета) край наредените и от години непомествани стоки, както правеше винаги, когато имаше нужда от размисъл насаме, за да реши неотложни проблеми: до прозореца, защитен от дебелите откъм шосето крадци с дебела два пръста желязна решетка и гъста паяжина, зави край чувалите с брашно, мина край цели стени хранителни смески чак до малката масичка, където държеше търговските книги, бележките, тютюна и личните си вещи, после се върна до прозорчето и там – след като без угризения бе отправил срамни думи към Създателя за това, че му опропаства живота с разни „паяци убийци“ – зави надясно и прекрачвайки над сметените накуп разсипани семена, бързо се оказа отново пред желязната врата. Дума да не става, не вярва в никакви възкресения, тия работи ги оставя на Халичова, ясна му е тая работа, грън-грън, та пляс; ама простено да му е тоя път безпокойството, след като за един умрял току се оказва, че е жив. Нямаше никаква причина навремето да се усъмни в онова, което Хоргошовото момче убедено твърдеше; гаже го привика настрана, за да го „разпита“ за подробностите; и макар по повод някои дреболии да му бе направило впечатление, че основните пилони на историята „не я крепят тъй, както трябва“, и през ум не му мина, че може да е фалшива самата вест. Ама пък, пита той, какво би могло да подтикне малкия Хоргош към такава голна лъжа? Макар той самият да подписва със сто ръце, че по-развратено хлапе земята не е носила на гърба си, все пак нека не се опитват да го убедят, че едно дете може да измисли толкова нещо – без всякаква външна намеса, нещо повече, без подсторничество! Що се отнася до него, той е напълно убеден – от това, че някой уж ги бил видял в града, фактът на смъртта си остава факт. Никак не е учуден, то от Йере-

мия какво друго може да се очаква. Всичко може да повярва за тоя скапан пройохо, защото нито за миг не се съмняваше, че става дума за мръсен негодник, че и съдружникът му беше същата стока. Обзе го решителност: както щат, да чуват, той няма да се чуе и мае, защото *както и да се погледне*, виното си е с пари. Какво го интересува, ако щат да са и призраци, ама тук който пие, плаща. Няма той да губи я. Да не би да е теглил „цял живот“, да се е заловил с черна пот за тоя бизнес, за да дойдат „тия ми ти развейпяха“ и да се наливат безплатно с виното му. На вересия никъде не дават, а пък великодушното и без това му е чуждо. Всъщност не е изключено онази кола *наистина* да е блъснала Йеремя. Как така ли? Никои ли не е чувал освен него за състоянието на клинична смърт? Някак са успели да ги върнат в тоя жалък живот, е и? Това – по негово мнение – не е невъзможно за равнището на съвременната медицина, ама си е голямо безумие. Както и да е, не го интересува; не е от такова тесто, че да вземе да се плаши от един погледителен „мъртвец“. Сегна до малката масичка и след като я почисти от паяжините, разлисти инвентарната книга, извади хартия и изгризано парче молив и взе трескаво да еборува данните от последната страница, изписваше разкривените цифри по листа, акомпанирайки им с по някое и друго неразбираемо изръмжаване:

10 × 16 б. а/4 × 4
9 × 16 г. а/4 × 4
8 × 16 в. а/4 × 4
рез.2 кас. 31,50
3 кас. 5,60
5 кас. 3, -

Замислено и гордо гледеше наклонените отгясно наляво числа и усещаше необятна омраза към света, който бе допуснал тези голни отренки да изберат именно него за мишена на отвратителните си планове; обикновено успяваше да подчини внезапно обзелия го гняв („Много напорист човек!“ – казваше жена му на градските им съседи), както и презрението си, на голямата цел на живота си: знаеше, че

за да я осъществи, винаги трябва да е нащрек, една необмислена дума, едно прибързано изчисление, и всичко може да рухне. Ала „човек понякога не може да надмogne себе си“, а това винаги води до загуби. Кръчмарят бе доволен от мирозданието, беше разбрал как може да изгради „база“ за голямата си цел. По размера на плющящите около него досада и омраза още от детските и юношеските години умееше да пресмята ползата си до стотинка. След всичко това – то си е ясно – той няма да направи същата грешка! Ала понякога го връхлиташе гняв; тогава се оттегляше тук, за да си излее яда далеч от чуждите погледи. Но и тогава знаеше да внимава. Дори и в такъв момент се стараше да не нанася щети. Или риташе стената, или пък – най-много – мяташе някоя празна касета към желязната врата, „да се прогъни“ дано. Ала сега и това не можеше да си позволи, тъй като се чуваше в пивницата оттамък. Ето защо, както и друг път, потърси спасение в цифрите. В цифрите имаше някаква загадъчна нагледност, една такава лекомислено подценявана „естествена простота“, и в пространството между двете се оформяше и глождеше гръбнака му знанието, че „Перспективи има“. Ала има ли цифри, които да са в състояние да победят тоя настръхнал, сивокос, с безжизнен поглед и конска глава Йеремия, тоя лайнар, тоя боклук, тоя говнян червей?! Къде е цифрата, която да премаже безмерното коварство на това проклето същество? Непочтен? Вероломен? Думите не достигат. Блед се оказва всеки израз. Няма нужда от думи. Сила трябва! Някой, който да удари с юмрук най-сетне! Сила трябва, не мекушавай брътвежи! Зачеркна написаното, ала личащите и зад чертите числа просветваха все по-многозначително върху хартията. Те информираха кръчмаря не само за числеността на намиращите се в касетите бутилки с вино, бира и газирани напитки, о не! Числата започваха да говорят все повече на кръчмаря. И той почувства как успоредно с това, и самият той става все по-велик и по-велик. Колкото по-многозначителни са числата, толкова по-„израствам аз“. От няколко години насам съзнанието за това страховтно величие направо го притесняваше. Пъргаво се затича към газирани напитки, за да се убеди дали помни добре. Притесняваше го, че лявата му ръка взе неудържимо да трепери. Какво „трябваше да се направи“, най-сетне трябваше да застане очи в очи с душация го въпрос. „Какво иска Йеремия?“ Откъм тъгъла дочу забулен глас и за миг кръвта застина във вените му, защото си помисли, че демоничните му паяци отгоре на всичко и говорят. Изтри чело, подпря се на брашнените чували и запали цигара. „Пие на аванта две седмици и след това смее да си покаже тук мутрата! Връща се! И то не как да е! Сякаш му е било малко! Ще ги изхвърля тия полни свине! Ще загася тока! Ще закова вратата! Ще барикадирам входа!“ Беше обезумял. Тръгна отново по очертаните пътеки. „Я да видим. Дойде в чифлика и каза: трябва ли ти пари, защото ако ти трябва, засеј всичко с лук. Просто така... между другото. Какъв лук? – питам аз. Кромид, отговаря. И аз засях всичко. И стана работата. После купих кръчмата от швабина. Защото големите неща винаги са прости. И четири дни след като отворих, си напъхтахука гарвановия нос и посмя да изтърси, че аз (Аз!!!) съм дължал всичко на него, и лочи две седмици, без да каже едно благодаря! И сега? Да не би да угва, за да вземе онова, КОЕТО СИ Е МОЕ? О, небеса! Какво ще стане с тоя свят, ако всеки може да застане пред тебе някой ден и да каже, щеш ли щеш, тук аз съм господарят! Какво ще стане с тази страна? Няма ли нищо свято? Не, неее, приятелчета! Има закони на тоя свят!“ Очите му се проясниха, утихна. Поуталожен пресметна касите с газирани напитки. „Разбира се! – и се плесна по челото. – Малко да се поразсее човек и ето ти беда.“ Извади складовата книга, отвори и тетрадката, зачеркна отново последната страница и доволен започна пак:

	9 × 16 г. а/ 4 × 4
	11 × 16 б. а/ 4 × 4
	8 × 16 в. а/ 4 × 4
рез.	3 к. 31,50
	2 кас. 3, -
	5 к. 5,60

Тресна молива, пъхна тетрагката заедно със складовата книга в чекмеджето на масата, потри колена и издърпа резето на желязната врата. „Да видим какъв ще е краят.“ Халичовса бе единствената, на която бе направило впечатление, „колко дълго стои в онова отвратително помещение“, и сега следеше с пронизващ поглед всяко движение на кръчмаря. Халич уплашено слушаше кресливия разказ на кондуктора. Беше се сгушил колкото можеше, със свити крака и пъхнати в дълбоките си джобове ръце, за да остави възможно най-малко място за нападение, ако не дай боже „някой ни се нахвърли сега“. Сякаш не стигаше, че в най-необичаен час тук се бе появил разрошеният и възбуден кондуктор (за последен път бе идвал в базата през лятото), също както ония непознати мъже, дето нахълтват вечер с протрити, дълги до глезените балтони в кухнята на някое спокойно вечерящо семейство и предизвиквайки обръкване и ужас, обявяват с уморен глас, че е избухнала война, тревожно гаврътват по чаша домашна ракия, облеgnати на бюфета, и изчезват завинаги. Защото как иначе може да се проумее това внезапно възкресение, тази трескава суетня навред? С лошо предчувствие забеляза, че наоколо всичко се бе променило: масите и столовете бяха разместени, светлите петна от краката им личаха по мазния под; редът на винените каси край стената бе променен, по тезгяха властваше подчертаната чистота. Друг път „пепелниците си стояха на куп“ с месеци, без това всеки тръскаше по пода, ама сега!, на всяка маса е цъфнал по един! Вратата е закачена с райбер, угарките са преметени на купчина в ъгъла! И на какво отгоре? Да не говорим за проклетите паяци, човек едва сегне, и вече почва да чисти от себе си паяжини... „Не ми пука. Само това женице да се пръждоса на майната си...“ Келемен изчака да му напълнят пак чашата и чак тогава стана. „Да се поразкърша малко!“ – каза и пъшкайки тежко, взе да се накланя назад с ритмични движения. След това гаврътна ракията на един дъх. „Аз да не съм, ако не е така. И такава тишина настъпи, че дори и кучето се сви без звук зад печката! А аз седях и се зверех, защото помислих, че не виждам добре! А бяха там, пред мене, в цял ръст, от живи по-жи-

ви!“ Халичова го измери хладно. „Я кажете сега, взехте ли си поне поука?“ Кондукторът ядно се обърна. „Каква поука?“ „Нищо не сте разбрали! – продължи тъжно Халичова и с ръката, в която държеше библията, посочи към чашата на Келемен. Ето, и сега лочите!“ Старецът избухна. „Моля? Аз ли? Лоча, а? Коя сте вие, че да ми ги говорите такива?!“ Халич преглътна и се обади с умолителен глас. „Не ѝ обръщайте внимание, господин Келемен. Винаги е такава, за съжаление.“ „Ама как така да не ѝ обръщам внимание! – подскочи оня. – Ама какво си въобразявате вие?!“ Кръчмарят се намеси професионално. „Я по-спокойно. А вие продължавайте, продължавайте. Мене ме интересува.“ Халичова се обърна към мъжа си със зачервено лице. „Как можеш да си седиш, като че ли нищо не се е случило!? Тоя тип ме обижда! Не очаквах това от теб!“ От нея струеше такава дълбоко и необяснимо презрение, че на Келемен – а пък никак не искаше да остави нещата така – гумите му преседнаха на гърлото. „Та... докъде бях стигнал? – попита кръчмарят, след като си издуха носа и грижливо съгна носната кърпа, като спазваше ръбчетата. –...А, да. Барманките взеха да се държат безочливо и тогава...“ Халич поклати глава. „Не, не беше така.“ Келемен разгневно тупна чашата си. „Ама, моля ви се, не може така!“ Кръчмарят метна укорителен поглед към Халич и даде знак на кондуктора да „не ги кара да му се молят“. „Не, моля ви се. Аз приключих. – отсече и посочи към Халич. – Нека той да каже! Нали е бил там! И по-добре знае!“ „Хич не им обръщайте внимание – отвърна кръчмарят. – Какво ти разбират тия? Повярвайте ми, нищо не разбират.“ Келемен закива с разведрено лице; пиетието затопляше костите му, подпухналата му физиономия се беше зачервила и сякаш се бе подул и носът му... „Та, с една дума... значи, барманките... И тогава си помислих, че Йеремия веднага, ама начаса, ще им завърти по един, ама не! Всичко си вървеше по реда. Твари с твари! Същите като теб тук... Познавам ги по лице, там бяха камуонджията от ГОРИВО, двама хамали от дъскорезницата, учителят по физическо от първо училище и един нощен келнер от ресторанта на гарата, имаше и още някои. Сериозно ви казвам,

направо се възхитих на самооблаганието на Йеремия... ама трябва да му дадем... да му се даде право. Какво да се прави с такива? Какво да правим?! Изчаках да опитат мешаното, защото и двамата това пиеха (Да, това, нали ви казвам, мешано), и когато седнаха на масата, отидох при тях. Йеремия, като ме позна, такава... веднага ме позна, прегърна ме и каза, е, приятелю, откога не сме се виждали? Даде знак на барманките, ония скочиха като скакалци, макар че беше на самообслужване, и той поръча един кръг.“ „Един кръг?...“ – запита потресен кръчмарят. „Един кръг – продължи да твърди Келемен. – Какво толкова странно има? Видях, че не му се разговоря, затова се забървихме с Петрин. Всичко ми каза.“ Халичова слухтеше наведена напред, да не би да пропусне нещо. „Да бе, всичко. Точно на него ще каже всичко“ – отбеляза със суха насмешка. Още преди кондукторът да се обърне очи в очи „с тая вещица“, кръчмарят се навеси над тезгяха и сложи ръка на рамото му. „Казах ви да не им обръщате никакво внимание. И тогава Йеремия?“ Келемен се овладя и не помръдна. „Йеремия понякога кимаше. Ама иначе не говореше много. Мислеше си нещо.“ Кръчмарят преглътна. „Казвате... мислеше...нещо?...“ „Да. Накрая каза: трябва да тръгваме. Ще се видим пак, Келемен. Скоро след това си тръгнах и аз, защото повече не можеше... поне аз не мога дълго да понасям тая измет, а и работа имах в Кишроманварош при месаря Хохан. Вече се смрачаваше, когато тръгнах за вкъщи, ама при кланицата се отбих в Хоремага. Там попаднах на младия Тот, който преди години ми беше съсед на поштелекския чифлик. От него научих, че с Йеремия, ужким, били прекарвали следобедна си при Щайгервалд, фалирания търговец на ловни пушки, и ставало дума за някакъв барут, или поне децата на Щайгервалд все за това приказвали на улицата. След това си тръгнах. И преди да се отбия на разклона към Елек, нали го знаете, на Черния път, без сам да знам защо, погледнах назад. Ни за миг не се усъмних, че са те, макар да бяха доста далече от мен. Вървях известно време, ала така, че да виждам разклона, и наистина, не ме бяха излъгали очите, те бяха: без да се поколебаят, поеха по шосето. След това вкъ-

щи изведнъж проумях закъде са тръгнали, за какво и защо.“ Кръчмарят слушаше приведен напред, премигвайки наблюдаваше Келемен с доволна и хитра физиономия; госещаше се, че чутото бе само част, капчица от онова, което се беше случило, както и, че вероятно е лъжа. Уважаваше Келемен дотолкова, че да предположи: няма лесно „да си извади коза“. Поначало знаеше, че няма човек, който от само себе си и предварително да си „покаже картите“, затова и никога на никого не вярваше, както и сега не повярва на нито една от думите на кондуктора, макар и да ги ценеше високо. Сигурен беше, че дори и да иска, човек не е способен да казва истината, ето защо на първия вариант на една история не придаваше особено значение, освен че „Може и да се е случило нещо...“ Ала каква е точно историята, можеше – така смяташе – да се разгадае с общи усилия, като се слушаха нови и нови версии, така че не му оставаше нищо друго, освен да чака; да чака да проблесне истината – най-сетне – за миг; тогава ще станат ясни и другите елементи на събитието и – по обратен път – може да се провери в каква последователност са протекли отделните елементи на оригиналната история. „Къде, за какво и защо?“ – попита усмихнат. „Тъй да се каже, има какво да се прави тук, нали?“ – бе отговорът. „Може“ – хладно се съгласи кръчмарят. Халич се примъкна по-близо до жена си („Ама че злоещи думи, господи! Косата ти да се изправи...“), а тя бавно обърна глава към него. Дълго изследва подпухналото лице на мъжа си, мътносивите му очи, ниското му изпъкнало чело. При този поглед отблизо подпухналата кожа на Халич напомняше пластове месо и сланина, струпани в отвратителните канали на кланиците, а мътносивите му очи – наобрасли с водна леща застояли кладенци в дворовете на изоставени къщи, ниското му изпъкнало чело пък – „челата на убийците, чиито снимки могат да се видят в централните вестници и после никога не се забравят“. И тогава моментното съчувствие, което бе изпитала към Халич, я напусна така бързо, както я беше сположило, и мястото му заедно изречение, което едва ли беше на място: Велик е Иисус! Отпъди трудния блян да обича мъжа си, понеже „и кучето

има повече чест“ от него; ала какво можеше да направи? Така било писано. Нея навярно я чака тих кът в рая, ала на какво да се надява Халич, какво ли ще сполети загрубялата му грешна душа? Халичова вярваше във всемогъщия и се надяваше на пречистващия огън. Размаха библията. „По-добре – рече строго – да беше почел малко! Поне дотогава!“ „Аз ли? Ама нали знаеш, майко, че не...“ „Ти – прекъсна го Халичова. – Да, ти! И тогава неизбежното няма да те свари така неподготвен.“ Тези тежки думи не че разтърсиха Халич, но все пак пое книгата с кисела гримаса, само и само „мира да има“. Кимна одобрително, като усети тежестта ѝ, и разгърна първата страница. Ала Халичова скочи и я изгърна от ръцете му. „Не Сътворението чети, нещастнико!“ – и с едно движение намери Апокалипсиса. Халич се пребори с първото изречение трудно, ала след това позаряза работата, стигаше да се прави, че чете, тъй като строгият контрол на Халичова малко поотслабна. И макар че думите не достигаха до съзнанието му, гъделчкащият нос му мирис на книга имаше доста благоприятно въздействие: следеше само с едно ухо разговора между Керекеш и кръчмаря, а след това между кондуктора и кръчмаря („Вали ли?“ „Вали.“ и „Тоя?“ „Пиан като пън.“), тъй като полека си възвърна способността за ориентация, поуизпари се страхът му, предизвикан от Йеремиа, отново осъзна разстоянието тезгях-Халич, пресъхналото си гърло, затвореното пространство на кръчмата. Изпълни го приятното чувство, че може да седи тук „сред хората“ с твърдата увереност, че така бегата по-трудно ще го споходи. „Тази вечер виното ми е сигурно. Друго не ме интересува!“ А когато видя Шмитова на вратата, още една „лукава надеждица“ пропъзля по омекналия му гръбнак: „Кой знае? Може и за това да ми останат пари!“ Ала пробождащият поглед на Халичова не му даде много време за мечтания, сведе очи и се надвесил над книгата, както скъсан на изпит ученик над конспекта, когато едновременно се бори с нетърпящия възражение поглед на майка си и омаята на лятото навън. Понеже в очите на Халич Шмитова бе самото лято, непостижимият сезон за всеки, който познава „само тънеща есен, безпламенна зима“, и въз-

буждащата, но неосъществена пролет. „О, Шмитова! – скочи кръчмарят с разлята усмивка, и докато Келемен, клатушкайки се, търсеше по пода клина, с който закрепяха вратата, той забведе жената до служебната маса, изчака я да седне и се навее над ухото ѝ, за да вдъхне силния и груб парфюм, който се носеше от косите ѝ, едва-едва нагделявайки над разяждащата им мазна миризма. Не би могъл да каже кое по-точно му харесваше повече, дали тая великденска атмосфера* или възбуждащите изпарения, които – като бик напролет – щяха да отведат и него до целта. – Халич вече хич не може да си представи какво ли може да е станало с мъжа ви... Ама че отвратително време. Какво да ви донеса?“ Шмитова отблъсна кръчмаря с лакътя си („да во схрускаш“) и се огледа наоколо. „Черешова?“ – осведоми се той доверително с неизменна усмивка. „Не – отвърна Шмитова. – Ама може. Само мъничко.“ Халичова дебнеше всяко движение на кръчмаря с горящи от омраза очи, пламнало лице и треперещи устни; в съсухреното ѝ тяло ту гаснеше, ту наново се възпламеняваше възбудата, бдителната ѝ страст; така и не успя да реши какво да направи: дали да напусне тази „ужасна бърлога на разврата“ или да отиде и да забие пестник на тоя сладострастен мерзавец, който е ехидно лукавство оплита беззащитните същества и се осмелява да замае тази чиста и невинна душа? Незабавно би се впуснала да защити Шмитова („Да я взема в скута си, да я помилвам...“), за да не трябва да се излага на „насилството“ на кръчмаря, ала нищо не можеше да направи. Знаеше, че не бива да издава чувствата си, тъй като ще бъдат разбрани накриво (И без това все си шушукат зад гърба ѝ!), досещаше се тя в що за заговор са тласнали това нещастно дете и какво го очаква. Седеше с насълзени очи, превит гръбнак и тежък товар на костеливите си рамене. „Чухте ли вече?“ – запита кръчмарят с безоръжаваща благост. Сложи ракията пред Шмитова и доколкото можа, прибра из-

* Тази асоциация е свързана с великденския обичай мъжете да пръскат момичетата и жените с одеколон, при което се получава доста странна смесица от миризми (Бел. прев.).

пъкналото си коремче. Халичова изръмжа откъм ъгъла. „Чула е. Как да не е чула.“ Кръчмарят седна на мястото си мрачен, със стиснати устни, а Шмитова повдигна нежно с два пръста чашката към устните си, после – сякаш междуременно бе размислила – я гаврътна наведнъж с мъжки замах. „Ама дали наистина са те?“ „Разбира се! – отсеке кръчмарят. – Грешка няма!“ Цялото същество на Шмитова бе обзето от дълбоко възмущение, усети как кожата ѝ се овлажнява, в главата ѝ се въртяха разпилени мисли, без система и без ред, ето защо хвана здраво с лявата си ръка края на масата, за да не издаде внезапно сполетялото я щастие. Трябваше да отдели своите вещи от войнишкия сандък, да премисли от какво ще има нужда, от какво няма да има и утре сутринта – или още тази нощ? – ще тръгнат; защото нито за миг не се съмняваше, че необичайното – необичайно? по-скоро фантастично! – посещение на Йеремиа („Типично за него!“ – помисли си гордо) никак не е случайно... Тя, Шмитова, много добре си спомня онези думи... о, нима могат да бъдат забравени? И всичко това сега, в последната минута! Изминалите месеци, зловещите минути на смъртната вест бяха разяли цялата ѝ вяра, бе се отказала от всяка надежда, от лелеяните планове и беше на път да се примори и с това жалко – и безумно – бягство, само и само да се махне от тук. Жалко малодушие! А винаги е знаела, дължник ѝ е тоя мизерен живот! Все още има на какво да се надява, какво да очаква! Ала сега, край на страданията, край на мъките! Колко пъти си го е представяла, как го сънуваше! Ала сега е тук! Тук! Големият миг на нейния живот! С омраза и с почти безпредметно презрение плъзна по мрачните лица изпепеляващ поглед. Тялото ѝ щеше да се пръсне от радост. „Ще ви зарежа като нищо. Да пукнете дано. До един. Гръм да ви поразии. Да се натръшкате. Още сега.“ Големите планове с неясни контури (преди всичко: големи) се прокраднаха в душата ѝ, виждаше светлини, осветени витрини, модни оркестри; скъпи комбинезони, чорапи и шапки („Шапки!“) плуваха във въображението ѝ; пухкави и хладни при допир кожени палта, осветени хотели, разкошни закуски, големи пазарувания и вечер, ВЕЧЕР, танци... притвори

очи, за да продължи да чува шумоленето, дивото бръмчене, безпаметно щастливата шумотевица. И под затворените ѝ клепачи оживя грижливо съхраненият от детските ѝ години, но запратен в изгнание възшебен сън (стотици и хиляди пъти преражданият „следобеден чай в салона...“), ала в лудо биещото ѝ сърце нахлу старото отчаяние, колко много, много неща е пропуснала! И дали сега – изведнъж! – ще съумее да намери мястото си? Как да се гържи във възхлетелия я „истински живот“? С нож и вилница как да е знае да се храни, ама как ще се справи с хилядите сенки, пудри, кремове, как ще приема „поздравите на познатите“, комплиментите, как ще носи и как ще избира дрехите си, и ако – не дай боже! – имат и кола, тогава как? Реши, че винаги ще се вслушва в първото си чувство, а освен това внимателно ще наблюдава. Щом е изгържала край тоя противен, червен като гомат малоумник Шмит, защо пък да губи самообладание до Йеремиа?! Познава един-единствен мъж – Йеремиа! – който и в леглото, и в живота съмняваше да я възпламени. Йеремиа, дори и малкия му пръст не би сменила за цялото богатство на света, само една негова дума струва повече от думите на всичките останали мъже... И въобще, мъже?! – Къде са тук мъжете – освен него? Да не би Шмит, с тая постоянна миризма на крака? Или пък Футаки, с хромия си крак и опикания панталон? Или пък кръчмарят? Тоя тук?! С изхвъркналото си коремче, развалените си зъби и вонящия си дъх?! Познава всички „мръсни ложета“ в околността, ала подобно на Йеремиевото нито преди, нито след това бе срещала. „Жалки типове. Какъв срам, че стоя тук. Отвсякъде, дори и от стените, тази непоносима воня. Как съм попаднала тук? Ама че гадост. Боклукчийска яма. Скапани порове!“ „Уви – мислеше си Халич, – тоя Шмит е роген под щастлива звезда.“ Загледа с копнеж широките рамена на жената, едрите ѝ бедра, събраната на кок черна коса, прекрасните дори и така, през палтото, огромни гърди и във въображението си... Стана, за да я покани на чашка... ракия. И после? После ще се заговорят, ще поиска ръката ѝ. Ама как, щеше да каже жената, та вие имате жена. Какво от това, щеше да отговори той. Кръчмарят сложи нова ча-

ша с ракия пред Шмитова и докато тя я довършваше на бавни глътки, в устата му се насъбра слюнка. Кожата по гърба на Халичова настръхна. Нищо не можеше да разсее подозрението ѝ, кръчмарят донесе на Шмитова ракията, без тя да си иска, а тя, сякаш я беше искала, без дума да каже, я изпи. „Станала му е любовница!“ Притвори очи, за да не видят другите. Във вените ѝ, от сърцето до пръстите на краката, препускаха гняв и ярост. Направо загуби ума и дума. Чувстваше се като в капан, понеже нищо не можеше да направи срещу тях, не стига, че имат „ей такива усти“, ами не можеше да понесе, че трябва да седи тук безпомощно, докато онези там спокойно, сякаш са сами, кроят долни кроежи. Ала после изведнъж – беше готова да се закълне, че по знак свише – обзелият душата ѝ грозен мрак бе прорязан от чиста светлина. „Грешна съм!“ Стисна с все сила библията и с нямо помръдващи устни, но вътре в себе си с крясък, като се вкопчваше във всяка отделна дума, инстинктивно започна Отче наш. „Как така на сутринта! – викна кондукторът. – Като ги срещнах на разклона, не беше повече от седем, най-много седем и половина! Оттам – колкото и бавно да вървят – до полунощ трябва да са тук. Щом аз – продължи наведен напред – за час и половина, два, е хайде... нека да са три-четири часа... изминах пътя, макар че и конете понякога едва-едва се движеха в калта, и за тях са достатъчни тия четири-пет часа, нали?“ Кръчмарят вдигна показалец. „Ще видите, чак на сутринта ще гойдат. Пътят е целият в дупки и ями. И какво че по стария път било три-четири часа! Естествено. Старият път е прав като стрела. Ама те ще гойдат по шосето! А то, шосето де, прави такъв завой, сякаш море избикаля. Тъй че няма какво да ми обяснявате, тукашен съм.“ Келемен вече едва държеше очите си отворени, само махна с ръка, кълмна на тезгяха и заспа. Някъде зад него Керекеш бавно надигна остриганата си го голо глава, страшна от белезите на стари рани, сънят го беше приковал на „билярда“... Минуту наред слуша упорито леещия се дъжд, разтри изтръпналите си бедра, потрепера зиморничаво, после подвикна на кръчмаря. „Песоглавецо! Защо не гори заебаната ти печка?!“

Цинизмът имаше известен успех. „Кое то си е вярно, вярно – присъедини се веднага Халичова. – Няма да е лошо да се постоплим.“ Кръчмарят взе да губи търпение. „Ще ми кажете ли, ама откровено, *вие* к`ви ги грънкате? К`ви!? Това не е чакалня, а кръчма!“ На Керекеш му притъмня. „Ще ти отворя врата, ако го десет минути, ясно ли е, не се стопли!“ „Добре де, добре. Какво си се разкрещял“ – примири се кръчмарят, погледна към Шмитова и лукаво се ухили. „Колко е часът?“ Кръчмарят погледна часовника си. „Единайсет. Най-много дванайсет. Ще разберем, ако гойдат и другите.“ „Какви други?“ – попита Керекеш. „А, само така казвам.“ Чифликчията се облегна на „билярда“, прозя се и посегна към чашата си. „Кой ми е взел виното?“ – попита с глух глас. „Ти го разля.“ „Лъжеш, песоглавецо.“ Кръчмарят разпери ръце ухилен. „Не, не, наистина го разля.“ „Тогава ми донеси друго.“ Цигареният дим се кълбеше бавно над масите, а в далечината – като ту се усилваше, ту се губеше – отекваше простен кучешки лай. Шмитова погуши въздуха. „Каква е тая миризма? Преди това я нямаше“ – запита поразена. „От паяците е. Или от нафтата“ – отвърна със сладникав глас кръчмарят и коленичи пред нафтовата печка, за да я запали. Шмитова поклати глава. Помириса палтото си отвън, после отвътре, помириса стола, след което коленичи и продължи да проучва настоятелно. Носът ѝ почти стържеше пода, когато внезапно се изправи и рече: „От земята е.“

V. И късаше се тъканта*

Не беше лесно. Навремето и на нея ѝ струваше два дни, докато най-сетне разбра къде трябва да си сложи крака, къде да се хване и как да се пробве през оная на пръв поглед безнадежно тясна дупка, която се бе отворила на гърба на къщата, под стрехата, на мястото на липсващите дъски; сега, разбира се, всичко правеше за секунди: с рискувани, ала добре подбрани движения подскача върху покривата с черен брезент камара гърва, хваща се за железния тръбопровод, пъха в отвора левия си крак, като го приплъзва встрани, след това се мушва бързо с главата напред, като се отритва с другия крак, и ето че вече се намираще в преградената някога за гълъбите част на тавана, в едно-

* По стихотворението на Атила Йожеф *Съзнание*, „В механиката на звездите се взирах дълго през нощта – животът е тъкал и сплитал закони от случайността. Погледнах пак небето – вече унесен в своята мечта – и нямаше закони вечни, и късаше се тъканта...“ (превод: Нино Николов).

местното царство, чиято тайна бе единствено нейна; тук нямаше защо да се страхува от неочакваните и необясними нападки на брат си, пък и инстинктивно се стремеше да не буди с по-дълго отсъствие подозрението на майка си и сестрите си, които – разкриеше ли се – безжалостно биха я пропъдили оттук и тогава щеше да стане излишно всяко по-нататъшно усилие. Ала какво значение има вече това! Смъкна намокреното горнище на анцуга си, пооправи любимата си розова рокля с бяла якичка и седна с притворени очи пред „прозореча“, треперейки, готова за скок се заслуша в шума на гъжда по керемидите. Майка ѝ спеше в къщата долу, сестрите ѝ днес не се бяха вествали дори и за обяд, така че бе почти сигурна, че и следобед няма да я потърсят, освен ако не си дойде Шани, за когото никога не знаеха къде скита и поради това винаги се пръкваше изневиделица, сякаш търсеше обяснението на някаква спотаена в чифлика тайна, която само по тоя начин – изведнъж, с внезапна атака – би могла да бъде разкрита. Всъщност нямаше голямо основание да се страхува, защото те никога не я търсеха; нещо повече: по-скоро ѝ нареждаха строго да си стои настрана, особено когато – а това се случваше често – имаха гост. Беше като в ничия територия, не бе в състояние да изпълни всички указания: не биваше да стои близо до вратата, но не биваше да ходи и надалече, тъй като знаеше, че винаги могат да я повикат („Я изтичай за едно вино!“ или „Иди, моёто момиче, за цигари – три пакета „Космунт“, нали запомни?“), гостатъчен бе един-единствен пропуснат момент, за да я прогонят завинаги от къщата. Само това ѝ бе останало; защото като се върна по „взаимно съгласие“ от градското помощно училище, майка ѝ я натовари с домашната работа, ала заради страха от порицание чиниите се трошаха по пода, емайлът се ронеше от тенджерите, паяжините оставаха по ъглите, супата ставаше безвкусна, яхнията солена, накрая не бе в състояние да изпълни дори и най-простата задача и не остана нищо друго, освен да я прогонят и от кухнята. От този момент дните ѝ минаваха в трескаво очакване, свиваше се зад плевнята, а валеше ли – в края на къщата под стрехата, оттам гърже-

ше пог око вратата на кухнята и макар че отвътре не я виждаха, можеше да се появи още при първото повикване. От вечното напрежение нормалното възприятие на сетивата ѝ бе нарушено: зрението ѝ се фокусираше изключително върху кухненската врата, нея обаче възприемаше с безмерна острота, едва ли не с цепеща болка; виждаше едновременно всеки детайл, двете мръсни стъкла отгоре и прозиращото зад тях дантелено перде, забито с кабарчетата, пръските суха кал, кривнатата надолу линия на бравата, с една дума – цялата ужасяваща мрежа от форми, цветове и линии; нещо повече – в раздробеното до неправдоподобност време възприемаше точно различните състояния на кухненската врата, които във всеки един миг я информираха за различните степени на опасност и за евентуалните възможности. А когато тази застиналост се нарушеше, всичко наоколо се залюляваше – стената на къщата и кривият свог на стряхата се втурваха, прозорецът изведнъж запрашваше, вляво от нея се изнизваха кочината и запуснатата цветна леха, небето отгоре се разклащаше, земята се плъзваше под краката ѝ, и ето че вече стоеше пред майка си или някоя от сестрите си, без дори да е видяла отварянето на кухненската врата, просто изведнъж се оказваше там. Мигът, преди да наведе очи, ѝ стигаше, за да ги познае, и без това нямаше нужда от друго, тъй като оттук нататък още дълго време оставаше закована в пространството сред люлеещите се предмети край мрачния образ на майка си или сестра си, с вътрешното си зрение усещаше, че *са там, там е и тя* срещу тях

голу,

както знаеше, че те се извисяват над нея с такава сила, че ако някога все пак се осмели и вдигне поглед, навярно образът ще се пръсне на парчета, тъй като непоносимото им право да се извисяват е тъй неоспоримо, че връхлетялото я видение би взривило тоя лик. Кънтящата тишина я спроводжаше само до неподвижната врата, там вече ѝ се налагаше да изравя раздробените заповеди на майка си или сестрите си сред разтуптия шум („Ще изкараш акъла на

човек! Къде търчиш? Нямаш работа тук! Я отивай да играеш!“), който замираше и бързо се отдалечаваше, когато се върнеше тичешком край плевнята или под стряхата, за да дойде на негово място облекчението, че ето сега пак продължава онова, което за малко да бе свършило. За игра, естествено, и дума не можеше да става; не че не ѝ се намираха под ръка някоя кукла с коса, книжка с приказки или стъклено топче, с които – появеше ли се чужд човек из двора или ако отвътре отправах контролиращ поглед към нея – да поддържа илюзията, че си играе, ала заради вечното стоене нащрек не смееше, от доста време вече и не можеше, да се съсредоточи в каквато и да било игра. Не само защото подходящите за тази цел неща зависеха от моментния каприз на брат ѝ, който определяше категорично какво и колко време може да продължи, а понеже играеше по задължение, за самозащита, в отговор на очакванията на майка си и на сестрите си, които – и това знаеше много добре – по-скоро бяха склонни да изтърпят нейната привързаност към „неподходящи за възрастта ѝ игри“, отколкото да понесат срама, че („Стига да може!“) всеки божи ден „налюдничаво следи всяко наше движение“. Чувстваше се в безопасност единствено тук, в някогашния гълъбарник; тук не трябваше да играе, нямаше врата, през която „някой да влезе“ (беше я заковал още баща ѝ, като първа стъпка на един потънал завинаги в неизвестността план), нямаше прозорец, от който „някой да наднича“, на издаващата се капандура за гълъбите тя самата бе закрепила с кабарчетата две цветни снимки, откъснати от вестник, за да е „хубаво“: на едната имаше морски бряг при залез слънце, а на другата заснежен планински връх с напрегнато застинал на преден план елен... И на всичко това край! Откъм някогашната стълба нахлу мечение и тя потрепери. Опипа горницето на анцуга си, още не бе изсъхнало, но вместо да слезе в къщата, да събуди майка си за някаква суха дрека, взе че се зави с едно от най-ценните си съкровища – измъкнатото от вехториите в задната част на кухнята бяло дантелено перде. Само ден по-рано такава дързост би ѝ се сторила немислима: ако се бе намокрила вчера, веднага

щеше да си смени дрехите, защото знаеше, че ако се разболе и остане на легло, нито тя ще може да сдържи плача си, нито майка ѝ и сестрите ѝ ще могат да го понасят. Ала как би могла да предполага още вчера сутринта, че вечерта, като след взрив, от който не рухва, а се гради нещо, ще положи глава за сън пречистена, „с вяра в едно изкусително гостоприе“. Още преди няколко дни бе забелязала, че нещо е станало с брат ѝ: по-иначе държи лъжицата, по-иначе затваря вратата зад себе си, все се стряска до нея на железния кухненски креват, а през деня мисли ли, мисли нещо. Вчера след закуска, например, гоїде при нея край плевнята, ала вместо да я вдигне за косата или – което е още по-лошо – да застане, без да продума зад нея, докато тя не се разтърси от плач, извади от джоба си половин шоколадова вафла и я пхна в ръката ѝ. Ещিকে направо не знаеше какво да си мисли, лошите подозрения не я напуснаха дори и следобяд, когато Шани сподели с нея „най-фантастичната тайна, която е имало някога“. Не че се съмняваше в думите на брат си, никога не би посмяла, по-скоро ѝ се струваше невероятно и необяснимо, че Шани споделя именно с нея, търси нейната помощ, нея, „на която и без това не може да се разчита“. Ала надеждата, че този път не става дума за клопка, бе по-силна от притеснението, че може би все пак...; така че още преди да стане ясно каква е истината, всъщност именно за да не стане по никакъв начин ясно, Ещике безусловно и светкавично се съгласи на всичко. Вярно е, че и без това нямаше друг избор, Шани така и така щеше да я принуди да каже „да“, ама сега пък не се налагаше; когато разкри пред сестра си тайната за дървото на парите, той с един замах спечели и безграничното доверие на Ещике. А когато Шани „най-сетне“ свърши и взе да дебне какво бе въздействието на всичко това върху сякаш плачещото за бой лице на сестра си, тя едва не се разрева от внезапно сполетялото я щастие, макар да знаеше от горчив опит, че не бива да го прави пред брат си. Даде му смутена цялото си събирано от Великден насам имане за целите на „стопроцентовия експеримент“, тъй като сумата от двуфоринтовите монети на гостите, които посещаваха къщата, и без това бе предназначена за Шани, ама как да му каже сега, че месеци наред трябваше да се крие и да лъже, за

да може всичко това – подготовката – да остане в тайна... Ала брат ѝ не я разпитва, отгоре на всичко радостта, че ще вземе участие в тайнствените му приключения, бързо изтри смущението ѝ. Не можа обаче да си намери обяснение за цялото това посвещение, как бе заслужила опасното доверие, и най-вече защо той се нагърбва с риска да загуби, тъй като не би могъл сериозно да разчита, че сестра му някога би могла да отговори на „условията смелост, твърдост и победа“. Макар и да не забравяше, че обяснението се таи в дъното на всяко оскърбление и грубост, зад всяка жестокост, защото понякога, когато беше болна, Шани я пускаше да се гушне до него на кревата в кухнята, дори веднъж ѝ даде да го прегърне и така да заспи. И когато преди години, на погребението на баща си, разбра, че смъртта, която е „единственият път сред ангели“, може да настъпи не само по Божия воля, а и да се избере, и реши, че трябва непременно да разбере как се прави това, тогава пак брат ѝ я просвети. Сама доникъде нямаше да стигне, без него никога нямаше да знае какво точно трябва да направи, дори и да се досети по някакъв начин, че „и мишата отрова става“. Вчера сутринта, когато се събуди побегнала най-сетне страха си, реши да не отлага повече, защото вече ѝ се щеше не само да си представя, а и да почувства как се издига във висините, как привличането я дърпа нагоре със скоростта на вятъра и тя се отдалечава все повече и повече от земята, смяляват се къщите, дърветата, шосето, мръсният канал, целият свят там долу, а тя вече е застанала пред Небесната порта сред ангели в пламтящо червено – и тогава пак Шани бе този, който с тайната за дървото на парите я върна от това вълшебство, ала страшно летене, а на свечеряване заедно – заедно! – тръгнаха към мръсния канал, брат ѝ си погубираше весело с лопата на рамо, а тя на няколко крачки зад него възбудено притискаше към корема си завързаното в кърпичка имане. В посветено безмълвие Шани копаеше дупката отстрани на брега и не само че не я изгони, ами дори ѝ разреши да постави на дъното парите. Строго ѝ нареди да полива обилно по два пъти на ден, сутрин и вечер, посетите семена от пари („Щото иначе тъй ще си изсъхнат!“) и я прати да се прибира със заръката да гоїде точно след един час с лейката,

а тогава той трябвало да изрече – в пълна самота! – магическите думи. Ещিকে с голямо старание изпълни възложената ѝ задача и този ден спа неспокойно; в съня я преследваха отвързани кучета, но на сутринта, като видя, че навън се лее дъжд, над всичко се спусна благотворен мрак. Първата ѝ работа, естествено, бе да иде на брега, за да полее за всеки случай вълшебния посев, да не би да не получи всичката вода, от която има нужда. На обед, за да не събуди майка си, която бе гуляла цяла нощ, шепнешком съобщи на Шани, че все още „нищо, ама нищо не се вижда...“, ала той ѝ разясни: в най-добрия случай за три, ама по-скоро за четири дни ще поникне от земята, по-рано в никакъв случай, естествено, „при условие че лехата получава необходимото количество вода...“ „Освен това – продължи с нетърпящ възражение глас, като губеше търпение, – не трябва да клечиш над него от тъмно до тъмно... Не се отразява добре... Достатъчно е да го наглеждаш сутрин и вечер и толкоз. Разбираш ли какво въобще ти говоря, празноглавке?“ И излезе захилен от къщи, а Ещике реши да не помръдва от тавана чак до стъмване, ако не се наложи. „После като порасне!“ Колко, ама колко пъти притваряше очи, за да види как „дървото расте“, как короната му става все по-гъста, а златните клони се привеждат от неимоверната тежест, и един ден тя ще ги събере в панера със скъсаните гръжки – препълнен догоре! – ще отиде вкъщи и ще ги изсипе на масата!... Как ще се смаят само! И от този ден ще спи в гостната стая, на голямото легло, под големия юрган, няма да имат друга работа, всяка сутрин ще отиват на мръсния канал и ще пълнят панера, ще има само танци и какао колкото си искаш, ще дойдат и ангелите, ще насядат в кухнята около масата, всички до един... Смръщи вежди („Я да видим!“) и поклащайки се напред-назад, взе да си тананика:

*Вчера е един ден,
и днес са два,
утре са три,
утре и утре – четири!*

„Май като спя още два пъти?“ – помисли възбудено. „Не! – спря изведнъж. – Не е така!“ Извади палеца от уста

та си, измъкна и другата си ръка изпод дантеленото перде и се опита наново да преброи на пръсти.

*Вчера е един,
днес са два,
две и едно е три!
утре, значи утре
е три и едно – четири!*

„Ами да! Тогава може още тази вечер! Тази вечер!“ Навън стичащата се от керемидите вода се забиваше на стропила и коси линии в земята, непосредствено край стените на коргошовия чифлик, дълбаейки все по-дълбока канавка около къщата, сякаш във всяка отделна дъждовна капка бе заложено прикритото намерение най-напред да окопае постройката от всички страни, за да се изолират жителите ѝ от света, а след това бавно, милиметър по милиметър да се просмуче в съпротивляващата се земя до положените в калта основи и да подкопае всичко; след това в безпощадно разкроеното време стените ще рухнат една след друга, прозорците и вратите ще се изметнат, коминът ще се накриви и ще падне, забитите в стените гвоздеи ще станат на прах, огледалата ще ослепеят и най-накрая цялото изгнило здание ще потъне като жалка съборетина, както прогънен кораб, тъжно прогласявайки безсмислието на жалката схватка между дъжда, земята и крехките човешки намерения: покривът не ни защитава. Долу мракът бе почти пълен, само през процеп на мъгляви кълба се процеждаше някаква светлина. Обхвана я спокойствие, облегна гръб на една от ередите и тъй като ѝ бе останало още от предишната радост – „Ето, сега!“ – затвори очи. Беше седемгодишна, когато баща ѝ я заведе за пръв път в града, бе по време на големия говежди пазар; остави я да си се шляе на воля между шатрите, тогава се срещна с Корин, който бе загубил и цветите си очи в последната война и живееше от малкото паричко, които печелеше с хармониката си по пазарите и при по-големите гуляи в кръчмите. От него научи, че слепотата е „благословено състояние, момичето ми“, и той, Корин, не само че не съжалява, ами направо е щастлив и благодарен

на Бога „за вечния мрак“, и не му остава нищо друго, освен да се смее, когато някой вземе да рисува пред него „цветовете“ на жалкия земен живот. Ещиче слушаше омагьосана Корин и на следващия пазар отиде право при него; тогава слепецът ѝ разкри, че пътят към вълшебното царство не е „изцяло затворен“ за нея, стига да си гържи по-дълго време очите затворени. Ала първите опити я ужасиха: виждаше пламтящи огънове, вълни от цветни лъчи, бягащи презглава безформени образи и чуваше непрестанно бучене и тракане някъде отблизо. Не посмя да иде за съвет при Керекеш, който от есен го пролет висеше в кръчмата, така че ключът към тайната ѝ се яви едва година по-късно, когато получи тежък бронхит и вдигнатият по тревога доктор от базата осъмна край леглото ѝ; край дебелия, грамаден и мълчалив доктор най-сетне се почувства в безопасност, треската я унасяше, някаква бърза радост пробяга през нея и тя затвори очи: и тогава видя онова, за което ѝ разказваше Корин. Във вълшебното царство баща ѝ, с шапка и дълго палто, гържейки за юздите коня, въвеждаше каруцата в двора, а оттам се изсипваха на масата небетшекер, медени краваи и още хиляди подаръци... Разбра, че вратите към царството се отварят само когато „кожата ѝ се нагрее“, тялото ѝ затрепери, а клепачите ѝ започнат да горят. В развинтеното си въображение съживяваше най-често баща си, той се отдалечаваше бавно в посока към павирания път, пред него и зад него вятърът гонеше шумата; после взе все по-често да вижда и брат си, ту намигаше весело, ту спеше до нея на железния креват, както и сега ѝ се беше появил пак той: спокойното му лице е потънало в съня, косата е паднала върху очите му, едната му ръка виса от леглото; кожата му се сбръчква, пръстите му започват да се движат и той се обръща на другата страна, огеялото се смъква от него. „Къде ли е сега?“ Царството отмина, бучейки и тракайки, тя отвори очи. Болеше я глава, кожата ѝ гореше от треската, крайниците ѝ бяха натежали. И изведнъж, както се бе втренчила в „прозореца“, осъзна: няма какво да чака чаровният мрак да се разсее от само себе си, разбра, че докато не се окаже достойна за необяснимото благово-

ление на брат си, рискува да изгуби окончателно доверието му, беше наясно, че това е първата, а може би и последната ѝ възможност: не биваше да загуби Шани, тъй като той познава „победно, объркано и враждебно“ устройства свят, без него само би се люшкала сляпо сред хилядите опасности между досадата и убийственото съжаление, между съсипията и яростта. Страхуваше се, ала разбра, че е крайно време да направи нещо – от другия край тежнеше непознато го момента чувство, блесналото за миг смутено честолюбие: успее ли да извоюва уважението на брат си, с него светът „може да бъде овладян“. Така че бавно и незабелязано вълшебното имане, панерът със скъсаната гръжка, натежалите златни клони поляка се отместиха от тясното пространство на вниманието ѝ, а мястото им зае възхитата от брат ѝ. Имаше чувството, че е застанала на мост, който свързва старите ѝ страхове с онова, *от което* вчера все още се налагаше да се страхува; че трябва най-сетне да премине по него и че на отвъдния бряг – Шани я чака там с нетърпение! – вечно неразбираемото тук, ще намери незабавно обяснение. Едва сега проумя какво имаше предвид брат ѝ с това: „Трябва да се побеждава, разбираш ли, празноглавке? Да се побеждава!“, защото надеждата за победа бе стигнала и до самата нея и макар да предусещаше, че никой никого не може да победи, тъй като нищо не е завършено, снощните думи на Шани („Всеки върти, суче, ама неколцина сме, дето знаем как да сложим ред, празноглавке!...“) направиха смехотворна всяка съпротива и героичен всеки неуспех. Извади от устата си палеца, уви по-здраво около себе си дантеленото перде и се заразхожда из тясното пространство, за да не мръзне толкова. Какво да направи? Как да докаже, че е способна „да победи“? Огледа безпомощно тавана. Над нея застрашително се издигаха гредите, тук-там от гървото се подаваха железни панти и ръждясали гвоздеи. Сърцето ѝ биеше лудо. Тогава чу долу някакъв шум. Шани? Сестрите ѝ? Предпазливо и безшумно се спусна върху камарата гърва, след това прилепена до стената се промъкна до кухненския прозорец и залепи лице на студеното стъкло. „Маца!“ Върху кухненската маса седеше черна кот-

ки и весело облизваше от червената тенджерата останалата от обяд яхния. Капакът се търкулна чак в ъгъла. „Оо, Маца!“ Отвори безшумно, хвърли котката на земята, сложи бързо капака на тенджерата и в този момент нещо ѝ хрумна. Обърна се полека: търсеше с поглед Маца. „Аз съм посилна!“ – проблесна за миг в съзнанието ѝ. Котката се спусна към нея и се отърка в крака ѝ. Ещике отиде на пръсти до закачалката, след това бавно тръгна към нея със зелената мрежа. Маца послушно се остави Ещике да я пъхне в мрежата. Равнодушието ѝ, разбира се, не продължи дълго: когато не намери твърда почва под лапичките си, които се подаваха през дупките, уплашено измюка. „Какво става тук?! – чу се от стаята. – Кой е там?“ Ещике се закова уплашена. „Аз съм... аз...“ „Какво по дяволите търсиш тук?! Измитай се да играеш!“ Без да продума, затаявайки дори и гръха си, Ещике излезе на двора с мяукащата торба в ръка. Без проблеми стигна до ъгъла на чифлика, където спря и си пое дълбоко гръх; после хукна да бяга, защото имаше чувството, че всичко около нея е готово за скок. Когато най-сетне – на третия опит – успя да се вмъкне в скривалището си и се подпря задъхана на една от гредите, без да поглежда назад, тя знаеше: под нея, около камарата гърва, скърцайки със зъби от безсилие – като гладни кучета след изпусната плячка – яростно се блъскаат една в друга плевнята, градината, калта и тъмнината. Пусна Маца и черната котка с лъскав косъм изтича най-напред до отвора, после препазливо подуши наоколо из тавана; от време на време вдигаше глава, вслушваше се в тишината, после се потри в крака на Ещике, сладострастно навири опашка и когато стопанката ѝ приседна пред „прозореца“, скочи в скута ѝ. „Край с тебе – прошепна Ещике и Маца приятелски замърка. – Да не мислиш, че ще те съжалия! Защищавай се, стига да можеш, ама напразно...!“ Отблъсна котката, отиде до отвора и го закри с няколко гръски, които подпря на напречните летви на покрива. Изчака малко, очите ѝ да свикнат с тъмнината, и пристъпи полека към Маца. Котката все още не подозираше нищо, не се възпротиви, когато Ещике я взе, и се опита да се освободи едва когато стопанката ѝ се хвър-

ли на пода и взе да се търкала лудо с нея от единия ъгъл до другия. Пръстите на Ещике бяха склучени като белезници около врата ѝ и така бързо я вдигаше над себе си, така внезапно се оказваше върху нея, че в първия миг Маца застина от ужас и дори не се опитваше да се защити. Схватката обаче не продължи дълго: котката използва първия удобен случай и заби нокти в ръката на стопанката си; ала и самата Ещике взе да се разколебава: колкото и да я подканяше ядно („Хайде! Хайде ге! Нападай, нападай ге!“), Маца никак не искаше да се впусне в двубой с нея, даже трябваше да внимава, като се претъркулва над котката, да се опира на гланите се, за да не я смачка. Гледаше вътречено тичащата към ъгъла Маца, която с настръхнала козина, готова за скок, мятеше към нея искрящите си странни очи. Какво да направи? Дали да опита още веднъж? Ама как? Направи страшна физиономия и пристъпи, сякаш се готвеше да се нахвърли върху котката, и в тоя момент тя буквално прелетя в отсрещния ъгъл. След това бе достатъчно някое внезапно движение – вдигаше ръка, тропваше с крак, неочаквано подскочаше близо до нея, – и Маца се хвърляше в някой по-защитен ъгъл все по-отчаяно и все по-неудържимо, без да я е грижа, че стърчащите от гредите панти и гвоздеи могат да наранят тялото ѝ, с все сила се блъскаше в керемидите, в напречната греда или в гръсчената преграда на отвора. И двете знаеха с фатална сигурност къде се намират другата; по светлината, която проблясваше в очите на котката, по грънчащите керемиди или по глухото подане на тялото Ещике винаги точно и светкавично се осведомяваше за разположението на Маца, нея пък я издаваше едва осезаемата вихрушка, която разбъркваше с ръцете си в състения въздух. Радостта и гордостта, които непрекъснато растяха у нея, хвърляха в треска въображението ѝ, имаше чувството, че сега вече, без дори да помръдва, могъществото ѝ се стоварва с непоносима тежест върху котката; съзнанието за пълнота и безграничност („Ще направя с тебе каквото, ама каквото си поускам...“) в първия момент дори я притесни малко: пред нея стоеше един напълно непознат универсум, в средата бе самата тя, безпо-

мощна пред неограничеността на избора; ала тази нерешителност, това щастливо доволство скоро свършиха и вече се виждаше как пробожда ужасено проблясващите и смъртно искрящи очи на Маца, как с едно-единствено движение отскубва предните ѝ крака или просто я обесва с канап на *коя да е* от пантите. Горещата жажда за победа почти бе погребала предишното ѝ аз, макар да знаеше, че накъдето и да пристъпи, неизбежно ще се препъва и ще се просва връз него, а то го последния ѝ миг ще продължава да наранява излъчващите се от нея надмощие и решимост. Втрепенено наблюдаваше фосфоресциращата възхита в очите на котката и изведнъж я прорязва нещо, което досега не забелязваше: в тази светлина видя ужаса, безпомощните терзания на другия, отчаянието, което полека-лека се обръща срещу самия него, последната надежда, че ако предложи себе си за примамка, навярно ще се измъкне. И тези очи, които прорязваха като рефлектор мрака, неочаквано осветиха последните минути, ту разпадащите се, ту наново слепващите се мигове на убийствената им схватка, и Ецике безпомощно видя: всичко, което тъй бавно и мъчително се гредеше у нея, сега се бе срутило с един замах. Гредите, „прозорецът“, дъсчената преграда, керемидите, пантите и зазиданият вход на тавана отново заплуваха из съзнанието ѝ, ала като недисциплинирана армия в очакване на заповед се местеха от уреченото си месторазположение – лекуите предмети постепенно се отдалечаваха, а тежките, странно защо, бавно се приближаваха към нея, сякаш бяха попаднали на дъното на дълбоко езеро, където светлината не достига и където посоката на движението им, траекторията им се определят от тежестта. С напрегнати до пръсване мускули Маца се бе притиснала до изгнилия дъсчен под на таванското помещение в сухите гълъбови курешки, контурите на тялото ѝ се смекчаваха от мрака, на Ецике ѝ се струваше, че плува към нея в тежкия въздух, и осъзна какво всъщност е сторила едва когато почти усети с пламналата си глан топлата стена на котешкия корем, задъханото му хлътване и разширяване, наранената на места кожа, напирещата от граскотините кръв. Срам и жалост

душеха гърлото ѝ; знаеше, че с нищо не може да поправи тази победа. Ако помръдне и тръгне към нея, за да я погали, ще бъде напразно: Маца ще бяга. И вечно ще е така: колкото и да я вика, колкото и да ѝ приказва, Маца ще бъде винаги нащрек, страшният спомен за това смъртно приключение ще си остане *неизличим* в очите ѝ и той ще потикне Ецике към последното действие. Досега си мислеше, че само неуспехът е непоносим, сега разбра, че и победата е непоносима, защото в тази ужасна схватка срамното не бе това, че нагделя, а че не ѝ бе даден дори шансът да загуби. Хрумна ѝ, че навярно биха могли да опитат още веднъж („... Може пък с ноктите... Ако ме ухапе...“), но навреме осъзна, че няма да може да се измъкне: тя е по-силната. Треската изгаряше кожата ѝ, по челото ѝ се стичаше пот. И тогава усети миризмата. В първия миг дори се уплаши, защото си помисли, че освен тях има още някой в помещението. Разбра какво се е случило, едва когато Маца се шумгуна в другия ъгъл – понеже Ецике направи неуверена крачка към „прозореца“ („Каква е тази воня?“) и котката помисли, че стопанката ѝ пак ще я нападне. „Ти си се насрала! – извика с гневен укор. – Посмяла си да сереш!“ Вонята за миг изпълни цялото помещение. Затаи гъх и се наведе над купчинката. „И си пушкала!“ Изтича го отвора, пое си дълбоко въздух и се върна на местопрестъплението, с една клечка избухта изпращанията върху парче вестник и заплаши с него Маца. „Ще видиш като те накарам да го изядеш!“ Изведнъж спря, сякаш думите я бяха застигнали, после изтича го отвора и отмести дъските. „А пък аз си мислех, че те е страх! Даже те съжалявах!“ Светкавично бързо – за да не ѝ остави време за бягство – се спусна върху камарата дърва, сложи обратно дъските и захвърли вонящото пакетче в мрака, нека го ядат гладните за плячка невидими чудовища, и примъквайки се под стрехата, отиде до кухненската врата. Предпазливо я отвори, в стаята майка ѝ хъркаше шумно. „Мога да го направя. Да, мога да го направя.“ Потръпна на топлото, главата ѝ тежеше, краката ѝ бяха отслабнали. Тихо отвори вратата на килера. „Долна леш. Заслужава си го.“ Свали от рафта тенджерата с млякото, напълни едно кан-

че и се върна на пръсти в кухнята. „Без това вече нищо не може да се направи.“ Свали от закачалката жълтата жилетка на майка си и полекичка, за да не вдига шум, излезе на двора. „Първо жилетката.“ Искеше да сложи канчето на плочите, за да я облече по-спокойно, ама като клекна, жилетката се натопи в калта. Бързо се изправи, в едната ръка с жилетката, в другата с канчето. Какво да направи? Дъждът биеше косо под стрехата, от лявата ѝ страна гантеленото перде беше съвсем мокро. Неуверено и предпазливо, за да не разлее млякото, тръгна наново („Ще закача жилетката на камарата гърва, а пък канчето...“), ала изведнъж се спря, защото се сети, че забрави на прага чинийката на котката. Едва когато се върна до кухненската врата, разбра какво трябва да направи: ако вдигне жилетката над главата си, ще може да сложи канчето, след това – в едната ръка с дълбоката котешка чинийка, в другата с канчето с мляко, тръгна към камарата гърва – вече всичко изглеждаше съвсем просто. Беше успяла да овладее моментния хаос и с това бе напипала ключа към предстоящите събития. Първо качи чинията, после успешно се справи и с канчето. Пак закри отвора с дъските и взе да мами Маца в тъмнината. „Мацо! Мацо! Къде си! Ела, ще ти дам нещо вкусно!“ Котката се бе свила в най-отдалечения ъгъл и оттам наблюдаваше как стопанката ѝ бърка под гредата на „прозореца“, вади хартиена торбичка и поръсва нещо от нея в котешката чинийка, после сипва мляко. „Не се крий, така няма да стане.“ Остави храната и отиде до отвора – Маца потрепера нервно – ама колкото и да разместваше дъските, отвън вече не идваше никаква светлина. Освен трополенето на дъжда по керемидите се чуваше само далечен кучешки лай. Стоеше самотно и беззащитно в стигащата до коленете ѝ жилетка. Искеше ѝ се да избяга от този мрак, да се откъсне от подтискащата тишина, защото вече и тук не се чувстваше в безопасност, обзе я страх, че е сама и всеки миг може да я връхлети нещо от ъгъла или ще се блъсне в нечия леденостудена протегната ръка. „Поскоро!“ – извика и вкопчвайки се в собствения си глас, пристъпи към котката. Маца не помръдна. „Какво, не си ли глаг-

на?“ Взе да я подканя с мамещ глас и това, което успя да постигне бе, че котката не отскочи веднага, щом я приближи. И ето че ѝ се угаде случай Маца, която за миг бе подмамена от гласа ѝ, да я остави да дойде съвсем близо до нея, Ешике бързо се нахвърли отгоре ѝ, най-напред я притисна на пода, след което умело, така че да не може да граци, я повдигна и я занесе до вече приготвената под „прозореца“ чинийка. „Айде, яж! Ама че вкусно!“ – извика с разтреперан глас и със силно движение натисна главата на котката в млякото. Маца напразно се опитваше да се освободи, после май разбра, че всяка по-нататъшна съпротива е излишна, не помръдна повече, а когато най-накрая стопанката ѝ я пусна, и тя не знаеше дали се е задушила или само „се преструва“, защото така се бе проснала край празната чиния, сякаш не ѝ бе останал капчица живот. Ешике взе да отстъпва бавно и се спотаи в най-отдалечения ъгъл, закри очи с длани, за да не вижда заплашителния и смъртоносен мрак, и притисна с палци уши, понеже от тишината изведнъж я връхлетяха тракаци, остри, пронизителни звуци. Ала нямаше и следа от уплаха, понеже добре знаеше, че времето работи за нея: трябва само да изчака и шумът ще стихне сам, както лишената от предводител армия след кратко и главоломно объркване напуска бойното поле, а ако е отрязан пътят за бягство, проси милост от победителя. Мина доста време, докато тишината погълна и последния глух звук, и тя вече не бързаше, защото знаеше какво трябва да направи; знаеше точно къде да стъпи, движенията ѝ бяха безпогрешни и целенасочени, сякаш победените неща я бяха извисили над себе си. Потърси застиналата в конвулсия котка и със зачервено от треската лице се спусна на двора, огледа се и после щастливо и гордо пое по Долния път към мръсния канал, понеже нещо ѝ подказваше, че навярно там ще намери Шани. Представяше си с разтуптяно сърце „каква физиономия ще направи“, когато заста не пред него с изстиналия вече труп в ръцете, и гърлото ѝ се сви от радост, щом забеляза как зад нея вече се привеждат тополите около чифлика и като злословни старици, одумващи булката, завистливо гледат отдалечаващия се си-

лует, който гържи застиналата завинаги, мъртва Маца за предните крака, на разстояние от себе си. Пътят не бе дълъг, ала сега ѝ бе нужно повече време да стигне до мръсния канал, защото на всяка трета стъпка затъваше в калта, крачетата ѝ се хлъзгаха в наследените от сестрите ѝ тежки ботуши, отгоре на всичко и „тази лайняна леш“ ставаше все по-тежка и все трябваше да я мести от едната си ръка в другата. Ала не се омърлуши, нито обръщаше внимание на леещия се дъжд, само дето ѝ бе мъчно, че не може да литне като стрела при Шани, и когато най-сетне стигна, сама си бе виновна, защото наоколо не видя жива душа. „Че къде ли може да е сега?“ Хвърли трупа в калта, разтри парещите си от умора ръце и забравяйки в миг за всичко, се навдеси над посева и така си остана с пресекнал дъх, с недовършено движение, сякаш някакъв заблуден куршум я бе улучил право в сърцето, стоеше негоумяваща и самотна. Вълшебният посев бе разровен, пръчката, която бяха забучили, за да означа местонахождението на дървото на парите, стоеше под дъжда пречупена на две, от мястото на грижливо оформената купчинка, която часове наред бе сгривала с поглед, като избодено око зееше яма, до половината пълна с вода. Отчаяно се хвърли на земята и претърси с ръка дъното на грубо разровената дупка. Скочи и събра всичките си сили, за да надвика стоварващата се върху нея нощ, ала деформираният от усилието глас („Шани! Шани-и-и! Ела!...“) се изгуби в непобедимото бучене на вятъра и дъжда. Стоеше изоставена на брега, не знаеше накъде да поеме. Тръгна по течението на мръсния канал, после се обърна и хукна в обратна посока, но след няколко метра отново спря и пое към шосето. Напредваше тежко и все по-бавно, тъй като понякога потъваше до глезени в тинестата почва, в такъв момент трябваше да спре, да изуе ботуша и пазейки равновесие на един крак, да го измъкне с ръка. Довлече се съсипана до шосето и когато огледа пустотата наоколо – над главата ѝ за миг се показва луна, – я обзе чувството, че е тръгнала в погрешна посока, може би щеше да е по-добре първо да го потърси вкъщи. Да де, ама по кой път да тръгне? Ако тръгне по Хоргошовия път, а Шани дойде откъм

Хохмайсовия? А ако е в града?... Ако се е примолил на кръчмаря да го вземе с колата?... Ама какво би могла да направи без него? Неуверено пое към кръчмата, защото реши, че ако колата е там, тогава... Не смееше да си признае, че треската съвсем я бе омаломощила и по-скоро примигващото в далечината око на прозореца мамеше погледа ѝ. Ала едва бе направила няколко крачки и отстрани до нея проехтя глас. „Парите или живота!“ Ещিকে уплашено изипиця и се втурна да бяга. „Е, как е? Напълни ли гащите, пиленце?...“ – продължи гласът от тъмното и грубо се изсмя. В този момент страхът на момиченцето се изпари и то се затича облекчено назад. „Ела... Ела бързо! Парите!... Дървото на парите!...“ Шани бавно излезе на шосето и се ухили. „Жилетката на майка! Леле, така ще те пребият, че цяла седмица ще пазиш леглото! Смахната!“ Пъхна лявата си ръка дълбоко в джоба, в гясната гореше цигара. Ещিকে смутено се усмихна, навече глава и продължи. „Дървото на парите!... Някой!...“ Не смееше да погледне, понеже знаеше, че Шани се гразни, когато трябва да я погледне в очите. Момчето измери с поглед Ещিকে и духна дима в лицето ѝ. „Нещо ново из лудницата?“ Беше издул бузи, сякаш едва се сдържаше да не прихне, после погледът му изведнъж охладня. „Ако не се изметеш моментално оттук, така ще те прасна, драга, че ще ти откъсна смачканата мутра! Само това оставаше, някой да ме види тук с тебе... Цяла седмица да ми се смеят след това... Айде, чупка!“ Отметна глава и се взря възбуждено в потъващото в мрака шосе, после – сякаш сестра му не беше там – се загледа над главата ѝ, като проучваше светлеещите в далечината прозорци на кръчмата със замислен вид. Ещিকে изстина. Какво се беше случило? Какво би могло да се случи, та Шани пак... Дали бе направила нещо? Или не бе направила нещо както трябва? Опита още веднъж. „И парите за семе... открад... откраднали са ги...“ „Откраднали са ги? – кресна нервно момчето. – И таз добра! Значи са ги откраднали, така ли? И кой ги е откраднал?!“ „Ами не зна... ами някой ги е от...“ Шани я гледеше студено. „Ще ми хитрееш, а? Мене ще надхитряваш, а?“ Ещিকে бързо и уплашено поклати глава. „Така. За малко да си го помисля.“

Изпуши цигарата си, изведнъж се обърна и загледа напрегнато завоя, сякаш чакаше някого, след това ядосано изгледа сестра си. „Как си застанала?“ Момиченцето бързо се изправи, ала главата му продължи да виса, гледаше ботушите и калта, а сламенорусата му коса бе паднала напред и закриваше лицето му. Шани побесня. „Какво мислиш, какво чакам? За какъв дявол си щръкнала тук?! Махай се на майната си! Ясно ли ти е?“ Поглади пълчивата си с наболи пухчета брада и като видя, че Ецике не се помръдва, заговори с гогаса. „Слушай какво! Парите ми трябваха! И какво от това, а? – Направи малка пауза, ала сестра му звук не издаде. – Ай да му се не видяло! Тези пари... са мои. Ясно ли ти е?“ Ецике уплашено кимна. „Парите... си бяха мои! Как си посмяла да ги криеш от мен?! – и се ухили доволен. – Радвай се, че ти се размина! Можеш да ти ги взема!“ Ецике кимаше в знак на съгласие и полека отстъпваше назад, защото ѝ се стори, че брат ѝ ще я удари. „Ама пък – добави той със съучастническа усмивка – имам вино, ориджинал. Е? Искаш ли една доза? Ще ти дам. Или да си гръпнеш веднъж? Ето ти. – И ѝ подаде угасналата цигара. Ецике протегна безпомощно ръка, ала почти веднага я гръпна. – Не щеш ли? Добре тогава. Слушай какво ще ти кажа. Нищо не става от тебе. Тъпа си се родила и такава ще си останеш.“ Момиченцето събра цялата си смелост. „Ти... знаеше ли?“ „Какво, бръмбарче, какво, по дяволите?“ „Знаеше ли.. че... че... парите за семе... никога... никога...?“ Шани отново загуби търпение. „Я не се опитвай да ме занасяш! Още не си дорасла, глупачке! Да не искаш да повярвам, че не си разбрала цялата игра? Не си чак дотам малоумна... – Извади кибрит и пазейки с глан огънчето, запали. – Браво, бе! И ми се цупиш! Вместо да се радваш, че се занимавам с тебе! – Изпусна дима и примижа. – Айде, край на свиждането. Нямам време да се занимавам с идиоти. Марш, пиленце, марш оттук!“ И побутна Ецике с показалеца си, ала в мига, в който момиченцето се затича, викна след него. „Я ела тук! Застани пред мен! Поблизо. Казах, по-близо. Така! Какво имаш в джоба? – Бръкна в джоба на жилетката и извади с два пръста хартиеното пакетче. – Я! Какво е това?! – Вдигна го и засрича надпи-

са. – Мамицата ти! Това е миша отрова! Къде я намери?! – Ецике не можеше да продума. Шани захана крайчеца на устната си. – Добре де. Какво ме интересува!... *Открадна* си я от плевнята! Вярно ли е?! – Прошумоля с пакетчето. – И за какво ти е, глупачке, я кажи на бате!“ Ецике не се помръдна. „Вкъщи всички вече са натръшкани на камара по кревата, а?! – продължи момчето, като се хилеше. – Дошъл е моят ред, така ли? Е, добре! Да те видя докъде ти стига смелостта! Дръж! – И пхна пакетчето в джоба на жилетката. – И внимавай! Защото ще те гържа пог око!“ Ецике се затича с патешка походка към кръчмата. „И умната! Умната! – провикна се след нея Шани. – Да не вземеш да я използваш всичката!“ Стоя още известно време с повдигнати рамене в дъжда, отметна глава, затаи гръх и се вслуша в нощта; вгледа се мечтателно в далечното око на прозореца, изстиска една пълка на лицето си и се затича и той, зави край къщата на кантонера и мракът го погълна. Ецике все попогледваше назад и видя как за последен път проблесна в ръката му огънчето на цигарата; и този блясък бе също като тлеещата светлина на чезнеца звезда, на последната звезда на небето, чиято следа дълго стои на тъмния небосвод; докато не попиха несигурните му контури в тежкия нощен мрак, който се спусна над нея, развърза пътя по краката ѝ и тя почувства, че се понася безпомощно, без опора, безтегловна и оставена сама на себе си. Затича се към мъжделивата светлина на кръчмата, сякаш тя можеше да замести възпламенилото се за последен път огънче от цигарата на брат ѝ, и няколко пъти се разпресе от студ, докато стигне дотам и се хване за издадения перваз на прозореца на кръчмата, тъй като грехите ѝ бяха съвсем мокри, а дантеленото перге бе полепнало по горещото ѝ тяло и бе станало на лег. Стоеше на пръсти, но не стигаше прозореца, затова погскочи, за да надникне в пивницата; ала стъклото бе покрито с пухкава пара и отвътре се чуваше само неясно бучене, звън на чаши, грънчене на бутилки, някакъв откъслечен смях, който бързо се размишваше в надигналите се и все по-силни човешки гласове. Главата ѝ бучеше, сякаш наоколо ѝ кръжаха невидими гракаци

птици. Отгърпна се от светлината на прозореца, облегна гръб на стената и замечтано загледа петното, което се отразяваше на земята. Ето защо едва в последния момент забеляза как с тробави, натежали стъпки някой запъхтяно се приближаваше откъм пътя по насипа, който водеше към кръчмата. Нямаше време да побегне, стоеше с побити в земята крака до стената, с надеждата, че няма да я забележат. Размърда се и се втурна обезумяла към него, когато разпозна доктора. Вкопчи се в подгизналото му палто, ала най-и се искаше и тя да се сгуши отголу, не се разрева, само защото докторът не я прегърна, така че стоеше пред него с клюмнала глава, сърцето и биеше, в ушите и шумно пулсираше кръвта и не можеше да проумее какво и казва, схвана само припряната досада в думите му, ала смисълът им не достигна до съзнанието и, тогава първоначалното облекчение бързо се замени с недоумяващо огорчение, понеже вместо да я приласкае той се опитваше да я отблъсне. Нито бе в състояние да проумее какво може да се е случило с доктора, единствения човек, който „през онази нощ осъмна край нея и бършеше потта от челото и“, какво можеше да се е случило, та сега трябва да се боричка, за да не я отблъсне от себе си, нито можеше да пусне крайчеца на палтото, предаде се едва когато видя, че всичко около тях изведнъж взе да хлътва и да се издува, и колкото и да се мъчеше да задържи доктора, не можеше нищо да направи – гледаше ужасено как земята зад тях се пропуква и той, докторът, потъва в бездънната пропаст. Втурна се да бяга, зад нея като див кучешки лай препускаха зли гласове, струваше и се, че е дошъл краят, няма повече накъде, ще я сграбчат тези виещи звуци и ще я премажат в калта, тогава внезапно настъпи тишина, чуваше само вятъра и мекото падане на хилядите гъжовни капчици, които се разливаха по земята наоколо. Чак когато стигна Хохмайсовия път, понамали ход, ала все още не можеше да се спре. Вятърът запращаше гъжда в лицето и, задушаваше я кашлица, жилетката и се беше разкопчала. Страшните думи на Шани, нещастieto с доктора я връхлетяха с такава сила, че не бе в състояние дори да мисли за тях; вниманието и поглъ-

щаха разни гребелии – беше и се развързал ботушът... беше се разкопчала жилетката... тук ли е още хартиеното пакетче... Когато стигна мръсния канал и застана до разровената дупка, я обхвана странно спокойствие. „Да – мислеше си. – Да, ангелите виждат всичко и разбират.“ Гледаше купчинката пръст около посева, от челото водата се стичаше в очите и, а земята пред нея взе странно и леко да се олюлява. Завърза си връзките, закопча жилетката, пробва с крака да зарие дупката. Ала после спря и се отказа. Погледна настрана и видя застиналото тяло на Маца. Козината и беше подгизнала, очите и стъклени се взираха в нищото, коремът и бе странно хлътно. „Идваш с мен“ – рече тихо и я вдигна от калта. Прегърна я и тръгна съсредоточена и решителна. Известно време вървя край мръсния канал, после зави пред чифлика на Керекеш и стигна до гългия и криволичещ Поштелекски път, който – след като пресечеше водещото към града шосе, минавайки край руините на замъка Вейнкхайм – водеше право към потъналите в мъгла поштелекски гори. Стараеше се да стъпва така, че втвърдената кожа от вътрешната страна на ботушите да не наранява петите и, защото знаеше, че я чака дълъг път: докато се разсъмне трябва да е в замъка Вейнкхайм. Радваше се, че не е сама и Маца топли корема и. „Да – рече си тихичко, – ангелите всичко виждат и разбират.“ Облада я покой, наоколо и гърветата, и пътят, и гъждът, и нощта – всичко излъчваше мир и спокойствие. „Всичко, което се случва, е добро“ – помисли си. Всичко бе просто и окончателно. Гледаше вървящите от двете страни на пътя голи акации, потъналото в мрак поле на няколко метра пред нея, чувстваше душачата миризма на гъжд и на кал и безпогрешно знаеше, че прави всичко правилно и точно. Припомни си случилото се през изминалия ден и с усмивка установи колко са зависими нещата; чувстваше, че тия събития вече не са случайно или непредвидено свързани, пространството между тях е запълнено с неизразимо красив смисъл. Знаеше, че не е сама, понеже всичко и всички – баща и горе, майка и, сестрите и брат и, докторът, котката, тези акации, калният път, небето и нощта тук долу – зависят от

нея, както и тя самата е навсякъде. „Какъв противник мога да бъда аз? Само им се пречкам в краката.“ Притисна Маца, вдигна поглед към неподвижното небе и бързо се изправи. „Оттам ще им помагам.“ На изток бавно се зазоряваше. Когато първите лъчи на изгряващото слънце докоснаха разрушените стени на замъка Вейнкхейм и проникнаха през пролуките и огромните зеещи прозорци в изгорелите и буренясали стаи, Ешике вече бе приготвила всичко. Сложи от дясната си страна Маца, а след като раздели по братски остатъка и успя най-сетне да преглътне своята част с малко гъждовна вода, сложи хартиеното пакетче отляво, в едно изкорубено парче гъска, защото искаше да е сигурна, че няма да убегне на вниманието на брат ѝ. После легна в средата и опъна удобно крака. Пригладу косата на челото си, лапна палеца си и затвори очи. Нямаше причина да е неспокойна. Знаеше добре, че ангелите вече идват да я вземат.

VI. Работа на паяка

Дяволска цица, сатанинско танго

„Което съм загърбил, все е пред мен. Не оставя човека на мира“ – рече тъжно на себе си Футаки, когато с меки котешки стъпки, подпирайки се на бастуна си, се върна на „служебната маса“ вдясно от тезгяха при упорито мълчащия Шмит и при ту притихващата, ту подхилкващата се Шмитова,, и тежко се отпусна на мястото си; пропусна край ушите си думите на жената („Вие сте си винар, виждам аз! Мене май ме удари в главата, не биваше да ги меша, ама... Пък и вие сте такъв кавалер...“) и умислено, с отнесен поглед взе и побутна към средата нова бутилка вино, защото и сам не можеше да разбере какво го бе прихванало, тъй като нямаше никаква причина за това дълбоко униние; в края на краищата и денят не бе какъв да е: знаеше, че кръчмарят ще излезе прав, трябва „само да поизчакаат няколко часа“ и Йеремия и Петрин ще пристигнат, за да сложат край на продъжаващата от години „охтичава мизерия“, да прогонят лепкавата тишина, погмолния звън на душевната камбана призори, която кара човек да скача от леглото, за да види волю-неволю, обяян целият в пот, как поле-

ка-лека всичко се затрива. Шмит, който гума не бе обелил откак бяха пристъпили прага на кръчмата (дори когато сред пълна олелия Кранер и Шмитова разпределиха парите, само проръмжа, обръщайки гръб „на всичко“), сега вдигна глава и ядосано кресна на съпругата си, която се олюляваше („Ударило я било в главата!... Натряскала си се като загник!“), после се обърна към Футаки, който тъкмо искаше да напълни чашите. „Стига си ѝ наливал, ебати! Не виждаш ли на какво прилича?!“ Футаки не отговори, не взе да се оправдава, само даде знак с ръка, че напълно, ама напълно е съгласен, и бързо остави бутилката на масата. От сума ти време се опитваше да му обясни на Шмит, ама оня дебелоглаво тръскаше глава: според него „бяха си профукали и последния шанс“, откак са сигнали тук, не помръдват като „скопени гущери“, вместо да използват суматохата от идването на Йеремиеви и гим да ги няма барабар с парите, а отгоре на всичко даже и „Кранер можеха да оставят на сухо...“ Колкото и да му говореше, че от утре ще е друго, да си стои спокойно, тоя път вече са хванали Бога за пеша, Шмит мълчеше с насмешлива физиономия и това продължи така, чак докато Футаки не проумя, че няма да могат да постигнат съгласие, защото кумът му, макар и да бе склонен да признае, че Йеремия „има фантазия“, все пак едва ли мислеше, че нямат друг избор, че без него (а и без Петрин) само ще продължат да се лутат сляпо, на тумби, на тумби, безпомощни и понякога озверени един срещу друг, като „обречените на смърт коне в кланиците“. Естествено, някъде дълбоко в себе си, разбираше съпротивата на Шмит, понеже неблагоприятното вече много отдавна не ги бе напускало; обаче мислеше така: самата надежда, че Йеремия ще вземе нещата в ръцете си, струва повече от каквото и да било „предоставен от случая шанс“, понеже той е единственият, който е способен „да спои онова, което се разпада пред очите ни“. Какво значение има тогава, че тези и без това не съвсем чисти пари отидоха, та се не видяха? Поне да се махнеше тоя кисел привкус, да не трябваше ден след ден да гледа неподвижно как пада мазилката навън, как стените се пропукват, как рухва покривът, да можеше търпе-

ливо да понася все по-забавения ритъм на сърцето, все по-честото изтръпване на краката. Защото Футаки бе убеден, че повтарящите се седмица след седмица, месец след месец неудачи, бързо изпепелените, все по-неясни планове, все по-бледнеещата надежда не са истинска опасност за освободението; дори напротив, тъкмо те ги сплотяват, защото е дълъг пътят от несполуката до затриването, ала там, накрая, няма дори как да се провалиш. Истинската заплаха сякаш идваше откъм земята, ала изворът ѝ бе неустановен; човек изведнъж започва да изпитва страх от тишината, не мърда, свива се в ъгъла, сякаш търси защита, дълченето се превръща в мъчение, преглъщането в страдание, а после дори не забелязва как всичко се забавя, пространството се стеснява все повече и по време на това отстъпление идва и най-страшното – неподвижността. Футаки уплашено се огледа, с разтреперана ръка запали цигара и жадно изпи чашата си. „Не бива да пия – упрекна се той. – Тогава умът ми е все в ковчега.“ Протегна крака, облегна се удобно на стола и реши да не се поддава повече на страха; притвори очи и се остави топлината, виното, гюрултията да го проникнат до кости. Смехотворната паника отмина бързо, както беше дошла; вслушваше се само във веселите гласове и едва сдържаше сълзите си, толкова беше трогнат, на мястото на притеснението сега го обзе благодарност, че след толкова страдания, ето, и той седи сред шума, обнадежден и развълнуван, защитен от всичко, което го следи с неподвижни вълчи очи. Ако имаше още сила след осемте и половина чаши, щеше да прегърне ред по ред своите ръкомахащи и запотени събратя, тъй като не можеше да устои на желанието да придобие някаква форма на дълбоката си покруса. Ала главата неочаквано взе да го цепи, заля го внезапна топлина, гадеше му се, по челото му изби пот. Направо рухна от слабост, опита се да се съвземе, като си помисли дълбоко въздух, така че дори не чу думите на Шмитова („Какво има, оглушахте ли? Ей, Футаки, лошо ли ви е?“), която – когато видя, че Футаки пребледнял си разтрива корема и с изкривено лице гледа измъчено пред себе си – махна с досада („Те това е. И на тоя не може да се разчита...“) и се

обърна към крѝчмаря, който отдавна я наблюдаваше жаг-но. „Ама че жега! Янош, направете нещо!“ Ала той, като че ли не я чу „в тоя агски шум“, само разпери рѝце и – без да я спира да рови по печката, – многозначително ѝ кимна с глава. И когато жената, видяла че опитите ѝ не се увенчават с успех, си седна сърдито на мястото и разкопча горното копче на лимоненожълтата си блузка, крѝчмарят със задоволство отбеляза, че както винаги упоритостта му и тоя път бе донесла желаня резултат. От часове насам тайно, с постоянство, стѝпка по стѝпка завърташе все по-нагоре копчето на дозатора и накрая с бързо движение го свали от нафтовата печка и го пусна от страни – кой щеше да забележи в тоя шум? – за да „освободи“ най-напред от палтото, а след това и от жилетката Шмитова, чиито чарове днес му въздействаха дори по-силно от обикновено. По някаква непонятна причина до тоя момент жената наг-менно го отблъскваше, всеки от опитите му за сближаване – макар че никога не се отказа, как ще се откаже! – завършваше безславно, а тормозът му растеше, когато дочуеше за нейните нови и все по-нови приключения. Ала имаше търпение да чака, и чакаше, защото знаеше, че пътят до крайната победа ще е дълъг, знаеше го още от самото начало, когато за прѝв път изненада Шмитова в мелницата с един млад тракторист, а тя, вместо да скочи засрамена и да избяга, го остави да си стои там със свито гърло, докато си се наслади докрай в обятията на младежа. От няколко дни обаче, когато дочу, че „нишките“ между Футаки и Шмитова са взели да се късат, едва успяваше да прикрие радостта си пред хората, защото вече чувстваше, че е дошъл неговият ред, никога повече нямаше да му се удаде такѝв случай. Ето и сега, като гледаше разнежен как жената фино „щипва“ блузката над гърдите си и почва да си прави вятър с нея, ръката му се разтрепери неугържимо, пред очите му притъмня. „Какви рамене! И тия две галещи се бедърца! Какѝв ханш! Какви цици, мили боже...“ Щеше му се да обхване с поглед Цялото, ала от възбуда стана свидетел само на „подгудяващата последователност“ на Частите. Крѝвта се грѝпна от лицето му, зави му се свят и нап-

раво умолително се стараше да улови равнодушния ѝ („Като че ли отнесен...“) поглед; и понеже не можеше да се освободи от навика си да формулира сбито „малките и големи житейски истини“, в щастлив унес си постави въпроса: „Има ли на света човек, който да жали в такѝв момент нафтата?!“ Ала ако знаеше колко напразни са тия усилия, навярно веднага би отишъл в складовото помещение, за да лекува неспокойно пресните си рани, далеч от враждебните или даже направо злоради очи. Защото дори и не погозираше, че Шмитова – с предизвикателните си погледи встрани, с бавните протягания, които завъртаха в опасната си вихрушка Кранер, Халич, директора на училището и самия него – просто си убива времето, тѝй като и най-невзрачното ѝ гълче на въображението ѝ беше изцяло във властта на Йеремия, спомените ѝ се блѝскаха в „скалистия бряг на съзнанието като разбунената пяна на бушуващо море“ и разтваряйки се във вълнуващото видение на общото им бъдеще, задълбочаваха отвращението ѝ и омразата ѝ към тоя свят, който скоро „ще ѝ се наложи да напусне“. Макар че от време на време все пак се случваше да разклати ханш не само за да се позабавлява в „разтеглилото се време“, да изпѝчи прочутия си бюст пред зажадените погледи, не само за да отлетят по-бързо тия последни часове, и това не бе нищо повече от обикновено приготвяне за дългоочакваната среща, в която „две сърца ще си припомнят пак“. Ала Кранер и Халич (дори и директорът на училището) – за разлика от крѝчмаря – бяха наясно, че надежда няма: стрелите на мечтите им падаха с тропот в краката на Шмитова, така че и тримата се отдадоха на безизходното си страдание, та поне то да остане живо. Плешивият, мършав и висок („Ала жилав...“) за ръста си, с несъразмерно малка глава директор на училището седеше обиден над втора бутилка вино зад гърба на Керекеш, в ѝгъла. За идването на Йеремиеви бе научил съвсем случайно, тѝкмо той, който, както и да се погледне, с изключение на вечно пияния, затѝпял доктор – е единственият учен човек в околността! Ама какво си въобразяват тия? Докѝде ще я докарат така? Ако не му беше писнало от непростимата неточност на

Шмит и Кранер и не бе решил най-накрая – след като заключи Културата и постави на безопасно място прожекционния апарат, както е според наредбата – да се поинтересува в кръчмата, „с цел информация“, като нищо можеше и да не научи даже... И какво щяха да правят без него? Кой ще им защитава интересите? Въобразяват си, че Йеремиа просто ей тъй ще се съгласи; кой ще се заеме с такава събрана от кол и въже паплач? Трябва да има ред, да се направи план, точка по точка да се формулират „основните насоки“! Като му мина първият гняв („Какво да се прави, такива са хората! Стъпка по стъпка трябва да се напредва, не може всичко от единия за другия ден...“) вниманието му се раздвижи между Шмитова и разработването на проектоплана; ала много скоро се отказа от последното, тъй като се придържаеше към правилото, до което бе стигнал, докато натрупваше неоспоримия си опит, според което „в даден момент човек може да се занимава само с едно дадено нещо“. Беше убеден, че тази жена е различна от другите: не бе случайно, че досега едно след друго отхвърляше животинските предложения на жителите на базата. Шмитова, така смяташе той, има нужда от „сериозен, стабилен човек“, не от някакъв си Шмит, чийто груб характер ни най-малко не подхожда на нейната разсъдителна, простодушна, ала чиста душа. А в това, че жената – без всякакво съмнение – го харесва, няма „нищо, ама нищо“ чудно; достатъчно бе да се каже само, че навремето тя бе единствената, която не се опита да му се подиграва затова, че след затварянето на училището той продължи да държи на директорския си ранг в базата. Защото тая жена – освен естественото привличане, което изпитва – се отнасяше към него с едно видимо уважение, тъй като очевидно знаеше, че той просто изчаква подходящия момент (нека само да се върнат на съответните места в градските учреждения онези изрядни и в човешко, и в професионално отношение хора, чието отстъпление пред днешната армия от самонадеяни палячовци явно е някакъв тактически ход) и веднага ще ремонтира сградата и „енергично ще се заеме с образование“. Шмитова, естествено – няма какво да го отрича – е жена, която хваща

око; снимките ѝ (правил ги е самият той още преди години с евтин, ама пък безотказен фотоапарат), по негово мнение, далеч надхвърлят „доста предизвикателните фотографии“ в любимия му вестник „Ребуси и кръстословици“, с които се опитваше да прогони възбудата си в безсънните и безкрайни нощи... На това място съразмерните му, подредени, ясни и прегледни мисли – донякъде под познатото въздействие на опразнената за кой ли път бутилка – взеха да се разбъркват, взе да му се гади, в мозъка му глухо пулсираха „вени“, аха-аха да скочи и без да го е еня за тия устати „селяндури“, да покани на своята маса жената; ама когато шарещият му насам-натам по многообещаващото тяло на Шмитова трескав поглед най-сетне се срещна с привидно равнодушния, ала всъщност безпощадно издайнически поглед на жената над рамото на хъркащия, проснат върху „билярда“ Керекеш, той се изчерви, наведе глава и се сви зад грамадното тяло на чифликчията, за да остане „насаме със срама си“ и поне за малко да се отпусне; също като Халич, който – като разбра, че сегналата насреща му Шмитова или не чува или пък въобще не иска да чуе от него достоверния вариант на обсъжданата вече от госта време история – преглътна думите си по средата на изречението и остави Кранер и все по-нервирания кондуктор, нека си крещат, нека се карат колкото щат, но този път – пардон! – без него, щото той няма намерение да си трови нервите; отръска паяжините от себе си и ядосано се загледа в мазната и доволна физиономия на кръчмаря, който си разменяше погледи с Шмитова, тъй като след дълго умуване бе решил, че, след като просто „няма такива животни“, очевидно цялата тая работа с паяжините е някакъв нов кръчмарски трик. Ама какъв голен подлец само! И не стига, че пак им крои някакъв номер с тая хлапашка измишльотина, ами „хвърля мрежи“ и върху Шмитова! А жената си е само негова... ще бъде, вижда го и слепецът, вече поне два пъти му се усмихна и той ѝ отвърна!... И след всичко това – не може да не е видял, казват че имал орлово око! – ще ми продължава тоя ми ти разбойник, скапан търгаш, кифлагджия!... Тълкан е с пари, складът му е догоре с вино, ракия, освен

това цялата кръчма, отвън колата, и пак! И пак, и пак! Не му стига! И Шмитова му се прищяла! Е, това вече не! Халич не е от тия, дето търпят всяко безочие! Всички си мислят, че е някаква си мужтурка, ама това е само привидно, само на повърхността! Нека да гойдат Йеремия и Петрин! На каквото е способен отвътре, тия тук и насън не са го сънували! Гаврътна виното, крадешком хвърли поглед към жена си, която седеше зорка и неподвижна, и тъкмо се канеше с бързо движение да напълни чашата си, за негова най-голяма изненада – а пък определено си спомняше, че съвсем допреди малко на гъното се плацикаше вино поне за две чаши – бутилката се оказа празна. „Крадат ми виното!“ – тая мисъл го проряза, скочи и заплашително се огледа; но като не видя нито един стреснат, разкайващ се поглед, си седна обратно на мястото. От цигарения дим почти не се виждаше, нафтовата печка разливаше топлина, плочата ѝ червенееше, всички бяха вир вода. Олелията растеше ли растеше, понеже най-шумните, Кранер и Келемен, Кранерова и от време на време, щом насъбереше сили, и Шмитова, наново и наново пробваха да надвикат собствената си гюрултия, отгоре на всичко се събуди и Керекеш, и гръмогласно си поиска нова бутилка от кръчмаря. „Само така си мислиш, кумец!“ – залитна напред Кранер. С чаша в ръка жестикулираше погнуса на разлютения Келемен, вените по челото му бяха изпъкнали, мътносивите му очи заплашително святкаха. „Не съм ти никакъв кумец! – вън от себе си, подскочи кондукторът. – Никога никому не съм бил кумец, разбра ли?!“ Кръчмарят се опита да ги усмири от мястото си иззад тезгяха („Я стига де! Ще ми се пръсне главата от тия кръсъци!“), а Келемен обиколи масата на Футакови и се втурна към тезгяха. „Че поне вие му кажете! Кажете му!“ Кръчмарят си човъркаше в носа. „Какво да му кажа? Я си стойте мирно, не виждате ли, че пречите на другите?!“ Ама вместо да се укроти, Келемен още повече се разпеняше. „Значи и вие не разбирате! Всички ли са тъпи тук?! – крещеше, и взе да удря диво по тезгяха. – Когато аз... моля, моля: аз... се спрятелих с Йеремия... край Новосибирск... в лагера за пленници, Петрин още го нямаше никъде! Ясно ли е? Никъде!“ „Как

така никъде? Все е бил някъде, не е ли така?“ Разлютен, Келемен ритна с все сила тезгяха. „Като казвам никъде, значи никъде! Просто... никъде го нямаше!“ „Добре де, добре... – успокои го кръчмарят. – Точно тъй е било, както го казвате, ама сега си идете на мястото и не ми ритайте тезгяха!“ Кранер ухилено се провикна над главите на Футакови. „Къде си бил?! Я виж ти... Новобисурск или какво на майната си...?! Кумец, като не можеш да пиеш, що хабиш пиенето?!“ Келемен погледна кръчмаря с деформирано от болка лице, сетне Кранер и след като с яд и огорчение разклати неколккратно глава, махна с ръка пред тая невероятна ограниченост... Върна се, като се клатушкаше на мястото си и се опита да се оттегли на спокойствие, ама не уцели и повличайки със себе си и стола, се просна на земята. Това вече му дойде много на Кранер и той избухна в смях. „Как беше, ти... ти и Боно... Бономилск?!... Ще се пръсна! Тоя значи... тоя... тук... военно... Не, не мога!...“ С пламнали очи, с ръка на слабините, подпирайки се, той се довлече до масата на Шмитови, спря зад Шмитова и след това изведнъж я прегърна. „Чувате ли... – запита, все още задъхващ се от смях. – Тоя тук... тоя... нали така, ще ми ги разправя... Чувате ли?!...“ „Не чувам, а и не ме интересува! – кресна Шмитова и се опита да се отърси от голямата като лопата ръка на Кранер. – Я си махнете оттук мръсните лапи!“ Ала Кранер пропусна забележката край ушите си и братски се надвесил над жената, а след това – все едно че случайно – плъзна дясната си ръка в разкопчаната блуза на Шмитова. „О! Ама че горещо...“ – захили се, ала тя се освободи с гневно движение, обърна се срещу него и му залепи с все сила една плесница. „Ами ти! – викна на Шмит, когато видя, че Кранер продължава да се хили. – Седиш си, а?! И търпиш ли търпиш?! Да ме опипват?“ Шмит вдигна главата си от масата с голямо усилие, ама сякаш с това се изчерпиха силите му и веднага клюмна обратно. „Какво си се разпенила? – промърмори и заподхълца често-често. – Не...ка бе... нека да пи...па! То по...не... друг да... пип...не нещо... що...“ Ала товава пристигна и кръчмарят, и като петел се нахвърли на Кранер. „Ама вие какво си въобразявате?! Какво е това?! Да

не е бардак?!“ Кранер си стоеше, като някаква овца, даже не помръдна, само гледаше кривоогледо, след това обаче лицето му се разведри. „Бардак! Те това е, кумец! Те това е! – Прегърна кръчмаря и взе да го тегли към вратата. – Ела де, ела бе, кумец! Остави я тая мръсна бърлога! Я да идем в мелницата! Там е истинският живот... Ела де, ела, не се дърпай!...“ Кръчмарят успя да се освободи, бързо се намести зад тезгяха и с едно особено удовлетворение зачака „това пияно говедо“ да забележи най-сетне: масивната му съпруга стоеше вече на вратата, безмълвна, със святащи очи и с ръце на кръста. „Не чух! Я ми кажи и на мене! – просъска тя в ухото на мъжа си, когато той се блъсна в нея. – Къде на майната си искаш да ходиш?!“ Кранер изтрезня на мига. „Аз? – погледна негоумяващо. – Къде да ходя? Никъде няма да ходя, на мен ми стига мойта муцинка, тя и само тя!“ Кранерова отблъсна ръцете на мъжа си и продължи като бръснач. „Ще ти дам аз на тебе една муцинка, само изтрезней утре сутринта! Такава муцинка ще ти дам, че ще ти посинее око!“ Хвана стърчащия две глави над нея и кротък като агънце Кранер за ръкава на ризата, домъкна го до стяхнатата маса и го натисна на стола. „Само посмей да станеш още веднъж, без да ти кажа, и пишман ще станеш...“ Напълни чашата си, изгълта я сърдито, огледа се и тежко въздъхна, после се обърна към Халичова, която със злорада физиономия („Ама че гнездо на разврата, няма що! Ще има плач, ще има стенания, както казва пророкът!“) наблюдаваше сцената. „Докъде бях стигнала? – продължи прекъснатия разговор Кранерова, докато предупреждаваше с пръст мъжа си, който предпазливо се пресегна към чашата. – А, да! Свестен човек е моят мъж, значи, няма какво да се оплаквам, вярно си е! Само пиенето, нали знаете, пиенето! Ако не беше то, като масло да го мажеш, казвам ви, и така си е, като масло! И понякога е толкова, ама толкова добър, стига да иска! Пък работи, никаква работа не му се опъва, и за двама работи, и вие го знаете! Има си и грешки, ама, мили боже! Кой няма, кой, кажете ми, Халичова, драга, кой няма грешки? Такъв човек още не се е родил на тая земя! Какво? Аа? Че не може да търпи като са груби с него. Много

е чувствителен към тия неща моят мъж. И с доктора за това било, каквото било, нали го знаете доктора, отнася се с човека като с куче! Ама умният човек маха с ръка и си мълчи и си трае, щото все пак е доктор, а пък и не си струва, ще изтърпим, и толкоз. Той, и той не е такъв лош човек, какъвто се показва. Знам го аз, как да не го знам, драга Халичова, как да не знам след толкоз години всичките му прищевки?“ Футаки, протегнал отбранително напред едната си ръка, подпрян с другата на бастуна, олюлявайки се, предпазливо тръгна към изхода; с разрошена коса, с измъкната отзад от панталона риза и бял като вар. С мъка извади клина, излезе и свежият въздух за миг му подкоси краката. Дъждът се сипеше със същата сила, водните капки се удряха като „неизменни, заплашителни вестии“ по обрастите с мъх керемиди на кръчмата, по стъблата и клоните на акациите, по неравната настилка на мержелеещото се по-горе шосе, и голу, пред вратата, по разтрисащото се сгърбено тяло на Футаки, проснато мъченически в калта. Минути наред лежа почти в безсъзнание сред мрака и щом успя най-сетне да се облекчи, сънят го връхлетя изведнъж, и ако кръчмарят половин час по-късно не бе забелязал, че все още го няма, не бе го потърсил и разбутал („Ей! Имате ли акъл?! Ставайте бързо! Ще хванете някой бронхит!“), можеше и го сутринта да не гоиде на себе си. Облегна се замаян на стената на кръчмата, отблъсна предложението на кръчмаря („Я, елате, подпрете се на мен, че тук навън ще се разкиснете като лайно на дъжд, ама недейте де...“), стоеше отнесен и празен сред безпоощадната стихия, виждаше, ала не разбираше моя проточил се край него свят, докато накрая – след още половин час – когато дъждът съвсем го проми, не усети изведнъж, че е изтрезнял. Зави зад ъгъла на сградата и спря да се изпикае край една оголяла акация, междувременно погледна небето и се почувства ужасно мъничък и незащитен, и докато пикнята бликаше от него с неотслабваща, мъжка сила, отново го връхлетя тъга. Шареше упорито с поглед небето над себе си и си мислеше, че някъде – колкото и надалече да е – все трябва да свършва вечно опънатият над главите им небосвод, след като „всяко нещо си

има своя край“. Като в кочина, мислеше, а умът му все още бучеше, сме се родили в тоя ограден свят, и както свинете, дето се търкалят в собствената си мръсотия, и ние не знаем защо е всъщност тая блъсканица около млечното виме, вечното боричкане по пътеката към коритото или за някаква постеля привечер. Законча се и отиде по-настрана, за да го бие свободно гъжда. „Измий ми старите кокали! – мърмореше с горчивина. – Измий ги, защото моя стар пикльо няма да изкара дълго.“ Стоеше си така, неподвижно и със затворени очи, с отметната назад глава, защото му се щеше да се освободи от упоритото, душащо го отново и отново желание, поне сега, поне в последните си години да разбере най-сетне „за какво бе нужен тоя Футаки“. Защото най-добре щеше да е, ако се примири, че ще бухне в трапа със същата кънтяща всеотдайност, с която бе дошъл на тоя свят като ревливо бебе; пак се сети за кочината и за свинете, защото почувства – макар че щеше да е трудно да го изрази с думи с пресъхналия си език, – че както те не се досещат за тегнещата над спокойното – понеже се повтаряше – ежедневие загриженост свише („В един неизбежен утринен час!“), която ще блесне над тях като лъч в месарски нож, така и ние не погодираме, и никога няма да узнаем защо е това страшно, поради непонятността си сбозуване. Няма помощ, няма спасение, мяташе нажален разчорления си перчем, понеже кой би могъл да проумее защо „аз, който бих могъл да живея до свършека на света, изведнъж – кой знае защо – трябва да се омета оттук, долу, при червеите, във вонящата и мрачна тиня“. Футаки бе „влюбен в машините“ и си оставаше такъв дори и сега тук, мокър като кокошка, кален и оповръщан, и понеже знаеше що за ред и целесъобразност има дори и в най-простата водна помпа, си помисли: ако някъде („В тия машини със сигурност!“) съществува ясна дисциплина, то тогава („Да не съм аз, ако не е така!...“) и в тоя объркан свят трябва да има нещо, което да подсказва наличието на общ разум. Стоеше изоставен в проливния гъжд, после без всякакъв преход взе да се самообвинява. „Ама че си гръвник, Футаки! Първо се отъркаля в калта като мръсна свиня, а след това ми се правиш

на заблудена овца... Съвсем ли си загуби акъла?! И лочиш ли лочиш, сякаш не знаеш, че не бива?! На гладен корем?!“ Завъртя гневно глава, огледа се и засрамено взе да си почиства дрехите, ала без особен успех: панталонът, ризата му бяха целите в кал, ето защо намери бързо бастуна си в тъмнината и се опита незабелязано да се вмъкне в пивницата, за да помоли кръчмаря за помощ. „Е как е, по-добре ли сте вече? – запита той и смигна съучастнически, като го вкарваше в склада. – Тук има леген и сапун, а тук можете спокойно да се избършете. – Застана със скръстени ръце зад гърба му и не помръдна оттам, докато Футаки не свърши, макар и да знаеше, че може да го остави сам, ама после все пак предпочете да остане, «кой да знае, той дяволът не спи». – Изчеткайте си и панталона, колкото може, а ризата може да я изперете, тя ще изсъхне на печката! Дотогава облечете това!“ Футаки му благодари, навлече протрипата, цялата в паяжини, престилка, пригладу разрошените си коси и излезе от склада след кръчмаря. Тоя път не отиде при Шмитови, а се сви край печката, простря ризата си на облегалката на стола и попита „има ли нещо твърдо“. „Имам млечен шоколад и тия соленки“ – посочи кръчмарят. „Дайте ми две соленки!“ – махна Футаки, но докато кръчмарят да дойде с табличката, от внезапната топлина сънят го повали. Късно беше, само Кранерова, директорът на училището и Керекеш бяха будни, да, и Халичова (която, възползвайки се от налегналата останалите умора, вече все по-често по-свободно и гръзко надигаше шията с ризинга на неподозиращия нищо Халич), така че думите на кръчмаря („Пресни соленки, моля, заповядайте“) бяха посрещнати само с тих, неодобрителен брътвеж, а табличката се върна недокосната на мястото си. „Добре, добре. Да пукнете дано... След половин час ще ми живнете...“ – измърмори отмъстително, простря изтръпналите си крайници и светкавично пресметна наум „докъде сме стигнали“. Положението изглеждаше доста безнадеждно, тъй като приходът досега далеч изоставаше от това, на което бе разчитал първоначално, остана му да се надява, че поне кафето ще ги посъвземе, „тая пияна паплач“... Извън материалните за-

губи (понеже – „охохо!“ – изпуснатият приход също е загуба) особено го гризеше, че допреди малко бе само на крачка и вече аха да забведе Шмитова в склада, ама тя – като посечена – взе че заспа и от моя момент той започна да мисли за Йеремия (макар че бе решил „каквото става, да става, той няма да се ядосва...“), понеже знаеше, че скоро ще пристигнат, и тогава „всичко“ увисваше... „Това пусто чакане...“ – недоволстваше в себе си, после изведнъж скочи, защото се сети, че като върна табличката със соленките, не я покри с целофан, а на „тия гадини“ само им дай малко време, и след това с часове ще трябва да чисти всяка поотделно. Беше свикнал да е нащрек, първите вълни на негодуванието му бяха преминали отдавна, беше се отказал да търси предишния собственик, „оня проклет шваб“, за да му каже, че „за паяци и дума не е ставало“. Защото веднага, само дни преди да отвори, едва се съвзе от смайване, и веднага опита с всевъзможни препарати да изтребят тия гадини, ала скоро се примири, понеже нямаше ни най-малка надежда, не оставаше нищо друго, освен да поговори с шваба поне да свалят нещо от покупната цена. Ама като че ли земята го беше погълнала, за разлика от паяците, които продължаваха „да безпътстват безгрижно“ из кръчмата; и той просто се примири, че няма да може да се справи, че до края на живота си ще ходи след тях с парцала, бяха го привикнали дори да става посред нощ от кревата, за да почиства „поне отгоре-отгоре“. От тая работа – за късмет – не тръгна мътва, докато беше отворено, и паяците „нямаше какво да правят“, защото и те не можеха да „омотаят това, което се движи...“ Бедата започваше, когато си тръгнаше и последният гост и пуснеше мандалото на вратата; докато да измие чашите, да сложи ред и да затвори инвентарната книга, и вече се налагаше да почне чистенето, понеже ъглите, краката на масите и столовете, касата на прозореца, печката, натрупаните една връз друга каси, понякога дори и наредените по тезгяха пепелници се покриваха с фина паяжина. Положението все повече се влошаваше: когато привършеше и – псувайки – си легнеше в склада, едва успяваше да заспи, защото знаеше, че след няколко часа няма да по-

жалят и него. Ето защо не бе чудно, че изпитваше истинско отвращение от всичко, което дори малко му напомняше паяжина; затова, когато усещаше, че не издържа повече, неведнъж му се случваше да нападне с пяна на уста железните решетки на прозорците на пивницата или склада, ала, за късмет, с голи ръце не бе успял да ги повреди досега. „И това е все още нищо...“ – оплакваше се на жена си. Защото най-страшното в цялата работа бе, че не бе видял нито един паяк, въпреки че цели нощи стоеше буген и дебнеше иззад тезгяха; а те, като да усещаша, че ги следят, в такива моменти не се показваха. И макар да се беше примирил, че никога няма да успее да ги опустоши, нямаше сила да не желае – поне веднъж, един-единствен път! – да разгледа някой от тях. Беше му станало навик от време на време – без да прекъсва работата си – да оглежда цялата кръчма, така че и сега зашари с поглед по ъглите. Ала нищо. Въздъхна, забърса тезгяха, събра от масите празните шишета, после излезе от пивницата и отиде да пикае зад едно дърво. „Някой идва“ – обяви тържествено, като се върна. Само за миг цялата кръчма беше на крак. „Някой? Как така някой? – завайка се Кранерова. – Сам ли е?“ „Сам“ – отговори спокойно кръчмарят. „А Петрин?“ – разпери ръце Халич. „Казах, че идва само един човек. Стига сте ме разпитвали.“ „Тогава... не е той.“ – установи Футаки. „Не е ами...“ – мърмореха останалите... Седнаха си по местата, разочаровани запалиха цигара или пийнаха от чашите си, някоу даже едва-едва хвърлиха поглед на мократа до кости Хоргошова, когато тя влезе в кръчмата, и веднага ѝ обърна гръб, понеже недотам възрастната, ала със старчески вид вдовица („За тая няма нищо свято!“ – отсече Кранерова) не беше особено популярна в базата. Хоргошова отръска водата от мушамата си и без да продума отиде към тезгяха, облегна се и се огледа. „Какво ще обичате?“ – попита хладно кръчмарят. „Дайте една бира. Същински пъкъл“ – рече Хоргошова грезгаво. Обходи цялата пивница с острия си поглед, но не така просто, от любопитство, ами сякаш бе пристигнала тъкмо навреме, за да ги разобличи. Погледът ѝ се спря накрая на Халич. Зачервените ѝ беззъби венци лъснаха

и тя каза на кръчмаря: „Много им е потръгнало на тия.“ От сбръчканото ѝ гарваното лице се излъчваше гняв, мушамата, от която все още се стичаше вода, някак се бе сгърчила на гърба ѝ, сякаш имаше гърбица. Вдигна шишето и жадно го засмука. Бирата течеше по брадичката ѝ, кръчмарят гледаше с погнуса как след това се стича по врата ѝ. „Не сте ли виждали гъщеря ми? – попита Хоргошова и избърса уста с юмрук. – Малката.“ „Не – отвърна кръчмарят отегчено. – Не е идвала насам.“ Жената програка и се изплю на пода. Измъкна от джоба си цигара, запали и духна дима в лицето на кръчмаря. „Такова значи – каза. – Вчера се повеселихме малко с Халич, а днес дори не ме поздравява мръсникът. Цял ден спях. Привечер се събудих най-сетне и нищо никой. Нито Мари, нито Юли, нито Шаника. Ама това още както и да е. И малката се е запиляла нанякъде. Краката ще ѝ счупя, само да се появи. Такова значи.“ Кръчмарят нищо не каза. Хоргошова си изпи бирата и веднага поиска още едно шише. „Значи не е идвала – мърмореше си. – Малка курва.“ Кръчмарят си раздвижваше пръстите на краката. „Трябва да е някъде из чифлика. Доколкото знам, не е такова дете, дето да бяга.“ Жената изфуча. „Как ще е! Да пукне дано. Как няма да се прогъни земята под нея! Ето, вече се съмва, а тя в моя гъжд. Чудно ли е, че съм все на легло.“ Кранер ѝ подвикна. „Ами гъщеричките, къде ги оставихте?“ „Че вие пък какво общо имате? – Хоргошова се захвърляше от злост. – Те са мои гъщери!“ Кранер се захили. „Добре де... Зъбите ли ще си показваме?!“ „Не показвам зъби, глейте си работата!“ Настъпи тишина. Хоргошова се обърна с гръб към всички, облакът си се на тезгяха с едната си ръка, отметна глава назад и надигна шишето. „Това е само за болния ми стомах. Единственият лек в такива случаи.“ „Знам – кимна кръчмарят. – Не искате ли кафе?“ Жената разтърси глава. „От него само се въртя цяла нощ. Какво му е хубавото. Нищо.“ Отново намести шишето на устата си и го свали оттам едва когато и последната капка се стече в гърлото ѝ. „Айде, по живо, по здраво. Ще вървя по-нататък. Ако видите някой от тях, кажете им веднага да се пръждосват към къщи. Няма да ходя като улава цяла

нощ, я?! Такова значи. На мойта възраст.“ Хвърли една двайсетачка пред кръчмаря, прибра си рестото и тръгна да излиза. „Да кажете на гъщеричките, че търпение му е майката, да не препират!“ – провикна се зад нея Кранер, като се кикотеше. Хоргошова измърмори нещо под носа си и докато кръчмарят отваряше вратата, се изплю на пода за сбогом. Халич, който все още ходеше при нея на чифлика, „хич не се помръдна“, понеже откак се бе събудил стоеше втренчен в празната бутилка пред себе си и размишляваше кой ли се занася така с него. Подуши наоколо със зли очи, накрая погледът му спря на кръчмаря и реши от този момент да е нащрек и рано или късно да разобличи погледа. Затвори очи, главата му увисна на гърдите, ама издържа само няколко минути, понеже сънят отново го погълна. „Вече се съмва – обади се Кранерова. – Според мен няма да дойдат.“ „Дай боже да е така!“ – измърмори кръчмарят, който обикаляше наоколо с термоса за кафе, и избърса челото си. „Я не вдигай паника! – пресече я Кранер. – Като му дойде времето, ще дойдат.“ „Така е – присъедини се Футаки. – Не остава много, ще видите.“ Сръбна полека от горещото кафе, опипа съхнещата си риза, после запали цигара и се замисли откъде ли щеше да започне Йеремия. Дума да няма, че помпите и генераторите имат нужда от пълен ремонт, това ще е първото. Ще трябва да се вароса цялото машинно, да се поправят прозорците и вратите, защото става такова течение, че човек вечно се събужда с главоболие. Няма да е никак лесно; сградите са рухнали, градините са обрасли с бурени, а от старите стопански постройки са отмъкнали всичко годно за употреба, стоят само голи стени, сякаш са бомбардирани базата. Ама пък за Йеремия няма невъзможни неща! А и късметът, защото трябва и късмет, без него всичко е напразно! Ама и късметът ходи заедно с ума! А умът на Йеремия е като бръснач! Още тогава, спомни си с усмивка Футаки, когато го назначиха за началник на машинното, хората все при него тичаха, даже и шефовете, защото, както казваше Петрин, Йеремия бе „пастир на безнадеждни ситуации и безнадеждни хора“. Ама срещу глупостта и той бе безпомощен, не случайно само година по-късно си събра

партакешите. И в момента, в който си взе шапката, катастрофално литнаха все по-надолу и по-надолу. Дойде заледяването, дойде шапът, купища овце изпукаха, после дойде времето, когато получаваха заплатите с една седмица закъснение, защото нямаше и откъде... ама тогава вече всички бяха заговорили, че дотук, трябва да се пуснат кепенците. Така и стана. Който имаше къде да отиде, бързо-бързо се омете, а който нямаше, остана, и тогава започнаха караниците, свадите, какви ли не неосъществими планове кръжаха из въздуха, всеки знаеше по-добре от другия какво трябва да се прави, и, то се знае, нищо не се получи. След това всички се примириха с безизходицата, вярваха единствено в някакво чудо и все по-нервно брояха часовете, седмиците, месеците, накрая и това престана да ги интересува, клечаха по цял ден из кухничките и пагнаха ли им някакви парици, за няколко дни ги пропиваха в кръчмата. В последно време и той не излизаше от машинното, отскачаше само до кръчмата или до Шмитова, защото вече не му се вярваше, че нещо може да се промени. Беше примирен, че до края на живота си ще остане тук, ама друго и не му оставаше. На стари години да почва нов живот? Ама край на всичко това, Йеремия „ще сложи нещата на място“... Възбудено се въртеше на стола, вече много пъти му се случваше, че някой гърпа вратата, но все трябваше да се успокоява („Търпение, само търпение...“), поуска даже едно кафе от кръчмаря. Футаки не беше сам, възбудата осезателно преминаваше през цялата пивница, особено когато Кранер надникна през стъклото на вратата и каза тържествено („Хоризонтът взе да просветлява“); хората се оживиха, отново взе да се лее вино, Кранерова съвсем се беше съвзела и пискливо се провикна: „Какво е това?! Погребение ли?!“ Разклащайки предизвикателно огромния си ханш, премина през цялата кръчма и се спря пред Керекеш. „Хей, поне вие не заспивайте! Посвирете нещо на акордеона!“ Чифликчията вдигна глава и се уригна яко. „Кажете на кръчмаря, не на мене. Негов е.“ „Хей, кръчмарю! – извика Кранерова. – Къде е акордеонът?“ „Тука е... Ще го донеса... – промърмори той и потъна в склада. – Само виното да стигне след това.“ Оти-

де отзад при хранителните смески, извади обвиния в паяжини инструмент, поочисти го отгоре-отгоре, взе го на ръце и го занесе на Керекеш. „И нали си знаете! Да го пазите, защото е капризно същество...“ Керекеш го отпъди, наядна ремъците, изсвири няколко ритъма, после се наведе и си изпи чашата. „Къде ми е виното?!“ Кранерова се поклащаше със затворени очи наред кръчмата. „Добре, занесете му една бутилка! – рече на кръчмаря и припряно тропна. – Какво става, мързелива банда! Я да не спите!“ Сложи ръце на хълбоци и се провикна към подхилкващите се мъже. „Плужеци страхливи! Никой ли не смее да ми излезе насреща?!“ Халич, който по никой начин не можеше да понесе някой да му каже, че е страхлив, бързо стана и сякаш без да чуе, че жена му подвикна след него („Тук ще стоиш!“), с един скок се намери пред Кранерова. „Танго!“ – извика и се опъна. Ама Керекеш хич не му обърна внимание и тогава Халич хвана Кранерова през кръста и „влезе в крачка“. Другите им направиха място, пляскайки и провиквайки се, ги насърчаваха, даже и Шмит се разхили, защото наистина бяха невероятна гледка: Халич бе поне с една глава по-нисък от партньорката си и така подскачаше около потропващата на едно място Кранерова, която само разклащаше огромния си ханш, сякаш имаше оса под ризата и искаше да се освободи най-сетне от нея. Когато свърши първият чардаш, гърдите на кланящия се в празничната шумотевица Халич щяха за малко да се пръснат от гордост и той едва-едва се сдържаше да не изкрещи в лицата на аплодиращите го засмени хора: „Виждате ли! Това е Халич!“ По време на следващите два чардаша надмина себе си, като накъсваше невероятните и неподражаемо сложни фигури с някоя мигновена поза, заковаваше се с вдигната над главата лява или дясна ръка, с извито в дъга тяло, а при следващия ритъм отново повтаряше тия жънещи безусловен успех дяволски стъпки край задъханата и кикотеца се Кранерова. След всяко парче Халич все по-настоятелно искаше танго и когато най-сетне Керекеш изпълни желанието му и удряйки такта с огромния си ботуш, засвири някаква позната мелодия, и директорът на училището не издържа повече, застана пред жив-

налата сред виковете Шмитова и се навеси над ухото ѝ. „Може ли?“ Мирисът на одеколон, който го блъсна в носа, повече не го напусна, трябваше да събере всичките си сили, за да се придържа към „почетното разстояние“, когато прилепи гясната си ръка – най-сетне! – о гърба на Шмитова и започнаха танца, малко попрепъвайки се, защото, казано откровенно, на него му се щеше така да я притисне, че направо да потъне сред горещите гърди на жената. Ама положението ни най-малко не беше обезнадеждаващо, тъй като Шмитова с мечтателен поглед все „по-погледуващо“ се впи-ваше в него, и когато музиката стана още по-лирична отколкото досега, тя облегна глава на рамото на директора с насълзени очи („Знаете ли, танцът е моята слабост...“) и се отпусна с цялото си тяло. Тогава вече и директорът на училището не можа да издържи повече и безсилен целуна пухкавия врат на Шмитова; разбира се, веднага се усети и се изправи, ама до извинения не се стигна, понеже жената безмълвно и властно го притегли отново към себе си. Халичова, която от предишната борбена, действена омраза вече се бе извисила до нямото презрение, естествено, виждаше съвсем ясно всичко; нищо не оставаше скрито-покрито пред нея, много добре знаеше тя какво става тук. „Но с мен е Бог, моят покровител!“ – редеше тя, уверена в правотата си, само дето не проумяваше къде се бави присъдата, дето ще ги накаже с пъкления огън. И „какво чакат там горе?!“, та гледат спокойно тоя „Содом и Гомор“?! И понеже беше сигурна, че то ѝ се полага, все по-нетърпеливо чакаше опрощението, макар че нямаше как да не си признае: гори и за миг, но злото – понякога – разколебаваше и нейната вяра, като я заставяше да сръбне глътка винце или пък като я насърчаваше да наблюдава с погрешни помисли олюляващите се телеса на попадналата под властта на сатаната Шмитова. Ала Богът в нея бе силен и ако се наложеше, и сама щеше след това да се опълчи срещу сатаната, само да пристигне възкръсналият из мъртвите Йеремия, понеже пък не може „да се очаква от нея“ сам-сама да спре и да отблъсне това подло нападение. Защото трябваше да признае, че за кратко време – ако това е била целта – дяволът

бе пожънал пълна, макар и преходна победа в пивницата, тъй като с изключение на Футаки и Керекеш, всички бяха на крак и за когото не достигаше я Кранерова, я Шмитова, и той не си седяше на мястото, ами изчакваше края на танца там наблизко. Керекеш неуморно угряше такта с крак зад „билярда“, нетърпеливите танцьори не му оставяха между два танца дори и толкова време, че да гаврътне спокойно чаша вино, поръчваша му все нови и нови бутилки, за да не вземе да посърне. Керекеш не се противеше, след едното танго идваше друго, после по едно време взе да повтаря все едно и също, ама никои не забеляза. Кранерова, естествено, не издържа дълго тоя помитащ ритъм; едва си поемаше гъх, вода се лееше от нея, краката ѝ горяха и без да дочака края на танца, зарязва възмутения директор на училището и се тръшна на мястото си. С укорителен и умоляващ поглед Халич се втурна след нея. „Драга ми Рози, единствена моя! Защо ме изоставяте? Тъкмо аз бях наред!“ Кранерова се бършеше с една салфетка и пуфтейки, му махна. „Че какво си мислите вие? Да не съм на двацет години!“ Халич бързо напълни една чаша и я пяхна в ръката ѝ. „Пийнете си, грага Рози! И после!...“ „Никакво после! – със смях го прекъсна Кранерова. – Не мога вече като вас, младите!“ „Колкото до това, грага Рози, и аз не съм от днешните момчета! Ама те това е кунст, грага Рози!...“ Но не можа да продължи, защото погледът му попадна на повдигащите се и спускащи се гърди на жената. Преглътна дълбоко, прочисти гърло и каза: „Ще донеса соленки!“ „Добре ще ми дойде...“ – рече кратко след него Кранерова и изтри потното си чело. И докато Халич се върне с табличката, премрежено гледаше неуморимата Шмитова, която, скитайки от мъж на мъж, замечтано танцуваше танго. „Айде, грага Рози!“ – насърчи я Халич и седна плътно до нея. Облегна се удобно на стола и прегърна с гясната си ръка Кранерова – без никакъв риск, тъй като сънят най-сетне бе покосил жена му край стената. Дъвчеха безмълвно сухите соленки, вземаха ги една след друга, така се случи, че няколко минути по-късно, когато и двамата посегнаха за следващата, объркано се спогледаха, тъй като на табличката бе останала само една. „Такова

мечение има тук, не усещате ли?“ – рече напрегнато жената. Халич, с разкривен от виното поглед, се вгледа дълбоко в очите ѝ и каза: „Знаете ли какво, драга Розу? – и пхна в ръката ѝ последната соленка. – Да я изядем заедно, а? Вие ще отхапете една хапка оттук... А пък аз ще отхапя от другата страна... И като стигнем в средата, ще спрем. И знаете ли какво, слънчице? С остатъка ще запушим вратата!“ Кранерова прихна да се смее. „Ама вие все се шегувате с мен! Кога ще ви дойде акъла! Да сме... запушили... вратата...!“ Ала Халич беше непреклонен. „Драга Розу! Нали вие казахте, че има мечение! Не се шегувам! Хайде, гризнете си!“ И напъха в устата ѝ единия край на соленката, а той веднага захана другия. Соленката моментално се строши и им падна в скута, а те – уста в уста! – стояха, без да шавнат, Халич се реши чак като взе да му се вие свят, и героически целуна жената в устата. Кранерова запремига смутено и отблъсна разгорещилия се Халич. „Ама, Лайош, не бива! Не се занасяйте с мене! Как си го представяте? Всеки може да ни види!“ И си оправя пола. Когато стъклата на вратата и прозореца просветляха, танцът завърши. Кръчмарят и Келемен един срещу друг, облеgnати на тезгяха, директорът на училището до Шмит и Шмитова, забил глава върху масата, Футаки и Кранер, свели глави един към друг като гогеници, Халичова с клюмнала на гърдите глава – всички спяха дълбоко. Кранерова и Халич си шепнаха още известно време, ала нямаха сили да станат и да си донесат нова бутилка вино от тезгяха, така че сред всеобщото и мирно сумтене и те скоро се унесоха в сън. Само Керекеш остана буден. Изчака да спре всеки шепот и чак тогава стана, раздвижи крайници и тръгна тихо и предпазливо между масите. Разклащаше винените бутилки и в която имаше още нещо я вземаше и после я редеше на „билярда“; прегледа и чашите и намереше ли в някоя вино, бързо го гаврътваше. Огромната му сянка го следваше прозрачно от стените, от време на време се качваше на тавана, а после, когато стопанинът ѝ неуверено седна на мястото си, и тя се укроти в ъгъла отзад. От изнуреното си лице, страшно от белези и пресни драскотини, обърса полепналите по пътя паяжини и след това – както можа – пресипа събраното

пиене, напълни си чашата и без да спира, пълнеше и пиеше, пак пълнеше и пак пиеше, като безчувствен механизъм, чак докато и последната капка не потъна в отвратителния му корем. Облегна се на стола, отвори уста и се опита да се оригне, ама тъй като не успя, сложи ръка на корема си и с клатушкане отиде в ъгъла. Пхна пръст в гърлото си и взе да повръща. После се изправи и обърса устата си с длан. „Това беше“ – измърмори и се върна за „билярда“. Взе акоргеона и започна някаква прочувствена, тъжна мелодия. Нежно бучащата музика разклащаше огромното му тяло напред-назад и докато стигне до средата, изпод неподвижните му клепачи се показа една сълза. Ако го изненадваше някой сега, и сам не би могъл да каже какво му беше станало изведнъж. Беше сам сред цялото това сумтене и нищо чудно, че тая бавна войнишка песен го бе погълнала. Не искаше да оставя тъжната мелодия и като стигна до края, я започна отначало, без пауза, обзет от щастливото задоволство, като дете сред спящите възрастни, че – нея – освен него никои друг не я чува. И под кагифените звуци на акоргеона паяците на кръчмата тръгнаха в последна атака. Спуснаха рехавите си мрежи върху бутилките, чашите, кафените чашки, пепелниците, оплетоха краката на масите и столовете, след което с тайни тънки нишки ги свързаха, сякаш бе особено важно да се осведомят незабавно за всяко движение в неразгаданите си, скрити покои, за всяко потрепване, докато безупречната, странна, почти невидима мрежа не се разкъса. Покриха лицата на спящите, краката и ръцете им, а после бързо-бързо се върнаха в скривалищата си в очакване да потръпне някоя фина като гъх нишка, за да започнат отново. Конските мухи, които търсеха защита от паяците в светлината и в движението, неуморимо теглеха кривите си осморки в слабата светлина на лампата; Керекеш продължаваше да свири, вече в полусън, из клюмащата му глава се гонеха с главозамайваща скорост бомбени кратери и падащи самолети, бягащи войници и горящи градове, и те така безшумно, така незабелязано дойдоха и застинаха поразени от разкрилата се пред тях гледка, та той всъщност се досети, без да знае, че Йеремия и Петрин са пристигнали.

Втора част

ЧИТАЛНЯТА

VI. Йеремия произнася реч

Приятели! Признавам, че съм в тежко положение. Както виждам, никой не е пропуснал да дойде на съдебното ни съвещание... и мнозина, надявайки се, че мога да дам обяснение за тази трагедия, която надхвърля всеки здрав разум, са дошли тук по-рано, много преди часа, който бе уговорен вчера... Ала какво бих могъл да ви кажа, дами и господа? Какво друго, освен... че съм потресен, с което искам да кажа, че съм разколебан... Повярвайте ми, и аз съм объркан, простете ми, защото трудно намирам думите... и вместо да говоря, недоумение е стиснало гърлото ми, не се чудете, ако в тая гнетяща утрин губя дар слово, защото, признавам, ни най-малко не ме улесни, че снощи, когато потресени стояхме край сгърчения труп на намереното най-сетне дете, и аз предложих да се опитаме да поспим и днес сутринта да се съберем отново, дано съумеем да застанем срещу фактите с по-уталожен ум, уви... И все пак.. Знаам... трябва да намеря сили, ала съм сигурен, че ще ме разберете, ако в тоя момент не съм в състояние да кажа нищо друго, освен че споделям, напълно споделям...

болката на една нещастна майка, нейната никога неугасваща, вечно жива скръб... защото, мисля че не е нужно да повтарям, тази мъка... когато в миг загубим най-скъпите си, не може да се сравни с нищо, приятели мои... Не вярвам сред присъстващите да се намери някой, който да не се съгласи с мен по този въпрос... Тази трагедия тежи на всички ни, защото добре знаем, че за случилото се сме отговорни всички до един, без изключение. И най-трудното в сегашното положение е, че със стиснати зъби, със свито от горчилка гърло, преглъщайки сълзите си, все пак трябва да преодолеем своя потрес и да го преживеем някак си... Защото – и още отсега искам да ви обърна внимание на това! – няма нищо по-важно, и още преди да пристигнат официалните органи, още преди милиционерските отдели да започнат следствие, ние самите, свидетели и отговорни за случая, трябва да реконструираме какво точно е предизвикало това потресаващо нещастие, ужасната смърт на едно невинно дете... защото по-добре отсега да се подготвите, че за тази катастрофа градският следователски отдел ще държи отговорни преди всичко нас... Нас, приятели, именно нас! И не се учудвайте, моля! Защото... сложете ръка на сърцето си: с малко внимание, с капчица предвидливост, с малко повече искрена грижа и внимание, дали нямаше да я предотвратим?... Помислете си само, това беззащитно създание, което днес спокойно можем да наречем Божия заблудена овца, оставено на произвола на първия никаквец, на всеки хаймана по пътищата, на кой да е, приятели, на кой да е... цяла нощ е стояло на гъжда, брулено от вятъра, лесна плячка на стихии... и така, слепешката, сред това нехайство, сред това непростимо греховно нехайство, като напъдено куче, навярно е било някъде *тук* наблизо, *тук* се е въртяло, наоколо ни – сигурно е надничало и през прозореца и е видяло как вие, дами и господо, се друсате в пиянски танц, и нищо чудно, защото е въз-

можно да е видяло и нас, скрито зад някое гърво или иззад прикритието на купа сено, как се търтим по шосето от един километричен камък до друг, мокри и пребити към крайната си цел, именуемо Алмашу – и така, вървяло е тук на разкрач от нас и никой, разбирате ли, никой не му се е притекъл на помощ, гласът му – защото е сигурно, че в съдбовния миг ни е викало – викало е някого! – е бил отнесен от вятъра и от вашата врява, дами и господо! Каква е тая ужасна игра на случая, питате вие, какъв е моя безмилостен каприз на съдбата?... Не ме разбирайте накрито, не обвинявам лично никого... Не обвинявам майката, която навярно вече никога няма да има ни една мирна и спокойна нощ, защото никога няма да си прости, че тогава, в съдбовния ден... се е събудила твърде късно. Не обвинявам брата на жертвата – за разлика от вас, приятели! – този надежден младеж, който я е видял последен, само на двеста метра от мястото, където сме сега, само на двеста метра от вас, дами и господо, които, без да подозирате нищо, търпеливо сте ни чакали, докато накрая, съвсем пияни, не сте потънали в безпамятен сън... Не обвинявам никого лично, ала... нека все пак ви поставя въпроса: нима не сме виновни всички ние? Няма ли да е по-почтено, ако вместо евтините оправдания още сега си сложим ръка на сърцето и кажем: да, наистина можем да бъдем обвинени. Защото – и в това Халичова е абсолютно права – няма защо да се самозаблуждаваме – само за да успокоим съвестта си, – че станалото е само странна игра на случая и ние не можем да направим нищо срещу това... Както след малко ще ви докажа, въобще не е така! Нека да проследим поред, едно по едно... нека разнищим ужасната цялостност на събитията, тъй като основният въпрос – не забравяйте това, дами и господо! – основният въпрос е какво се е случило тук вчера сутринта... Защото... цяла нощ се въртях, докато накрая проумях!... не си мислете, че не знаем само *как*

се е случила тази трагедия, ние всъщност не сме наясно и с това *какво* се е случило... Всички данни и показания, които имаме на разположение толкова си противоречат, че евала на този – ако ми позволите да употребя моя банален израз, – който успее да се ориентира в тая подозрителна бъркотия... Знаем единствено, че детето го няма вече. И то не е много, трябва да се признае! Ето защо размишлявах вътре в склада, където господин кръчмарят бе любезен да ми предостави на разположение леглото си, няма друг начин, освен да тръгнем и стъпка по стъпка да напредваме, и засега съм убеден, че това е единственият правилен подход... нека да съберем всички изглеждащи дори незначителни дреболици, не се колебайте, ако се сетите за някоя на пръв поглед незначителна подробност... помислете си, има ли нещо, което вчера не сте ми казали... защото само тогава можем да се надяваме, че ще намерим обяснение и заедно с това и защита за себе си в трудните минути на предстоящия съд... Така че използвайте ограниченото време, което все още е пред нас, защото можем да се надяваме единствено на себе си, никой друг освен нас няма да успее да разкрие случилото се през тая драматична нощ или сутрин...

Тежките думи на Йеремия мрачно бучаха из пивницата, като непрестанно биещи разлюлени камбани, от които не може да се разбере точно каква е бедата, чува се само ужасът. Хората – със сподавените картини на страшните сънища и омайния мрак на просъниците от изминалата нощ по лицата си – безмълвни, угнетени и омагьосани, го бяха наобиколили, сякаш чак сега се бяха разбудили и изпоизмачкани, с разрошени перчем, някои още с шарките на възглавницата по слепоочието, чакаха претръпнали обяснението, защото, докато бяха спали, светът наоколо се беше преобърнал... и всичко, всичко се беше объркало. Йеремия седеше с кръстосани крака сред тях, беше се облегал достолепно на стола и се стараше да не гледа в тия кръвясали очи с

торбички под клепачите, в средата – на височината на скулите – гръзко се извиваше пречупеният му гарванов нос, властната му, прясно обръсната брадичка се извисяваше почти над главите на останалите, а прораслата и по врата му коса беше подвита нагоре от две страни; сегиз-тогиз – при някоя по-значителна дума или мисъл – повдигаше дебелите си, почти склучени рунтави вежди и фокусираше угнетените погледи върху вирнатия си показалец.

Ала преди да сме поели по рискования път, трябва да ви кажа нещо. Когато пристигнахме вчера при зори, вие, приятели, ни заляхте с порой от въпроси, прекъсвайки се един друг обяснявахте и питахте, твърдахте и отричахте, молехте и предлагаште, въодушевявахте се и мърморехте, и от цялата тая бъркотия сега аз бих искал да ви дам отговор на две неща, макар че поотделно, на някои от вас, вече споменах това-онова... Единият въпрос се отнасяше го това, „да разкрия“ пред вас „тайната“... както се изрази някоя, каква е причината за нашето... тъй да се каже... „изчезване“ за близо година и половина... И така, дами и господа, тук няма никаква „тайна и мъгла“, нека подчертая твърдо и за последен път, няма никаква загадка... През изминалия период бяхме натоварени с определена задача, бих могъл да я нарека и мисия... която, толкова ще си позволя да ви издам, е в тясна зависимост и с целта на сегашното ни посещение... В същото време трябва и да ви разочаровам, тъй като... както бихте се изразили вие... тази неочаквана и невероятна среща всъщност се дължи на една случайност... С моя приятел и многозаслужил съратник всъщност бяхме тръгнали към имението Алмашу, където... известни... съображения ни карат да направим спешно посещение, тъй да се каже, оглед на терена... И тъй като бяхме убедени, че вие, приятели, вече не сте тук, дори не бяхме сигурни дали кръчмата все още работи... ето защо *за нас* бе изненада да ви видим всички, както в добрите

стари времена... Не мога да отрека, че ме обзе приятно чувство при вида на всички тия познати лица, ала в същото време... няма защо да го премълчавам, с известно безпокойство установих, че вие, приятели, сте все още тук... и креете... протестирайте, ако ви се струват силни изразите ми!... тук, на гъза на географията, години след като за кой ли път бяхте решили: ще напуснете тази безперспективна провинция и ще търсите късмета си другаде... Преди година и половина, при последната ни среща... когато се разделяхме, вие стояхте тук, пред кръчмата, и ни махахте чак докато не се скрихме на завоя, спомням си много добре какви бляскави идеи имахте, колко прекрасни планове ви предстояха, колко енергия имаше във вас, а сега отново ви намирам тук, всичките до един, в същото непроменено състояние, с извинение за израза! опърпани и безучастни, дами и господа! Какво се е случило?... Какво стана с плановете, с бляскавите ви идеи?! Малко се отклоних от темата... Значи, присъствието ни сред вас, приятели, е дело на случая. И макар че още вчера на обед трябваше да бъдем в имението Алмашу по нашите си дела, които са извънредно спешни и съвсем неотложни, предвид старото ни приятелство все пак реших да не ви оставям, дами и господа, в тази безизходица, и то не само защото, макар и не пряко, тази трагедия засяга и мен, тъй като всъщност и аз бях тук, когато се случи, да не говорим, че колкото и смътно, още си спомням незабравимия образ на жертвата, пък и някогашните ми добри отношения със семейството направо ме задължават... а най-вече затова, защото виждам, че тази грама е пряка последица на тукашното състояние, приятели, и при това положение аз не мога да ви изоставя... На втория ви въпрос всъщност отговорих вече, ала ще повторя, за да не остане недоразумение... При новината, че идваме насам, вие сте си направили напълно погрешния извод, че сме тръгнали към базата, понеже, както ве-

че споменах, и през ум не ни минаваше, че ще ви намерим тук... Не отричам, това забавяне ми създава известни неприятности, тъй като днес вече трябваше да съм в града, ала след като и без друго се получи така, нека се справим час по-скоро... и да сложим точка на тази трагедия... И ако... евентуално... ограниченото време... ми позволи... ще се опитам да направя нещо за вас, макар че... признавам... засега въобще не зная какво...

Направи кратка пауза, махна на свилия се край нафтовата печка Петрин, който скочи с всеотдайна готовност, в ръка с прясно изгладеното – хвала на женската грижовност на Шмитова! – карирано сако на Йеремия. В момента, в който видяха, че Йеремия вади цигара от малкото джобче на сакото си, Халич, Футаки и Кранер се втурнаха като един, за да му погадат огънче. Кръчмарят, който не се беше смесил с другите, а си стоеше зад тезгяха, ги гледаше сега подигравателно, с напрегнато и бяло като стена лице.

А сега, да се върнем на същността. Да започнем от вчера на обед, когато моят млад приятел Шандор Хоргош е обяввал заедно с детето. По неговото твърдение, нищо особено не е забелязал в поведението на детето – правилно ли съм разбрал, млади господине? –... значи не... и така, обяввали сте, нали?... Разбирам. Да. Не сте забелязали нищо особено, само... дето е била по-объркана от обикновено... Ала тази обърканост нашият многообещаващ приятел не може да обясни с нищо друго, освен че е валяло гъжд, добре ли си спомням?... Понеже... да, да... гледката на гъжда... ако добре съм разбрал... винаги е имала лошо въздействие върху нея. Доста странно, ала ако вземем предвид небезизвестното маломумие на детето, несъмнено можем да обясним нещата с това, че в такива случаи всякакво събитие може да предизвика подтиснато настроение, някаква степен на обърканост, която на научен език се нарича депресия...

След което чак до... докога всъщност?... чак до мръкване губим от поглед жертвата, виждаме я отново, когато младият ни приятел се среща с нея на шосето между къщата на кантонера и кръчмата... Нашият приятел Шандор вижда, че тя е извънредно възбудена... не е ли по-добре да кажем отчаяна?... значи отчаяна, и когато я пита какво търси там и защо не си е вкъщи, Ещике, нали така, не отговаря нищо... Свидетелят, след като дълго я разпитва, накрая ѝ нарежда незабавно да се прибере, понеже – както спомена още вчера следобед – се безпокои за здравето на сестра си, която тогава вече е била облечена с жълтата жилетка и с дантеленото перде, нали така, под нея... и треперела, мокра до кости... От моя момент нататък... обаждайте се, ако сбъркам нещо... я губим окончателно от поглед и се срещаме отново с нея едва вчера вечерта, галеч оттук, в замъка Вейнкхейм... където я откриваме най-сетне след целодневно търсене, което накрая бе заприличало на хайка, като не бива да забравяме, че я намерихме, водени от предчувствието на нашия приятел Шандор и именно по негово предложение, в една обрасла с бурени разрушена зала, мъртва... Да видим сега какво е вашето мнение... Според някои – изразител на това мнение е приятелят ми Кранер – случаят има само едно обяснение: станало е убийство... Тук се имат предвид слабите умствени възможности на момиченцето, поради което го считат за неспособно да сложи сам край на живота си... Защото – казва Кранер – откъде е намерила миша отрова?... И ако все пак може да се предположи, че е попаднала по някакъв начин в ръцете ѝ от килера на Хоргошови, то откъде е знаела за какво служи? Приятелят ми Кранер смята също така за невъзможно Ещике да е била в състояние да преброди с отровата в ръка такова разстояние в това отвратително време, нали така, на километри оттук, в тая изоставена сграда... там... Освен това... пита нашият приятел Кранер...

защо е носела със себе си и котката? За да я отрови там ли? Как? А и защо... Не е ли по-просто, щом става въпрос за самоубийство, да го извърши вкъщи, на чифлика? Никой не ѝ е пречил... Сестрите ѝ не са били вкъщи, нашият млад приятел след обяда е излязъл и повече не се е връщал, а майката на жертвата така дълбоко е спяла, че не се е събудила чак до вечерта, нали така?... не? Да... Да? Значи следобед... нещо е грънчала... разбирам... и сте я пратили да си играе навън... на гръжда ли?... Разбирам, обикновено под стрехата... Значи... следобед още е била там... Значи е тръгнала от чифлика малко преди младият ни приятел да я хване на шосето... Ето виждате ли, с общи усилия вече успяхме да напреднем... Но нека се върнем отново... Колкото и да са разумни говорите на нашия приятел Кранер... той навярно грешил... По мое мнение, мисълта за убийство трябва несъмнено да се изключи, понеже в уреченото време никой не е имал нито причина, нито възможност да извърши това ужасяващо деяние... Тъй като всички сте били тук в кръчмата, нали така... само многообещаващият ни приятел и... господин докторът... както и останалите членове на семейството не са били тук, нали така... А пък докторът, мисля, че тук няма да има спор, със сигурност може да бъде изключен от всичко това, всички знаем добре домашарския му нрав, странните му навици, а и маниите му по отношение на лошото време!... Сестрите Хоргошови, както е известно на всички, са чакали в мелницата... спирането на гръжда, а пък нашият приятел Шандор предано ни чакаше край къщата на кантонера, това мога да го свидетелствам и аз... Почти със сигурност можем да изключим, че извършителят е някой случаен скитник, тъй като не е особено вероятно скитници да ходят по пътищата в тоя проливен гръжд с миша отрова в ръка, за да причакват десетгодишни деца... Така че – за наше най-голямо утешение – не можем да се съгласим с нашия приятел Кра-

нер, но...трудно е да отгадем право и на онези, които твърдят, че това е фатален... случаен инцидент... Дори да предположим, че жертвата, в тежко, объркано душевно състояние... е отишла в замъка Вейнкейм... защо точно там?... а и котката, дами и господо, котката, ако е било нещастен случай, няма никакво обяснение... Но да не отхвърляме необмислено и това предположение, приятели... защото, как се изрази нашият всеобщ благодетел, многоуважаваният господин кръчмар? Фатален, нали?... с тази дума... фатален, случаен инцидент... така ли казахте? Добре ли си спомням, господин кръчмарю? Нали си спомняте, снощи, когато донесохме и положихме „на билярда“ (нали така го наричате още?) трупа на детето, за да му отгадем последна почит, докато нашият приятел Кранер приготви ковчега... и вие, явно грохнал под тежестта на случилото се едва не се разплакахте, толкова бяхте разстроени. И така, нещо ми подсказва, че сме започнали да се приближаваме до истината... Защото това, дами и господо, че е „фатален“... е право в целта... Ала как може да е случайно нещо, което е така съдбоносно?... А след като съдбоносното е неизбежно, можем ли въобще да говорим за нещастен случай?!...

Жените подсмърчаха; малко изолирана от другите, заг „билярда“, по който още стояха разхвърляни на всички страни останките от клонки от бяла топола и клен, красили трупа на детето, сегеше Хоргошова, заобиколена от децата си, цялата в черно, и не сваляше кърпичката от очите си... Мъжете неподвижно гледаха в Йеремия и палеха напрегнато цигара от цигара, без да гъкнат, чакаха мрачно продължението с все по-нарастващо лошо предчувствие, вслушвайки се не толкова в смисъла на думите, колкото във все по-металното и заплашително звучене на гласа, тъй като – макар в началото негоумяващо да отхвърляха в себе си разните „отговорности“, разните „жертви“ и безбройните „обвинявам“ – чувството им за вина все повече растеше, сър-

цето на Халичова направо щеше да се пръсне, дори и Кранер, който бе най-упорит, взе да отстъпва, понеже чувстваше, че в думите на Йеремия „наистина има нещо...“

И ако не е било нито убийство, нито нещастен случай, кажете поне пред себе си, какво по дяволите е било?... Предполагам, никой не се съмнява, че от както научихме: не просто сме загубили това дете – загубили сме го завинаги, аз направих всичко, за да изясня случилото се. Без да жая себе си – вярвате ми, нали, бях смъртно уморен, след като цяла нощ бях ходил пеша в тоя гъжг и вятър, а после и това изтощително, често като че ли безсмислено търсене – та, без да жая себе си, след като снощи говорих с всеки на четири очи и имам на разположение всички данни, сега вече няма да се усъмните в моите думи: тази трагедия *трябваше* да се случи!... Няма смисъл да се измъчваме повече с допълнителни подробности, защото, както вече казах, въпросът е какво се е случило, а не как!... И тука вече, дами и господо, има обяснение!... Какво е то – сигурен съм, – вече и сами се досещате, приятели. Нали не греша? Нали всеки от вас, без изключение, се досеща какво се е случило?... Обаче, дами и господо, не е достатъчно само да се досещаме, така доникъде няма да стигнем. Трябва да проумеем нещата и да ги изречем час по-скоро на глас! Позволете ми да сваля този товар от раменете ви, тъй като без каквото и да било самоизтъкване признавам, че имам известен опит и практика в подобни дела... И така... В утринните часове след нашето пристигане, чак до появяването на Хоргошова, когато всички тръгнахме да търсим детето, навярно си спомняте, с мнозина от вас проведох задълбочени разговори, особено с нашия приятел Футаки... и от тези много поучителни беседи за мен стана ясно, че положението, в което се намирате, дами и господо, е кризисно... Вие ми казахте само, че нещата са взели лош обрат, ала аз веднага разбрах,

че бедата е много по-сериозна. Приятели, вие още преди пристигането ми сте били наясно, ала без да посмеете да го изречете един пред друг, че върху базата – не само от година и половина, вярвайте ми – е надвиснала... някаква фатална сила и имате всички основания да считате, че бавно, но сигурно ви преследва някаква неотменима присъда... А вие, приятели, кретате в тая нищета, далеч от тъй наречения Живот... плановете ви са обречени на неуспех, мечтите ви стават на пух и прах, вярвате в някакво чудо, което никога не идва, очаквате спасител, който да ви изведе оттук... макар да знаете, че вече няма в какво да вярвате, тъй като изтеклите години ви притискат с такава тежест, дами и господо, та на човек започва да му се струва, че е пропуснал и последната възможност да се отърси от тая безпомощност, а мъката от ден на ден така притиска гърлата, че вече едва си поемате дъх... Ала каква е тая... фатална сила, чиито жертви сте вие, приятели мои? Може би става дума за споменаваните от Футаки, вечно и го припадък, падащи мазилки... прогънени покриви... огъващите се стени... влагата, избила по тухлите... на киселяващият привкус? Дали не е по-уместно да говорим за пропагналото въображение, за прогънените перспективи, за огъващите се колена, за пълната... недееспособност?... Не бива да се чудите, ако се изразявам по-грубо от обикновено... ала ми се ще да си говорим открито. Тъй като с префиненост, плахост, глезотии бедата само расте, вярвайте ми!... И след като виждате, както с притихнал глас ми каза директорът на училището, че „фатални сили са надвиснали над базата“, тогава защо не направите нещо?!... Да не би да си мислите, че е по-добре да гържиш питомното, отколкото да гониш дивото?!... Извинявайте, приятели, ама толкова недостойно, страхливо и лекомислено отношение води до тежки последици!... Това бездействие е престъпно бездействие, тази слабост е престъпна сла-

бост, дами и господо, престъпен страх! Защото – и това го запомнете добре! – извършваме нещо непоравимо не само по отношение на другите, а и по отношение на самите себе си!... И това е още по-тежко, приятели, нещо повече, ако размислите добре, *всеки* грях е унижение за самите нас!...

Жителите на базата се бяха свили един до друг и при последните изречения, които се сипеха върху им като мълници, се наложи да затворят очи, тъй като не само излъчващият се от думите на Йеремия жупел, а и погледът му прълеше и опалваше... Халичова попиваше с разкаяна физиономия тия звучни тонове, приведена почти сладострастно пред Йеремия. Кранерова гържеше под ръка мъжа си и го стискаше така силно, че на моменти той трябваше да ѝ прави забележка. Шмитова седеше пребледняла на „служебната маса“, току пригладжаше челото си, сякаш искаше да изтрие появяващите се по него червени петна и приятните вълни на гордостта, която не можеше да потисне... За разлика от мъжете, които – без да проумяват точно неясните намеци – тази все по-неудържима страст очароваше и изпълваше със страх, Хоргошова току надничаше с раздиращо я любопитство иззад смачканата си на топка носна кърпичка.

Знам... знам, как да не знам!... Ама положението не е чак толкоз просто! Ала преди още – под неудържимия натиск на събитията, под стягащото менгеме на нашата безпомощност пред фактите – да съм ви освободил от тези обвинения, помислете още минутка за Ецике, чиято внезапна смърт ни хвърли в такъв смут... Вие, приятели, казвате невинни сме... Ала какво бихте казали, ако ви попитам: щом е така, то какво да кажем за това нещастно дете?... Жертва на непорочните? Мъченик на невинните?! Крушенец на безгрешните?!... Не става, нали. Нека да приемем по-скоро, че невинното е то, не е ли така? Ала тогава... ако то е въплътената невинност,

погава... вие, дами и господа, сте грешни до един! Оборете ме, приятели, ако чувствате, че думите ми са несправедливи!... Мълчите! Значи сте съгласни с мен. Правилно постъпвате, защото, както виждате, вече сме прег прага на избавителното признание... Защото всички вие вече знаете, не само се досещате, нали?, какво се е случило. Искам да чуя в хор, като един... Не? Вие мълчите, приятели? Естествено, разбирам ви, как да не ви разбирам, трудно е, дори и сега е трудно, макар и всичко да е ясно. Детето вече не може да се върне! Ала повярвайте ми, не това е нашата задача сега! Защото обърнете ли се с лице към фактите, ще станете по-силни! Откритото признание, нали така, е нещо като изповедта. Душата се пречиства, волята се освобождава и отново можем да вдигнем глави! Мислете за това, приятели! Господин кръчмарят скоро ще достави ковчега по предназначение в града, а ние ще останем тук, с давящия спомен за една трагедия в душите, ала не отслабнали, нито изоставени, не страхливи и примирени, понеже ние признахме своя грях и превити под тежестта му, открито застанахме в лъча на присъдата, търсеца престъпника... Нищо повече не може да ни разколебае, понеже разбрахме, че смъртта на Ешике бе наказание и предупреждение, бе жертва за нас, жертва за вашето по-справедливо бъдеще, дами и господа...

Негоспалите покъртени погледи се замъглиха от сълзи, при последните думи бързи вълни на облекчение – все още неуверено, предпазливо, ала неугържимо – пробягнаха по лицата, от тук-оттам се откъсваше по някоя кратка, почти безличностна въздишка, като кихавица под лъчите на грейналото слънце. Това чакаха те, това избавително изречение, вече от часове насам, чакаха безспирно „своето по-справедливо бъдеще“ и от разочарованите им досега погледи вече струеше доверие и надежда, вяра и въодушевление, решимост и полека-лека заяквачка като стомана воля в посока към Йеремиа...

И знаете ли, спомняте ли си сега гледката, която ни посрещна тук, на прага, при нашето пристигане, когато вие, приятели, скупчени един връз друг, с потекли лиги, се търкаляхте в несвят по столове и маси...опърпани и запотени, признавам, сърцето ми се свиба и не съм в състояние да ви съдя, понеже никога няма да мога да забравя това. Ще си го спомням отново и отново, ако нещо се опита да ме отвлече от делото, за което ме е предназначил Бог. Защото в тази картина трябваше да прозира нищетата на нищите, на тълпата от креещи и беззащитни, чрез вашето сумтене, хъркане, стенание гочух настойчивия вик за помощ, на който съм обречен да давам вечен отговор, докато не стана на прах, чак до последния си гръх... Виждам в това някакво особено пророчество, защото накъде съм поел аз, ако не да застана начело на един изригващ с все по-голяма сила справедлив гняв, който вече иска главите на истинските виновници... Добре се познаваме, за вас аз съм като отворена книга, приятели. Знаете как от години, от десетилетия бродя по света и с горчицина установявам, че в действителност – въпреки всички обещания, зад заблудата, зад плътното було на лъжливите слова – нищо не се е променило... Нищетата си остава нищета и от ония две лъжици храна, които ни се пагат в повече, само ни прилява. А през тази година и половина... осъзнах, че това, което съм направил досега е нищо... отнемането на дребните грижи не е достатъчно, трябва да намеря много по-дълбоко разрешение на нещата... Ето защо реших, възползвайки се от момента, да събера неколцина души и да създам едно образцово стопанство, което да задоволява насъщните нужди и да обедини тази част от оцетените, и... разбирате, нали?... искам да създам един остров за неколцина души, които нямат какво да губят, остров, където няма да има унижение, където ще живеем един за друг, а не един

против друг, където всяка вечер човек ще отпусна глава за сън удовлетворен и спокоен, в безопасност и запазвайки достойнството си... И когато се разнесе вестта за тях, сигурен съм, че тези острови ще започнат да никнат като гъби, ще бъдем все повече и повече, и тогава всичко, което досега е изглеждало безизходно, твоят... и твоят... и твоят живот, внезапно ще получат перспектива... Когато стигнах тук, разбрах, почувствах, че този план трябва да се осъществи. И тъй като съм се родил тук, тук ми е коренът, тук искам да осъществя всичко това. Ето затова бях тръгнал с моя съратник към имението Алмаши, ето защо се и срещнахме, приятели мои... Доколкото си спомням централната сграда е все още в добро състояние, а и със стопанските постройки няма да имаме особени проблеми... Договорът за наемане е детинска работа, има само един истински проблем, ама да оставим това сега...

Обгърна го възбудено бръмчене; запали цигара и замислено, мрачно се загледа пред себе си, бръчките по челото му станаха по-дълбоки, прехапа устни. Заг него, застанал до печката, размякнатият от възхищение Петрин гледаше „този гениален тил“... Тогава Футаки и Кранер се обадиха едновременно. „Какъв е тоя проблем?“

Излишно е сега да ви обременявам с това, така ми се струва. Знам, че в момента си мислите защо пък да не сме точно ние тези?... Не, приятели, не, това е напълно невъзможно. Аз имам нужда от хора, които нямат какво да губят и – това е главното – не се страхуват да рискуват... Понеже планът ми е несъмнено доста рискован. Ако някой, разбирате ли, дами и господа, който и да е, вземе да се гърпа, край... готук, и на часа трябва да бия отбой... Живеем в трудни времена, засега не искам да стигам до крайности... трябва да съм готов, а аз съм се подготвил – срещна ли такова препятствие, което не мога

да преодолеея, временно да се оттегля... Естествено, за да изчакам подходящия момент, когато ще мога да продължа...

Предишният въпрос този път прозвуча от няколко посоки. „Ама какъв е проблемът? Ако... все пак... някак си...“

Вижте какво, приятели... То не е тайна, мога да ви кажа, ама каква полза?... Така и така, в момента не можете да помогнете... Пък и както казах, макар на граго сърце да ми се ще да ви помогна да потръгнат нещата на добре, виждате, че тази работа сега ме ангажира изцяло, а и да си призная откровенно, не виждам никаква надежда тук в базата... евентуално бих могъл да помогна поотделно на едно-две семейства да си намерят някаква работа, която да им осигури едно нормално съществуване... някъде... ама така, изведнъж, знаете, че не става... трябва да си помисля малко... Не? Искате да останете заедно?... Разбирам, вижте, но какво мога да направя аз?... Моля? Какво? Аа? Проблемът ли? Вижте, вече ви казах, че няма смисъл да го крия от вас, само че... Значи, парите, дами и господа... защо без пукната пара, нали така, цялата работа пиши я умряла... наем... разходи по договора... реконструкция... капиталовложения... производството, знаете, има *нужда от капиталовложения*... ама то е малко сложно, няма смисъл да се задълбаваме сега, приятели... Моля?... Как?... Вие?... Че откъде?... Аха, разбирам... Говеда такива. Браво, похвално...

Възбуда завладя събранието; Футаки беше вече скочил, грабна една маса и я домъкна до Йеремия, после бръкна в джоба си, показва възнаградението си на останалите и го тръшна на масата; за няколко минути примерът му бе последван и от другите, най-напред Кранер, след това всички сложиха до парите на Футаки и своите... Кръчмарят с посивяло лице подтичваше от възбуда напред-назад зад тез-

гяха, понякога поспираше и заставаше на пръсти, за да вижда по-добре... Йеремия уморено разтриваше очи, цигарата му бе угаснала в ръката. С непотрепващ поглед слушаше как Футаки, Кранер, Халич и Шмит, директорът на училището и Кранерова, един през друг, възбудено доказваха готовността си, решеността си, сочейки непрекъснато ту към струпаните накуп върху масата пари, ту себе си... После бавно се надигна, отиде отзад при Петрин, спря до него и само с едно-единствено движение на ръката си възвори тишина.

Приятели! Не крия, вашият ентузиазъм ме трогва... Ама това не е сериозно. Не, не! Не ми възразявайте! Не е възможно да е сериозно! Нима сте способни да хвърлите... ей-така... заради едно внезапно хрумване... с един замах тия придобити с черен труд, при нечовешки условия парици?... Да ги жертвате за едно дело, което е пълно с рискове?! Не, приятели! Много ви благодаря за трогателната всеотдайност, но не! Не мога да ви отнема получените... предполагам с многомесечни... нали?... почти с едногодишни неимоверни теглила приходи!... Как си го представяте? Та и с просто око се вижда, че планът ми е пълен с възможности за провал! С непрегвигими препятствия! Може да има такава силна съпротива, която за месеци и за години да забави осъществяването му! А вие искате да жертвате за това събраното си с труд имане? И аз да приема, аз, който само преди малко казах, че дори и да помогна не мога... в момента, на вас...? Не, гами и господо! Не мога да го направя! Съберете си хубавичко парите и си ги прибърете! Все някак си ще се оправя... не мога да ви въвлека в такъв риск... Господин кръчмарю, ако поспрете за миг, дайте ми, моля ви се, един шприц... Благодаря... О! Никой няма да ми откаже, ако поканя цялата скъпа компания на чашка, нали... Моля, господин кръчмарю, не се майте... Нека пийнат... и да размислят... Размислете, приятели... Успокойте се и обмислете

хубаво още веднъж... Недейте да решавате прибързано. Аз... казах ви вече за какво става въпрос... Казах ви какъв е рискът... Последното си „да“ кажете, само ако сте напълно решени... Помислете и за това, че можете да загубите и тази, спечелена с толкова труд сума... и тогава ще трябва да започнете пак... отначало... Полека, приятелю Футаки! Струва ми се, че малко преувеличавате... Че аз съм бил... спасението... Не ме карайте да се смущавам!... Е, така по-може... така може... Приятелю Кранер... да, покровител, правилно е, несъмнено... Както виждам, не мога да ви разубедя... Добре, добре... всичко е наред... Господа! Дами!... Малко тишина!... Не забравяйте защо се бяхме събрали тук днес сутринта! Е! Благодаря... Седнете по местата си... Да... Моля... Благодаря, приятели... Благодаря!

Йеремия изчака всеки да си седне на мястото, отиде и той до стола си, спря, прочисти гърло, разпери разчувстван ръце и безсилно ги отпусна, впери в тавана леко замъглените си, с искряща синева очи. Иззад наблюдаващите го с обожание жители на базата стояха Хоргошови, цялото семейство – окончателно изолирани от останалите – и нервно и беззащитно се гледаха един друг. Кръчмарят яростно бършеше с парцала тегляха, табличката за соленките, чашите, накрая седна на трикракото си столче и колкото и да се опитваше, все не успяваше да отклони погледа си от набъбващата купчина смачкани банкноти, която се издигаше пред Йеремия.

Скъпи и обични ми приятели... Какво бих могъл да кажа в такъв момент? Пътищата ни се кръстосаха случайно, ала съдбата пожела, от тоя час нататък, да останем заедно, заедно и неразделни... Макар че исках да ви предпазя от евентуалните неуспехи, все пак ще ви призная, че... ми идва добре вашето доверие... идва ми добре и... тази обич, за която съм недостоен... Ала не забравяйте кому дължим

всичко това! Не забравяйте! Сегайте се винаги и никога не забравяйте на каква цена! На каква цена! Дами и господа! Надявам се, ще приемете предложението ми да заделим от сумата, която е тук пред мен, за разходите по погребението, да подпомогнем тази нещастна майка, да се поклоним по тоя начин и пред детето, което навярно за нас... или заради нас... е заспало вечния си сън... Защото всъщност... не можем да решим дали за нас или заради нас... Не можем да кажем нито да, нито не... Ала въпросът ще остане вечно в нас, както ще е жив и споменът ни за това дете, което трябваше да загине именно... за да започне най-сетне възхода си и нашата звезда... Кой знае, приятели... Ала ако е така, животът е безпощаден към нас.

V. Перспективата очи в очи

Дори години по-късно Халичова упорито твърдеше, че когато Йеремия и Петрин, заедно с неотлъчно лепналото им се от тоя момент „пъклено изчадие“, изчезнали по павирания път за града в ръммящия дъжд, а те останали още минути наред безмълвни пред кръчмата, острите очертания на спасителя им не само че не се размил на завоя, ами и въздухът над главите им неочаквано – отсам ли не щеш, оттам ли? – се изпълнил с яркоцветни небесни переруди, а от далечината се чували ясно нежните тонове на ангелска музика. И макар че мнението ѝ си остана госта изолирано, едно беше сигурно: едва от този момент бяха започнали истински да вярват в това, което им се случи, едва сега им бе станало ясно, че не са пленници на някакъв сладникав, упителен, ала в същото време измамен сън, събуждането от който ще е крайно горчиво, а са застанали тук като избраници на едно отколе изстрагано освобождение, и докато не изгубиха от очи Йеремия, простил се с лаконично формулирани указания и няколко насърчителни слова, страхът им, че всеки момент може да се случи нещо фатално и да тласне крехката им победа в непоносимата суматоха на отказа, отново и отново гасеше припламващата жарава на въ-

душевлението им, така че през мъчително дългото време, от момента на споразумението до сбогуването същата нощ, хитро отвлечаха вниманието на Йеремия ту с капризите на времето по тия места, ту със страданията на ревматичните си крайници, или пък с упадъка на бутилираното вино и на живота въобще, като говореха един през друг с трескава страст и се прекъсваха. Напълно е разбираемо, че едва тогава успяха да си поемат спокойно дъх, понеже Йеремия можеше да стане не само залог за бъдещето, но и зла съдба, нищо чудно, че едва сега бяха повярвали как „всичко ще тръгне като по вода“, едва сега бе дошло времето – далеч от всяко притеснение – да се отгадат на понеслата ги на крилата си радост, на онова омайно състояние на облекчение и внезапна свобода, пред което „като че ли и непобедимата зла съдба е принудена да отстъпи“. Безоблачното им щастие нарасна още повече, когато, вземайки си сбогом („Тъй ти се пада, гърта пинтийо!“ – викна Кранер), за последен път видяха кръчмаря, който, облеган на рамката на вратата със скръстени на гърдите ръце, наблюдаваше съспан, с кръгове под очите, весело бърбещата, отдалечаваща се тълпа, и надмогнал разяждащия го гняв, изпепеляващата омраза, целият изтерзан от безсилие, можа само, въвн от себе си да изкрещи след тях: „Да изпукате дано, долни и неблагоприятни мерзавци!“ Напразно бе осъмнал оная нощ, мятайки се като в капан, кроейки нови и все нови планове как да подложи крак на Йеремия, който отгоре на всичко най-нагло се настани в леглото му, и докато кръчмарят с кръвясали очи прехвърляше наум дали да го промуши, дали да го удуши, дали да го отрови или направо да го накълца с балтийката, тоя „долнопробен гарван“ си похъркваше сладко-сладко в дъното на склада, без да дава пет пари; напразни се оказаха и думите, нямаше никаква полза от тях, а бе направил наистина всичко – ту сърдито, ягосано и заплашително, ту удряйки го на молба – да накара „тия тълпи чукундури“ да се откажат от плана, който без каквото и да било съмнение щеше да ги доведе до провал, ама каквото и да им приказваше („Отворете си очите, мамицата ви, за Бога! Не виждате ли, че ви води за носовете?!“), като

че ли говореше на стената, така че като не му остана нищо друго, прокле целия свят и горчиво си даде сметка как за най-голям срам се бе разорил, веднъж и завинаги. След всичко това – за какво да стои, „заради онова пияно животно и заради тая гърта брантия, ли?“ – не му оставаше нищо друго, освен да си вдигне чукалата и да се пренесе и той в градската си къща до напролет, а след това да се опита някак да продаде кръчмата, може пък... и с паяците да се направи нещо. „Мога да ги предложа, например – проблесна известна надежда у него, – за някой научен експеримент, кой знае, може и за това да получа нещичко... Ама – призна си тъжно след малко – канка в морето... Всичко трябва да започна отначало.“ По-дълбоко от неговото огорчение бе единствено злорадството на Хоргошова, която – след като беше изгледала с кисела физиономия „цялата тълпа и безкрайна церемония“ – се върна в пивницата и взе да мята погизвателни погледи на ближещия раните си зад тезгяха кръчмар. „Видяхте ли сега. Отиде тя, та се не видя. Ха да ви видя сега.“ Кръчмарят не помръдна, макар че с най-голямо удоволствие би я сритал. „Така е то. Колелото се върти – ха горе, ха долу. Казвам аз, по-добре да си седи на задника човек. Я и вие докъде я докарахте, видяхте ли. Имате си тая прекрасна къща в града, жена ви е истинска гама, колата ви кола, ама пак не ви стига. Хак да ви е сега!“ Кръчмарят изръмжа. „Я стига сте ми гракали тук. Идете си вкъщи и там гракайте.“ Хоргошова си изпи бирата и запали цигара. „И моят мъж беше все такъв серт като вас. Ни се води, ни се кара, все нещо не му бе по сърце. Ама докато да разбере, и вече беше късно. И хайде на тавана с въжето.“ Кръчмарят скочи. „Престанете де, стига сте ме яли! И хванете по-яката дъщерите си, щото ще вземат и те да избягат!“ „Те ли? – захили се Хоргошова. – Няма да стане. Да не ми е изпила кукувица ума? Заклучила съм ги вкъщи, докато не се ометат останалите. Ами как? Ама че работа. Да вземат да ме оставят тук на стари години. Ще ги пратя да работят земята, стига толкоз с тоя курвалък. Хубаво, лошо, ще се примирят. Само Шани, него го пуснах. Да върви. Без това няма никаква полза от него. Яде като прасе, кой

ще го храни. Да върви където му видят очите. Една грижа по-малко.“ „А пък вие с Керекеш да си гледате кефа – измърмори на себе си кръчмарят. – Ама с мене е свършено. Разори ме тоя мерзавец.“ И знаеше, че привечер, като свърши да товари, тъй като тогава вече нито отзад до ковчега, нито на задните седалки ще се побира нещо, като сложи навсякъде катинари, по врати и по прозорци, и псувайки, запращи с раздрънканата си Варшава към града, няма да погледне назад, няма да се обърне нито веднъж и колкото може по-бързо, след като се освободи от трупа, ще се опита да изтрие от спомените си тая жалка постройка, с надеждата, че всичко ще потъне нейде, земята ще го погребее и на това място няма да се спират гори и бесните кучета, да зарият там изпразненията си, също както и жителите на базата не се обърнаха да хвърлят последен поглед на обраслите с мъх керемиди, на накривените комини, на прозорците с решетки, и като завиха под някогашната табела с името на базата, имаха чувството, че „предстоящото бляскаво бъдеще“ не само ще промени, но и ще изтрие завинаги миналото. Бяха се разбрали да се срещнат пред машинното след най-много два часа, тъй като искаха да стигнат по светло в имението Алмаши, а и това време им изглеждаше напълно достатъчно, за да съберат най-належащите неща, глупаво беше да се товарят с разни натурии по десет-дванайсеткилометровия път, особено след като знаеха, че там наистина няма да страдат от каквито и да било лишения. Халичова дори предложи да тръгнат веднага, да нямат грижа, да зарежат всичко и да започнат в библейска бедност, без това „най-висшата милост вече ни е дадена, имаме си Библия“; ала останалите – най-вече Халич – успяха някак да я убедят, че все пак ще е по-добре да вземат със себе си най-нужните лични вещи. Разделиха се възбудени и трескаво започнаха да си събират багажа, трите жени най-напред опразниха гардеробите и кухненските шкафове, след което се нахвърлиха и на килерите, а пък Шмит, Кранер и Халич се заеха да заделят най-вече някои инструменти, без които не може, а после обходиха помещенията със зорко око, да не би поради небрежността на жените да остане „някоя цен-

на вещь“. Работата на двамата стари ергени бе най-лесна: цялата им покъщнина се събираше в по два по-големи куфара – за разлика от директора на училището, който прибра нещата си бързо, ала обмислено, държейки непрекъснато сметка за „най-рационалната употреба на обема, който има на разположение“, Футаки надве-натри нахвърли вещите си в останалите от баща му износени куфари и бързо щракна закончалките, сякаш заставаеше злите духове да се приберат във вълшебната бутилка; сложи ги един върху друг, следна отгоре им и запали цигара с разтреперана ръка. И сега, когато вече нищо не подсказваше личното му присъствие, когато ограбеното от личните му вещи помещение го бе обсадило голо и студено, го обзе едно чувство, сякаш след като бе опаковал нещата си, завинаги бе унищожил белезите, които до този момент бяха призвани да доказват правата му над някаква частица в тоя свят. И колкото и обещаващи да бяха дните, седмиците, месеците, навярно годините, които го очакваха, защото бе свършено наясно, че съдбата му най-сетне е намерила пристан, сега, присегнал върху куфарите си, тук, на течение в мрачното и вмирисано помещение (за което вече не можеше да каже „ами че тук живея“, както и не би могъл да отговори „ами че къде тогава“), все по-трудно устояваше на внезапно връхлетялата го, душаща тъга. Болката бе взела да върти болния му крак, смъкна се от куфарите и предпазливо полегна на пружиненото легло. Сънят го унесе за няколко минути, после изведнъж се стресна и така неумело се опита да скочи от кревата, че сакатият му крак се заплете в дупката между рамката на леглото и пружината, и за малко да се просне на пода. Псувайки, легна пак, вдигна краката си на рамката и известно време шару напред-назад с тъжен поглед по напукания таван, после се надигна на лакът и огледа пустото помещение. И тогава разбра какво е това, което все го спираше, наново и наново, да се реши най-сетне да излезе оттук, разрушаваше се единствената му опора и оттук нататък вече нямаше нищичко; и както досега нямаше дързостта да остане, тоя път пък нямаше смелостта да тръгне, тъй като с опаковането на нещата си сякаш сам бе

смалил пространството около себе си, заменяйки просто стария капан с нов. Досега бе пленник на машинното и на базата, а от този момент ставаше заложник на риска; и ако досега се бе ужасявал, че ще дойде ден, когато няма да може да отвори вратата, а през прозореца няма да прониква повече светлина, сега се обричаше да бъде роб на някаква вечна надпревара, да загуби дори и това. „Само минутка още, и тръгвам“ – даде си малко отсрочка и напипа пакета с цигари до леглото. Спомни си с горчивина думите, които Йеремиа бе изрекъл пред вратата на кръчмата („От този миг, приятели, вие сте свободни!“), защото се чувстваше всичко друго, само не и свободен: никак не можеше да се реши да тръгне, макар че времето все повече го подканяше. Притвори очи и се опита да си представи бъдещия си живот, за да укроти по някакъв начин „излишната“ тревога; ала вместо да се успокои, обхвана го такава нервност, че челото му плувна в пот. Защото, колкото и да насилваше фантазията си, преследваше го все една и съща картина: виждаше се как крачи съсипан в дъжда по шосето в протъркано палто и с парцалива торба на гърба, после как спира и колебливо тръгва назад. „Не! – проръмжа, изпълнен с решимост. – Стига вече, Футаки!“ Стана от леглото, напъха си ризата в панталона, намъкна протърканото си палто и върза гръжките на куфарите една за друга. Изнесе ги под стрехата и – понеже не видя навън никакво движение – тръгна да подканя останалите. Тъкмо искаше да потропа на вратата на живеещите най-близко до него Кранерови, когато чу отвътре грънчене и веднага след това като че ли някакъв тежък предмет с невероятен трясък падна на земята. Отгръпна се на няколко крачки, тъй като в първия момент си помисли, че нещо се е случило. Ала когато отново се бе приготвил да потропа, съвсем ясно чу гракация смях на Кранерова, после... как някаква чиния... или чаша се строши на каменния под. „Тия пък какви ги вършат?“ Отиде до кухненския прозорец, с ръце си направи сянка около лицето и надникна. В първия момент не можа да повярва на очите си: Кранер тъкмо бе вдигнал над главата си една десетлитрова тенджерка и с все сила я запрати към вратата на кухнята, а Кра-

нерова пък късаше пердетата от прозореца към задния двор, после, след като бе дала знак на тежко дишащия Кранер да внимава, отмести от стената празния бюфет и блъскайки го с все сила, го събори на земята. Бюфетът се стовари с трясък върху кухненските плочи, едната му стена се откъсна, а останалото Кранер довърши с ритници. Тогава Кранерова се изкатери върху купищата отпадъци в средата на кухнята, с един замах отскубна от тавана тенекиения абажур, залюля го и Футаки едва бе успял да приклекне и лампата вече летеше към него, строши прозореца, претъркулна се няколко метра и спря край един храст. „Какво търсите там?“ – викна му Кранер, когато най-сетне успя да отвори предпазливо прозореца. „О, господи! – изпищя Кранерова иззад гърба му, когато Футаки се изправи, псувайки, подпря се на бастуна и взе да отърсва от себе си стъклцата. – Да не се поряхахте?“ „Дойдох да ви викам – измърмори ягосан Футаки. – Ама ако знаех, че така ще ме посрещнете, щях да си остана въкъщи.“ От Кранер се лееше вода и колкото и да се опитваше, все не успяваше да изтрие от лицето си следите на обзелата го преди малко яростна разрушителна страст. „Така му се пада, който занича! – ухили се принудено на Футаки. – Хайде влизайте, стига да успеете, ще изпием чашата на мира!“ Футаки се съгласи, потропна, да падне калта от ботушите му и докато да прегази някак през огромното натрошено огледало, изтърбушената нафтова печка и натрошения на малки парчета гардероб в антрето, Кранер вече бе напълнил трите чаши. „Е, какво ще кажете? – домакинът стоеше със задоволство пред него. – Бива си я работата, а?“ „Дума да няма“ – отвърна Футаки и чукна чаша с Кранерова. „Няма да ги оставя да ги обере някоя циганска банда, я?! Всичко ще потроша!“ – взе да обяснява Кранер. „Ясно де“ – рече неуверено Футаки, благодари за ракията и се спогува набързо. Пресече междата между двата реда къщи, ама у Шмитови вече бе по-предпазлив и най-напред хвърли едно око през прозореца на кухнята. Тук обаче не го грозеше никаква опасност, видя само разрухата, Шмит и Шмитова изтощени седяха върху някакъв прекатурен бюфет. „Да не би всички да са обезумели? Що за божие прокля-

тие ги тресе тия?“ Почука на прозореца и махна на смутено вторачения в него Шмит да побързат, трябва да тръгват вече; бе тръгнал към портата, ала след няколко крачки спря, защото забеляза как директорът на училището предпазливо се шмугва през междата, вмъква се в двора на Кранерови и крадешком наднича през счупения прозорец; след това – мислейки, че все още никой не го забелязва (портата на Шмитови закриваше Футаки) – се спусна към дома си и отначало неуверено, ала набирайки все повече смелост, взе да удря входната врата. „На моя пък какво му стана? Почърктели са до един!“ – мислеше недоумяващо Футаки, излезе от Шмитови и приближи къщата на директора на училището. Оня все по-яростно удряше вратата, сякаш сам си се навиваше, ама като видя че така не става, извади я от пантите, отстъпи две крачки назад и с все сила я тресна в стената. Ама понеже вратата и така не се строши, скочи разярен отгоре ѝ и я рита чак докато здрава дъска не остана по нея. Ако не бе погледнал назад, да види хилещия се Футаки, нищо чудно да му дойде кеф да се нахвърли и върху останалите вътре, до момента явно невредими мебели; така обаче изведнъж се смути, пооправил сивото си сукнено пардесю и неуверено се усмихна на Футаки. „Как да ви кажа...“ Ала Футаки не каза нищо дума. „Така е. А освен това...“ Футаки вдигна рамене. „Ясно ми е. Само искам да знам кога ще свършите. Другите са вече готови.“ Директорът на училището си прочисти гърлото. „Аз ли? Ами така да се каже, и аз съм готов. Само трябва да си сложа куфарите върху колата на Кранерови.“ „Добре тогава. Ще се уговорите.“ „Вече сме се разбрали. За два литра ракия. Дума да няма, в друг случай щях да се позамисля, ама сега, нали така, пред такъв голям път...“ „Ясно. Струва си“ – успокои го Футаки, с това се сбогува и пое към машинното. А директорът на училището, сякаш само това бе чакал, Футаки да обърне гръб, най-напред се изплю хубавичко през отвора на вратата в антрето за сбогом, след което взе парче тухла и се прицели с нея в прозореца на кухнята. А когато при звъна на стъклата Футаки се обърна рязко, бързо взе да чисти праха от пардесюто и ни чул, ни видял започна да се рович-

ка из боклуците. След половин час всички вече стояха готови за път пред машинното, и ако не се смята Шмит (който забел Футаки настрана, за да му даде обяснения за случилото се: „Как да ти кажа, куме, на мен и през ум не би ми минало, ама като падна тенджерата от масата и някак от само себе си дойде и останалото“), само зачервените лица и доволният блясък в очите издаваха, че „сбогуването е минало с пълен успех“. Върху ръчната двуколка на Кранерови, освен двата куфара на директора на училището, се събра и по-голямата част от нещата на Халичови, Шмитови си имаха отделна кола, така че нямаше опасност да напредват прекалено бавно заради многото багаж. Значи всичко беше готово, можеха вече да тръгнат, ама нямаше кой да изрече думата. Всеки изчакваше останалите, стояха така да продумат, гледайки все по-объркани базата, понеже сега, в момента на тръгването, всички почувстваха, „че все пак трябва да се каже нещо“, някакво кратко слово „или нещо такова“, надяваха се най-вече на Футаки, ама докато той да намери подходящите начални думи на речта, „някак по-тържествени“ и донякъде уталожващи непонятното и до моя миг за него разрушение, на Халич му писна, грабна гръжките на количката и каза „Е.“ Кранер хвана отпред за оста колата, направлявайки по тоя начин цялото шествие, Кранерова и Халичова подпирала вързопите от двете страни, да не би при друсането някоя чанта или торба да се изтърси по пътя; непосредствено зад тях Халич буташе количката си, а най-отзад идваха Шмитови. Излязоха през някогашната порта на базата и доста време се чуваше само скърцането на колелата на количките, понеже освен Кранер – който не издържа толкоз дълго без да проговори и току правеше по някоя забележка относно моментното състояние на струпаните чак до върха на колата багажи – никой не посмиваше да наруши тишината, защото не бе лесно изведнъж да свикнат със странната смесица от възбуда, въодушевление и притеснение от неизвестността, която ги очакваше, и тези чувства още повече се задълбочаваха от безпокойството как ще издържат превратностите на дългия път след отминалите две безсънни нощи. Ала всич-

ко това не трая дълго, понеже се поуспокоиха, че вече от няколко часа гъждът само ръми, и нямаше защо да очакват нещата да се влошат оттук нататък, а от друга страна, все по-трудно им бе да потискат в себе си гумите на облекчение и героичен порив, които нито един спуснал се в авантюра човек не е способен да потиска в себе си дълго. Ако останеше на Кранер, той щеше да се развика от радост още като завиха по шосето и тръгнаха в обратна на града посока към имението Алмаши, защото още в мига, когато шествието пое, за него светкавично бе настъпил краят на повече от десетгодишното мъчение, на което само преди половин час успя дори да си отмъсти; ала като видя, че другарите му го следват такива едни затрогнати, се сдържа чак докато не стигнаха до началото на Хохмайсовия път: тогава вече не успя да скрие добротото си разположение и весело се провикна. „Мамицата му мръсна на тоя скапан живот! Ама успяхме! Хора! Братлета! Успяхме, бе!“ Спря колата, застана срещу останалите и удряйки се по бедрата, отново се провикна: „Чувате ли, бе братлета! Край на мизерията! Разбирате ли? Разбираш ли, жено?!“ Отиде при Кранерова, грабна я като дете и се завъртя с нея, бързо-бързо, докато му стигаше солукът, после я пусна на земята, зару лице във врата ѝ и все повтаряше ли повтаряше: „Казвах ли ти аз, казвах ли ти аз!“ Ала тогава вече „преградите се скъсаха“, най-напред Халич взе да проклена на скоропоговорка небето и земята и обърнат към базата, заразмахва юмрук, а Футаки застана пред засмения Шмит и успя да изрече разчувстван само това: „Куме...!“, директорът на училището обясняваше разгорещен на Шмитова („Нали ви казвах, човек никога не бива да губи надежда! Трябва да се вярва, моля ви се, до последен дъх! Защото докъде щяхме да я докараме иначе? И до какво? Кажете де!“), а тя – сякаш покосена от тоя внезапен прилив на грубовата радост – се насилваше да се поусмихне неуверено, само и само да не привлече вниманието на останалите върху себе си; Халичова, с вдигнат към небето поглед, кресливо заповтаря „Да се свети Твоето име“ чак докато падащият върху лицето ѝ гъжд не я принуди да сведе глава, а освен това разбра, че и

без друго не може да надвика тая „безбожна глъчка“. „Хора! – извика тогава Кранерова. – Това трябва да го полеем!“ И измъкна от една торба половинлитрово шише. „Мамицата му! Ама че са се приготвили за новия живот!“ – зарадва се Халич и бързо застана зад Кранер, та да му дойде по-скоро редът; ала шишето преминаваше от ръка на ръка в пълен безпорядък и докато се усети, едва се поклащаше нещо на дъното. „Не се омърлушвайте, Лайош! – прошепна му Кранерова и даже му намигна. – Ще видите, ще има още.“ И от тоя момент, за известно време, Халич бе неугържим – хукна с количката, ама така бързо, като че ли бе празна, и се укроти чак когато след около двеста метра хвърли на Кранерова изпитателен поглед, който тя охлади с друг поглед, в смисъл „Не още сега...“ Доброто му настроение въздейства и на останалите, така че – макар все да се налагаше да се наглася някой вързоп или чанта на върха на колата – не напредваха зле: вече бяха минали по малкото мостче над мелиоративния канал, а в далечината се виждаха огромните метални кули на електропроводите и отпуснатите дъги на жиците, които се люлееха помежду им. В подновяващия се ту тук, ту там брътвеж понякога се включваше дори и Футаки, макар че на него ходенето му се отразяваше най-зле, тъй като се стараяше да е в крак с другите, носейки праметнати през рамо двата вързани с каиш тежки куфара (защото – колкото и да се бяха опитвали Кранер и Шмит – не можаха да ги съберат на колата), да не говорим, че и заради куция крак му струваше усилие да не изостава. „Интересно ми е какво ще стане с тях“ – отбеляза замислено. „С кои?“ – попита Шмит, „Ами например Керекеш.“ „Керекеш ли? – викна Кранер, извърнат назад. – Не му бери кахъра. Вчера се е прибрал, тръшнал се е на леглото и ако не се е строшило начаса под него, тогава според мен чак утре ще се събуди. Ще поръмжи малко пред кръчмата и после ще се замъкне при Хоргошова. Двамата са си лика-прилика.“ „И то как! – обади се Халич. – Като се осмучат хубавичко, и за друго хич не им пука! Много ги интересува! Хоргошова и траура свали още на следващия ден...“ „Сега се сетих! – намеси се Кранерова. – Какво стана с оня прословут Келемен? Така

гухна, без да го видя гаже.“ „Келемен ли? Любимият ми кумец? – захли се Кранер, обърнат назад. – Още вчера на обег си дигна чукалата. Лоши времена дойдоха за него, ха-ха-ха! Най-напред го погпочнах аз, а после тръгна да мери рога и с Йеремия, говедото му с говедо. Ама оня се оказа голям залък за него, щото хич не взе да го гали с перце по главата, а като нищо го прати на майната му, още като взе да му се пени, че тъй било, че иначе било и той щял да каже какво трябва да се направи тук, и че цялата банда трябвало да се тикне в пандиза, а пък той заслужавал друго отношение, и тем подобни! Ама си събра партакешите без да каже гък! Май тогава си изпроси ритника, когато взе да размахва пог носа на Йеремия лентата си от доброволните отряди, а оня му каза спокойно да си изтрие с нея гъза, с извинение.“ „Не бих казал, че ме е налегнала мъка за моя дръвник – отбеляза Шмит. – Ама каруцата му добре щеше да ни дойде.“ „Така е. А после? Какво ще го правиш? Той и със стълба може да се заяде!“ Кранерова изведнъж се закова. „Стойте!“ Кранер уплашено задържа колата. „Хора! Да му се не видял и прогъненият ми мозък!“ „Казвай де! – подкани я Кранер. – Какво има?“ „Докторът.“ „Какво има с доктора?“ Настъпи тишина, Шмит също спря колата. „Ами... – подхвана заеквайки жената – ... ами че... думица не му казах! Все пак!“ „Я стига, жено! – рече ядосано Кранер. – Чак ме притесни. Какво те интересува докторът?“ „Сигурно щеше да дойде. Ще умре от глад така, съвсем сам. Познавам го аз, как да не го познавам след толкоз години! Станал е като дете. Не му ли сложа яденето пред него, така ще си умре от глад. А и ракията му. Тютюна. Боклука. Една, две седмици и ще го изядат плъховете.“ Шмит се обади раздразнен. „Я не се правете на герои! Като сте се затъжили толкова, върнете се за него! На мен не ми липсва! Ама никак! И ако ме питате, той гаже се радва, че не ни вижда повече...“ Намеси се и Халичова. „Така си е! Бога да славим, че не тръгна с нас тая пъклена гаг! Човек на саманата е, отгавна го знам!“ Футаки – след като без друго бяха спрели – запали цигара и покани и другите. „Ама пак ми е странно – добави. – Как не е забелязал?“ Шмитова, чийто глас много-много не се чуваше

досега, приближи и заговори. „Като къртица е станал моя човек. Даже и това не е. Защото къртицата понякога си подава главата от земята. Ама докторът сякаш иска жив да се погребее. Аз поне от седмици насам ни съм го виждала, ни съм го чувала...“ „Хайде сега! – подвикна бодро Кранер. – Много си е добре той. Напярквва се всеки ден, удря му едно хъркане, друга работа и без това няма. Хич не е за оплакване! Да ми падне на мен в гжоба наследството от майка му! И стига сме стърчали тук! Да тръгваме, че никога няма да стигнем!“ Ала Футаки не се успокояваше. „По цял ден виси на прозореца. Как може да не е забелязал нищо? – мислеше разтревожен и подпирайки се на бастуна си, тръгна след Кранерови. – Невъзможно е да не е чул цялата тая глъчка. Хогене напред-назад, скърцане на коли, викове... Е, да. Може. Може и да е проспал всичко. Кранерова нали е говорила с него оня ден предиобед, тогава нищо му нямало. Ама пък и Кранер си е прав, всеки да се грижи за себе си. Като иска там да пукне, моля. Иначе... направо се обзалагам, че след ден-два, като чуе какво се е случило или като поразмисли, ще се грабне и ще дойде. И той не може без нас.“ Следващите пет-шестстотин метра дръждът все се засилваше, жителите на базата продължаваха пътя си, мърморейки; оголените акаци, които тичаха от двете страни на пътя, взеха да се разреждат, сякаш животът постепенно чезнеше. По-навътре, в заблатената земя, и толкоз не бе останало: ни дърво, ни врана. Месецът бе вече на небето, бледият му диск едва-едва прозираше през начумерените пластове на неподвижните облаци. Знаеха, че още час, и ще започне да се стъмва, а после нощта ще връхлети изведнъж. Ала по-бързо, и да искаха, не можеха да напредват, а отгоре на всичко и умората като че ли ги бе застигнала наведнъж: когато минаваха край тенекиения Христос в местността Чюд и Халичова предложи да спрат за малка почивка (и за едно Отче наш), те възроптаха така сърдито, сякаш бяха напълно наясно, че ако спрат, едва ли ще имат сили после да продължат пътя. Напразно се опитваше и Кранер с разни паметни истории („Нали помните, когато жената на кръчмаря строши дървената лъжица в главата

му...“, или „Помните ли, когато Петрин посоли гъза на червената котка, с извинение...“) да поразвесели другарите си, те не само че не се оживяваха, ами даже го проклинаха наум, дето никога не му млъкна устата. „Да му се не видяло! – ядосваше се Шмит. – От къде на къде се има за началник? Какво е взел да ми нарежда? Ще кажа на Йеремия да му подреже крилата, съвсем се е самозабравил напоследък...“ Ама Кранер не се предаваше и направи още един опит да разведри хората („Минутка почивка! Пийнете си по глътка! Всяка капка е златна, не е от кръчмаря!“) и те с такава настървеност занадигаха шишето, сякаш Кранер го е крил от тях. Футаки не си премълча. „Ама че си весел. Интересно ми е дали щеше да ти е толкова добре, ако трябваше да мъкнеш с куц крак тия два куфара...“ „Да не мислиш, че е лесно с тая скапана кола? – наежи се Кранер. – Направо не знам какво да правя, да не се обърне по тоя курвенски път!“ Замълча обиден и повече дума не продума, беше се вкопчил в оста на возилото и гледаше само пътя под краката си. Халичова пък ругаеше наум Кранерова, защото беше сигурна, че оная нищо не прави от другата страна на колата; а Халич, колчем се сецаше за разранените си ръце, проклинаше Кранер и Шмит, понеже „естествено, на тях им е лесно да си бърбят...“ Ала най-вече Шмитова им бодеше на всички в очите, защото досега не, ама вече не можеше да не направи впечатление колко е мълчалива; откак са тръгнали, даже „не, не, ако се позамисли човек – блесна в ума и на Кранерова, и на Шмит, – откак пристигна Йеремия, едва ѝ се чува гласа...“ „Съмнителна ми е на мен тая Шмитова – продължи да си разсъждава Кранерова. – Нещо я яде отвътре ли? Да не е болна? Да не би... А, едва ли. Толкоз акъл все има. Сигурно ѝ е казал нещо Йеремия, като я повика в склада при себе си снощи... Ама какво ще иска от нея? Да ге, всеки знае, още тогава имаше между тях нещо... Минали работи! Колко години вече?“ „Йеремия ѝ е изпил акъла – продължаваше и Шмит разтревожен. – Как ме погледна, още когато Халичова съобщи новината!... Сякаш искаше да ме промуши с поглед! Да не му е станала люб... А, не. На тая възраст да си загуби ума. Ама ако... все пак? Не може да не знае, че начаса

ще ѝ извия врата! Не, не е такава! Да не би да си е въобрази-ла, че Йеремия е умрял за нея?! Ще пукна от смях. Вонн като свиня, колкото ѝ да се парфюмира по цял ден! Потрябвала му е на Йеремия! Около него пълно с женички, от хубави по хубави, а той ще седне да се занимава с някаква селска кокошка. Не, не... И какво току ѝ бляскат очите? Тия ми ти големи кравешки очи?... Ама му се слагаше на Йеремия, гръм да я поразу! Да ге, но тя на всеки се слага, само мъж да е... Ще я оттуча аз! Ако не ѝ е стигнало досега, ще ѝ покажа! Ще изтрезней на бърза ръка, няма страшно! Да опустей всяка цицеста твар на тоя курвенски свят!“ Футаки все потрудно понасяше темното, каишите бяха протрили до кръв рамената му, кокалите му горяха, а когато болката взе да върти болния му крак, съвсем изостана от другите; те дори не забелязаха, даже и Шмит не се загрижи особено, само му подвикна („Какво има? И без това едва се влачим, сега и ти ли ще ни бавиш?!“), и тъй като гневът му срещу Кранер все повече растеше, загато „се прави на голям началник“, изръмжа и на Шмитова, да не се мота, и събирайки остатъка от сили, запристъпя още по-чевръсто с късите си крака. Скоро застигна колата на Кранерови и застана начело на шествието. „Върви, върви, препускай! – беснееше Кранер. – Ще видим кой ще издържи накрая!“ Халич простена. „Леле-мале, братлета... Недейте препуска така! Тоя проклет ботуш ми разкъса петата, всяка крачка е жива мъка!“ „Стига си хленчил! – заплаши го сърдито Халичова. – Какво си се разкиснал? Я покажи, че си юнак не само в кръчмата!“ Халич стисна зъби и се застара да върви в крак с надпреварващите се отпред Кранер и Шмит, които все поточаяно се преследваха и ту единият, ту другият заставаха начело на групата. Така Футаки все повече и повече изоставаше от шествието и когато разстоянието нарастна с над двеста метра, вече не се и опитваше да ги настигне. Кроеше нови и нови планове, как да напредва по-бързо с все по-тежките куфари, ала както и да нагласяше каишите, мъките му край нямаха. Ето защо реши да не се измъчва повече и като видя една дебелоствола акация, отклони се от пътя и така както си беше, барабар с куфарите,

се свлече в калта. Опря гръб на гървото и минути наред гиша запъхтяно, после се освободи от каишите и протегна крака. Бръкна в джоба си, ала нямаше сила гори да запали, сънят внезапно го покоси. Събуди се, когато му се припика; изправи се, ама крайниците му така бяха изтръпнали, че не можа да се задържи и падна, едва на втория опит остана на крака. „Ама че сме големи говеда... – мърмореше си сърдито, и като си свърши работата, седна на единия куфар. – Да бяхме послушали Йеремиа! Той каза да изчакаме с пренасянето, ама ние? Още днес! Още тази вечер! Моля! А сега кисна в калта, уморен до смърт... Сякаш не е все едно дали днес, дали утре, дали след седмица... Йеремиа можеше да намери и някой камион! Ама ние: не, та не! Веднага... начаса!... И особено Кранер!... Ама както и да е... Късно е вече... Вече не сме далече.“ Извади цигара и си гръпна дълбоко. Начаса се почувства по-добре, макар че малко му се виеше свят и чувстваше тъпа болка в главата. Протегна измъчените си крайници, разтри изтръпналите си крака и взе да рови с бастуна земята пред себе си. Свечеряваше се. Пътят вече едва се виждаше, ала Футаки бе спокоен: нямаше как да обърка посоката, пътят свършваше точно в имението Алмашу, а и преди години често бе идвал насам, в онези времена го използваша като машинно гробище и една от задачите му бе да превозва бракуваните, излезли от употреба плугове, брани и какво ли не още до сградата, която още тогава бе в госта окаяно състояние. „Както и да погледне човек, има едно-две неща, дето са много странни в цялата тая работа... – помисли си изведнъж. – Ето тук, най-напред това... именуе. Не знам, някога, още по времето на графа, трябваше да е изглеждало добре. А сега? Когато го видях за последен път, стаите бяха обрасли с бурени, вятърът бе съборил керемидите на кулата, нямаше ни врати, ни прозорци, на места и подът бе прогънен и се виждаха избите... Ама по-добре да не се меся... Йеремиа е шефът, той си знае защо е избрал точно това именуе! Дали пък... не му е точно това хубавото, че е отдалечено от всичко... Наоколо ни чифлик, ни нищо... Кой знае. Може.“ И понеже в това влажно време не му се щеше да се мъчи с трудно палещия кибрит, запали

си нова цигара от огънчето на предишната, само че и нея не хвърли веднага, ами я задържа в свитите си пръсти, защото топлинката ѝ му идваше добре в момента. „Пък и... всичкото това, вчера... Колкото и да се мъча, все не мога да го разбера... Знае, че го познаваме добре. За какво бяха тогава всичките тия палачовщини? Говори ни като някакъв мисионер... То се виждаше, че и той самият се измъчва, не само ние... Не разбирам, след като знае какво искаме! Не може да не е знаел, че изтърпяхме всичките дивотии с онова смахнато дете само защото искаме да чуем най-сетне, че »така значи... стига толкоз. Тук съм, момчета, върнах се при вас. Какво сте увесили носове? Да вземем да направим нещо. Кой има някаква идея?...« Ама не! Тъй, дами и господо, иначе, дами и господо, колко сте грешни само... Да загубиш ума и думата! И отгде да знае човек дали само се преструва или го прави насериозно? Човек не смее да се обади даже, да му каже, че стига толкоз... И всичкото с онова смахнато дете... Изяло сума ти миша отрова, е, и? И за него, нещастното, по-добре, няма поне да страда повече. Ама какво общо имам аз?! Има си майка, да се е грижила за него както трябва! И после... цял ден къде ли не се скитахме в онава ми ти противно време, обърнахме цялата околност, докато го намерим нещастното!... Да го беше търсила майка му, тая гърта вещица! Да де. Кой може да го разбере Йеремиа? Няма такъв човек... Ама все пак... По-рано не ги правеше тия неща... На човек и дъхът му секва от изненада... Няма съмнение, много се е променил. Кой знае какво му е дошло на главата през последните години? Но пък гарвановият му нос, карираното му сако и червената вратовръзка са си същите! Няма нищо страшно!“ Въздъхна с облекчение, стана, нагласи каишите на раменете си и погипирайки се на бастуна, излезе на шосето. За да му минава по-бързо времето и да отвлича вниманието си от впиращите се в месата му каиши, а и понеже малко го бе страх съвсем сам, тук, на края на света, по запустелия път, започна да си тананика „Хубава си, Унгарийо, милда“*, но от втория стих нататък вече не знаеше думите, и

* Унгарска патриотична песен с иредентистка насоченост, много известна в периода между двете световни войни. (Бел. прев.)

погава, понеже друго не му идваше на ум, взе да си пее химна. Ала от пеенето се почувства още по-изоставен, затова спря и притаи дъх. Сякаш дочу някакъв шум отгясно... Колкото му позволяваше болният крак, ускори крачки. Тоя път обаче от лявата страна изпука нещо... „Какво ли е това...?“ Реши да продължи да пее. Без това не му оставаше много. Пък и времето минаваше по-бързо...

*На маджарина дай, Боже,
весел нрав, наслада,
подкрепи го в ден тревожен,
щом го враг напада!*

Тоя път... сякаш чу някакъв писък... Не точно... по-скоро стон. „Не. Трябва да е някакво животното... Вие ли, що ли. Сигурно си е счуло крака.“ Ама колкото и да въртеше глава, от двете страни на пътя се спускаше пълен мрак, нищо не се виждаше.

*След скръбта, злочестината,
мир дай дълговец...*

„Вече си мислехме, че си се отказал!“ – пошегува се Кранер, когато забелязаха приближаващия се Футаки. „По походката го познах – добави Кранерова. – Не може да я сбърка човек. Също като на куца котка.“ Футаки пусна куфарите на земята, измъкна се от каишите и въздъхна с облекчение. „Нищо ли не чухте по пътя?“ – запита. „Не, какво да чуем?“ – зачуди се Шмит. „Само така питам.“ Халичова седеше на един камък и си разтриваше краката. „Чухме само един странен шум, когато вие се приближавяхте. Не знаехме кой може да е.“ „Защо, какво си мислехте? Кой ходи по тия места освен нас? Някакви крадци?... И птица не прехвърква наоколо. Да не говорим за човек.“ Пътеката, на която стояха, водеше към централната сграда; от двете ѝ страни от десетилетия растеше подивял чемшир, увит на места около някой дебелоствол бук или бор, пълзеше по тях със същата упоритост, както дивата самобайка по дебелите стени на наподобяващата кърпича сграда, така че в целия „замък“ (както го наричаха по тези места) имаше ня-

какво няма униние, тъй като – макар горната част на фасадата да стоеше все още свободна – съвсем очевидно бе, че още няколко години, и няма да може да устои повече на безмилостните атаки на растителността. От двете страни на широкото стълбище, което водеше към огромния отвор на едновременния централен вход, някога бе имало две „статуи на голи жени“ и първата работа на Футаки, в чието съзнание се бяха врязали дълбоко още преди години, бе да ги потърси наоколо, ала напразно, сякаш земята ги беше погълнала. Безпомощни, с широко отворени очи, безмълвно се заузкачвах нагоре по стълпалата, тъй като едва-едва подаващият се от мрака занемял „замък“ – макар че мазилката по фасадата съвсем бе опаднала и се виждаше, че разклатената кула няма да издържи поредната буря, да не говорим за пусто зейналите отвори на прозорците – все още пазеше следите от някогашния блясък и достойнство, в защита на чийто отвъден порядък всъщност бил построен някога. Щом пристигнаха, Шмитова без колебание мина под свода на централния портал и трогната, без капчица страх обходи кънтящото празно помещение; очите ѝ посвикнаха с тъмнината, така че когато стигна до по-малката зала вляво, вече умееше ловко да заобикаля ръждясалите машини и части, подло притаени по изпотрошените гледжосани плочи или върху съвсем изгнилия дървен под, както и навреме да се заковава пред дупките, които Футаки помнеше така ясно. Останалите я следваха на около осем-десет крачки разстояние и обхождайки така студените и проветриви помещения на изоставения мъртъв „замък“, току поспираха до отвора на някой прозорец и гледаха навън заплашително буренясалия парк, и без да ги е нея за умората, на кратката светлина на кибритените клечки разглеждаха все още запазените тук-таме, макар и госта изгнили, красиви дърворезби по вратите и по прозорците, застиналите фигури на релефите, които личаха над тях, ала най-голямо прехласване предизвика някаква паднала на една страна печка с изключително „усукани“ медни инкрустации, по която напълно слисаната Халичова бе изброила тринайсет змейски глави. От безмълвната залисия ги извади пискливият глас

на Кранерова, която, изправена на яките си крака в средата на залата, се провикна недоумяващо: „Че как са могли да го отоплят всичко това тия хора?!“ И понеже във въпроса се таеше и самият отговор, думите на Кранерова бяха приети с одобрително ръмжение; после се върнаха в първата зала и като поспориха известно време (най-вече Шмит се речеше на Кранер: „Точно тук? На най-голямото течение? Генуално, господин началник...“), приеха предложението на Кранер, тоест „Най-добре да спим тук тая нощ. Вярно, че има течение и какво ли не, ама какво ще стане, ако Йеремия пристигне преди да стане светло? Как по дяволите ще ни открие из целия този лабиринт?“, след това излязоха навън до колите, за да подсилят брезентите за през нощта, ако се усили гъждът или излезе по-силен вятър, като се върнаха, кой с каквото си имаше – чувал, одеяло, юрган – се опита да си направи временна постеля. Ала докато да се настаният всички върху грините си, докато да се позатоплят малко от гъха си под одеялата, сънят взе че избяга от очите им заради голямата умора. „Ама не мога да го разбера съвсем Йеремия – проговори в тъмното Кранер. – Ако може да ми го обясни някой това... Беше си човек като нас, каквото му на сърцето, това му и на устата, само дето по-добре му сечеше пипето. А сега? Като някакъв господин от голямото добрутро!... Не е ли така?“ Настъпи дълга тишина, после Шмит добави. „Кое то си е истина, истина е, много беше странно. Какви са тия лайна, дето ги забъркваше? Видях аз, че иска нещо, ама отде да знам какво ще излезе накрая?... Да бях разбрал още отначало, че иска точно това, дето и ние, щях да му кажа още тогава, да не се хаби...“ Директорът на училището се размърда на мястото си и неспокойно се загледа в тъмнината. „Защото, моля ви се, ама това вече беше прекалено, че тъй сме били виновни, че иначе сме били грешни, и Ещике, та Ещике! Сякаш мога да имам нещо общо с това деградирало хлапе! Само като му чуех името и ми кипваше кръвта! Какво е това Ещике? Име ли е това? Как може да се обърнеш така към едно дете «Ей, Ещике...»? Като в кабаре, моля ви се. А то момиченцето си имаше свястно име, Ержи, ама нали сме с претенции, моля

ви се. Бащините му претенции, те го съсипаха това дете. Ами аз?! Ние?! Отгоре на това, аз направих всичко, за да го изправа на крака това момиченце!... Казах ѝ на оная вещица, когато го доведоха от помощното, че срещу известна отплата ще го оправа детето, само да ми го праща всяка сутрин. Ама не и не. На тая хитра усойница ѝ се досвидяха и тия няколко форинта за нещастното! А после аз съм бил виновен! Направо си е за смях, моля ви се.“ „По-тихо! – изшътка Халичова. – Мъжът ми вече спи! Свикнал е на тишина!“ Ала Футаки все едно не я чу. „Каквото ще става, да става. То ще проличи какво е искал Йеремия. Утре всичко ще е ясно. Още тая нощ. Вие можете ли да си представите?“ „Аз мога – отвърна директорът на училището. – Видяхте ли стопанските сгради? Има поне пет. Там ще бъдат, обзалагам се, различните работилници.“ „Работилници ли?... – запита Кранер. – Какви работилници?“ „Откъде да знам... Мисля, че... ами и такива, и онакви – всякакви. Какво толкова разпитвате?“ Халичова пак повиши тон. „Няма ли да престанете най-сетне? Така човек не може да си почине!“ „Добре де – ягоса се Шмит. – Само разговаряме.“ „Споглед мен – продължи Футаки замислено – точно обратното ще бъде. Стопанските сгради ще получим като жилища, а тук ще са работилниците.“ „Пак с тия работилници... – не преставаше Кранер. – Какво ви става? Всички ли ще ставате техници? Футаки мога да го разбера, ама вие? Вие какво ще правите? Директор на работилница?“ „Я да оставим, моля ви се, тия безсолни шеги! – рече хладно директорът на училището. – Не вярвам, че моментът е подходящ за подобни тъпи вицове! И от къде на къде ще обиждате?! Ама моля ви се!“ „Заспивайте вече, раги Бога!... – простена Халич. – Наустина не мога да заспя така...“ За няколко минути настъпи тишина, но не продължи дълго, понеже някой случайно се изпусна. „Кой беше?“ – хилейки се запита Кранер и ръгна лежащия до него Шмит. „Я ме оставете на мира! Не съм аз!“ – запротестира ягосан той и се обърна на другата страна. Кранер обаче не мирясваше. „Какво става, май никой не смее да си признае, а?“ Халич – направо загъхан от нерви – се надигна и го обърна на молба. „Моля ви се,

аз... всичко си признавам... Само мълкнете най-сетне..." И тук разговорът наистина беше прекъснат и след няколко минути вече всички спяха дълбоко. Някакво гърбаво човече със стъклено око преследваше Халич, след безброй препяствия той най-сетне успя да избяга в някаква река, ала положението му ставаше все по-бенадеждно, понеже щом се погледеше от водата, за да си вземе въздух, човечето незабавно го халосваше по главата с някакъв ужасно дълъг прът и му кресваше с пресипнал глас: „Сега ще си платиш!“ Кранерова чу шум навън, но не можа да се сети от какво ще да е. Навлече едно кожухче и се отпрати към машинното. Вече бе стигнала почти до шосето, когато я обзе лошо предчувствие. Обърна се и видя как пламъци ближат покрива на сградата. „Подпалките! Оставих вън подпалките! Боже мили!“ – извика ужасена. Хукна обратно, ала напразно се опитваше да вика за помощ, другите сякаш земята ги бе погълнала; тресейки се от страх, тя се втурна в сградата, за да спаси каквото може. Изтича най-напред в стаята и бързо грабна скритите под завивките пари, прескочи през горящия праг и се втурна в кухнята, Кранер седеше на масата като че ли нищо не се е случило, спокойно си похапваше: „Йошка, да не си полудял? Къщата гори!“ Кранер дори не помръдна... Кранерова видя, че пламъците обхващат и пердетата „Бягай, безумецо, не виждаш ли, че ще рухне върху нас?!“ Изскочи от къщата и седна отвън, и страха, и треперенето – мина ѝ всичко, направо се наслаждаваше, като гледеше как всичко изгаря без да остане и шушка. Даже показваше на Халичова, която стоеше до нея: „Вижте колко е красиво! Такъв прекрасен ален цвят в живота си не съм виждала!“ Под краката на Шмит се раздвижи земята. Сякаш вървеше из мочурище. Стигнатамдо едно гърво качи се на него, ала усети, че и то започва да потъва... Лежеше на леглото и се опита да смъкне нощницата на жена си, тя се разпищя, а той пък ѝ се нахвърли, нощницата се скъса, Шмитова се обърна към него, изсмя се, а пъпките на огромните ѝ гърди бяха като прекрасни рози. Вътре бе ужасно горещо, вода се лееше от тях. Погледна през прозореца: валеше гъжд, Кранер тичаше към къщи с картонена кутия в ръката, извед-

нъж гъното ѝ се отвори и всичко се разсипа по земята, Кранерова с все сила му викаше да бърза, така че не можа да събере и половината от онова, което се бе разпиляло, и реши да се върне после. Някакво куче го връхлетя уплашено извика и ритна животното по муцуната а то скимтейки се сви и си остана там на земята. Не се сдържа и го ритна още веднъж. Коремят на кучето бе мек. Директорът на училището изтерзан и засрамен уговори някакво човече с протрит костюм да иде с него. Знаел едно изоставено място оня тръгна с него като човек който не може да откаже той пък едва издържаше и като стигнаха до изоставения парк взе да го побутва за да стигнат по-бързо до една каменна пейка обградена от гъст храсталак. Накара човечето да легне а той му се нахвърли. Целуна го по врата но в този момент по застланата с бял чакъл пътека която водеше до каменната пейка се загадоха неколцина лекари с бели престилки. Той засрамено им махна че вече си тръгва ама след това обясни на единия лекар че нямамо къде да отидат защото не могат да го разберат това и да го вземат предвид и взе да топи срамежливото човече защото вече направо се отбръщаваше от него ама колкото и да шареше с поглед наоколо то сякаш бе потънало в земята докторът го погледна с презрение в очите после махна уморено и принудено Халичова миеше гърба на Шмитова окачената на ръба на ваната бреница се плъзна във водата като змия ухилената глава на някакъв си хаймана се показа през прозореца. Шмитова ѝ каза че стига толкова кожата ѝ направо пламти от многото търкане ама Халичова я натисна обратно във ваната и продължи да ѝ мие гърба понеже все повече се страхуваше че Шмитова е недоволна от нея после сърдито ѝ викна да те ухапедано пепелянка и седна да плаче наръбана ваната а в прозореца видя пак ухиления хаймана Шмитова бептица летешеси щастливо измечните облаци видячетам долу някой ймаха спуснасе итогававече чу виковетена Шмитзащоне сисготви ламръсницоведнага слизай долу аматяпрелетянадего иму изчу руликадоутре нямадаумрешотглаг чувствашекак слънцетогрее гърбайШмитсепояви изведнъж донейПрестаниведнага чувашлиаматя нему-

обърна внимание слезениско искашейседахванебуболечка фу-
такигоударихапорамотосжелязо Неможешеданомръдне бе-
вързансвъжетазаедногърво напънасеусетиче въжетопог-
давапогледна, рамотосидългарана зеешетам отместипог-
леднеможешеданонесегледката седешенаединбагер лопата-
таму копаешеоогроментрап дойденякакъв човекиказа побър-
зозащотоповечебензиннедавамкактоудасе молишнапразно
копаешетрапавечносесрутваше про пр пробвашенаново ама-
напразноитогавазаплака седешенапрозорецанамашинното
инезнаешекаквостава съмвалисеулимръква ивсичкототова
всенямакрай седешебездазнаекаквостава навъннесепроменя-
шенищо неставашенитоденнитонощсамонепре къснато-
съмвашеулимръкваше

IV. Възнесение? Кошмар?

Като се скриха зад завоя и най-сетне загубиха от пог-
лед висналите пред вратата на кръчмата хора, които им
махаха, оловната му умора в миг се изпари, не усещаше до-
ри мъчителното желание да заспи, което – колкото и да му
се съпротивляваше – преди малко направо го бе оковало за
стола до нафтовата печка, защото почти от момента, ко-
гато снощи Йеремия му съобщи онова, на което и насън не
се надяваше („Хайде, говори с майка си. Можеш да дойдеш с
мен, ако имаш желание...“), очите му не се затваряха, цяла
нощ се въртя в леглото, да не би да пропусне уговорената
за сутринта среща; ала сега, когато вече виждаше пред се-
бе си губещия се в мъгла и мрак път, който разсичаше без-
крайността, силите му направо се удвоиха и почувства, че
най-сетне пред него „е разтворил обятия големият свят“ и
оттук нататък, каквото ще да става, ама ще издържи. И
колкото и да бе голямо желанието му да гаде по някакъв
начин израз на тоя си порив, все пак успяваше да се овладее
и равнявайки неволно крачки по своя маестро, следваше го
дисциплинирано, горейки с треската на избраник, понеже
знаеше, че ще бъде на висотата на поставената му задача,
само ако не се гържи като сополиво хлапе, а като мъж – да

не говорим, че такъв един необмислен изблик на чувства само ще накара вечно мърморещия Петрин да му отпрати някоя от ироничните си забележки, а това – да го засрамят пред Йеремия макар и веднъж – по никои начин не би го преживял. Ясно му беше, че е най-добре да го следва предано във всяко отношение, защото ще се предпази от изненадите; наблюдаваше преди всичко характерните му движения, елегантния ритъм на широките му крачки, особената горда стойка на главата, предупредително-заплашителната траектория на десния му показалец в паузите, преди да прозвучат знаменателни думи, и дори се стараеше да усвои и най-трудното – снизходителната интонация на Йеремия, плътната тишина, с която разделяше отделните части на речта си, да попие строгостта на тягостно кълтящите изречения и да улови непогрешимата му увереност, благодарение на която успяваше винаги с нечовешка точност да завърши мислите си. Нито за миг не сваляше очи от леко превития гръб на Йеремия и от тясната периферия на шапката му, която – за да не го бие гъждът в лицето – бе нахлупена ниско над челото му, а като видя, че маестро, без да им обръща ни най-малко внимание, напрегнато размислява върху нещо, продължи да върви мълчаливо със сурово смръщени вежди, тъй като му се щеше и той, съсредоточавайки и собственото си внимание, да допринесе формиращата се в главата на Йеремия мисъл час по-скоро да попадне в целта. Петрин си човъркаше ухото от немай-къде, защото, като видя напрегнатото изражение на съратника си, и той не посмя да наруши тишината, ама колкото и да правеше знаци с очи на „хлупето“, поставяйки по този начин прегради и пред себе си („Нито гък! Сега мисли!“), въпросите така яко го бяха стиснали за гръкляна, че – отначало само загъхвайки се, а след това свистейки и прохърквайки – вече едва си поемаше въздух, докато накрая и Йеремия забеляза героизма на задушавания се край него Петрин, сви кисело устни и се смили. „Кажу, де! Какво искаш?!“ Петрин въздъхна, облиза напуканите си бърни и бързо-бързо взе да премигва. „Маестро! Ще се посера от страх! Как ще се измъкнем сега?!“ „Направо щях да се учудя – забеляза жлъчно

Йеремия, – ако нямаше да се посереш. Малко хартия да ти дам?“ Петрин завъртя глава. „Не е шега тая работа. Хич не ми е до смях...“ „Млъквай.“ Йеремия гледеше нагменно губещия се в далечината път, пъкна цигара в крайчеца на устата си и без да намали ход или да поспре, я запали. „Ако ти кажа, че точно това е, което чакахме – заяви самоуверено и загледа Петрин право в очите, – ще мирясаш ли?“ Другарят му неспокойно удържа погледа му, после наведе глава, спря, потъна в мисли, а когато отново настигна Йеремия, бе обхванат от такава нервност, че едва успя да измъкне: „Ка... кака... какво ти се върти из главата?!“ Ама оня не му отговори нищо, оглеждаше пътя със загадъчна физиономия. Измъчван от лоши предчувствия, Петрин се мъчеше да намери обяснение за тази дълбокомислена тишина, после – макар дълбоко в душата си да знаеше, че е напразно – се опита да преготови непредготвителното. „Слушай какво! Бил съм ти другар и ще си остана такъв и в добро, и в зло! На каквато и да е цена! Дори се заклевам до края на жалкия си живот да не правя нищо друго освен едно: да карам да ти пада на колене всеки, който посмее да се появи пред теб с шапка на глава! Ама... недей да правиш щуротии! Поне веднъж ме послушай! Послушай добрия стар Петрин! Да се омитаме веднага! Мятаме се на първия влак и дим да ни няма! Защото ще ни поупукат, ако разберат!“ „И дума да не става – махна подигравателно Йеремия. – Ще подкрепим упоритата и отчаяна борба в защита на човешкото достойнство... – Вдигна прочутия си показалец и се заклани на Петрин – Клепоухи! Дошло е нашето време!“ „Горко ми! – простена Петрин, който сякаш видя да се оправдават най-лошите му предчувствия. – Винаги съм си знаел! Винаги съм вярвал, че ще дойде нашето време! Уповавах се... вярвах... надявах се... И ето на! Докъде я докарах!“ „Ама какво се правите на палячо?! – намеси се изотзад »хлупето«. – Вместо да се радвате и да вземете най-сетне нещо насериозно!“ „Аз ли?! – изсумтя Петрин. – Толкова съм щастлив, ама толкова, че за малко да ми потекаат лизгите... – Скърцайки със зъби, вдигна поглед към небето, а после взе да клати глава в негоумение. – Кой ще ми каже къде съгрехих? Някого да съм

засегнал?! Да съм казал лоша дума?! Умолявам те, маестро, поне от уважение към преклонната ми възраст! Виж ми побелялата глава!“ Ала Йеремия бе неумолим: пропусна край ушите си коленопреклонните думи и изрече със загадъчна усмивка: „Мрежата, клепоухи... – При тази дума Петрин вдигна глава. – Разбра ли сега? – Спряха, спогледаха се, Йеремия се понаведе напред. – Голямата паяжина на Йеремия, която обхваща цялата страна... Просветва ли вече нещо в закърнелия ти мозък? Ако някъде... трепне... нещо...“ Петрин взе полека-лека да живва, в началото за един кратък миг по лицето му се плъзна нещо като усмивка, а после в топчестите му очи блесна съучастническа светлинка, ушите му се зачервиха от вълнение и цялото му същество постепенно бе овладяно от силни чувства. „Ако някъде... трепне... нещо... Май започвам да стоплям... – прошенна разтърсен. – Направо... фантастично, ако... тъй да се каже...“ „Видя ли – кимна хладно Йеремия. – Първо помисли и след това започвай да скимтиш.“ „Хлапето“ наблюдаваше сцената от почетно разстояние, но се осланяше на острия си слух: думица не пропусна и понеже засега и бъкел не разбираше от всичко това, бързо си повтори чутото, за да не го забрави; извади цигара, полека, без да бърза запали и, както правеше и Йеремия, изпусна дима на тънка струйка, със свити устни. Не отиде при тях, а както и досега, ги следваше на осем-десет крачки разстояние, чувстваше се все по-засегнат, че маестроото въобще „не си прави труда да го въведе в цялата тази работа“, а пък сигурно знаеше, че той – за разлика от вечно заяждащия се Петрин – душата си дава за него и се е заклел пред себе си в безусловна вяроност. И причиненото от обидата терзание край немаше, в душата му се надигаше огорчение, защото вече виждаше, че Йеремия не го удостоява дори и с дума, не и не! Въобще не го забелязва, сякаш „не е тук“, сякаш това, че „Шандор Хоргош, който все пак не е кой да е, е на неговите услуги“, не означаваше нищо, ама нищо... От нерви разочовърка една грозна пъпка на лицето си и когато бяха стигнали почти до разклонението за Поштелек, не издържа повече, хукна след тях, застана пред Йеремия и разтреперан от гняв, из-

вика: „Така няма да вървя повече с вас!“ Йеремия го изгледа недоумяващо. „Моля?“ „Ако нещо не ви харесва, моля да ми кажете! Кажете, защото, ако ми нямате доверие, аз си отивам!“ „На тебе пък какво ти става?“ – кипна Петрин. „Нищо не ми става! Само ми кажете трябва ли ми аз или не! Откак сме тръгнали, една дума не сте ми казали, все Петрин, Петрин, та Петрин! Камо не можете без него, тогава защо ме повикахте?!“ „Я, чакай, чакай – спря го спокойно Йеремия. – Струва ми се, че почвам да разбирам. Слушай сега какво ще ти кажа, защото още веднъж няма да повтарям... повиках те, защото имам нужда от един направен младеж като теб. Ама само ако отговаряш на следните условия. Първо: говори само когато те питам. Второ: възложи ли ти нещо, старай се да го направиш както трябва. Трето: отучи се да ми държиш такъв език. Засега аз решавам какво да ти кажа и какво не. Ясно ли е?...“ „Хлапето“ се сви и наведе очи. „Да. Аз само...“ „Никакво аз само! Дръж се като мъж... Освен това... Знаем възможностите ти, синко. Вярвам, че ще се окажеш достоен... Хайде, да тръгваме!“ Петрин гружески потупа „хлапето“ по рамото, после ръката му остана там и го задърпа. „Знаеш ли бе, Перко такъв, че аз като бях като тебе, и гък не смеех да кажа, имаше ли наоколо някой по-възрастен! Онемявах, като гроб! Защото тогава немаше шест-пет! Ама днес! Какво знаете вие за... – Изведнъж спря. – Какво е това?“ „Кое?“ „Ами тоя... шум...“ „Аз нищо не чувам“ – рече „хлапето“, без да разбира нищо. „Как така не чуваш? И сега ли?“ Ослушваха се с притаен гъх, на няколко крачки пред тях и Йеремия се бе заковал неподвижно. Стояха на разклона за Поштелек, гъждът тихо ръмеше, жива душа не се мяркаше, само в далечината кръжеше ято врани. На Петрин му се струваше, че чува шума някъде... отгоре, и посочи нямо към небето, ала Йеремия поклати глава. „По-скоро оттам...“ – и кимна към града. „Кола?...“ „Не знам“ – отвърна неспокойно маестроото. Не помръдваша. Бученето нито се усилваше, нито отслабваше. „Да не е някакъв самолет...“ – обади се неуверено „хлапето“. „Не. Не вярвам... – рече Йеремия. – За всеки случай... ще съкратим пътя. Ще вървим по разклона за Поштелек до Вейнкхаймс-

кия замък и там ще прогължим по стария път. Хем ще спечелим поне четири-пет часа..." „Знаеш ли каква кал има на там?!“ – запротестира разгорещено Петрин. „Знам. Ама тук нещо не ми харесва. По-добре да тръгнем по другия път. Там сигурно няма да срещнем никой.“ „Какво имаш предвид?“ „Откъде да знам? Да вървим.“ Напуснаха шосето и поеха за Поштелек. Петрин неспокойно поглеждаше назад и нервно шареше с поглед из околността, но нищо не видя. Вече бе готов да се закълне, че шумът идва отгоре. „Ама не е самолет... По-скоро сякаш на църковен орган... А, глупости.“ Спря, навее се и опрян на едната си ръка, почти долепи ухо до земята. „Не. Абсолютно сигурно, че не е. Направо да се побърка човек.“ А бученето не спираше. Нито се приближаваше, нито се отдалечаваше. И колкото и да се ровичкаше из паметта си, не можа да го оприличи на нищо. Нито на шум от кола, нито на бръмчене на самолет, нито на небесен тътен... Обзе го лошо предчувствие. Непрокойно въртеше глава ту насап, ту натам, сякаш надушваше опасност във всеки храст, зад всяко нефелно гърво, в зеленясалите крайпътни канавки. А най-страшното бе, че не можеше да установи дали отблизо или отдалече ги дебне това... нещо... С гложещо погрознение се обърна към „хляпето“. „Я кажи! Ти ял ли си гнеска? Да не ти куркат червата?“ „Стига с тия глупости, Петрин! – викна, изопнат от напрежение Йеремия. – И не си влачи краката“. Бяха на около триста-четиристотин метра от разклона, когато, наред с бездруго потискащото и непрестанно бучене, забелязаха още нещо странно. Пръв го зърна Петрин, не можа да продума, само измуча и няма, с изсочили от орбитите си очи посочи нагоре. Вдясно от тях, на петнайсет-двайсет метра над мъртвата, мочурлива земя потрепваше прозрачен бял воал, нежно се люлееше и бавно и тържествено се спускаше надолу. Още не бяха се съвзели от изненадата, когато смаяни видяха как в мига, в който докосна земята, „воалът“ се стопява без следа. „Някой да ме оцупе!“ – простена Петрин и невярващо разклати глава. От изумление, „хляпето“ остана със зяпнала уста, ама после, като видя, че нито Йеремия, нито Петрин могат да кажат нещо, отбеляза

нахакано: „Какво, да не би да не сте виждали мъгла?“ „Ти на това мъгла ли му викаш?! – избухна нервно Петрин. – Я не дрънкай глупости! Главата си залагам, това трябва да е някакво... такова... венчално було... Маестро, имам лошо предчувствие...“ Йеремия гледеше смаяно мястото, където преди малко се бе спуснал воалът. „Това е някакъв виц, Петрин. Я се стегни и кажи нещо!“ „Вижте! Вижте!“ – извика „хляпето“. И недалеч от предишния им показа още един бавно спускащ се воал. Омагьосани гледаха как и той докосва земята, а после – наистина като мъгла – се стопява... „Да се махаме оттук, маестро! – предложи Петрин с разтреперан глас. – Като гледам, след малко ще започнат и камъни да падат от небето...“ „Трябва да има някакво обяснение! – рече твърдо Йеремия. – Само да знаех какво, по дяволите!... Не може да сме се побъркали едновременно и тримата!“ „Ако Халичова беше тук! – отбеляза ухилено „хляпето“. – Веднага щеше да каже какво е!“ Йеремия вдигна глава. „Моля?“ Замълчаха. „Хляпето“ смутено сведе очи. „Само така казах...“ „Знаеш ли нещо?“ – стрелна го с въпрос изплашеният Петрин. „Аз ли? – разхили се то. – Че откъде ще зная? Глупости говоря...“ Вървяха мълчаливо и не само Петрин, а и Йеремия си помисли дали няма да е по-добре незабавно да тръгнат обратно; ала никой от тях не се реши, защото откъде да бяха сигурни, че връщането наистина е свързано с по-малко риск... Ускориха крачка и сега вече и Петрин не протестираше, то ако зависеше от него, начаса би търтил да бяга, без да спира докато не стигне в града; така че когато се подаде запуслялата сграда на Вейнкхеймския замък и Йеремия предложи да си починат малко („Не си чувствам крака... Ще запалим огън, ще хапнем нещо, ще се поизсушим, след това ще прогължим...“), отчаяно се развика. „Само това не! Нито за минутка не мога да стоя на едно място! След всичко това?“ „Недей да пълниш гащите – успокои го Йеремия. – Много сме уморени. Вече два дни почти не сме спали. Имаме нужда от малко почивка. Чака ни дълъг път.“ „Добре, ама върви ти напред!“ – услови се Петрин и набирайки малко храброст, запристъпя на десетина крачки след тях; сърцето му се беше качило в гърлото, не

си направи труда дори да отвърне на подигравките на „хлаето“, което, виждайки спокойствието на Йеремия, се бе поотпуснало, и се направи да го удостои с отличие „за проявена храброст“... Изчака, докато те двамата завият по пътеката за замъка, и се промъкна предпазливо след тях, въртейки главата си на всички страни, ала когато застана срещу централния вход на развалината, силите го напуснаха и макар да видя как Йеремия и „хлаето“ приклегнаха бързо зад един храст, той самият не можа да се отдръпне от пътеката. Отнякъде – дали откъм замък? или от почернелия и подгизнал парк? – ясно се чуваше весел и звънък смях. „Ще полудея. Чувствам го.“ От страх по челото му изби пот. „Същински пъкъл! Къде се заврехме?“ Затаи гръх и с напрегнати до пръсване жила – странишком! – успя да се примъкне зад един храст. Бликацията кикот се усили отново, все едно някаква развеселена компания се заливаше от смях, сякаш нямаше нищо по-естествено от това, едно безгрижно общество да прекарва времето си в забравената от бога местност в тоя гъжд, студ и вятър... А пък тоя кикот... така странно звучеше... Студени тръпки го побиха. Хвърли поглед към пътеката и преценявайки момента за подходящ, се втурна в бесен бяг, намери се за миг при Йеремия, както през войната, когато човек притичва от единия до другия окоп с риск за живота си, защото цялата околност е под огнения обстрел на противника. „Куме... – прошепна с гъгнещ глас и се свря край приклегналия Йеремия. – Какво става тук?!“ „Нищо не виждам – отговори той тихо, спокойно, с огромно самооблагане, без да сваля очи от парка на някогашния замък. – Ама сега ще стане ясно.“ „Не! – простена Петрин. – Не ща да става!“ „Сякаш гуляят...“ – обади се „хлаето“ възбудено и нетърпеливо, понеже едва изтрайваше вече на желанието маестроото да му възложи нещо. „Тук? – смънка Петрин. – В тоя гъжд?... Накрай света?... Маестро, да се омитаме докато не е станало късно!“ „Млъкни най-сетне, че не чувам нищо!“ „Аз чувам! Чувам! И точно затова казвам, че...“ „Тихо де!“ – прогърмя Йеремия. В парка, където дъбовете и орехите, чемширът и цветните лехи бяха потънали в бурени, не се виждаше ни-

какво движение, ето защо Йеремия реши – тъй като оттук се виждаше само едната му част – предпазливо да се промъкнат по-напред; хвана за ръка дърпащия се с все сила Петрин и влачейки го след себе си, двамата се довякоха до главния вход, оттам завиха надясно и на пръсти се придвижиха покрай стената. Йеремия вървеше напред и като стигна до ъгъла на сградата, внимателно огледа задната част на парка; за миг застина и бързо гръпна главата си. „Какво има?! – прошепна Петрин. – Да бягаме ли?“ „Виждате ли онази съборетина там? – попита Йеремия глухо и посочи към полусрутена постройка, която беше на една линия с тях. – Бегом натам. Един по един. Първо аз, после ти, Петрин. И накрая ти, хлапе. Ясно ли е!“ И се затича приведен към някогашната лятна къща. „Аз не! – стенеше Петрин с мътни очи. – Това са поне двайсет метра! Ще ме направят на решето!“ „Хайде!“ – „хлаето“ блъсна грубо Петрин и понеже ударът го свари съвсем неподготвен, след няколко крачки той загуби равновесие и плъсна в калта. Бързо скочи, после отново се хвърли на земята и пълзейки като гущер, стигна при другаря си в лятната къща. От страх известно време не смееше да вдигне поглед и закрил очите си с ръце, остана да лежи неподвижно на земята; едва след като проумя, че по божия милост все още е сред живите, събра смелост, надигна се и през една пролука надникна към парка. Разстроените му и без това нерви не можаха да понесат гледката. „Лягай!“ – изпищя и отново се хвърли на земята. „Не крещи, говедео такова! – скара му се Йеремия. – Само да чуя още един звук и ще те удуша!“ В задната част на парка пред три оголели дъба с огромни стволове, на малка полянка... увито в прозрачен бял воал... лежеше мъничко телце. Нямаше и трийсет метра дотам, различаваха дори и лицето, незабулената му част; и ако и тримата не бяха убедени, че това е невъзможно, ако не бяха я сложили собственоръчно в грубия ковчег, скован от Кранер, направо щяха да се закълнат, че виждат сестричката на „хлаето“, с восъчно бледо лице, с навита на масури огненочервена коса, както си спи кротичко... Вятърът повдигаше от време на време краищата на булото, дъждът тихо миеше мъртвото тяло, а

трите стари дъба така скърцаха, като че ли след миг щяха да паднат... Край трупа нямаше жива душа... само този слагък и звънък смях, този изгив кикот звучеше отвред, тази весела музика от безгрижни и палави звуци... „Хлапето“ се бе вторачило неподвижно в полянката, не можеше да се разбере от какво се страхува повече, дали от това, че тук вижда снежнобяло и чисто, отпуснато в ужасяващо спокойствие, окаляното, застинало в гърч тяло на сестричката си, или от това, че изведнъж може да се раздвижи, да стане и да тръгне към него; краката му трепереха, пред очите му всичко притъмня, паркът, дърветата, замъкът, небето, само тя грееше все по-болезнено, все по-ярко, простряна по средата на малката полянка. В настъпилата внезапно тишина, в дълбокото безмълвие, в което дори и дъждовните капки се разбягваха безшумно по земята, имаха чувството, че са оглушали, защото за усещане – усещаха, ала не чуваха нито бученето на вятъра, нито странния топъл полъх, който ги докосна леко, но на него все пак му се стори, че чува как непрестанното бучене и звънливият смях изведнъж се заменят със заплашителни стенания и хъркания, и сякаш виждаше как вече идват за нея, и тогава закри с ръка очите си и се разтърси от плач. „Виждаш ли?“ – прошепна Йеремия вкаменен и така стисна ръката на Петрин, че пръстите му побеляха. Около тялото се изви вятър и в абсолютната тишина ослепително бялото тяло взе неуверено да се издига нагоре... като стигна до върха на дъбовете, изведнъж се позалюля, поклащайки се взе да се снисшава и пак се приземи в средата на полянката. Безплътните гласове взеха да се жалват яростно, като някакъв недоволен хор, който е претърпял неуспех не по своя вина. Петрин дишаше тежко. „Вярваш ли го това?“ „Опитвам се“ – рече Йеремия смъртноблед. „Откога ли се опитвам? Децето е умряло поне от два дни.“ „Петрин, навярно за пръв път в живота си чувствам, че ме е страх.“ „Куме... може ли да попитам нещо?“ „Казвай.“ „Според теб...?“ „Според мен?“ „Според теб... такава... дали има и пъкъл?...“ Йеремия преглътна дълбоко. „Кой знае. Може би.“ Изведнъж отново настъпи тишина. Само бученето се усили малко. Трупът от-

ново започна да се издига, на около два метра над полянката потрепна, после се устреми с невероятна скорост нагоре и бързо се изгуби сред неподвижните и мрачни облаци. През парка профуча вятър, дъбовете потрепераха, проскърца дори и лятната къща, чуха звънливи и ясни гласове да кънтят тържествено над главите им, после и те бавно изчезнаха и не остана нищо друго освен няколко спускащи се полека парчета от воал, дрънченето на керемидите по поруления покрив на замък и трясъкът на откованите тенекиени улеи, които се удряха в стената... Минути наред гледаха неподвижно полянката, но тъй като нищо не се случи, полека-лека взеха да идват на себе си. „Май свърши“ – рече Йеремия и подхлъзна. „Много се надявам – прошепна Петрин. – Дай да го свестим това хлапе.“ Хванаха под мишници все още треперещото, свито на кравай гете и го изправиха на крака. „Хайде, стегни се – насърчаваше го Петрин, макар че и неговите крака бяха подкосени. – Няма нищо страшно.“ „Оставете ме на мира... – изхлипа »хлапето«. Пуснете ме!“ „Добре де, добре! Вече няма страшно!“ „Оставете ме! Никъде не ща да ходя!“ „Как така не щеш, я стига си ревал! Я виж, там вече няма нищо...“ „Хлапето“ отиде до пролуката и погледна към полянката. „Къде е... къде отиде?“ „Вдигна се, като мъгла“ – отвърна Петрин и се подпря на една изгадена от стената тухла. „Като... мъгла?“ „Като мъгла.“ „Хлапето“ отбеляза плахо: „Значи аз бях прав.“ „Точно така – обади се Йеремия, след като най-сетне спря да хълца. – Признавам, ти беше прав.“ „Ама... вие какво... вие видяхте ли нещо?“ „Само мъгла – каза Петрин, втренчи се пред себе си и поклати горчиво глава. – Накъдето погледнеш, все мъгла.“ „Хлапето“ погледна неспокойно към Йеремия. „Ама... тогава какво беше?“ „Треска – отвърна Йеремия, бял като стена; гласът му бе толкова немощен, че „хлапето“ неволно се наведе към него. – Изтощени сме. Особено ти. Няма какво... да се чудим толкоз.“ „Ни най-малко – присъедини се Петрин. – В такива случаи на човек му се привижда какво ли не. На фронта ми се е случвало всяка нощ да ме гонят вещици, възседнали метли. Сериозно.“ Продължиха по пътеката и дълго време вървяха безмълвно по пътя

за Поштелек, заобикаляйки дълбоките понякога до глезен локви, ала колкото повече приближаваха стария път, който водеше право в югоизточната част на града, Петрин намираще за все по-тревожно състоянието на Йеремия. Виждаше се, че маестрото – аха! и ще се пръсне от напрежение, коляното му току се огъваше, неведнъж му се струваше, че още крачка, и ще рухне. Лицето му бе бледо, чертите му се бяха отпуснали, очите му стъклени се взираха в нищото. Слава богу „хлупето“ нищо не забелязваше, понеже от една страна се бе успокоило от гумите на Йеремия и Петрин („Ами че разбира се! Какво друго може да е освен треска! Трябва да се стегна, защото накрая ще вземат да ми се присмиват...“), а от друга, беше направо окрилено, че Петрин му възложи едва ли не разузнавателна мисия, като го сложи начело на колоната. Йеремия изведнъж спря и Петрин начаса се озова уплашен до него, за да му помогне, ако се наложи. Ала Йеремия отблъсна ръката на другаря си, обърна се срещу него и му кресна. „Пор такъв!!! Що не си ходиш на майната?! Писнало ми е от теб! Ясно ли е!!?“ Петрин бързо навее очи. Тогава Йеремия го хвана за яката, опита се да го повдигне, но не успя, и го блъсна грубо. Петрин загуби равновесие и след няколко стъпки се плъсна в калта. „Куме... – рече с умоляващ глас. – Не губи...“ „И ще ми отвърщаш, а?!“ – настърви се Йеремия, спусна се към Петрин, вдигна го от земята и го халоса с все сила по лицето. Стояха един срещу друг, Петрин го гледеше объркан и разколебан, а той изведнъж се отрезви, усети безкрайна умора, абсолютна пустота, смъртният напор на оная безнадеждност, която изпитва падналото в трапа животно, когато разбере, че спасение няма. „Маестро... – запелтечи Петрин. – Аз... не се сърдя...“ Главата на Йеремия клюмна. „Не се сърди, клепоухи...“...Тръгнаха пак, Петрин махна на „хлупето“, което ги наблюдаваше като побито: „върви, върви, няма нищо вече“, от време на време въздишаше тежко и си човъркаше ухото. „Аз съм евангелик...“ „Не си ли евангелист?“ – поправи го Йеремия. „Да де, да! Това исках да кажа... – хвана се за думата Петрин и облекчено въздъхна, че »най-трудното вече е минало«... – А ти?“ „Аз ли? Че аз дори

не съм кръстен. Сигурно са знаели, че и това няма да помогне...“ „Шшт! – взе да жестикулира »ужасено« Петрин и показа нагоре. – По-тихо!“ „Я стига, клепоухи... – рече горчиво Йеремия. – Сега вече е все едно...“ „На тебе може да ти е все едно, ама на мен не ми е! Само като си помисля за казаните с катран, и ми секва гръхът!“ „Другояче стоят нещата – обади се Йеремия след дълга тишина. – Какво като сме видели нещо сега, това още нищо не означава. Рай? Аг? Оня свят? Тъпотии. Сигурен съм, че само ни баламосват. Дори и безспир да ни работи въображението, пак не се приближаваме ни на йота до истината.“ От това Петрин окончателно се успокои. Вече знаеше, че „всичко е наред“, знаеше и какво трябва да каже, за да може другарят му окончателно да гоиде на себе си. „Недей да викаш поне! – изшътка. – Не ни ли стигаше досега?“ „Защото Божието проявление не е буквално, клепоухи. Той в нищо не се проявява. Не се показва. Няма го.“ „Аз съм набожен човек! – прекъсна го възмутен Петрин. – Имай поне към мен уважение, безбожнико!“ „Някаква грешка ще да е. Преди малко проумях, че между мен и буболечката, между буболечката и реката, реката и вика, който преминава над нея, няма разлика. Всичко е празно и безсмислено, действа под принудата на необходимостта и на една отвърдна и дива инерция, и само въображението ни, а не вечният провал на сетивата, ни изкушава с неизменната надежда, че ще съумеем да се измъкнем от трапа на мизерията. Няма спасение, клепоухи.“ „И това ми го казваш сега? – запротестира Петрин. – Точно сега? След като видяхме каквото видяхме?“ Йеремия направи горчива гримаса. „Точно затова казвам, че никога няма да се измъкнем. Много са изпитани нещата. По-добре да не се сили човек и да не вярва на очите си. Това е капан, Петрин. И ние винаги хлътваме в него. Когато си мислим, че се освобождаваме, само си оправяме катинарите. Много са изпитани нещата.“ Сега вече Петрин наистина се ядоса. „Бъкел не разбирам! Я не ми мъти главата! Говори ясно!“ „Хайде да се обесим, клепоухи – предложи тъжно Йеремия. – Поне ще му видим края. Ама все едно. Хайде да не се бесим.“ „Куме, тебе човек не може да те разбере! Я остави тая, за-

щото направо ще се разрева...“ Вървяха известно време мълчаливо, Петрин никак не можеше да миряса. „Знаеш ли къде ти е бедата, маестро? Че не си кръстен.“ „Може би.“ Бяха излезли вече на стария път, „хляпето“ оглеждаше околността, жадно за приключения, но освен дълбоките трапове, издълбани от колелата на летните каруци, не ги дебнеше друга опасност; над главите им понякога прелиташе ято грачещи врани, понякога гъждът се усилваше, а с приближаването на града сякаш и вятърът задуха по-силно. „А сега?“ – запита Петрин. „Моля?“ „Какво ще стане сега?“ „Как така какво ще стане? – рече със стиснати зъби Йеремия. – Кариерата ни е устремена право нагоре. Ако досега са ти казвали какво трябва да правиш, сега ти ще казваш. Ама точно същото. Дума по дума.“ Запавиха цигари и мрачно заизпускаха дима. Вече се смрачаваше, когато стигнаха югоизточните квартали на града, пресякоха запустелите улици, в прозорците светеше електричество, а зад тях мълчаливо седяха хора, навесени над пускащите пара чинии. „Хайде – каза Йеремия, когато стигнаха пред Хоремага. – Ще се отбием за малко тук.“ Влязоха в задимената и гушна кръчма, претъкапана до предел и след като пресякоха през смеещите се на висок глас и потънали в разпален спор групи камионджии, данъчни чиновници, каменари и студенти, застанаха в края на виещата се пред тезгяха опашка. Хоремагчията, който позна Йеремия още от вратата, пъргаво се затича към края на опашката и му каза: „Я, каква изненада! Кого виждат очите ми? Моите почитания! И на вас, шегобиецо! – Пресегна се през тезгяха, протегна ръка и попита тихо. – С какво да ви обслужа?“ Йеремия отговори хладно, без да удостоява с внимание протегнатата към него ръка. „Два пъти мешано и един малък шприц*.“ „Тъй вярно, господа – рече донякъде озадачен хоремагчията и гръпна ръката си. – Два пъти по сто мешано и един малък шприц. Ей-сегичка.“ Пъргаво изтича до средата на тезгяха, наля бързо питиетата и ги подаде услужливо. „Господата са мои гости.“ „Благодаря – рече Йеремия. – Как вървят работи-

* Вино с газирана вода (Бел.прев.)

те, Вайс?“ Хоремагчията отри в навитите ръкави на ризата си потното си чело, попремизвайки хвърли поглед наоколо и се наведе към лицето на Йеремия. „Избягали са конете от кланицата... – прошенна възбудено. – Така казват.“ „Конете ли?“ „Те, те. Току-що чух, че още не са успели да ги заловят. Цяло стаго коне, моля ви се. Тичат напред-назад из града. Така казват.“ Йеремия кимна, после вдигна чашите над главата си и се запромъква през тълпата, госта труг му струваше да стигне до Петрин и „хляпето“, които си бяха направили място край прозореца. „Донесох ти шприц, хлапе.“ „Благодаря, виждам, нали знаете.“ „Е, не беше трудно да се сетиш. Айде, наздраве!“ С една глътка преполовиха чашите, Петрин ги покани и всички запавиха. Йеремия усети някаква ръка на рамото си. „Добър вечер! Вие ли сте? Че как по дяволите попагнахте тук? Ама че се радвам!“ Край него бе застанало плешиво, ниско, зачервено като гомат човече и свойски протягаше ръка. „А, и прочутият шегобиец! Моите почитания!“ – обърна се към Петрин. „Как е при тебе, Том?“ „В пълен порядък, доколкото, нали, в днешно време! А вие? Има вече две, не!, поне три години, откак не съм ви виждал физиономистите! Нещо сериозно?“ Петрин кимна. „Доста.“ „Това е друго... – заоправдава се смутено плешивият и се обърна към Йеремия. – Чухте ли? Край със Сабо.“ „Ъх – измърмори той и гаврътна и остатъка. – Как е положението, Том?“ Плешивият се навеси над ухото му. „Получих жилище.“ „Така ли, честито. Друго?“ „Ами, животът си тече – отговори глухо Том. – Сега имаше гласуване. Знаете ли колко не отидоха? Хм. Можете да си представите. Знаем им на всичките имената. Всичко е тук.“ И се почука по челото. „Браво, Том – рече уморено Йеремия. – Виждам, че не си губите времето.“ „Че как иначе – разпери ръце плешивият. – Човек трябва да си знай мястото. Не е ли така?“ „Тогава, я се наредете на опашката и ни донесете по нещо!“ – обади се Петрин. Плешивият се наведе услужливо към тях. „Какво пият господата? Мои гости сте.“ „Мешано.“ „Ей-сегичка, само за минутка.“ За миг се озова на тезгяха, само махна на хоремагчията и вече се връщаше с пълните чаши в ръце. „За срещата ни!“ „Наз-

драве!“ – рече Йеремия. „Верни го гроб!“ – рече Петрин. „Казвайте сега! Какво ново натам?“ – запита Тот и ококори очи. „Къде натам?“ – погледна го въпросително Петрин. „А, само така казвам. Въобще.“ „А? Ами тъкмо идваме от едно възкресение.“ Жълтите зъби на плешивия лъснаха. „Петрин, хич не сте се променили! Ха-ха-ха! Идваме от едно възкресение? Добре, добре! Същият сте си!“ „Не вярвате, нали? – отбеляза кисело Петрин. – Ще видите, че ще ви стигне лош край. Не се обличайте много топло, ако усетите, че удря последният ви час!“ Тот се тресеше от смях. „Добре, господа! – премигна. Връщам се при моите хора. Ще се видим ли пак?“ „За съжаление, Тот – рече с натъжена усмивка Петрин – това е неизбежно.“ Излязоха от Хоремага и по булеварда, обграден от двете страни с тополи, тръгнаха към центъра на града. Вятърът свистеше в лицата им, гъждът ги шибаше в очите, а понеже палтата им се бяха затоплили вътре, сега се разтрисаха настръхнали. До Храмовия площад не срещнаха жива душа, даже Петрин отбеляза: „Какво става тук? Да не би да има полицейски час?“ „Не, есен е – тъжно рече Йеремия. – Сигнали са край печките и чак напролет ще станат оттам. Часове висят по прозорците, докато не се стъмни. Ядат, пият, понатиснат се в леглото, под юргана. После като усетят, че така повече не може, набият едно хубаво детето или ритнат котката и изкарат още някое време. Така вървят нещата, клепоухи.“ На централния площад ги спря някаква група. „Нищо ли не видяхте?“ – запита ги един гангалак. „Не, нищо“ – отговори Йеремия. „Нещо ако видите, веднага кажете. Ние чакаме тук за новини, тук ще ни намерите.“ „Добре. Довиждане.“ Няколко крачки по-нататък Петрин запита: „Може и аз да не съм съвсем в ред. Ама на тия да не би...? Щото иначе пък изглеждаха съвсем нормални. Какво трябваше да видим?“ „Конете“ – отговори Йеремия. „Конете ли? Какви коне?“ „Избягали са от кланицата.“ Стигнаха до края на безлюдната улица и завиха в посока към квартала Нагрманварош. На кръстовището на улица „Еминеску“ и Алеята ги видяха. Там, настред улица Еминеску, край един уличен шаграван пасяха поне осем-десет коня. По козината

им проблясваше слабата светлина на лампата и докато не забелязаха заглежданите в тях хора, кротко похрупваха трева; после изведнъж наостриха уши, единият изцвили и за миг изчезнаха в другия край на улицата. „Ти за кого си? – запита ухилено „хлапето“. „За себе си“ – отговори Петрин нервно. В кръчмата на Щайгервалд имаше само неколцина души, ама като влязоха и те се ометоха на бърза ръка; беше вече късно. Щайгервалд тъкмо човъркаше нещо телевизора, който бе монтиран в единия ъгъл. „Да му се не видяло и скапаният боклук!“ – проклинаше и дори не забеляза новопристигналите. „Добър вечер!“ – прогърмя Йеремия. Щайгервалд стреснато обърна глава. „Дал Бог добро! Ами вие?“ „Няма нищо страшно – успокои го Петрин. – Няма нищо.“ „Добре тогава. Вече си помислих“ – мърмореше кръчмарят и застана зад тезгяха. „Тоя скапан боклук – посочи ягосан към телевизора. – Цял час го човъркам, ама все няма и няма картина.“ „Е, тогава си починете малко. Дайте ни два пъти мешано. А за младежа един шприц.“ Седнаха на едната маса, разкопчаха си палтата и пак запалиха цигари. „Хлапе – рече Йеремия. – Ще си го изпиеш и ще отскочиш до Пайер. Нали знаеш къде живее. Хайде. Ще му кажеш, че го чакам тук.“ „Окей“ – отговори то и си закопча палтото. Грабна чашата си от ръката на кръчмаря, гаврътна виното и пъргаво изскочи през вратата. „Щайгервалд“ – Йеремия спря кръчмаря, който – след като сложи чашите пред тях – бе тръгнал обратно към тезгяха. „Значи все пак има нещо“ – притесни се той и стовари огромното си тяло на един стол до тях. „Нищо страшно – успокои го Йеремия. – Трябва ми един камион за утре.“ „Кога ще го върнеш?“ „Още утре вечер. А днес ще спим тук.“ „Добре – кимна с облекчение Щайгервалд и се надигна тежко. – Кога плащаш?“ „Сега.“ „Моля?!“ „Лошо си чул – поправи се маестрото. – Утре.“ Вратата се отвори и пристигна „хлапето“. „Идва веднага“ – съобщи и си седна на мястото. „Добре, братле. Пускай си още един шприц. И му кажи да ни направи бобена чорба.“ „С джолан!“ – добави ухилен Петрин. Няколко минути по-късно в пивницата влезе група тлъст мъж с побелели коси; гържеше чадър и навярно вече се е бил

пригответил за сън, защото дори не се беше преоблякъл, само бе нахлузил една връхна греха върху пижамата си. На краката си имаше чехли от изкуствена кожа. „Разбрах новината, че сте се завърнали отново в нашия град, мистър – рече сънливо и съвсем бавно се спусна на стола до Йеремиа. – Няма да имам нищо против, ако пожелаете да се ръкувате с мен.“ Йеремиа гледеше мрачно пред себе си, но при думите на Пајер вдигна глава и се усмихна доволен. „Моите почитания. Надявам се да не съм прекъснал съня ви.“ Пајер притвори очи и отговори жлъчно. „Не сте прекъснали съня ми и се надявам и в бъдеще да не го прекъсвате.“ Усмивката по лицето на Йеремиа не повяхна. Кръстоса крака, облегна се назад и дълго-дълго изпуска дима. „Да си го дигем на гумата.“ „Не ме плашете още от самото начало – новодошият повдигна бавно, ала самоуверено ръка. – Поръчайте ми нещо. След като ме измъкнахте от леглото.“ „Какво ви се пие?“ „Не ме питайте какво ми се пие. Тука го нямат. Поръчайте ми една сливова.“ Слушаше Йеремиа с притворени клепачи, сякаш спеше, и вдигна ръка за отговор едва когато кръчмарят пристигна с ракията, а той я обърна наведнъж с бавно движение. „Момент! Къде сме запускали? Дори не познавам уважаемите ви колеги...“ Петрин скочи. „Наричат ме Петрин или... съм, това го решете вие.“ „Хлапето“ не помръдна. „Хоргош.“ Пајер повдигна притворения си клепач. „Млад човек с добри маниери – каза и погледна насърчително към Йеремиа. – От него ще стане нещо.“ „Рагвам се, че моите помощници лека-полека печелят симпатиите ви, господин търговец на оръжие.“ Пајер отбранително отметна назад глава. „Спестете ми подобни квалификации. Не съм толкова вживян в професията си, мисля, че ме познавате. Да си останем на Пајер.“ „Добре – усмихна се Йеремиа и загаси цигарата си отдолу в масата. Положението е следното. С малко... материал ще спечелите вечната ми благодарност. Колкото по-разнообразен, толкова по-добре.“ Пајер притвори очи. „Интересът ви принципен ли е или още сега бихте могли с определена сума да допринесете да понеса по-лесно сътресението, което представлява за мен целият този живот?“ „Още сега, ес-

тествено.“ Гостът кимна одобрително. „Отново установявам, че вие сте истински джентълмен, колега. За съжаление, имам удоволствието да познавам все по-малко ваши колеги с пободни маниери.“ „Ще вечеряте ли с нас?“ – запита с неувяхващата си усмивка Йеремиа, когато Щайгервалд се появи до масата с бобените чорби. „Какво предлагате?“ „Нищо“ – отвърна сбито кръчмарят. „Тъй ли да ви разбирам, че каквото и да донесете, все не става за ядене?“ – осведоми се уморено Пајер. „Тъй.“ „Тогава не искам нищо – стана, поклони се леко, кимна отгелно на хлапето. – Господа, на вашите услуги. Подробностите по-късно, до колкото разбрах.“ Йеремиа също стана и подаде ръка. „Така е. В края на седмицата ще ви потърся. Приятен сън.“ „Колега, за последен път точно преди двайсет и шест години спях непрекъснато пет часа и половина, оттогава само се въртя в полудрямка. Благодаря, все пак.“ „Още веднъж се поклони и с бавни стъпки и сънен поглед напусна кръчмата. След вечерята Щайгервалд, навъсен, им постла за спане в единия ъгъл, закъни се няма с юмрук на замлъкнатия телевизор и тръгна да си излиза. „Да имате библия?“ – обади се след него Петрин. Щайгервалд забави крачка, попря и се обърна към него. „Библия ли? Че за какво ви е?“ „Мислех си да почета малко преди сън. Това винаги много ме успокоява.“ „Как не ти изгаря от срам кожата на лицето! – промърмори Йеремиа. – За последен път си държал книга в ръце като дете, ама и тогава си гледал само картинките...“ „Не го слушайте! – запротестира Петрин, правейки обидна физиономия. – Просто завижда, затова е такъв.“ Щайгервалд се почеса по перчема. „Тук има само разни детективски романи. Да донеса ли един?“ „Боже опази! – отказа се Петрин. – Не бива.“ Щайгервалд направи кисела физиономия, след това излезна зад дворната врата. „Ама че голям гръбвник е тоя Щайгервалд... – измърмори Петрин. – Да пукна, ако и стръвницата от най-страшния кошмар не е по-симпатична от него.“ Йеремиа си легна на мястото и се зави с одеялото. „Може. Ама всичките ще ни надживее.“ „Хлапето“ угаси светлината, утихнаха. „Още известно време се чуваше само мърморенето на Петрин, който с мъка

се опитваше да си спомни текста на молитвата, която някога бе чувал от баба си:

*Отче наш... та, Отче наш,
който си горе на небето, такава
на небесата, слава
на Иисус Христос,
не... да се слави... да се свети
значи Твоето име,
да бъде твоето... значи
всичко да е така, както ти е
на теб добре... и на небето,
и на земята, и навсякъде, докъдето
ръката ти стига.. както на земята
на земята... на небето...
или в пъкъла, амин...*

III. Перспективата отзад

Дъждът валеше тихо и неугържимо, ту усилващият се, ту стихващ вятър разтреперваше скованата повърхност на локвите, ала това безумешно докосване бе тъй немошно, че дори не успяваше да разкъса мъртвата ципа на нощния щит, и те, вместо да си възвърнат вчерашния морен блясък, все по-безмилостно поглъщаха бавно проникващата от изток светлина. Стволовете на дърветата, проскърцащите понякога клони, полепналите гнили бурени и самият „замък“ бяха покрити с тънка и гладка слуз, сякаш прокрагващите се агенти на нощта ги бяха белязали до следващата нощ, когато упоритото и смазващо опустошение щеше да продължи. Щом луната, високо-високо над плътната покривка от облаци, незабелязано се изтърколи до западния хоризонт и те, премигвайки, се вгледаха в зейналия отвор на някогашния главен вход и в светлината, застинала във високите процени на прозорците, бавно проумяха, че тази заран нещо се бе променило, нещо не си е съвсем на мястото, след това изведнъж разбраха, че онова, от което тайно толкова се страхуваха, все пак се беше случило: сънят, който вчера с такова въодушевление ги бе тласкал напред, беше свършил и сега бе ред на горчивото събуждане...

Началното объркване скоро бе заменено от паническо прозрение, тъй като вече виждаха колко глупаво бяха избързали с „нещата“, бягството им бе водено не от трезва мисъл, а от зла страст, и понеже бяха изгорили единствения път, водещ към домовете им, нямаха дори и шанс за струващото им се все по-целесъобразно връщане назад. Защото сега, в тоя окаян час на утрото, когато разтривайки изтръпналите си крайници, треперещи от студ, с посинели уста, които воняха от глад, се надигнаха сред групите си, усетиха, че същият тоя „замък“, който вчера им обещавахе скорошно събъждане на мечтите, днес вече – на жестоката светлина – враждебно и неумолимо ги държеше в плен. Ръмжащи и все по-обезверени, скитаха из пустите зали на мъртвата сграда, мрачно и безсловесно заобикаляха разпердушинените в див безпорядък отломки от ръждясали машини и в гробната тишина все повече ги задушаваше съмнението, че са попаднали в капан, че са най-обикновени жертви на подъл заговор и сега стоят тук бездомни, измамени, ограбени и унижени. Шмитова се върна първа на постелките, които представляваха доста жалка гледка в утринния полумрак, приседна зъзнейки на струпаните на купчина парцали и обезсърчено се загледа в напирещата светлина. Сенките за очи, които беше получила подарък „от него“, се бяха размазали по подпухналото ѝ лице, в устата ѝ нагарчаше, гърлото ѝ бе пресъхнало, болеше я стомах, нямаше сили дори да пооправи разрошената си коса и да сложи в ред облеклото си. Всичко беше напразно: споменът за няколкото прекрасни часа, прекарани „с него“, сега когато и за нея ставаше все по-очевидна грубата измама на Йеремия, вече не бе достатъчен, за да издържи ужаса, че навярно всичко е загубено... Не беше лесно, ала какво друго би могла да направи: опитваше се да се примири с това, че Йеремия („...Докаато тая работа не се доведе докрай...“) няма да я отведе оттук и че мечтата ѝ да се освободи най-сетне от „мръсните лапи“ на Шмит и да напусне „тая скапана провинция“ би могла да се осъществи едва месеци, навярно години по-късно („Господи, години, пак години...!“); ала ужасната мисъл, че дори и това е лъжа и той вече е през девет земи в десета, отново жаден

за приключения, я накара да свие ръката си в пестник. Наистина, като си помислеше за предишната вечер, когато в задната част на склада на кръчмата се отгаде на Йеремия, дори и сега, в тоя час на терзание, трябваше да си признае, че не се разочарова: тия прелестни мигове, извънземните минути на висша наслада я възмездяваха за всичко; но за „излъганата любов“, за потъпканите в калта „чисти чувства“ няма прошка на тоя свят! Защото точно за това ставаше въпрос, щом като тайно прошеннатите на сбогуване думи („Още prizори, обещавам!...“) се оказаха от край до край „мръсна лъжа“!... Обезсърчена, ала все пак с неутолима страст, през огромния отвор на входната врата бе впила поглед в леещия се дъжд, стоеше съсипана, със свито сърце и разчорлената ѝ коса падаше върху измъченото ѝ лице. Ала колкото и да се мъчеше да се отгаде по-скоро на мъстта, а не на безсилното помирение с разяждащата скръб, непрестанно ѝ се счуваше гальовният глас на Йеремия, пред погледа ѝ току се появяваше тънката му и стройна, повеляваща и суха фигура, самоуверената и решителна извивка на носа, изтънелите меки устни, неустоимият блясък на очите му, усещаше отново и отново samozабравената игра на тънките му пръсти в косите си, топлината на дланта му върху гърдите и бедрата си и във всеки мним или истински шум и звук ѝ се привиждаше той, така че – когато и останалите се завърнаха и тя видя у тях същото траурно обезверение, от което и сама страдаше – отчаянието помете и последните слаби прегради на горда съпротива. „Какво ще стане с мен без него?!... За Бога, о... да ме остави, ала... не сега! Не още сега!... Поне веднъж!... За час!... За минутка!... Не ме интересува какво ще прави с тия, само... с мене! С мене... не! Ако не друго, поне любовница да му стана! Наложница!... Слугиня! Не ми пука! Да ме рита, да ме бие като куче, само... само да се върне сега!...“...Седяха омърлушено край стената със сиромашката си храна в скута и гъвчеха безмълвно в нахлуващата студена, синкава утринна светлина. Някъде вълн силно изскърца голата порутена кула, която в миналото приютяваше някогашната камбана на параклиса в дясното крило на „замъка“, а от вълн-

решността на сградата се чу далечен глъхнещ тропот, сякаш някъде подът отново се бе срутил... Нямаше какво да се прави, трябваше да проумеят, че по-нататъшното чакане е напразно, тъй като Йеремия бе обещал да дойде още „преди съмване“, а зазоряването вече бе съвсем на привършване. Ала никой не смееше да наруши тишината и да изрече тежките думи, че „това си е пълна свинщина“, защото бе невероятно трудно в „спасителя Йеремия“ да се види най-обикновен „долен мошеник“, „мръсен лъжец“, „подъл крадец“, да не говорим, че все още не се знаеше със сигурност какво се е случило... Може просто нещо да му е попречило?... Може само да закъсняват, понеже пътят е лош, понеже вали гъжд, понеже... Кранер стана, отиде до входната врата, облегна рамо на влажната стена и нервно се загледа в пътеката, която се виеше откъм шосето; запали цигара, после ядосано се оттласна, замахна във въздуха и си седна на мястото. След малко заговори с разтреперан глас: „... Хора... Имам чувството, че... грозно ни прекараха!...“ При тези думи сведоха очи, дори и тези, които в момента не гледаха вторачено пред себе си, всички седяха мъчително като на тръни. „Казвам ви, хора, прекараха ни!“ – повиши глас Кранер. Ала никой не помръдна, в настръхналата тишина плющящите му думи отекнаха заплашително. „Ама да не сте оглушали бе?! – разкрещя се въвн от себе си Кранер и скочи. – Нито дума, а?!“ „Аз ви казах! – избухна Шмит с помрачнял поглед. – Предварително ви казах!“ Устата му потреперваше и посочи обвинително с показалеца си към свилия се Футаки. „Обеща ни – простена Кранер, а очите му се наляха с кръв и той леко се наведе напред – обеща да ни построи тук Ханаан!... Моля! Огледайте се! Това е нашият Ханаан! Това получихме, небето да рухне дано над всички злодеи в моя жалък свят! Подмами ни тук... в тази развалина, а ние! Като овце!...“ „А пък той – добави Шмит, – дим да го няма в обратна посока!... Кой го знае къде вее гащи оттогава?! Ще има да му търсим дирите!...“ „И кой знае в коя кръчма пилее парите ни?!“ „Целогодишния ни труд! – продължи с треперещ глас Шмит. – Цяла година съсипня! Стотинка не ми остана! Една жалка стотинка!“ Кранер – като затворено в

клетка животно – се заразхожда диво напред-назад, понякога замахваше във въздуха със стиснати в юмрук ръце. „Тая няма да му се размине! Ще му го изкарам през носа на моя подлец! Кранер няма да я остави тая работа! И под земята ще го намеря! И тогава, кълна се, с голи ръце, ей с тия!, ще го удуша!“ Футаки разгразнено вдигна ръка. „Я по-полека! Малко по-полека! А ако след две минути се появи?! Тогава какво ще крещите?! А?!“ Шмит скочи. „Ти ли ще ми говориш?! Как смееш още да се обаждаш?! И благодарение на кого ме обраха?! На кого?!“ Кранер пристъпи към него и го погледна в очите. „Я чакайте! – и си пое дълбоко гъх. – Добре! Да почакаме две минути! Две цели минути! И тогава ще видим... какво ще става тук!“ Изгърна Шмит и застанаха на прага на входната врата, Кранер се разкрачи и взе да се поклаща напред-назад. „Е?! Ето! Идва вече – подиграваше се Шмит и обърна глава към Футаки. – Чуваш ли?! Спасителят ти идва! Жалък нещастник!“ „Млъкнете де! – прекъсна го Кранер и стисна Шмит за ръката. – Ще изчакаме тия две минути! Ще видим след това какви ще ги говори!“ Футаки зари глава в коленете си. Настъпи мъртва тишина. Шмитова уплашено се сви в ъгъла. Халич преглътна и после – понеже смътно се досещаше какво се готви – едва чуто каза: „Ама това е ужасно... щом като... в такъв момент... един друг...!“ Директорът на училището се надигна от мястото си. „Ама хора! – обърна се помирително към Кранерови. – Какви са тия работи? Това не е... разрешение! Помисл...!“ „Млък, палячо!“ – просъска Кранер и на заплашителния му поглед директорът на училището бързо си седна на мястото. „Е, куме?! – запита глухо Шмит, с гръб към Футаки, загледан в пътеката. – Минаха ли двете минути?“ Футаки вдигна глава и обгърна с ръце свитите си колена. „Каж ми само какъв смисъл има целия този цирк. Сериозно ли мислиш, че аз съм виновен за всичко?“ Шмит се зачерви като домати. „Ами кой ме убеждаваше в кръчмата?! А?! – И бавно пристъпи към него. – Кой грънкаше да съм бил спокоен, защото тъй и тъй?! А?!“ „Ти си се побъркал, куме! – Футаки също повиши глас и нервно взе да се намества. – Ум имаш ли?“ Ала Шмит вече бе застанал пред него и не успя дори да

стане. „Дај си ми парите! – съскаше с кръвясали очи. – Чу ли какво ти казах?! Дај си ми парите!“ Футаки се прилепи до стената и облегна гръб. „Какво ги търсиш у мен! Я се стегни!“ Шмит притвори очи. „Казвам ти за последен път, дај си ми парите!“ „Хора! Махнете го оттук, наистина е полуд...!“ – извика Футаки, ала не можа да довърши, защото Шмит го ритна с все сила в лицето. Главата на Футаки се килна назад, за миг остана неподвижна, кръв бликна от носа му, след това бавно се свлече настрана. Ала тогава вече и жените, и Халич, и директорът на училището наскочаха, извиха назад ръцете на Шмит и боричкайки се, гостта тругно, го издърпаха оттам. Кранер се хилеше нервно, застанал на входа с разкрасени крака и скръстени ръце, после тръгна към Шмитови. Като пицяха уплашени, Шмитова, Кранерова и Халичова се суетяха около припадналия Футаки, после Шмитова се сети, грабна един парцал и изтича на терасата, топна го в една локва и хукна обратно; коленичи край Футаки и взе да трие лицето му, след това кресна на хленчещата Халичова: „Вместо да ми подсмърчате, по-добре донесете някой по-голям парцал да попием кръвта!“... Футаки бавно дойде на себе си, отвори очи и се загледа замаян в тавана, в наведено то над него загрижено лице на Шмитова; изведнъж почувства остра болка и се опита да седне. „О, за Бога! Стойте мирно! – викна му Кранерова. – Още кръвите!“ Сложиха го да легне обратно върху завивките, Кранерова изтича да запере кръвта от грехата, а Халичова коленичи до него и тихо започна да се моли. „Махнете тая вещица оттук... – простена Футаки. – Жив съм още...“ Загъхан и с помътнял поглед, Шмит се бе свил в отсрещния ъгъл и натискаше слабните си със свити юмруци, сякаш това бе единственият начин да се сдържи да не скочи от мястото си. „Ама моля ви се – въртеше глава директорът на училището, който с Халич зад гърба си му препречваше пътя, да не би да се нахвърли пак на Футаки, – не мога да повярвам на очите си! Вие сте сериозен, зрял мъж! Ама как така?! И изведнъж се нахвърляте на друг човек?! Знаете ли какво е това, а? Саморазправа!“ „Я ме оставете на мира!“ – процеди оня през зъби. „Точно така! – намеси се и Кранер. –

Вие нямате нищо общо! Какво си врите носа навсякъде?! Заслужил си го беше моя селяндур, получи си каквото му се полагаше!...“ „По-добре да бяхте замълчали, и таз добра!... – разпали се директорът на училището. – Вие... точно вие го подкокоросахте! Да не би да не видях? Най-добре да си млъчите!“ „Препоръчвам ви... – рече с мрачно святкащи очи Кранер и хвана директора на училището – аз ви го препоръчвам, да се махате, докато сте още цял!... Не ми се ще да кръстосваме...!“ В тоя миг откъм прага прогърмя звънък, решителен и строг глас. „Какво става тук?“ Всички обърнаха натам глави, Халичова уплашено извика, Шмит скочи, Кранер неволно взе да отстъпва назад. На входната врата стоеше Йеремия. Синкавосивият му шлифер бе полузакопчан, а шапката му бе нахлупена ниско на челото. С пронизващи очи той „разходи поглед наоколо“, бе пхнал ръце в жобове, а на устните му висеше мокра цигара. Настъпни скована тишина. Футаки също седна, после, олюлявайки се, стана на крака, попи кръвта, която все още се стичаше от носа му, и бързо скри парцала зад гърба си. Халичова се прекръсти набързо със смаяно лице, ала после прибра ръце, понеже Халич махайки ѝ махаше да „...престане веднага!“. „Попитах какво става тук?“ – повтори Йеремия сурово. Изплю угарката, пхна нова цигара в ъгълчето на устата си и я запали. Жителите на базата стояха пред него с наведени глави. „Вече си мислехме, че няма да дойдете...“ – обади се неуверено Кранерова и се усмихна насила. Йеремия си погледна часовника и ядосано почука по стъкълцето. „Шест и четирсет и три. Точен е.“ Кранерова отвърна едва чуто. „Да, ама нали... бяхте казали, че още през нощта...“ Йеремия свъси вежди. „Ама вие какво си въобразявате? Да не би да съм таксиметров шофьор? Душата ми излиза заради вас; от три дни не съм спал, часове наред ходя из дъжда, тичам от учреждение на учреждение, само и само да отстранявам разни пречки, а вие?! – Тръгна към тях, хвърляйки поглед към разхвърляните им постелки, и спря пред Футаки. – А на вас какво ви се е случило?“ Футаки засрамено наведе глава. „Текна ми кръв от носа.“ „Виждам. Ама защо?“ Футаки не отговори. „Ех, приятелю... – въздъхна Йеремия –...не очак-

вах това от вас. Нито от вас! – обърна се към останалите. – А още сме в самото начало! Какво ще става оттук нататък? С ножове ли ще се ръгате? Не... – махна на Кранер, който искаше за нещо да се обади, – подробности не ме интересуват! Достатъчно ми е това, което видях. Тъжно, много тъжно!“ Разходи се от край до край пред жителите на базата, гледайки мрачно пред себе си, и когато отново стигна до входната врата, се обърна с лице към тях. „Вижте сега, аз не знам какво точно се е случило тук. И не искам да знам, няма да пилеем ценни минути за разни щуротии. Ала няма да го забравя, особено пък вас, приятелю Фулаки. Още веднъж ще ви простя тая работа. При едно условие: повече да не се повтаря! Ясно ли е?! – Направи малка пауза, после лицето му стана загрижено и се пригладя по челото. – А сега да се върнем на думата си! – Дръпна от парещата вече пръстите му цигара и я стъпка на плочите. – Имам да ви съобщя важни неща.“ Сякаш се бяха събудили от някакво зло опиянение, за миг отрезняха го едн. И направо не можеха да разберат какво се бе случило с тях през изминалите часове, на що за дяволски хитрини бяха станали жертва, та се бе притъпила трезвата им мисъл, какво ги бе сполетяло, та обезумели се бяха нахвърлили едн на друг, като „мръсни свини, когато помията закъснява“, и как бе възможно те, които най-сетне се бяха измъкнали окончателно от изглеждащата безвъзвратна безизходица на предишните години и вдъшваха омайния въздух на свободата, да се мятат безумно и отчаяно като зверове в клетка, да се замъгли дори и зрението им, защото как иначе би могло да се обясни, че в своя бъдещ дом „умаха очи“ само за развалата, вонята, опустошението и че от съзнанието им се бе изтрило обещанието, от чиято сила щеше „да се съгради разрушеното, да се дигне пагналото!“ И като събудени от лош сън, укротени наобиколиха Йеремиа. По-разтърсващ от освободението бе единствено срамът им, тъй като с непорочно нетърпение почти го едн се бяха отрекли от човека, който – макар и да бе закъснял няколко часа... – все пак бе удържал гадената дума и комуто, в крайна сметка, дължаха всичко; болезненият им срам се усилваше от това,

че самият той и представя нямаше, не знаеше, че тези, за които бе „заложил живота си“, само преди малко го бяха ругали и хокали, бяха хвърляли кал по него, без да се замислят, го бяха обвинявали в какво ли не, а живота опровержение сега стоеше пред тях, готово да действа, ето защо с растящо угризение и поради това, естествено, с непоклатимо доверие и подкрепа те го изслушаха докрай и още преди да се разбере за какво точно става въпрос, взеха да кимат одобрително, особено Кранер и Шмит, които най-добре си знаеха колко е голям грехът им. Макар че „променените и неблагоприятни обстоятелства“, за които говореше Йеремиа, трябваше да ги разочароват, защото се оказа, че „плановите, свързани с имението Алмаши трябва да се отложат за неопределен срок“, тъй като определени кръгове „в настоящето положение няма да погледнат с добро око“, ако тук се рогаче начинание, което за тях е с „неясна цел“, а най-вече не одобряват това, както се разбира от думите на Йеремиа, че голямото разстояние между имението и града и едва ли не пълната непристъпност на „замъка“ свеждат „почти до нула“ възможностите за упражняване на контрол... При това положение, продължаваше Йеремиа с известен плам в и без друго звънкия си глас, в интерес на осъществяването на плана, който сериозно засяга всеки от нас, „единственият възможен път е за известно време да се разпръснем из областта“, докато господата горе „не се объркат напълно и не загубят дирите ни, тогава спокойно ще се върнем и ще започнем осъществяването на първоначалната си идея...“ С растяща гордост осъзнаваха, че от този момент нататък техните личности „са от особено значение, защото са избраници на дело“, за което верността, усърдието и зорката бдителност са важни предпоставки. И въпреки че същността на много от мислите остана непонятна за тях (особено на такива като „целта надминава себе си“), веднага им стана ясно, че разпръсването им е само „тактическа измама“ и ако не и едн с друг, то поне с Йеремиа ще останат в непрекъснатата и жива връзка... „Ала не си мислете – повиши глас маестрото, – че през това време ще чакаме със скръстени ръце нещата да се наредят от

само себе си!“ С бързо отминаващо слисване слушаха как за- гачата им ще бъде непрекъснато и зорко да наблюдават околните, да събират мнения, слухове и случки, които „имат безусловно значение от гледна точка на делото“, и всички трябва да усвоят крайно наложителното умение, с помощта на което „да различават благоприятните от неблагоприятните знаци, казано просто: доброто от злото!“, тъй като той – Йеремия – много се надява никога да не си мисли сериозно, че без това ще могат да напреднат дори и с крачка повече подробно начертания от него път... А след въпроса на Шмит „И от какво ще живеем дотогова?“ и като получи отговора, че „спокойствие, хора, спокойствие: всичко е организирано, всичко е премислено, всеки ще има работа и като за начало всеки ще получи за най-необходимото по една достатъчна сума от общия капитал“, от съзнанието им за миг се изтриха и последните остатъци от тазсутрешната паника и сега вече им оставаше само да си съберат багажа и да го натоварят отзад на камиона, който ги чакаше отвън на шосето, в началото на пътеката... Заловиха се с трескава бързина за работа и макар малко тробава, но постепенно потръгнаха и веселите закачки; начело стоеше с добрия си пример Халич, с торба или куфар в ръцете, той се промъкваше зад мечешката фигура на Кранер или жена му, която крачеше с дълги крачки и мъжка походка, и им подражаваше като маймун, после, като свърши със своите, изнесе на пътя и куфарите на все още силно замаяния Футаки, казвайки, че „приятел в нужда се познава...“ Докато изнесат всичко край пътя, „хлането“ бе успяло да обърне камиона (след дълги молби Йеремия му позволи да седне за малко зад кормилото), така че не оставаше нищо друго, освен, хвърляйки последен поглед на мястото на бъдещия им живот, да се сбогуват безмълвно със „замъка“ и да се качат на откритата платформа. „Е, кумове драги! – подаде глава от прозореца на кабината Петрин. – Настанете се, защото с моя главозамайващ бързоход пътят ще е най-малко два часа! Закончейте палта, сложете на главите шапки и качулки и спокойно обърнете гръб на светлото бъдеще, защото иначе моя скапан дъжд ще ви удря право в

лицето...“ Багажът заемаше почти половината от платформата, така че се настаниха на два реда, плътно притиснати един до друг, нищо чудно, че когато Йеремия запали мотора и камионът, поклащайки се, тръгна – обратно, към града, – отново изпитаха същото въодушевление, чувстваха топлината на „ненакърнимото съпричастие“, което така бе подсладило паметните участъци от вчерашния им път. Особено Кранер и Шмит, които се кълнях яростно никога повече да не се поддават на глупавите си страсти и за в бъдеще те да са тези, които – започне ли някаква свада помежду им, веднага ще я прекратят. Шмит, който в предишната весела оледия напразно се бе опитвал да даде знак на Футаки, че вече „много съжалева за случилото се“, ала все не му се удаваше да „се срещне“ с него по пътеката, пък и му липсваше нужната смелост, едва сега се реши „поне с една цигара“ да почерпи кума си, но така бе притиснат между Кранерова и Халич, че не можеше да си помръдне ръката. „Нищо – успокояваше се – после, като слезем от тази скапана таратайка... Няма да се разделим така, в сръжня, я!“ Шмитова със зачервено лице и щастливо искрящи очи наблюдаваше бързо отдалечаващото се именуе, огромната сграда, обрасла с бурени и дива самобайка, издигащите се в четирите ѝ края жалки кулички, извивките на тичащото в безкрайността зад тях шосе и от олекването, което изпита, заедно „любимият“ ѝ все пак се завърна, изпадна в такава възбуда, че въобще не забелязваше нито плющияция в лицето ѝ дъжд, нито вятъра, макар нея пък нищо да не я предпазваше, колкото и да придърпваше на главата си качулката, тъй като в голямата бъркотия бе попаднала на втория ред, откроя. Сега вече нямаше и не можеше да има съмнения, знаеше, че вече нищо не може да разклати доверието ѝ към Йеремия, както изведнъж проумя – тук горе, върху препускащия камион – бъдещата си роля: като някаква сянка, като сън ще го следва било като любовница, било като слугиня, било като съпруга, а ако се наложи, просто ще се стопи, за да се появи наново след това; ще разбира всяко негово движение, ще научи тайния смисъл на интонациите му, ще разгадава сънищата му и ако – не дай боже! –

го сповети беда, тя ще прислони главата му на скута си... Ще се научи да чака, ще се приготви за всякакви изпитания и ако някога съдбата пожелае Йеремия да я напусне завинаги, тя ще се примири, защото какво друго би могла да направи: тихо ще преживее отредените ѝ дни, ще си изтъче савана и ще се оттегли в гроба с гордото съзнание, че е била любима на „един голям човек и истински мъж“... Нищо не можеше да наруши доброто настроение на притиснатия до нея Халич, макар че гъждът, вятърът и грусането не щадяха особено и него: мазолестите му крака се бяха вкочанили в ботушите, от покрива на кабината от време на време водата се изливаше право във врата му, а от вятъра, който на вълни, на вълни го удряше отстрани, в очите му изскачаха сълзи; не само завръщането на Йеремия поддържаше бодростта му, въодушевяваше го самият факт на пътуването, отдавна си казваше той, че „никога не е могъл да устоява на опиянението на скоростта“, и ето сега му се бе предоставил случай: Йеремия – без да се съобразява с опасните дупки по шосето – натискаше газта до дупка и когато Халич все пак успяваше да поотвори за малко очи, виждаше щастлив как околността препуска край тях с главозамайваща бързина, ето така у него бързо се роди следният план: още не е късно, все още никак не е, за да осъществя отдавнашната си мечта, търсеше и подходящите думи, с които да убеди Йеремия да му съдейства, когато внезапно го порази прозрението: един шофьор трябва да избягва случаите, от които той вече – за съжаление! – „като се има предвид напредналата му възраст“, не би могъл да се откаже... Така че реши, доколкото е възможно, да се наслади сега на радостите от пътуването, за да може след това на приятелска чашка да разказва подробно на бъдещите си другари, понеже „личното преживяване няма равно...“ и далеч надминава фантазията, на която се уповаваше досега. Халичова бе единствената, която не намираще капчица радост в „това луго препускане“, тъй като – за разлика от мъжа си – бе върл враг на всяко новаторско опиянение, и понеже бе сигурна, че продължава ли така, ще си потрошат вратовете, седеше, склонила молитвено пръсти от страх,

и молеше добрия Бог за закрила, да не ги оставя в тая смъртна опасност; ала напразно се мъчеше да убеди останалите („В името на Бога наш Иисус, кажете му на тоя луд поне да намали малко!“), сред дивото бучене на мотора и вятърния „пет пари не даваха“ за подплашения ѝ шепот, нещо повече!, като че ли „им бе по сърце тая опасност!“... Краиерови и дори директорът на училището с детинска радост, гордо се пъчеха върху камиона, премигвайки с някаква надменност към пустата околност, която с главозамайваща бързина препускаше край тях. Точно така си бяха представяли пътуването, със скоростта на вятъра, в опияняващ шемет, прекосявайки всичко, непобедимо!... Гордо оглеждаха отминаващия пейзаж, който – да! да! – напускаха, ала не като изпаднали просяци, а с вдигната глава, самоуверено, тържествувайки над него!... Само дето съжеляваха, че когато профучаха край базата и стигнаха до големия завой край къщата на кантонера, в голямата надпревара не можаха да видят как кръчмарят, Хоргошови и тоя слепец Керекеш се късат от черна завист... Футаки опипваше внимателно подутия си нос и успокоен установи, че „се е измъкнал“ без сериозни последици, защото докато не му потмина острата болка, не смееше дори да го пипне и поради това не знаеше дали не му се е счупил хрущялът. Още не беше съвсем на себе си, виеше му се свят и малко му се повръщаше. В главата му всичко се беше объркало, виждаше ту озвереното и зачервено лице на Шмит, ту – иззад него – готовия да му се нахвърли Кранер, сетне усети строгия поглед на Йеремия, който като да го изпепеляваше... Когато болката в носа му взе да понамалява, взе да открива и другите си рани: от единия му преден зъб се беше отчупило парченце, долната му устна се бе разцепила. Едва чуваше любезните думи на притиснатия до него директор на училището („Не ги вземайте толкова навътре тия неща! Илаи в крайна сметка всичко се обърна на добре...“), тъй като ушите му бучаха и от немъ-къде току въртеше глава, понеже не можеше да реши къде да изплюе насъбралата се в устата му съсирена, солена кръв; почувства се малко по-добре едва когато видя пробягващата край тях база, видя за

миг изоставената мелница, порутения покрив на къщата на Халичови, ала колкото и да се обръщаше и да се въртеше, за съжаление, нищо не можа да види от машинното, понеже докато да застане в подходящо положение, камионът вече преминаваше край кръчмата. Хвърли плах поглед към свития зад него Шмит и си призна, че колкото и да е странно, не изпитва никакъв гняв; що се отнася до него, добре познава Шмит, знае колко бързо се възпламенява, така че – още преди да бе покълнала каквато и да е мисъл за отмъщение – вече му бе простил от все сърце и реши час по-скоро да му даде знак за това, защото се досещаше какво бушува и у него. Наблюдаваше тъжно препускащите дървета от двете страни на пътя и разбра, че онова, което стана в „замъка“, трябваше да се случи на всяка цена. Шумът, виещи-ят вятър, шибаният го понякога отстрани дъжд за известно време отвлякоха вниманието му и от Шмит, и от Йеремия, изрови с мъка цигара и наведен напред, пазейки с глан огънчето, успя да запали. Бяха оставили далеч зад себе си и базата, и кръчмата и доколкото попремизвайки встрани успяваше да прецени, вече бяха на около двестатриста метра от електробазата, а оттам за около половин час са в града. Не убягна от вниманието му и това, колко гордо и възбудено въртяха насам-натам глави и директорът на училището, и свитият от другата му страна Кранер, сякаш нищо не бе станало, сякаш всичко, което се беше случило в „замъка“, бе нещо преходно, което не си струва човек да запомня; той обаче ни най-малко нямаше усещането, че с идването на Йеремия всяко нещо си е дошло на мястото... И макар да е неоспоримо, че в мига, когато го видяха, застанал на прага, „нещата се преобърнаха“, цялото това суетливо бързане, това странно препускане тук, по безлюдното шосе, никак не подсказваше, че са се насочили в някаква точно планирана посока, а по-скоро приличаше на бягство презглава, сякаш са се втурнали ей-тъй, безцелно и в безизвестност из „непознатия свят“, без да подозират какво ги очаква, ако някога някъде спрат... С лошо предчувствие установи, че няма представа какво се мъти в главата на Йеремия, както бе останало в пълна неиз-

вестност за него и това, защо бе необходимо толкова набързо да напуснат имението. За миг в съзнанието му проблесна ужасяващата картина, от която години наред не можеше да се освободи: отново се видя с протрото палто, опрян на бастуна си, гладен и отчаян до крайност да крачи по шосето, зад него базата потъва бавно в мрака, а отпред хоризонтът се размива несигурно... И сега, оглушен от бучащия шум на мотора, бе принуден да си признае, че предчувствието му не го бе излъгало: беден като просяк, гладен и пречупен, сеги горе в един появил се изневиделица камион и се носи по някакъв, водещ дявол знае къде път, към неизвестността, и ако пътят се раздели, дори и това не зависи от него, накъде ще завие, понеже му се налага безропотно да се примири, че посоката на живота му се определя от волята на тая раздрънкана, грусача, стара, тътреща се „таратайка“. „Измъкване няма, така изглежда – помисли унило. – И тъй, и иначе, все губя. Утре ще се събудя в нечия чужда стая, без да знам какво ме очаква, по същия начин, както ако бях тръгнал сам... Ще нареда по масата и на нара, ако въобще има такива, старите си групи, а при залез слънце отново ще гледам как се стопява светлината в прозореца...“ Уплашено осъзна, че вярата му в Йеремия се бе разклатила в момента, в който го видя на входа на „замъка“... Ако не се беше върнал, навярно щеше да му остане някаква мъничка надежда... Ала сега?! Още в „замъка“ почувства, че в думите му се таи дълбоко скривано отчаяние, и разбра, че нещо е пропагнало завинаги, когато го зърна с наведена глава край камиона, докато си товареха багажа!... И изведнъж отново му стана ясно всичко... Нямаше повече сила у него, нямаше го оня замах, окончателно бе загубил „някогашния си плам“, тъпчи неуверенс от крак на крак, единствено навикът го тласка все още; сега чак проумя, че с ония неуместни извъртания в речта си в кръчмата той просто бе искал да прикрие пред тези, които все още вярваха в него, че е безпомощен като тях, защото вече не се надява, че ще съумее да придаде смисъл на онова, от чиято задушавача прегръдка и нему не бе съдено да се освободи. Носът му пулсираше, желанието му да повърне не намаля-

ваше, даже и цигарата не му се услади сега, хвърли я, преди да я е изпушил докрай. Минаха по моста на Миризливата, под който – от зеленясалите водорасли – водата бе застуднала неподвижно, акациите край пътя зачестиха и понякога се появяваше далечна самотна постройка с няколко притихнали акации наоколо; дъждът поспря, ала вятърът още по-яростно ги нападеше, опасяваха се да не отнесе някой от вързопите, които бяха отгоре. Никъде нямаше и следа от човек и за най-голяма тяхна изненада, дори и по-късно, когато вече завиха на разклона за Елек и поеха по пътя към града, не срещнаха жива душа. „Какво става тук? – избухтя Кранер. – Да няма чума?“ После, като стигнаха до Хоремага, успокоени забелязаха пред вратата две клатушкащи се фигури в мушамци, които прегърнати си пееха нещо пиянско; завиха по улицата към централния площад и като след някакъв дълъг затворнически живот очите им жадно взеха да попиват гледката на еднотажните къщи, пуснатите кепенци, декоративните дъждовни улеи и резбованите порти. Сега пък времето препускаше и преди още да са успели да разгледат всичко на воля, камионът удари спирачка на широкия площад пред гарата. „Хайде, хора! – подвикна Петрин назад, като само си погаде главата от прозореца на кабината. – Край на разходката!“ „Чакайте! – Йеремия спря надигналите се да слизат и изскочи откъм волана. – Само Шмитови, Кранерови и Халичови да се приготвят! Вие, Футаки, и вие, господин директор на училището, останете!“ Той вървеше напред с твърди, решителни стъпки, а останалите, натоварени и препъвайки се, го следваха. Влязоха в чакалнята, наслагах багажа си в единия ъгъл и наобиколиха Йеремия. „Време има, така че спокойно ще уговорим всичко. Много ли се намръзнахте?“ „Тая вечер май всички ще се разкихаме, както си му е редът! – развихика се Кранерова. – Няма ли наблизно някоя кръчма? Бих му цапнала нещичко!“ „Има – отвърна Йеремия и си погледна часовника. – Елате.“ Кръчмата на гарата бе почти празна, само някакъв железничар подпираше пулта с огъващи се крака. „Вие, Шмит – започна Йеремия, след като бяха обърнали по чашка люта ракия, – отивате в Елек. – Измъкна портфейла си и извади

от него едно листче, което пъкна в ръката на Шмит. – Тук всичко е написано. Кого да търсите, на коя улица, кой номер и т.н. Казвайте, че ви пращам аз. Ясно ли е?“ „Ясно“ – кимна Шмит. „Казвайте, че след някой ден и аз ще дойда. Ама и догогава да ви дават работа, храна, квартира. Разбрано?“ „Разбрано. Ама къде е това, каква ще е работата?“ „Това е един месар – посочи към листчето Йеремия. – Там има работа колкото щеш. Вие, Шмитова, ще прислужвате. А вие ще ѝ помагате. Сигурен съм, че няма да се посрамите.“ „Ама как бе“ – силеше се Шмит. „Добре тогава. Влакът, я да видим... – и пак си погледна часовника –...да, идва след около двайсет минути. – Обърна се към Кранерови. – Вие получавате работа в Керестур. Не съм го написал, затова хубаво запомняйте всичко. Вашият човек се казва Калмар. Ищван Калмар. Името на улицата не знам, ама най-напред ще идете до католическата църква, тя е само една, така че няма как да се объркате. От гясната страна на църквата има улица. Запомняте ли? Значи вървите по тая улица, докато от гясната страна не видите надпис „Дамски шивач“. Там живее Калмар. Казвайте му, че ви праща „Дьонци“, това го запомнете хубаво, щото той може и да не си спомня истинското ми име. Казвайте му, че ви трябва работа, квартира и храна. И то веднага. Отзад има едно помещение за пералня, казвайте му там да ви настани. Запомнихте ли всичко?“ „Да – програчи светнала Кранерова. – Църквата, оттам вдясно по улицата, после има надпис. Няма проблем.“ „Ей така обичам – усмихна се Йеремия и се обърна към Халич. – Вие, Халич, се качвате на автобуса за Поштелек, тръгват на всеки час от площада пред гарата. В Поштелек отивате в евангелисткия център и търсите протопрезвитер Дивичан. Да не вземете да го забравите?“ „Дивичан“ – повтори с готовност Халичова. „Точно така. Казвайте му, че вас изпращам. От години иска да му намеря двама души, от вас по-подходящи не бих и могъл. Там има място колкото си щеш, може даже да си избирате, има вино за комка, Халич, а вие пък, Халичова, ще чистите църквата, ще готвите за тримата и ще се грижите за домакинството...“ Халичови цъфнаха от щастие. „Как ще ви се отблагодарим за

тая добрина? – кланяше се Халичова с плувнали в сълзи очи. – Всичко на вас дължим!“ „Хайде, хайде – отклони я Йеремия. – Има време за благодарности. А сега, слушайте ме всички. На първо време, докато не вземат да се уреждат нещата, ще получите по хиляда форинта от общата каса. Мислете как ги харчите, никакво прахосничество! И не забравяйте какво ни свързва! Нито за миг да не забравяте общата ни задача. Наблюдавайте внимателно всичко в Елек, Поштелек и Керестур, защото само така ще напреднем! След някой друг ден ще ви посетя и на трите места и тогава по-подробно ще обсъдим всичко. Въпроси има ли?“ Кранер си прочисти гърлото. „Всичко разбрахме, струва ми се. А сега тържествено... значи, такава... искаме да ви благодарим, за всичко, което... за нас, нали така...“ Йеремия дигна ръка, защитавайки се. „Хора, никакви благодарности. Това е мой дълг. А сега – и стана – време е да се разделим. Имам още много неща за уреждане... Важни преговори...“ Халич се втурна към него и разчувстван му стисна ръка. „И да се пазите! – промърмори. – Че се притесняваме за вас! Да не вземе да ви се случи нещо!“ „Не се притеснявайте – рече усмихнат Йеремия и тръгна към изхода. – Вие се пазете и не забравяйте: повече бдителност!“ Излезе от вратата на гарата, отиде до камиона и повика директора на училището. „Слушайте! Сваляме ви при Щребер, седнете в „Занаятите“ и след около час ще дойда за вас. Там ще уговорим нещата. Футаки къде е?“ „Тук съм“ – обади се той и се погаде иззаг камиона. „Вие...“ Футаки дигна ръка. „За мен не берете грижа.“ Йеремия смаян го погледна в лицето. „Ама какво ви стана?“ „На мен? Нищо. Просто знам къде да уда. Все ще ме вземат някъде за нощен пазач.“ Йеремия раздразнено махна. „Пак сте си същия саможивец. Другаде ще има по-голяма нужда от вас, но както и да е. Идете в Нагроманварош, до Златния триъгълник, знаете къде е, нали? До Златния триъгълник има един строеж. Там търсят нощен пазач, има и квартира. Ето ви засега хиляда форинта. Платете си за обяд. Препоръчвам ви Щайгервалд, там е, има-няма на една плюнка, и може да се яде.“ Футаки увеси глава. „Благодаря. Плюнката ли имахте предвид?“ Йеремия разпъна устни на-

силено. „То с вас сега не може да се говори. Довечера бъдете при Щайгервалд. Разбрахме ли се?“ Погаде му ръка и Футаки неуверено я пое, с другата пъхна парите в джоба си и без да каже нито дума повече остави Йеремия край камиона и подпирайки се на бастуна, тръгна към улица „Чокош“. „Куфарите!“ – викна след него Петрин от кабината, скочи и помогна на върналия се Футаки да ги качи на гръб. „Не са ли тежички?“ – попита негодялано директорът на училището и погаде набързо ръка. „Не чак толкоз – отговори тихо Футаки. – Довиждане.“ И пак тръгна. Йеремия, Петрин, „хлаето“ и директорът на училището гледаха след него с неодоумяващи физиономии, после се качиха на камиона, директорът на училището се покатери на платформата и потеглиха обратно към центъра на града. Футаки крачеше посърнал, имаше чувството, че ще рухне под тежестта на куфарите, а като стигна първото кръстовище, ги сложи на земята, отвърза коланите, след кратък размисъл изсипа единия в крайпътната канавка и продължи само с другия куфар. Отчаян и без цел забиваше от улица в улица, понякога оставяше куфара, за да си поеме малко гръх, и пак тръгваше... Ако се загадеше някой насреща, минаваше край него с наведена глава, защото му се струваше, че погледне ли в нечии чужди очи, собственото му нещастие ще го огорчи още повече. Той беше вече един загубен човек... „И какъв глупак? Вчера така вярвах още, така се надявах! А сега, ето какво остана от мен! Скитам се с премазан нос, строшен зъб, разцепена устна, кален и окървавен, сякаш с това трябваше да заплатя за глупостта си... Ама... няма правда... няма правда...“ – си повтаряше и вечерта натъжен, когато запали електричеството в една от гървените бараки на строежа край Златния триъгълник и с празен поглед заразглежда разтегнатия си образ в мръсното стъкло на прозореца. „Тоя Футаки е най-големият бунак, когото познавам – отбеляза Петрин, докато пътуваха по улицата към центъра. – Сега пък какво го прихвана? Да не си е мислел, че тук го чака обетована земя? Или какво по дяволите? Видяхте ли какви гримаси правеше? С подутия си нос?“ „Млъкни, Петрин! – изръмжа Йеремия. – Ако продължаваш да дрън-

каш, и на теб ще ти се подуе носа.“ „Хлапето“ се разхихика между тях. „Е, Петрин, онемя ли сега или какво?“ „Аз ли!? – избухна той. – Да не мислиш, че някой може да ме уплаши?!“ „Петрин, млъкни най-сетне! – рече разгразнен Йеремия. – И не започвай изотзад, ако искаш нещо, изплюй камъчето!“ Петрин се ухили и се почеса по перчема. „Ами, маестро, щом е такава работата... – започна колебливо. – Не че ти се мля, хич да не си мислиш!... Ама за какво ни е Пайер?“ Йеремия прехапа устни, намали, даде път на някаква старица, после нагу газта. „Не се меси в работите на големите“ – рече мрачно. „Маестро, ама все пак ми се ще да знам. За какво ни е на нас?...“ Йеремия гневно гледеше пред себе си. „Така.“ „Маестро, аз не знам, ама... да не би?!...“ „Би!“ – кресна Йеремия. „Маестро, ти искаш да взривиш целия свят!... – изпусна се Петрин с изплашено лице. – Ти вече нищо не искаш.“ Йеремия не отговаряше. Натисна спирачка. Бяха спрели пред Щребер. Директорът на училището скочи от платформата, отиде напред до кабината, махна за сбогом и с решителни стъпки прекоси улицата и хлътна във вратата на „Занаятите“. „Осем и половина минава – отбеляза »хлапето«. – Какво ще кажат?...“ Петрин махна. „Капитана да си гледа работата! Какво значи да закъсняваш? Не признавам такива неща! Да се радва, че въобще ще отидем! Когато Петрин посещава някого, това е чест за него! Ясно ли ти е, хлапе? Да си го запишеш на челото, щото не повтарям!“ „И това си запиши в тъпия мозък, че вицът е като живота – заяви тържествено Петрин. – Лошо започва и лошо свършва. По-средата е добър.“ Йеремия наблюдаваше пътя без да продумва. Сега, когато бе довел нещата докрай, не изпитваше никаква гордост. Очите му апатично се върха, лицето му бе сиво. Стискаше конвулсивно кормилото, а по слепоочието му силно пулсираше някаква широка вена. Виждаше здравите къщи от двете страни на улицата. Градините. Комините и излизация от тях дим. Не усещаше нито омраза, нито отбращение. Въображението му хладно работеше.

II. Все грижи, все работа...

Досието попадна в ръцете на писарите няколко минути след оперативката в осем и петнайсет и задачата изглеждаше почти неосъществима. Нямаше обаче и следа от изненада, гняв или недоволство, само дето се спогледаха с изразително мълчание – ето, отново се сблъскват с ново, убедително и неоспоримо доказателство за плачевната бързина, с която пада общото равнище. Достатъчно бе да хвърлят поглед по разкритите редове и нечетливите графуци и вече им беше ясно, че работата, която им предстои е предизвикателство към невъзможното, понеже отново трябваше от една „досадна и груба алабалица“ да направят нещо смислено, чисто и прилично. Необяснимо краткото време, което им бе предоставено и ограничената вероятност за безупречно разрешение ги зареждаше с притеснение и дълбоко безпокойство, в същото време изключителната трудност на задачата ги изпълваше с героическа воля. Само с „многогодишния опит, в който бяха врели и кипели, с вдъхващата авторитет рутина“ можеше да се обясни, че и този път, както винаги, съумяха за миг да се изолират от изнервящото бръмчене на подтичващите и бърборещи наоколо колеги, светът около тях просто прес-

тана да съществува и съсредоточи цялото си внимание върху досието. С уводните изречения се справиха относително бързо, трябваше само да смекчат малко характеристиката за съчинението неяснота, „неуместните извъртания“ на очевидно непрофесионалния доносник, така че първата част на текста, „тъй да се каже“, остана почти непроменена в „окончателния вариант“: *„Въпреки че и вчера нееднократно Ви подчертах, че намирам за неуместно писменото изложение на подобен вид информация, ала за да се убедите в моята готовност – и естествено като неопровержимо доказателство за предаността ми към делото – по-долу изпълнявам Вашата заръка. В донесението си имам предвид и това, че ме насърчихте към безусловна откровеност. Още тук бих желал да отбележа, че не може да има никакво съмнение в кадърността на хората ми, надявам се, че в това успях да Ви убедя още вчера. Намирам за необходимо да подчертая това още веднъж, за да не си направите от набързо нахвърляното по-долу изложение никакви други изводи. Обръщам Ви специално внимание: за да може базата ми да продължи да действа, връзка с хората си ще поддържам единствено аз, всяко друго разрешение ще доведе до пълен провал... и пр., и пр...“* Да, ама като стигнаха до частта „Шмитова“, веднага се изправиха пред огромни трудности, защото какво да правят с изрази като например „тъпа женска с навирени цици“, как да придадат форма – оставайки верни на призиванието си – на подобни немарливи фрази, така че съдържанието по никои начин да не бъде изопачено?! След дълги размисления в крайна сметка намериха за удовлетворителен варианта „умствено изостанала личност, която изтъква преди всичко женската си същност“, ала тъкмо да си поемат дъх, и вече се намираха лице в лице с безобразната грубост „курва скапана“. Поради недостатъчна прецизност трябваше да се откажат от фрази като „жена със съмнителна слава“, „представителка от демимонда“ и „паднала жена“ и други подобни, които на пръв поглед създаваха илюзия за правилно разрешение; нервно барабаняха с пръсти по обърнатите една срещу друга маси, гузно избягваха да се погледнат в очите и накрая се

споразумяха да остане „жена, която безсрамно продава тялото си“, което си беше равно на малък провал. Не беше лесно и с първата част на следващото изречение, ала след това по силата на някакво просветление свише успяха да заменят безобразната уличност на *„ляга под път и над път с когото завари, ако все още с някой не е успяла, то си е чиста случайност“* с обективността на относително подходящото „образец за семейна изневяра“. Искрено се изненадаха, когато попаднаха едно след друго на три изречения, които можеха да се напечатат без промени в официалната версия, ала веднага след това се запънаха отново. Колкото и да си блъскаха главите, колкото и да подхвърляха разни думи, които изглеждаха от добри по-добри, все не можеха да намерят нещо подходящо за *„разнасящата се миризма на говна, смесица от евтин парфюм и някаква застояла воня“*; губейки търпение, вече бяха готови да скочат и да върнат работата на Капитана, да прави с тях каквото ще, ако трябва да ги освободи от служба в учреждението, когато приятният аромат на димящо кафе, появило се на масите им благодарение на една плахо усмихваща се възрастничка машинописка, донякъде ги поуталожу. Взеха отново да прехвърлят евентуалните решения, докато накрая – за да избегнат ужаса от още един подобен момент – се споразумяха да не се мъчат повече, а просто да напишат: „Неприятната си телесна миризма се старее да намали по нетрадиционен начин.“ „Колега, времето неумолимо лети!“ – отбеляза единият от писарите; когато най-сетне успяха да привършат частта, която се занимаваше с Шмитова, другарят му уплашено си погледна часовника: вярно, вярно, го обеда им оставаше малко повече от час... Решиха да се опитат да поускорят нещата, а това на практика означаваше, че все по-често се задоволяваха с не готам успешни варианти, „вярно е обаче, че резултатът все пак не бе за изхвърляне“. Установиха с радост, че с помощта на новата техника госта по-бързо се справиха със следващото изпитание, което носеше надпис „Кранерова“. Набързо смениха израза *„долнопробна клюкарка“* с госта по-успокоителното „лекомислена разпространителка на непроверени новини“,

не представляваше особена трудност и подходящото заместване на „сериозно да се замисли, дали да не ѝ зашиеш устата“ и „тлъста свиня“. Голяма беше радостта им, когато прехвърлиха почти без промени няколко изречения в официалната версия на донесението, а когато привършваха текста с надпис „Халичова“, направо си отгърнаха, тъй като лицето, за което ставаше въпрос – обвинено в религиозен фанатизъм и известни обратни наклонности, – бе характеризирано със „стари апашки изрази“, чийто превод им се удаде направо с играва лекота. Ала при вида на безобразните фриволности в частта, озаглавена „Халич“, отново трябваше да осъзнаят, че трудностите започват едва сега: тъкмо вече си мислеха, че са проникнали през гъсталака от езикови саморасли, с които си служеше доносникът, когато трябваше да си признаят, че и техните сили са крайни, способностите им са ограничени, а изобретателността им отново е пред крах. Защото ако „подгизнал от алкохола сбръчкан глист“ все още успяваха да преведат като „дребен на ръст възрастен алкохолик“, то с такива като „напомпан клоун“, „загоряла мърда“, „дива невзрачност“ – срам не срам – въобще не знаеха какво да правят; така че след дълги мъки, в поглед съдружие, споразумявайки се без думи, ги махнаха от текста, понеже бяха сигурни, че Капитана няма да има търпение да гледа всичко от край до край, и донесението – както си му е редът – ще отиде в архива без да го четат... Уморени и разтритвайки очи, се облегнаха на столовете си и с разгразнение забелязаха, че колегите им, бърбейки си весело, вече се готвят за обяд: слагат известен ред сред досиетата, причесват се, докато си приказват безгрижно и свободно със съседа, попостягат се, мият ръце, за да могат след две-три минути по двама, по трима да се изнижат през вратата към коридора. Възгърнаха нажалено и осъзнавайки, че сега „обядът би бил голям лукс“, отново се задълбочиха в работата си, дъвчейки филии с масло и твърди бисквити. Ала съдбата им отказа дори и това сиромашко удоволствие – защото онова, което ги очакваше в частта, озаглавена „Шмит“, бе изпитание, което надминаваше всичко досега: налагаше им се да се пре-

борят с такава степен на мъглявост, неразбираемост, фриволност, нарочно или несъзнателно замазване на нещата, която – както забеляза единият – „е равностойна на шамар по цялото им дело, работа и борба“... Защото какво можеше да означава „кръстоска между примитивна безчувственост и зъботракаща (?) невзрачна кухост на ръба на неуправляемия мрак“?!... Що за извращаване на езика, що за бъркотия от струпани напосоки образи?! Къде е тук и най-бледата следа от уж характерния за човешкия разум стремеж към чистота, яснота, точност?! И за най-голям техен ужас частта за Шмит се състоеше изцяло от подобни изречения, а отгоре на това оттук нататък по някаква необяснима причина почеркът на доносника ставаше безнадежно нечетлив, като че ли се беше натряскал по време на писането... Пак бяха готови да се откажат и направо да си поискат трудовите книжки, защото „то това на какво прилича, всеки ден ни обесват разни невъзможни задачи на врата, а за някакво признание – и дума да не става!“; когато – както вече им се бе случило през днешния ден – парта на ароматното кафе, сервирано им с мила усмивка, отново ги възпря от подобни крайности. И започнаха да изхвърлят разните ужасии от сорта на „вилнееца простотия“, „неартикулирано оплакване“, „застиналото в гъстия мрак на неутешимото битие неподвижно безпокойство“, а като стигнаха до края на характеристиката, развеселени от немай-къде установиха, че непроменени са останали само няколко съюза и всичко на всичко две сказуеми. И понеже поначало си беше безнадежно начинание да се разгадае по някакъв начин съдържанието на действителното съобщение, с един решителен саблен замах замениха цялата цапаница, отнасяща се до Шмит, с едно-единствено смислено изречение: „Ограничените му умствени способности и стъписването, което показва пред силата, го правят особено подходящ за блестящо справяне с гореспоменатата дейност.“ В текста за лицето, което не беше споменато по име, а само като „директор на училището“, мъглявостта, бъркотията и вбесяващо претенциозните извъртания не само че не намаляха, ами – ако това въобще бе възможно –

още повече се увеличиха. „Изглежда – отбеляза преbledнял единият писар и поклащайки глава, показа смачканата чернова на другаря си, който омърлушено седеше насреща му зад пишещата машина – изглежда тук тоя перко вече напълно е превъртял. Слушай!“ – И прочете първото изречение. „Ако някой, който се е приготвил да скочи във водата, в последния миг евентуално все пак започне плахо да размишлява дали да скочи или не, бих му препоръчал да си помисли за директора на училището и тогава веднага ще прозре, че му е останала само една възможност: скачането.“ С недоумение се гледаха един друг, съвсем изтощени и с напълно отчаяни лица. Какво е това, да не би да се подиграват с учреждението?! Писарят, който беше рухнал край пишещата машина, махна без думи на колегата си да я зареже тая, не си заслужава, без това не може да се направи нищо сега, да вървят нататък. „Фигурата му е като изсъхнала на слънцето краставица, а що се отнася до умствените му способности, не може да се мери даже и с Шмит, а това вече не е какво да е постижение...“ „Да напишем – предложи съсипан седящият зад пишещата машина – че... че... Окаян на вид, некадърен...“ Колегата му ядно щракна с пръсти. „Как идват тия неща едно до друго?!“ „Ама аз какво съм виновен?! – отвърна другият. – Той го е написал така! Ние все пак трябва да се придържаме към съдържанието...“ „Добре тогава – кимна другият. – Продължавам.“ „Лекува страховливостта си, като си кади сам тамян, с куха надменност, подлудяваща ограниченост и простотия. Склонен е да се разчувства, да проявява недодялан патос, което е характерно за всеки онаниращ тип“ и пр., и пр. Сега вече – след всичко това – бе очевидно, че колкото и да се стремят към компромис, в случая трябва да се задоволят с половинчати, даже съвсем недостойни за тях решения; ето защо се спряха на варианта „Страхлив. С чувствителна нагласа. Полово недоразвит.“ Не може да се отрече, че след като донякъде „нагве-натри привършиха“ с директора на училището, нечистата съвест, предизвикана от тая нова техника, полека-лека прерасна в тежки угризения и те с госта сериозни притеснения се захванаха с частта „Кранер“, ставайки още по-раз-

гразнителни, понеже времето все повече и повече напредваше. Единият писар ядно посочи часовника си, а после и залата наоколо, но колегата му само махна безсилно, защото също бе забелязал раздвижването, което бе неопровержимо доказателство, че само след минути работното време изтича. „Че как е възможно? – завъртя глава той. – Човек едва-едва се задълбочи в работата, и часът вече ударил. Не мога да го разбера това. Дните си летят един след друг, а ние сме се хванали за главите...“ Докато заменят гразнещото „напомнящ по-скоро на разплут бивол чукундур“ с „едър на вид, по професия ковач“ и намерят антропологичния вариант на „мрачен, общественноопасен ленивец с отнесен поглед“, вече всичките им колеги си бяха тръгнали, а те, без дума да продумат, бяха принудени да търпят, когато им подхвърляха на сбогуване по някоя реплика, пълна със злорадство и подигравателна благодарност, понеже бяха наясно, че ако сега спрат макар и за миг работата си, заплашва ги вероятността „да зарежат всичко“, пренебрегвайки утрешните, по всяка вероятност госта тежки, последици от това. После, към пет и половина, когато с мъка приключиха и затвориха частта за Кранер, си позволиха минутка почивка за по една цигара. Разкършиха изтръпналите си крайници, стенойки, разтриха горящите си от болка рамене и безмълвно, със затворени очи си изпушиха цигарите. „Да продължаваме тогава – рече единият писар. – Чета, слушай...“ „Единствената опасна фигура – се казваше в първото изречение на текста, озаглавен „Футаки“. – Ала нищо сериозно. Възливостта му е по-голяма от бунтовните наклонности. Много може да постигне, ама не може да се освободи от натрапчивите си идеи. Мен ме забавлява и съм сигурен, че мога да разчитам преди всичко на него...“ и пр., и пр... Пиши – започна да диктува първият писар. – Опасен, но може да се използва. В умствено отношение стои над другите. Куц.“ „Готово ли е?“ – въздъхна вторият. Другарят му кимна изтощен. „Напиши му и името. Най-отдолу. Значи... такова, Йеремия.“ „Моля?“ „Повтарям: Йе-ре-мия, да не си глух?“ „Така ли да го напиша, както си е...?“ „Да, така! Как другояче, да му се не видяло!“ Сложиха досието в

папка, после напъхаха папките по съответните чекмеджета, затвориха ги старателно и закачиха ключовете на таблото до вратата. Без да прогумат се пъгнаха в палтата си и затвориха вратата зад себе си. Долу при портата стиснаха ръце. „С какво ще си ходиш?“ „С автобуса.“ „Довиждане тогава“ – рече първият писар. „Хубав ден, а?“ – отбеляза другарят му. „Да бе, да му се не видяло.“ „Поне веднъж някой да забележи какво ли не ни минава през главата – промърмори другият писар. – А то: нищо.“ „Признание няма“ – поклати глава първият. Стиснаха още веднъж ръце и се разделиха. Когато се прибраха вкъщи, и двамата бяха посрещнати в антрето с един и същи въпрос: „Труден ли беше денят, татко?“ А те, уморени, потръпващи на топлината, какво друго можеха да кажат освен: „Нищо особено. Както обикновено, майко...“

I. Кръгът се затваря

Докторът си сложи очилата, загаси парещата пръстите му цигара на подлакътника на креслото и през процепа между пердето и прозореца хвърли контролен поглед към базата (и някак „огобрително“ установи, че отвън няма нищо ново), отля си в чашата разрешената гоза ракия и я допълни с вода. Определянето на *ниво*, което да е задоволително от всяка гледна точка, представляваше не малка грижа в деня на пристигането му вкъщи, когато трябваше да се спре на някакво съотношение между водата и ракията, и колкото и да му беше неприятно, не можеше да не вземе предвид повтаряните до втръсване и очевидно превеличени заплахи на главния лекар от болницата (според когото: „Ако не проявите готовност да се въздържате от алкохола и да намалите радикално дневната гоза цигари, гответе се за най-лошото и час по-скоро се обагете на някой поп...“), така че след продължителна вътрешна борба отхвърли идеята за „две части концентрат, една част вода“ и се примири със съотношението „едно към три“. Изпи чашата бавно, на малки гълтчици и сега, когато безспорно мъчителните изпитания на „преходния период“ бяха вече зад гърба му, установи с известно успокоение, че може да

се свикне дори и с такъв „агски буламач“, защото, като се има предвид, че изплю с възмущение първата разредена доза, този път преглътна всичко без особени сътресения, навярно понеже междувременно бе усвоил способността да разграничи в „помията“ онова, което е гадно, от другото, което е поносимо. Сложи чашата на мястото ѝ, бързо оправи разместилата се кутийка кибрит върху пакета с цигари, а след това с доволен поглед обходи „армията“ от пълни догоре дамаджани, чиято редица започваше зад креслото и установи, че сега вече смело може да застане очи в очи с настъпващата зима. Това, разбира се, съвсем не бе тъй „познато“ понеже когато преди два дни го пуснаха тъй да се каже „на собствена отговорност“ от градската болница и линейката най-сетне зави към главния вход на базата, безпокойството, което го преследваше седмици наред и го задушаваше все по-силно, и по-силно, прерастна в истински страх, тъй като бе почти сигурен, че ще трябва да започне всичко отначало: ще намери стаята си обърната наопаки, нещата си разхвърляни, защото тогава – в онзи миг – не смяташе за изключено, оная „хитра сврака“ Кранерова, използвайки, че го няма, да се е нахвърлила на жилището му „с мръсна метла и вмирисан парцал“ и под предлог, че чисти, да е разрушила из основи всичко, което той бе градил с изнурителен труд и много предвидливост в продължение на години. Ала страховете му се оказаха неоснователни: намери стаята си в абсолютно същото състояние, в което я бе оставил преди три седмици, тетрадките, моливите, чашата, кибритът, цигарите си стояха досущ в положението, в което трябваше да бъдат, да не говорим, че когато линейката зави по междата и спря пред къщата, с облекчение забеляза, че нито едно любопитно лице не се подава от съседните прозорци, и не му досадиха не само докато момчето от бърза помощ – срещу значително възнаграждение – внесе пакетите, торби с храна и закупените при Мопс пълни дамаджани, ала и след това никой не се осмели да нарушава спокойствието му. Естествено, не можеше да се заблуждава, че докато го е нямало, се е случило нещо съществено с „тия чукундурци с размекнати мозъци“, ама все пак трябва-

ше да признае, че можеше да се забележи, макар и незначително, подобрение: базата бе замряла, нямаше го онова изнервящо притичване насам-наттам, леещият се безспирно гъжд, както винаги с настъпването на неизбежната есен, ги караше да ограничат излизанията си от бърлогите, ето защо без особена изненада отчете, че нито веднъж не поодаха носове навън от къщи, един-единствен път преди два дни видя Керекеш, който слизаше по Хоргошовия път към шосето, ала само за някакъв кратък миг, тъй като бързо отвърна погледа си от него. „Надявам се до пролетта да не ми се мяркат пред очите“ – отбеляза в дневника си и внимателно вдигна молива, за да не скъса хартията, тъй като – и това също отдаде на дългото си отсъствие – така бе пропит от влагата, че бе достатъчно малко невнимане, и веднага се късаше... Следователно нямаше особена причина за безпокойство, тъй като някаква „висша сила“ бе запазила непокътната наблюдателницата му, а срещу опустошението, нанесено от праха и влажния въздух, без това не можеше нищо да направи, тъй като знаеше, че срещу разрухата не помагат „разните му страхопъзлести перчения“. Когато се върна у дома и за пръв път прекрачи прага на стаята, с известно изумление забеляза (по-късно се упрекваше за това), че в изоставеното седмици наред помещение всичко е покрито с фин прах, а чувствителните нишки на тръгващите от ъглите на тавана паяжини вече почти се бяха съединили по средата му; обаче веднага успя да овладее безпричинното си объркване, бързо изтика навън разчувствания от значителния „хонорар“ санитар, който тъкмо се готвеше да поднася благодарности, обиколи в кръг стаята и задълбочено взе да изследва „степенята и характера на опустошението“. Най-напред с аргумента „определено излишно“, а след това като „повече от безсмислено“ отклони мисълта за почистване, тъй като – очевидно – така щеше да унищожи точно това, което би могло да го насърчи към по-прецизни наблюдения; обърса само праха от масата и лежащите по нея предмети, малко поизтърси одеялата и незабавно се зае за работа. Възстанови състоянието такова, каквото беше преди седмици, и се зае да раз-

глежда отделните предмети – голата крушка в средата на тавана, контакта, пода, стените, разкривения гардероб, купчината боклуци пред вратата, – и доколкото му позволява обстоятелствата, се постара вярно да отрази в дневника си промените. Тоя ден и цялата нощ, както и през следващите дни работи почти без прекъсване и като се изключат няколкоминутните задрямвания, той си позволи едновременно от седемчасово по-дълго спане, едва когато сметна, че е успял да запише всичко с най-малки подробности. С привършването на работата радостно установи, че след това принудително прекъсване силата и издръжливостта му не само не бяха намалели, а като че ли се бяха и увеличили гонякъде; затова пък имунитетът му, проявяван спрямо „разсейващите го обстоятелства“, бе сериозно отслабнал в сравнение с преди: докато по-рано смъкналото се от раменете му одяело, вечно падащите на носа му очила или сърбежът въобще не го отвличаха, то сега и най-гребната промяна приковаваше вниманието му и той успяваше да продължи хода на мисълта си едва след като възстановеше „първоначалното състояние“ и се отървеше от „изнервящите греболуи“. Заради тоя упадък, след двудневна вътрешна борба, днес сутринта му се наложи да се освободи от оня, купен още в болницата – „от ръка“, – будилник, който бе взел, след дълго пазарене и обмисляне, за да може да регулира строго обвързания по часове ред за вземане на лекарствата; ала по никакъв начин не можа да свикне с ужасяващо тиктакане, раздиращо тъпанчетата, пръстите на ръцете и краката му неволно подхващаха адския ритъм на часовника и когато най-сетне – като оставим заплашителното грънчене на устройството, което се включваше през определени интервали – бе принуден да търпи и това, че започна да поклаща и главата си в ритъма на сатанинското изобретение, грабна часовника, отвори входната врата и разтреперан от гняв, го захвърли на двора. Спокойствието му се възвърна и сега, когато вече от часове се наслаждаваше на тишината, която за малко не бе загубил, мъчеше се да разбере защо не се реши по-рано на тая стъпка, още вчера или оня ден. Запали цигара, дълго изпуска дима пред себе

си, оправи падналите настрани одяела и отново се наведе над дневника си. „Слава богу, дъждът се лее безспир. Напълно съм защитен. Чувствам се сносно, макар че съм като замаян от многото сън. Нищо никакво движение. Вратата и прозорецът на директора на училището са счупени, не разбирам какво може да се е случило и защо не ги поправя.“ Вдигна глава и се вслуша в бучащата тишина, след което погледът му се спря на кибритената кутийка; за миг го обзе чувството, че ей-сега ще падне от пакета с цигарите. Наблюдаваше с притаен дъх. Ала нищо не се случи. Забърка си ново питие и запуши дамаджаната, попи с парцал водата по масата, сложи на място каната – и нея беше взел от Мопс, за трийсет форинта – и гаврътна ракията. Обхвана го приятна отпадналост, залоеното му тяло се отпусна в топлината на одяелата, главата му кљумна настрани, клепачите му бавно се затвориха; ала унесът му не трая дълго, тъй като не можа да издържи видението повече от няколко минути: някакъв кон с възпалени очи се нахвърли срещу него, а той – ужасен – с все сила го цапна по главата с желязната тръба, която държеше в ръката си, и след това колкото и да се опитваше, не можа да се спре, удряше ли, удряше, чак докато не зърна потрепващия сред разцепения череп мозък... Извади от подредената купчинка в края на масата тетрадка с надпис „ФУТАКИ“ и си отбеляза като продължение: „Не смее да излезе от машинното. Сигурно се търкала в леглото, хърка или гледа тавана. Или както си лежи, почуква по рамката на леглото с кривия си бастун като пъстър кълвач, когато търси в гървото червеите на смъртта. Дори и не предполага, че така обслужва в най-голяма степен оная, от която толкова се страхува. Ще дойда на погребението ти, малоумнико.“ Забърка си нова доза, гаврътна я мрачно, след което с глътка вода погълна предиобедните си лекарства. През останалата част на деня още два пъти – по обед и при залез слънце – си записа „светлинните отношения“ навън, направи няколко варианта за непрестанно променящите се вадички по междата, и – след Шмитови и Халичови – тъкмо беше привършил описанието на задушевната атмосфера, по всяка вероят-

ност характерна за кухнята на Кранерови, когато изведнъж го ушите му достигна галечен камбанен звън. Съвсем определено си спомняше, че в деня, преди да попадне в болницата, бе чул същите тия звуци, както беше сигурен и в това, че безупречният му слух и този път не го маме. Ала докато разлести бележките, направени през оня ден (нямаше обаче и следа от нещо подобно, явно му е излязло от главата или не му е предал особено значение), нещата отново си застанаха по местата... Незабавно си записа това напълно непонятно явление и добросъвестно изследва всички възможни обяснения: сигурно е, че наблизко църква няма, ако не броим изоставения от години порутен параклис на Хохмайсовия път, а разстоянието от базата до града е толкова, че напълно изключваше и следващата възможност – вятърът да е донесъл звуците оттам. За миг му мина през главата да не би Футаки или Халич, а защо не и Кранер, да се шегува с тях, ей-така, от скука, ала и това отхвърли, защото беше изключено някой от тях така умело да наподобява църковна камбана... Изтънченият му слух не можеше да го лъже!... Или пък?... Възможно ли е, благодарение на необикновената си дарба да е станал толкова чувствителен, че да е способен в някое тихо близко бучене да открива приглушения звук на камбана?... Ослушваше се недоумяващо в тишината, запали цигара, после, тъй като дълго време не се случи нищо, реши да прекрати работата си, докато някой нов знак не му подсказе правилното обяснение. Отвори консерва с боб, изсърба половината и я сложи настрана, тъй като стомахът му не бе в състояние да смели наведнъж повече от няколко хапки. Реши да дочака утрото на всяка цена, понеже не се знаеше предварително кога ще се обадят отново „камбаните“ и ако пак прозвучат за същото кратко време, достатъчно е да загреме за няколко минути, и ще ги изпусне... Пригответи си нова доза, взе си вечерните лекарства, избути с крак куфара изпод масата и дълго си избира списание. Прелиства ги до зори, ала напразно осъмна, напразно надделя съня, „камбаните“ не се обадиха повече. Стана от креслото, освежи изтръпналите си крайници с няколкоминутна разходка и си седна обратно, и

докато синевата на зората оцвети стъклото на прозореца, потъна в дълбок сън. Стресна се чак към обед, плувнал в пот, и както винаги, откак навикна на този дълъг сън, и този път ядосано и псувайки взе да върти глава насам-натам, понеже се гразнеше заради пропиляното време. Нагласи бързо очилата на носа си, прочете последното изречение в дневника си, после се облегна на стола и погледна през пролуката към междата. Навън дъждът леко ръмеше, небосводът бе прихлупен все така мрачно-сиво над базата, голата акация пред Шмитови всеотдайно се извиваше в студения вятър. „Натъркаляли са се до един – записа си докторът. – Или седят, подпрени с лакти върху кухненската маса. Директорът на училището хич не се трогва, че вратата и прозорецът му са счупени. Като гойде зимата, ще му измръзне задникът.“ Внезапно, сякаш току-що бе проумял нещо, се изправи на стола. Вдигна глава, заби поглед в тавана и загъхано взе да си поема дъх; след това стисна молива... „Става – пишеше, потънал в захлас, ала внимателно, за да не нарани хартията. – Почесва се по слабините, протяга се. Обикаля веднъж стаята и сяда. Излиза да пикае и се връща. Сяда. Става.“ Чертаеше бавно буквите и не само виждаше, че всичко се случва точно така, сигурен бе до смърт, *знаеше*, че отсега нататък не може да бъде другояче. Бавно бе осъзнал, че дългогодишният му, изнурителен и упорит труд най-сетне бе дал плодове: владееше необикновената способност, с чиято благословия свише можеше да се противопостави на вечно движещите се в една посока неща – не само с готовността си да ги описва, в някаква степен бе в състояние да *определя* елементарната структура на относително свободно бушуващите събития!... Скочи от наблюдателницата си и с пламнали очи се заразхожда възбудено напред-назад от единия до другия ъгъл на тясното помещение... Опитва се да се овладее донякъде, ала безуспешно: толкова внезапно го бе връхлетяло прозрението, така неусетно го бе изненадало, толкова неподготвен го завари, че направо загуби ума и гума... „Възможно ли е това? Да не съм полудял?“ Още дълго не можеше да се успокои, гърлото му пресъхна от вълнение, сърцето му туптеше диво, пот се

лееше. Имаше един момент, в който му се струваше, че на часа ще се пръсне, че няма да може да издържи цялата тежест на нещата, огромното му затлъстяло туловище почти препускаше из стаята, докато най-сетне, задушавайки се, като си поемаше тежко гръх, се тръшна на креслото. Толкова много неща трябваше да премисли *наведнъж*, че просто седна в студената ярка светлина, мозъкът му направо го *болеше*, а бъркотията в него все повече нарастваше... Хвана внимателно молива, извади от купчината тетрадка с надпис „ШМИТ“, отгърна я на съответната страница и неуверено, като човек, който си има причина да се страхува за „евентуалните тежки последици от делата си“, написа следното изречение: „Седи с гръб към прозореца, фигурата му хвърля бледа сянка на пода.“ Преглътна дълбоко, остави молива, с трепереца ръка си забърка нова чаша ракия и разсипвайки я наполовина, я гаврътна. „В скута му има червена тенджерка с картофена яхния. Не яде. Няма апетит. Пукае му се, става, обикаля кухненската маса, излиза на двора през задната врата. Връща се, сяда. Шмитова го пита нещо. Не отговаря. Побутва с крак оставената преди малко там тенджерка. Няма апетит.“ С все още разтреперана ръка докторът запали цигара, изтри изпотеното си чело и взе да прави „летателни“ движения, за да проветри подмишниците си. Оправи одеялата на раменете си и отново се наведе над дневника. „Или съм полудял, или по Божия милост днес следобед осъзнах, че съм станал господар на хипнотична сила. С обикновени думи мога да въздействам върху структурата на протичащите край мене събития. Ала засега все още не знам какво трябва да правя. Или съм полудял...“ Разколеба се. „Чиста фантазия...“ – мърмореше си и направи нов опит. Бутна настрана дневника и извади тетрадка с надпис „КРАНЕР“. Намери последната записка и отново трескаво започна да пише. „Лежи на кревата в стаята, както си е с грехите. Ботушите му висят от леглото, за да не изкаля завивките. Топло е и задушно. Отвън в кухнята Кранерова грънчи със съдовете. Кранер ѝ подвиква през отворената врата. Кранерова казва нещо. Кранер се обръща ядосано с гръб към вратата и зара-

вя глава във възглавницата. Опитва се да заспи, затваря очи. Спи.“ Докторът въздъхна нервно, забърка си нова доза, запуши дамаджаната и неспокойно огледа помещението. С примесено със страх съмнение формулира в себе си, че „няма шега, при определена степен на концентрация на вниманието мога да предопределя какво да се случва в базата. Защото се случва само това, което се формулира. Ала естествено, абсолютно ми е непонятно как мога да определям посоката, след като...“ В тоя миг отново чу „камбаните“. Имаше време само колкото да установи, че снощи не беше сбъркал, чуваше истински „камбани“, ала не успя да определи откъде идват отекващите звуци, защото тъкмо като стигнаха до доктора, те се стопиха в бучащата тишина, а щом замря и последният ек, в душата му остана такава празнота, сякаш бе загубил нещо много важно. Стори му се, че в странните далечни звуци чува „една смятана за изгубена мелодия на надеждата“, едно почти безпредметно насърчение, абсолютно непонятните думи на съобщение с решаваща важност, от което разбра само, че „означава нещо добро и определя посоката на неясните ми възможности“... Прекъсна хипнотичните си описания, навлече набързо палтото си, пъкна цигари и кибрит в джоба си, защото му се струваше, че сега по-важно от всичко е да намери източника на странния камбанен ек. За миг му се зави свят от чистия въздух, разтри възпалените си очи, после – за да не привлича по никоя начин вниманието на домоседите жители на базата – излезе през вратата към задния двор и, доколкото можа, ускори крачки. Когато стигна до мелницата, спря, защото въобще нямаше представа дали се движи в правилна посока. Влезе през огромната порта на мелницата и от някой от горните етажи до ушите му стигнаха кикотещи се гласове. „Хоргошовите момичета.“ Излезе през вратата. Огледа се безпомощно, без да знае какво да предприеме. Дали да не обиколи базата и да тръгне към Сикеш?... Или да върви по шосето в посока към кръчмата? Дали пък не си заслужава да опита към имението Алмашу? Или да остане тук и да изчака пред мелницата, да види дали няма отново да прозвучи „камбаният звън“? Запали, поокашля

се и понеже никак не можеше да реши дали да тръгне или да остане, взе да пристъпва нервно от крак на крак. Гледаше акациите, които растяха в кръг около огромната сграда, потръпна в студения режещ вятър и си помисли дали пък тая внезапна разходка не беше глупост, дали не беше прибрзал, защото между двата „камбанни звъна“ бе минала почти цяла нощ, от къде на къде си мисли сега, че скоро пак ще чуе нещо... Вече се готвеше да си тръгва, да се прибере въщи и там, под топлото одеяло, да чака, докато отново се случи нещо, ала в тоя миг „камбаните“ отново зазвъняха... Излезе бързо на площада пред мелницата и този път успя донякъде да разбули загадката: „камбанният звън“ като да идваше от другата страна на шосето („Сякаш откъм Хохмайсовия път!...“), така че бе успял не само да определи горе-долу посоката, а отново се убеди, че този звън е недвусмислен знак, насърчаващ повик или обещание, а не само игра на болнавото му съзнание... Тръгна окрилен към шосето, пресече го и без да го интересуват ни локвите, ни калта, се отправи към Хохмайсовия път „със сърце пълно с очакване, надежда и вяра“... Чувстваше, че тоя „камбанен звън“ ще го възмезди за всичките му досегашни страдания, за мъката на вечното назоваване, ще бъде достойно възнаграждение за упоритата му издръжливост... И ако проумее по-точно това насърчение, по всяка вероятност, при тежавайки тая странна власт ще успее да пригаде непознат досега замах „на човешките дела“... Обхвана го почти детинска радост, когато в края на Хохмайсовия път видя малкия порутен параклис, и макар да не бе чувал в тая унищожена през последната война постройка, която оттогава не даваше никакъв признак за живот, да е останала „камбана“ или каквото и да било друго нещо, сега това не му изглеждаше толкова невъзможно... Та нали от години никои не идваше насам, освен ако някой полусмахнат скитник не прекарваше тук понякога нощта... Спря пред главния вход на параклиса, опита се да отвори вратата, ала напразно я дърпаше, блъскаше, натискаше я с цялото си тяло, тя дори не помръдна. Обиколи сградата и отстрани намери една съвсем малка изгнила вратичка в олющената стена; побут-

на я леко и тя се отвори със скърцане. Наведе глава и влезе в параклиса: посрещнаха го паяжини, прах, мръсотия, воня, мрак, от пейките бяха останали само няколко счупени дъски, от олтаря и толкова нямаше, изпочупеният, с липсващи плочи под бе обрасъл с бурени. Изведнъж се обърна, защото сякаш гочу дишане откъм ъгъла до някогашния главен вход. Отиде по-наблизо и видя пред себе си някакъв свит на купчина образ: на пода бе проснато невероятно старо, съсухрено човече, със сбръчкано лице, което се тресеше от страх, а ужасените му очи святкаха в тъмното. Когато забеляза, че го откриха, простена отчаяно и, пълзейки, пробяга до отсрещния ъгъл. „Вие пък кой сте?“ – запита с твърд глас докторът, след като преодоля моментната си уплаха. Човечето не отговори, сви се още повече в ъгъла, напрегнато и готово да скочи. „Ама не разбрахте ли какво ви питам?! – повиши глас докторът. – Кой сте вие?!...“ Старецът неразбираемо взе да мърмори нещо и пазейки се, вдигна ръка. После се разплака. Докторът гневно изръмжа. „Какво търсите тук? Преследват ли ви?“ И понеже човечето така и не преставаше да скимти, той загуби търпение. „Има ли тук камбана?“ – надвесил се над него. Старецът уплашено се изправи на крака, само миг, и вече бе престанал да реве, след което взе да размахва ръце. „Ба-ам! Ба-ам!“ – изкряка и махна на доктора да го последва. Отвори някаква вратичка в коридорчето до главния вход и показа нагоре. „Ба-ам! Ба-ам!“ „Господи боже! – промърмори докторът. – Този е някакъв луд! Откъде си избягал, малоумнико?!“ Старчето вървеше напред, а докторът няколко стъпала зад него, като се стараеше да напредва покрай стената, да не би под тежестта му да се прогъни изгнилата и опасно скърцаща стълба. Когато стигнаха до малката камбанария, от която бе останала само една тухлена стена (самата кула отдавна-отдавна бе отнесена от някоя буря или бомба), докторът за миг отрезвя от държачия го часове „налудничав и смешен унес“. В средата на това набързо скалъпено построение без покрив висеше малка камбана, беше окачена на греда, единият край на която беше опрян върху тухлената стена, а другият върху напречната греда на входа на стъл-

бището. „Как успя да сложиш тая греда там?“ – попита докторът с горчивина. Старецът за миг се взгляда неподвижно в него, после пристъпи към камбаната. „Ту-ците и-ам! Ту-ците и-ам! Ту-ците и-ам!“ – запищя нечленоразделно и заурря ужасен с едно парче желязо. Докторът се попря пребледнял на стената на стълбището и викна на разгорещено грънчащия човек. „Престани! Веднага престани!“ Ала той продължи още по-отчаяно. „Ту-ците и-ам! Ту-ците и-ам! Ту-ците и-ам!“ – викаше упорито и удряше още по-силно камбаната. „Идва на баба ти фърчилото, ненормалник такъв!“ – кресна му докторът, събра сили и се смъкна от кулата, бързо излезе на открито, опитвайки се да избяга час по-скоро оттук, за да не чува дивите писъци на страховитото сбръчкано старче, което като грезгави фанфари го преследваха чак до шосето. Докато да се върне и да заеме отново наблюдателницата си край прозореца, се свечери. Бавно, минута след минута, успя да си възвърне спокойствието, а когато треперенето на ръцете му се уталожил дотам, че вече можеше да дигне дамаджаната, забърка си едно питие и запали цигара. Гаврътна ракията, извади дневника си и се опита да опише с думи онова, което преди малко бе преживял. Гледаше кисело хартията, след това записа: „Непростима грешка. Обърках Кънтящия Небесен Звън с камбаната на душата. Някакъв мръсен скитник! Беглец от лудницата! Ама че съм говедо!“ Загърна се с одеялата си, облегна се назад в креслото и погледна към междата. Навън дъждът ръмеше тихо. Полека си възвърна самооблаганието. Припомни си събитията от ранния следобед, „мигът на просветлението“, и извади тетрадката с надпис „ХАЛИЧОВА“. Отвори я на страницата, където записките прекъсваха, и започна да пише. „Седи в кухнята. Пред нея е библията, тихичко си мърмори текста. Вдига поглед. Гладна е. Отива в килера и се връща с колбас, сланина и хляб. Дъвче, мяскайки, отгризва си и от хляба. От време на време прелиства библията.“ Работата имаше добро въздействие върху доктора, ала когато наново прочете написаното следобед в тетрадките „ШМИТ“, „КРАНЕР“ и „ХАЛИЧОВА“, с тъга си призна, че напълно е объркал нещата. Стана, взе да се разхожда из ста-

ята, сегиз-тогиз се поспираше умислено и отново тръгваше. След това огледа помещението и погледът му се спря на вратата. „По дяволите!“ – изръмжа, извади от долната част на гардероба кутия с гвоздеи, изправи се пред вратата с шепя от тях в едната ръка и чук в другата и удряйки все по-гневно по изпъкналите им главички, закова вратата на осем места. Върна се успокоен в наблюдателницата си, наметна одеялата на гърба си, забърка си ново питие, този път, след известно размисление в съотношение едно към едно. Замислено се загледа пред себе си и с внезапно просветнали очи взе нова тетрадка. „Дъжд валеше, когато...“ – написа, ала поклати глава и го зачерта. „Когато Футаки се събуди, навън валеше проливен дъжд и...“ – опита се пак, но и това намери за „пълнен боклук“. Поразтри се между вежгите, оправил си очилата, после се попря на масата и облегна глава на дланта си. Виждаше пред себе си от край до край пътя, който го очакваше като някаква вълшебна и ярка картина, виждаше как от двете му страни бавно пълзи мъгла, а в средата, в една тясна лента сияят лица, които носят разпагането в себе си, попили пъкления разказ за задушаването в чертите си. Отново посегна за молива и сега вече чувстваше, че е на вярна следа; имаше достатъчно тетрадки, ракията и лекарствата щяха да му стигнат чак до пролетта и докато гвоздеите на вратата не изгният, никой нямаше да го безпокои. Внимателно, за да не нарани хартията, започна да пише. „В утрото на един късен октомврийски ден, малко преди първите капки на безмилостно дългите есенни дъждове да паднат върху солната напукана земя в западната част на базата (и от вонящото кално море друмищата да станат непроходими чак до първите ледове, а градът непристъпен), Футаки се събуди от камбанен звън. Най-близкият самотен параклис се издигаше на четири километра югозападно оттук, на някогашния Хохмайсов път, ала там не само че нямаше камбана, ами по време на войната бе паднала и камбанарията, а градът бе прекалено далече, за да се чува откъм него каквото и да било. Ама пък и звънливо-ясните, тържествени звуци не бяха от далечна камбана, а идваха с вятъра сякаш съвсем отблизо („Сякаш

откъм мелницата...“). Надигна се на лакти върху възглавницата, за да надникне през мишата гунка на прозорчето, ала отвъд запотеното стъкло къпещата се в затихващия камбанен ек база бе все още безмълвна и неподвижна в синевата на зората: от срещнатата страна, в отдалечените една от друга къщи единствено иззад пердето на докторския прозорец се процеждаше светлина, но това бе защото стопанинът ѝ от години не можеше да заспи на тъмно. Затаи дъх, за да не пропусне в затишието на камбания тътен нито един случайно зареян звън, тъй като искаше да проумее истината („Сигурно още спиш, Футаки...“) и за тази цел се нуждаеше от всеки един звук. С меките си, прословутите котешки стъпки изкуцука до прозореца по легеностудените кухненски плочи („Дали е буден още някой? Дали чува? Или никой освен мен?“), разтвори крилата на прозореца и се навеси. Блъсна го хапещ и влажен въздух, за миг даже притвори очи; ала напразно се вслушваше в тишината, задълбочаваща се от кукуригания на петли, от далечен лай и от воя на извилият минута преди това остър, безпощаден вятър; не чуваше нищо освен глухото си сърцебиене, сякаш всичко бе някаква призрачна игра в полусъница, сякаш просто („...някой иска да ме сплаши“)... Гледаше тъжно злокобното небе, изгорелите останки на съсипаното от скакалци лято и изведнъж видя през един и същ акациев клон да преминават пролетта, лятото, есента и зимата, сякаш някак бе усетил, че единното време се криви като клоун върху неподвижното кълбо на вечността, през зигзагите на суматохата изтегля дяволска права и сътворявайки висина, фалшифицира ужаса в необходимост... и видя себе си в пресечната точка между люлката и ковчеза – как, мъчейки се, потреперва и най-накрая, разголен, без отличителни знаци и награди, предоставя на миячите на мъртвци сухо пукащата присъда, как под присмеха на работливите кожодери, без да изпитва жал, дебне стойността на човешината; няма вече и пътека, по която да се върне, защото знае, че е попаднал на картоиграчи в една разиграна вече партия, в края на която ще го лишат и от последното му оръжие, от надеждата, че някога ще се върне у дома. Обърна главата

си настрана, към издигащите се в източния край на базата, някога претъркани и шумни, а сега рушащи се и изоставени сгради, и горчиво загледа как първите лъчи на червеното подпухнало слънце се провират в гредите на оглогания покрив на олющена селска къща. „Трябва да се реша най-сетне. Не бива да оставам тук.“ Пъхна се обратно под топлия юрган, облегна глава на ръката си, но не успя да затвори очи: призрачните звуци го бяха стреснали, ала още повече го тревожеше внезапната тишина, заплашителната безмълвност, защото имаше чувството, че сега вече всичко може да се случи. Ала нищо не трепна, както и той не помръдна в леглото, чак докато предметите, които също се ослушваха наоколо, не започнаха своя изнервен диалог...

СЪДЪРЖАНИЕ

Първа част

- I. Вестта, че угват
7
- II. Ще възкръснем
24
- III. Да знаеш нещо
48
- IV. Работа на паяка
Легнали осморки
72
- V. И късаше се тъканта
98
- VI. Работа на паяка
Дяволска цица, сатанинско танго
121

Втора част

- VI. Йеремия произнася реч
147
- V. Перспективата очи в очи
167
- IV. Възнесение? Кошмар?
191
- III. Перспективата отзаг
211
- II. Все грижи, все работа...
231
- I. Кръгът се затваря
239

ЧИТАЛНЯТА

Ласло Краснахоркаи
САТАНИНСКО ТАНГО

Превод от унгарски Светла Кьосева
Редактор Пенка Ватова
Корица и оформление Красимир Апостолов
Печат ВУЛКАН⁴

ИК „СТИГМАТИ“, 2001

ISBN 954-9521-43-5